



KMÜ EFAD

KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ
EDEBİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

KARAMANOĞLU MEHMETBEY UNIVERSITY
JOURNAL OF LITERATURE FACULTY

CUMHURİYET'İN 100. YILI ÖZEL SAYISI
(100th Year of the Republic Special Issue)

6

CİLT

VOLUME



TÜRKİYE
YÜZYILI

100

TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN YÜZÜNCÜ YILI

EKİM/OCTOBER 2023

E-ISSN: 2667-4424



TÜRKİYE
YÜZYILI



KMÜ EFAD

KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

KARAMANOĞLU MEHMETBEY UNIVERSITY
JOURNAL OF LITERATURE FACULTY

CİLT/VOLUME: 6

CUMHURİYET'İN 100. YILI ÖZEL SAYISI
(100th Year of the Republic Special Issue)

E-ISSN: 2667-4424

EKİM/OCTOBER 2023
KARAMAN



Cilt/Volume 6 • Cumhuriyet'in 100. Yılı Özel Sayısı (100th Year of the Republic Special Issue) • Ekim/October 2023

Sahibi / Owner

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Adına
Owner on Behalf of the Karamanoglu Mehmetbey University
Prof. Dr. Mehmet GAVGALI

Editör / Editor

Doç. Dr. Kamil Ali GIYNAŞ
(Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Karaman)

Konuk Editörler / Guest Editors

Doç. Dr. Alaattin UCA
Dr. Öğr. Üyesi İsmail AKKAŞ
(Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Karaman)

Editör Yardımcısı / Editorial Assistant

Arş. Gör. Emre KOÇ
(Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Karaman)

Alan Editör Kurulu / Field Editor Board

Arkeoloji – Sanat Tarihi:
Doç. Dr. Hatice KÖRSULU
(Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Karaman)

Felsefe:
Doç. Dr. Emre Arda ERDENK
(Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Karaman)

Tarih:
Doç. Dr. Alaattin UCA
(Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Karaman)

Türk Dili ve Edebiyatı:
Doç. Dr. Okan Celal GÜNGÖR
Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin AKSOY
(Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Karaman)

Coğrafya:
Dr. Öğr. Üyesi Murat POYRAZ
(Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Kırşehir)

Batı Dilleri ve Edebiyatları
(Alman, Amerikan, Fransız, İngiliz, İtalyan, İspanyol):
Doç. Dr. Serap SARIBAŞ
Arş. Gör. Fırat SOYSAL
(Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Karaman)

Psikoloji:
Dr. Öğr. Üyesi Abdullah DAĞCI
(Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Karaman)

Doğu Dilleri ve Edebiyatları
(Arap, Çin, Fars, Rus, Hint):
Doç. Dr. Ahmet Hamdi CAN
Dr. Öğr. Üyesi Selin TEKELİ
Dr. Öğr. Üyesi Esin EREN SOYSAL
(Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Karaman)

Sosyoloji:
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet ÖZPINAR
(Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Karaman)

Türkçe Yazım Editörleri / Turkish Language Editors

Arş. Gör. Dr. Fatih ÖZTÜRK
Arş. Gör. Abdullah TOPÇU
(Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Karaman)

Yabancı Dil Editörleri/Foreign Language Editors

Dr. Öğr. Üyesi Deniz Berk TOKBUDAK
Öğr. Gör. Melike GÖZÜTOK
(Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Karaman)

Dergi İletişim / Journal Contact

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yunus Emre Yerleşkesi 70200 Karaman/Türkiye
Telefon: +90 338 226 2141 Fax: +90 338 226 2139
E-Posta: efad@kmu.edu.tr - Web: <https://dergipark.org.tr/pub/efad> - <http://kmu.edu.tr/efad/tr>



KMÜ EFAD

KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

KARAMANOĞLU MEHMETBEY UNIVERSITY JOURNAL OF LITERATURE FACULTY

E- ISSN: 2 6 6 7 - 4 4 2 4



Cilt/Volume 6 • Cumhuriyet'in 100. Yılı Özel Sayısı (100th Year of the Republic Special Issue) • Ekim/October 2023

BİLİMSEL DANIŞMA KURULU / SCIENTIFIC ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Abdullah SOYKAN
(Balıkesir Üniversitesi)

Prof. Dr. Adem ÖGER
(Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi)

Prof. Dr. Ahmet ÇAYCI
(Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya)

Prof. Dr. Ahmet SARI
(Atatürk Üniversitesi)

Prof. Dr. Ahmet YİĞİT
(Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi)

Prof. Dr. Ahmet Zeki ÜNAL
(Bursa Teknik Üniversitesi)

Prof. Dr. Alaattin AKÖZ
(Selçuk Üniversitesi)

Prof. Dr. Ali AÇIKEL
(Gaziosmanpaşa Üniversitesi)

Prof. Dr. Bayram ÜREKLİ
(Selçuk Üniversitesi, Konya)

Prof. Dr. Besim ÖZCAN
(Atatürk Üniversitesi)

Prof. Dr. Cevat BAŞARAN
(Atatürk Üniversitesi)

Prof. Dr. Ercan OKTAY
(Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi)

Prof. Dr. Erdinç YÜCEL
(Necmettin Erbakan Üniversitesi)

Prof. Dr. Feridun ATA
(Selçuk Üniversitesi)

Prof. Dr. Fikret KARAPINAR
(Necmettin Erbakan Üniversitesi)

Prof. Dr. Giray FİDAN
(Gazi Üniversitesi)

Doç. Dr. Çağatay BENHÜR
(Selçuk Üniversitesi)

Doç. Dr. Erkan ALKAÇ
(Mersin Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Hayati ÖNCEL
(Atatürk Üniversitesi)

Prof. Dr. Hacı Ömer KARPUZ
(İstanbul Kültür Üniversitesi)

Prof. Dr. Hanifi VURAL
(Gaziosmanpaşa Üniversitesi)

Prof. Dr. Hasan BOYNUKARA
(Trakya Üniversitesi)

Prof. Dr. Hasan YILMAZ
(Necmettin Erbakan Üniversitesi)

Prof. Dr. Hikmet KORAŞ
(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)

Prof. Dr. Hüseyin TUROĞLU
(İstanbul Üniversitesi)

Prof. Dr. İbrahim KUNT
(Selçuk Üniversitesi)

Prof. Dr. İbrahim SOLAK
(Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş)

Prof. Dr. İhsan ÇAPÇIOĞLU
(Ankara Üniversitesi)

Prof. Dr. İsmet ÜZEN
(Çankırı Karatekin Üniversitesi)

Prof. Dr. Jülide AKYÜZ ORAT
(Ankara Üniversitesi)

Prof. Dr. Kirami ÖLGEN
(Ege Üniversitesi, İzmir)

Prof. Dr. Mahmut Hakkı AKIN
(Necmettin Erbakan Üniversitesi)

Prof. Dr. M. Alaaddin YALÇINKAYA
(Karadeniz Teknik Üniversitesi)

Prof. Dr. M. Ali HACIGÖKMEN
(Selçuk Üniversitesi)

Prof. Dr. Mehmet KURT
(Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Karaman)

Doç. Dr. Feyza Betül KÖSE
(Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi)

Doç. Dr. Nurullah YILMAZ
(Atatürk Üniversitesi)

Dr. Olimpiu POP
(Babes-Bolyai University, Romania)

Dr. Öğr. Üyesi Sinan TAŞDELEN
(Selçuk Üniversitesi)

Prof. Dr. Mehmet TEKOC AK
(Selçuk Üniversitesi)

Prof. Dr. Mehmet Hilmi DEMİR
(Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi)

Prof. Dr. Murat DURUKAN
(Mersin Üniversitesi)

Prof. Dr. Mustafa AYDIN
(Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Karaman)

Prof. Dr. Necmi UYANIK
(Selçuk Üniversitesi)

Prof. Dr. Nergis BİRAY
(Pamukkale Üniversitesi)

Prof. Dr. Osman DOĞANAY
(Aksaray Üniversitesi, Aksaray)

Prof. Dr. Özdemir KOÇAK
(Selçuk Üniversitesi)

Prof. Dr. Özgür Kasım AYDEMİR
(Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi)

Prof. Dr. Sinan GÖNEN
(Selçuk Üniversitesi)

Prof. Dr. Tahir BALCI
(Çukurova Üniversitesi)

Prof. Dr. Ufuk Deniz AŞCI
(Selçuk Üniversitesi)

Prof. Dr. Yüksel ÇELİK
(Marmara Üniversitesi)

Prof. Dr. Turan KARATAŞ
(Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi)

Prof. Dr. Türkan ERDOĞAN
(Pamukkale Üniversitesi, Denizli)

Doç. Dr. Recep DURGUN
(Selçuk Üniversitesi)

Doç. Dr. Veysel ŞAHİN
(Fırat Üniversitesi)

Dr. Warren EASTWOOD
(Birmingham University, United Kingdom)



Cilt/Volume 6 • Cumhuriyet'in 100. Yılı Özel Sayısı (100th Year of the Republic Special Issue) • Ekim/October 2023

Taranan İndeksler ve Veri Tabanları/ Indexes & Databases

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (KMÜ EFAD) *Academic Journal Index*, *Academia.edu*, *Academindex*, *Asos Index*, *Bielefeld Academic Search Engine (BASE)*, *CiteFactor Academic Scientific Journals Index*, *Crossref*, *Directory of Research Journals Indexing (DRJI)*, *Eurasian Scientific Journal Index (ESJI)*, *EuroPub*, *General Impact Factor (GIF)*, *Google Scholar*, *Index Copernicus International*, *Index of Academic Documents (IAD)*, *İdeal Online*, *International Institute of Organized Research (I2OR)*, *International Scientific Indexing (ISI)*, *International Society for Research Activity (ISRA)*, *Journal Factor*, *Journals Directory*, *MLA International Bibliography*, *OpenAIRE*, *ResearchGate*, *Paperity*, *ResearchBib Academic Resource Index*, *ROAD: the Directory of Open Access scholarly Resources*, *Root Society for Indexing and Impact Factor Service*, *ScienceGate*, *Scientific Indexing Services (SIS)*, *Scilit*, *SCRIBD*, *SOBIAD*, *Türk Eğitim İndeksi (TEİ)* ve *WorldCat* tarafından taranmaktadır.

Karamanoğlu Mehmetbey University Journal of Literature Faculty (KMU EFAD) is indexed by *Academic Journal Index*, *Academia.edu*, *Academindex*, *Asos Index*, *Bielefeld Academic Search Engine (BASE)*, *CiteFactor Academic Scientific Journals Index*, *Crossref*, *Directory of Research Journals Indexing (DRJI)*, *Eurasian Scientific Journal Index (ESJI)*, *EuroPub*, *General Impact Factor (GIF)*, *Google Scholar*, *Index Copernicus International*, *Index of Academic Documents (IAD)*, *İdeal Online*, *International Institute of Organized Research (I2OR)*, *International Scientific Indexing (ISI)*, *International Society for Research Activity (ISRA)*, *Journal Factor*, *Journals Directory*, *MLA International Bibliography*, *OpenAIRE*, *ResearchGate*, *Paperity*, *ResearchBib Academic Resource Index*, *ROAD: the Directory of Open Access scholarly Resources*, *Root Society for Indexing and Impact Factor Service*, *ScienceGate*, *Scientific Indexing Services (SIS)*, *Scilit*, *SCRIBD*, *SOBIAD*, *Türk Eğitim İndeksi (TEİ)* and *WorldCat*.



Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (KMÜ EFAD) yılda bir cilt ve iki sayı olarak (Haziran ve Aralık) yayımlanan, *çift-körleme hakemlik süreci* yürüten, dizin ve platformlarında taranan *Uluslararası* akademik bir dergidir. Dergide yayınlanan yazıların her türlü içerik sorumluluğu yazarlarına ait olup Fakültemizin kurumsal görüşünü yansıtmamaktadır. Yazılar yayıncı kuruluştan izin alınmadan kısmen veya tamamen bir başka yerde yayınlanamaz.

Karamanoğlu Mehmetbey University Journal of Literature Faculty (KMU EFAD) is an international academic journal that publishes a volume and two issues per year (June and December). All kinds of content responsibility of the articles published in the journal belong to the authors and do not reflect the institutional view of our faculty. Manuscripts may not be published partially or completely elsewhere without the permission of the publisher.



KMÜ EFAD

KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

KARAMANOĞLU MEHMETBEY UNIVERSITY JOURNAL OF LITERATURE FACULTY

E- ISSN: 2 6 6 7 - 4 4 2 4



Cilt/Volume 6 • Cumhuriyet'in 100. Yılı Özel Sayısı (100th Year of the Republic Special Issue) • Ekim/October 2023

BU SAYININ HAKEM KURULU / REFEREES OF THIS ISSUE

Prof. Dr. Faysal Okan ATASOY
(Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta)
Prof. Dr. Fatih ARSLAN
(Fırat Üniversitesi, Elazığ)
Prof. Dr. H. Esra DANACIOĞLU TAMUR
(Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul)
Prof. Dr. Mehmet KURT
(Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Karaman)

Prof. Dr. Nurettin ÖZTÜRK
(Atatürk Üniversitesi, Erzurum)
Prof. Dr. Orhan OĞUZ
(Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Hatay)
Prof. Dr. Vedat KELEŞ
(Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun)

Doç. Dr. Ahmet ÜSTÜNER
(İstanbul Üniversitesi, İstanbul)
Doç. Dr. Burak KOCAOĞLU
(Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Osmaniye)
Doç. Dr. Erkan SALAN
(Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın)
Doç. Dr. Fatih KAHRAMAN
(İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, İzmir)
Doç. Dr. Haluk SAĞLAMTİMUR
(Ege Üniversitesi, İzmir)

Doç. Dr. İbrahim NACAK
(Selçuk Üniversitesi, Konya)
Doç. Dr. İslam CAN
(Selçuk Üniversitesi, Konya)
Doç. Dr. Meryem ARSLAN
(Niğde Ömer Halis Demir Üniversitesi, Niğde)
Doç. Dr. Reyhan DEMİR
(Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın)
Doç. Dr. Serpil SOYDAN
(Niğde Ömer Halis Demir Üniversitesi, Niğde)

Dr. Öğr. Üyesi Banu DAVUN
(Aksaray Üniversitesi, Aksaray)
Dr. Öğr. Üyesi Faruk TURĞUT
(Samsun Üniversitesi, Samsun)
Dr. Öğr. Üyesi Fatih DİNÇER
(Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Kırşehir)
Dr. Öğr. Üyesi Ferdi UYANIKER
(Milli Savunma Üniversitesi, İstanbul)
Dr. Öğr. Üyesi Filiz YÖRÜK
(Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş)
Dr. Öğr. Üyesi Gamze YÜCETÜRK
(Ardahan Üniversitesi, Ardahan)
Dr. Öğr. Üyesi Malik Uğur DADAK
(Dicle Üniversitesi, Diyarbakır)
Dr. Öğr. Üyesi Mitat ÇEKİCİ
(Mardin Artuklu Üniversitesi, Mardin)

Dr. Öğr. Üyesi Muhammed Salim DANİŞ
(Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyon)
Dr. Öğr. Üyesi Özlem GÜMÜŞÇUBUK
(Ege Üniversitesi, İzmir)
Dr. Öğr. Üyesi Süha KONUK
(Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Erzincan)
Dr. Öğr. Üyesi Tuğba AKMAN KAPLAN
(İstanbul Gelişim Üniversitesi, İstanbul)
Dr. Öğr. Üyesi Zafer CEYLAN
(Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Karaman)
Dr. Esra UÇARKUŞ
(Gazi Üniversitesi, Ankara)
Dr. Recai BAZANCİR
(Van Yüzyüncü Yıl Üniversitesi, Van)



Cilt/Volume 6 • Cumhuriyet'in 100. Yılı Özel Sayısı (100th Year of the Republic Special Issue) • Ekim/October 2023

EDİTÖRDEN

Saygıdeğer Okuyucular,

2018 yılında Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Rektörlüğü himayesinde kurulan ve aynı yıl ilk sayısı yayımlanan *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*'nin (**KMÜ EFAD**) 6. cilt "**Cumhuriyet'in 100. Yılı Özel Sayısı**"nı sizlerle buluşturmaktan büyük mutluluk duyuyoruz.

Bilindiği üzere bu yıl Cumhuriyet'in ilanının yani Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun yüzüncü yılıdır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Gazi Mustafa Kemal Atatürk ve silah arkadaşları ile aziz milletimizin göstermiş oldukları insanüstü gayretle kazanılan zaferler neticesinde kurulmuştur. Bu yıl Cumhuriyet'in 100. yılı gururunu yaşamaktayız. Bu kapsamda, 2018 yılından beri yayımlanmakta olan Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi'nin yıllık çıkarılan iki olağan sayısına ek olarak 2023 yılının Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun 100. yılı olması münasebetiyle hem kutlama ve hem de aziz şehitlerimizi anma mahiyetinde "**Cumhuriyet'in 100. Yılı Özel Sayısı**"nı yayınlamaktan büyük bir mutluluk duyuyoruz.

Bu sayıda, 11 araştırma makalesi ve 1 kitap incelemesi bulunmaktadır. KMÜ EFAD "**Cumhuriyet'in 100. Yılı Özel Sayısı**" ile birlikte, *Academic Journal Index*, *Academia.edu*, *Academindex*, *Asos Index*, *Bielefeld Academic Search Engine (BASE)*, *CiteFactor Academic Scientific Journals Index*, *Crossref*, *Directory of Research Journals Indexing (DRJI)*, *Eurasian Scientific Journal Index (ESJI)*, *EuroPub*, *General Impact Factor (GIF)*, *Google Scholar*, *Index Copernicus International*, *Index of Academic Documents (IAD)*, *İdeal Online*, *International Institute of Organized Research (I2OR)*, *International Scientific Indexing (ISI)*, *International Society for Research Activity (ISRA)*, *Journal Factor*, *Journals Directory*, *MLA International Bibliography*, *OpenAIRE*, *ResearchGate*, *Paperity*, *ResearchBib Academic Resource Index*, *ROAD: the Directory of Open Access scholarly Resources*, *Root Society for Indexing and Impact Factor Service*, *ScienceGate*, *Scientific Indexing Services (SIS)*, *Scilit*, *SCRIBD*, *SOBIAD*, *Türk Eğitim İndeksi (TEİ)* ve *WorldCat* indeks ve platformlarında taranmaktadır. Ayrıca *ULAKBİM (TRDİZİN)* ve *DOAJ* indekslerine de başvuru yapılmış olup, kabul süreci devam etmektedir.

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi bünyesinde çıkarılan dergimizin bu özel sayısının yayımlanmasında katkıları olan tüm yayın ekibine, yazar ve hakemlerimize ayrı ayrı teşekkür ediyoruz. 2023 yılı Aralık sayımızda da kıymetli çalışmalarla karşımızda olmak dileğiyle...

Doç. Dr. Kamil Ali GIYNAŞ

Editör



Cilt/Volume 6 • Cumhuriyet'in 100. Yılı Özel Sayısı (100th Year of the Republic Special Issue) • Ekim/October 2023

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

MAKALELER / ARTICLES

Araştırma Makaleleri / Research Articles

- Mehmet ŞİMŞİR**.....1
Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Günümüz Dünya Sorunları Hakkında Durumları ve Görüşleri
(*The Situation And Opinions of Social Studies Teacher Candidates About Today's World Problems*)
- Abdurrahman DEMİR**23
Güneydoğu Anadolu'da II. Constantius (MS 337-361) Dönemi'ne Tarihlenen Kalelerin Savunma Stratejisi Açısından Değerlendirilmesi
(*Evaluation of the Castles Dated to the Period of Constantius II (337-361 AD) in terms of Defense Strategy in Southeast Anatolia*)
- Aysel YILDIZ EROL**39
İran Sinemasında Minimalizm Örneği
(*Minimalism Sample in Iranian Cinema*)
- Cihat TANIŞ**46
Bir Vapurun Hazin Sonu: Teksas Vapuru Kazası (1912)
(*The Mournful End of A Steamer: Texas Ferry Accident (1912)*)
- Halil İSKENDER**.....56
The Interplay of Polysemy and Prototypes: A Prototype Theory Approach to the Turkish Polysemic –İlk Morpheme
(*Çokanlamlılığın Prototiplerle Etkileşimi: Türkçedeki Çokanlamlı –İlk Biçimbirimine Prototip Kuramı Temelli Bir Yaklaşım*)
- Fatma Nur AYHAN**77
Bozkır Barajı Havzasında Yer Alan Köylerde Bitki Adlarından Oluşan Yer Adları
(*Place Names Composed of Plant Names in Villages Located in Bozkır Dam Basin*)
- Ertuğrul CEYLAN**.....106
Çin'de bir Osmanlı, Nusret Ali Han Dehlevi ve 'Çin Maçin' Adlı Eseri (1901)
(*In China, an Ottoman, Nusret Ali Khan Dehlevi, and His Work Entitled 'Chin Machin' (1901)*)
- Hacer KUMANDAŞ**132
Niğde Müzesi Tyana Darplı Roma İmparatorluk Dönemi Sikkeleri
(*Tyana Minted Roman Imperial Period Coins in Niğde Museum*)
- Hazal ORGUN SİNAN**.....150
Hapishanede Kadın Olmak: Gülsün Karamustafa'nın Mahkûm Kadınları
(*Being A Woman in Prison: Imprisoned Women of Gülsün Karamustafa*)



Cilt/Volume 6 • Cumhuriyet'in 100. Yılı Özel Sayısı (100th Year of the Republic Special Issue) • Ekim/October 2023

Araştırma Makaleleri / Research Articles

- Nazlı GÜNDÜZ – Aslı Nur KAHRAMAN – Sinem Begüm KARAKUŞ – Yaren ÖZDEĞER.....167**
Academic Studies Written in Türkiye on Huxley's Brave New World: A Meta-Analysis Study
(*Huxley'in Cesur Yeni Dünya'sı Üzerine Türkiye'de Yazılan Akademik Çalışmalar: Bir Meta-Analiz Çalışması*)
- Arzu ÖZYÖN – Erdi ORAL.....181**
New Image of the Child in Lord of the Flies and the Adventures of Huckleberry Finn
(*Sineklerin Tanrısı ve Huckleberry Finn'in Maceraları'ndaki Yeni Çocuk İmgesi*)

KİTAP İNCELEMELERİ / BOOK REVIEWS

- Ezgi İNAL – Aysel YILDIZ EROL.....189**
Halime Yücel, (2021) İmgeden Yorumu



MAKALELER

ARTICLES



Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (KMÜ EFAD)

Karamanoğlu Mehmetbey University Journal of Literature Faculty

E-ISSN: 2667 – 4424

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/efad>



Tür: Araştırma Makalesi
Kabul Tarihi: 28 Mayıs 2023

Gönderim Tarihi: 17 Mart 2023
Yayımlanma Tarihi: 29 Ekim 2023

Atf Künyesi: Şimşir, M. (2023). Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Günümüz Dünya Sorunları Hakkında Durumları ve Görüşleri. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 6 (Cumhuriyet'in 100. Yılı Özel Sayısı), 1-22.

DOI: <https://doi.org/10.47948/efad.1266788>

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMEN ADAYLARININ GÜNÜMÜZ DÜNYA SORUNLARI HAKKINDA DURUMLARI VE GÖRÜŞLERİ

Mehmet ŞİMŞİR*

Öz

Bu araştırma, Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının günümüz dünya sorunları algılarını, sorunlar arasında önceliklerini, öncelik gerekçelerini, sorunların kaynakları hakkındaki düşünceleri ve sorunların çözümüne yönelik önerilerini tespit etmek için gerçekleştirilmiştir. Araştırma, nitel araştırma yöntemlerine uygun olarak yürütülmüştür. Araştırma modeli olarak olgubilim yöntemi kullanılmış, veriler açık uçlu sorulardan oluşan anket formuyla elde edilmiş ve içerik analiziyle değerlendirilmiştir. Anket, pandemi koşulları nedeniyle "Google dokümanlar" üzerinden gerçekleştirilmiştir. Açık uçlu soruların hazırlanması sürecinde alan yazın taraması yapılmış ve daha önce bu ders kapsamında elde edilen bilgiler göz önünde bulundurulmuştur. Araştırmanın çalışma grubunu; 2020-2021 eğitim-öğretim yılında Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliğinde okuyan, Günümüz Dünya Sorunları dersini alan 3. ve 4. sınıf öğrencilerinin gönüllüleri oluşturmuştur. Araştırmaya 78 gönüllü öğretmen adayı katılmıştır. Araştırmaya katılan öğretmen adayları sıralamaya göre kodlanarak (ÖA1) belirtilmiştir. Araştırma neticesinde Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının günümüz dünya sorunlarına yönelik üst düzey bir algı, bilinç ve farkındalığa sahip oldukları görülmüştür. Günümüz dünyasını ilgilendiren doğa veya insan kaynaklı tüm sorunları öncelikle tespit edilmiştir. Sorunların temel kaynağı olarak daha çok insanı ve insanın faaliyetlerini gördükleri anlaşılmıştır. Dünya yaşamını olumsuz etkileyen olayların tamamını sorunların gerekçeleri olarak algıladıkları, sorunların çözümüne yönelik mevcut faaliyetleri bildikleri ancak bunları yetersiz gördükleri tespit edilmiştir. Ayrıca Günümüz Dünya Sorunları dersinin Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının bilinç ve farkındalık düzeylerine olumlu katkı sağladığı, bu sayede sorunların çözümlerine yönelik çeşitli önerilerde bulunma, yeni örgütsel yapılanma kurma, sorunların çözümü için gerçekleştirilen faaliyetlere gönüllü olarak katılma gibi isteklerini artırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Bilgiler, Sosyal Bilgiler Öğretmen Adayları, Günümüz Dünya Sorunları.

* Doç. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Konya/Türkiye. E-posta: msimsir@erbakan.edu.tr, Orcid: <https://orcid.org/0000-0002-0552-9558>.

The Situation And Opinions of Social Studies Teacher Candidates About Today's World Problems

Abstract

This research was carried out to determine the perceptions of social studies teacher candidates about today's world problems, their priorities among the problems, their reasons for priority, their thoughts about the sources of the problems and their suggestions for the solution of the problems. The research was carried out in accordance with qualitative research methods. The phenomenology method was used as the research model, the data were obtained with a questionnaire consisting of open-ended questions and evaluated with content analysis. The survey was conducted through "Google documents" due to pandemic conditions. In the process of preparing open-ended questions, a field literature review was conducted and the information previously obtained within the scope of this course was taken into account. The study group of the research; In the 2020-2021 academic year, the volunteers of the 3rd and 4th grade students studying in NEU AKEF social studies teaching and taking today's world problems course were formed. 78 volunteer teacher candidates participated in the research. The teacher candidates who participated in the research were coded according to the ranking (OA1). As a result of the research, it was seen that social studies teacher candidates have a high level of perception, consciousness and awareness about today's world problems. It has been determined that they prioritize all the problems of nature or human origin that concern today's world. It has been understood that they see more people and their activities as the main source of problems. It has been determined that they perceive all the events that negatively affect the life of the world as the reasons for the problems, they know the current activities aimed at solving the problems, but they consider them insufficient. In addition, it was concluded that today's world problems course contributed positively to the consciousness and awareness levels of social studies teacher candidates, thus increasing their desire to make various suggestions for solutions to problems, to establish a new organizational structure, to participate voluntarily in activities carried out to solve problems.

Keywords: Social Studies, Social Studies Teacher Candidates, Today's World Problems.

Giriş

Günümüz dünya sorunları, dünyanın fiziksel yapısını ve dünya üzerindeki canlıları olumsuz yönde etkileyen olayları kapsamaktadır. Günümüz dünya sorunları denildiğinde ekolojik yaşam alanlarıyla ilgili iklim değişikliği başta olmak üzere toprak kayması, erozyon, deprem, sel, kuraklık, çığ düşmesi, hava kirliliği, su kirliliği, toprak kirliliği, afetler; sosyal hayatla ilgili siyaset, ekonomi, hukuk alanları başta olmak üzere günlük yaşamdaki fakirlik, insan hakları ihlalleri, nüfus, ırkçılık, terör, trafik kazaları, gürültü kirliliği, çarpık kentleşme, bağımlılıklar, enerji darlığı gibi bireylerin/toplumların hayatını ve hayat standartlarını derinden etkileyen sorunlar gündeme gelmektedir (Özey, 2013: VI). Tüm bu sorunlar hakkında; sorunun kaynağı ve yol açtığı zararları tespit etmek, ortaya çıkan zararları en aza indirecek önlemleri almak ve gerekli çalışmaları yapmak son derece önemli bir husustur. Bu konuda tüm bireylerin sorumluluğu olduğu gibi devletlerin, toplumların ve farklı kuruluşların da çeşitli görevleri bulunmaktadır.

Araştırmanın konusunun temel ögesini oluşturan; Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarını ve konu açısından önemlerini ifade edebilmek için öncelikli olarak bu alanı tanımak gerekmektedir. Bu öğretmenlik alanı, "temel ve ideal vatandaşlık yeterliklerini nesillerine kazandırabilmek adına sosyal bilgileri; doğa bilimleri ve sosyal bilimlerle birleştiren multidisipliner bir çalışma alanıdır" (Barr vd. 2013: 18; NCSS, 1993: 3; Kıroğlu, 2006: 620). Geçmiş, bugün ve gelecek bilinci; ulusal, evrensel ve küresel duyarlılık; bilgi, değer ve beceri dengesi; çoğulculuk ve farklılıkların uyumu; güncel olaylar; tartışmalı konuların derinliğine incelenmesi; üst düzey düşünme becerileri; toplumsal katılım; topluma hizmet yoluyla öğrenme; insan haklarına saygı; barış eğitimi ve çatışmaların çözümü gibi hususların Sosyal Bilgiler eğitimi içerisinde yer alması gerektiği kabul edilmektedir (NCSS, 1994: 3). Bu sayede, tarihten coğrafyaya, toplum biliminden felsefeye, değerlerden hukuka, gelenekten teknolojiye, düşünceden siyasete, çevre ve tabiatın dünya sorunlarına varıncaya dek pek çok alanda bilinçli ve kalifiye bireyler yetiştirmeyi hedeflemektedir (Doğanay, 2008; Barr vd., 2013; Dere ve Aktaşlı, 2022).

Milli Eğitim Bakanlığı'nın 2018 öğretim programları kapsamında Sosyal Bilgiler dersi öğretiminin özel amacı olarak sıralanan 18 maddeden çoğu günümüzde yaşanan ve bireylerin/toplumların yaşamlarını derinden etkileyen sorunlarla yakından ilişkilidir. Bunlar arasında; "Yaşadığı bölgenin ve dünyanın genel coğrafi özelliklerini tanımak, insan-çevre arasındaki etkileşimi açıklamak, tabiat kaynaklarının sınırlılığının farkında olarak doğal kaynakları korumaya çalışmak, yaşanabilir bir çevre anlayışına sahip olmak,

değişim ve sürekliliği algılamak, bilimsel/teknolojik gelişmeleri, bunların toplumsal yaşam üzerindeki etkilerini kavramak, kişisel ve toplumsal sorunların çözümüne yönelik yeni görüşler üretmek, ülkesini ve dünyayı ilgilendiren konulara duyarlılık göstermek...” (MEB, 2018: 8) gibi hususlar bulunmaktadır. Bu açıdan “Günümüz Dünya Sorunları” dersi Sosyal Bilgiler eğitimi programında son derece önemli bir yere sahiptir. Programda öğrencilerin, sosyal alanlarla birlikte çevre ve doğayla ilgili sorunlar, bu sorunların kaynakları, etkileri ve açmış olduğu zararlar hakkında bilgi sahibi olmaları, bunlara yönelik yeni çözümler üretebilecek bir duyarlılık seviyesine ulaşmaları amaçlanmaktadır. Bu amaç yükseköğretim lisans programında benzer şekilde yerini almıştır (YÖK, 2018: 24).

Bu araştırmanın temel problemini “Öğretmen adaylarının öncelikli günümüz dünya sorunları hakkındaki algıları, düşünceleri ve kanaatleri nelerdir?” sorusu oluşturmaktadır. En iyi sonuca ulaşabilmek için de konuyla ilgili tespit ve çözüm önerilerinde bulunabilecek bir grupta çalışma yapmak gerekmektedir. Bu noktada, gördükleri eğitim-öğretim sayesinde konuyla ilgili en iyi tespiti yapabilecek ve sorunlara daha isabetli çözüm önerileri sunabilecek kimselerin Sosyal Bilgiler öğretmen adayları olduğu düşünülmektedir. Çünkü lisans programı çerçevesinde gördükleri eğitim-öğretim sayesinde üst düzey bir bilgi birikimine ulaşmış bireyler olarak kabul edilmekte, “Günümüz Dünya Sorunları” dersiyle de daha spesifik bir bakış açısı ve bilinç düzeyine ulaştıkları varsayılmaktadır. Nitekim kimi araştırmacılar, bireylerin gördükleri eğitim sayesinde çeşitli konularda zihinsel olarak daha hazır hale geldiklerini kabul etmektedirler (Yılmaz ve Güven, 2022). Dolayısıyla böyle bir öğretim programında eğitim-öğretim görmüş kimselerin öncelikli gördükleri dünya sorunlarını tespit etmek, öncelik gerekçelerini ortaya koymak, yine sorunlarla ilgili çözüm önerilerini tespit etmek büyük önem arz etmektedir. Bu kapsamda aşağıdaki araştırma sorularına cevap aranmıştır:

Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının;

- Günümüz dünya sorunları algıları nasıldır?
- En öncelikli gördükleri dünya sorunları nelerdir?
- Hangi sorunlara, ne tür gerekçelerle daha fazla önem vermektedirler?
- Sorunların kaynakları hakkında kanaatleri nedir?
- Sorunların hayatın hangi alanlarını daha fazla etkilediğini düşünmektedirler?
- Sorunların çözümleri için gerçekleştirilen faaliyetlerden haberdar mıdır? Sorunların çözümleri için neler tasarlamaktadırlar?

Alan yazında farklı birçok ülkede günümüz dünya sorunlarıyla ilgili araştırmaların yapıldığı görülmektedir. Uymaz (2021: 64), çalışmasında bunların bir listesini vermiştir. Türkiye’de de günümüz dünya sorunlarına yönelik farklı öğretim alanlarında öğretmen adaylarının görüşleri, tutumları ve algılarını tespit için çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Bu araştırmalar daha çok çevre sorunları başta olmak üzere sığınmacılar, savaş, barış gibi konulara yönelik olarak coğrafya ve Sosyal Bilgiler öğretiminde yoğunlaşmış durumdadır.

Çevre sorunlarına yönelik farklı öğretim alanlarından öğretmen adaylarının durumlarını tespit için yapılan çalışmalarda çoğunlukla branş bazında farkındalık düzeylerinin değişik olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Örneğin Özonur (2021); bilgisayar, İngilizce, Fransızca, Almanca, okul öncesi, sınıf, sosyal bilgiler ve Türkçe öğretmeni adaylarının çevre sorunlarıyla ilgili farkındalık düzeylerini ölçmüş ve branş bazında sosyal bilgiler ve sınıf öğretmeni adaylarının farkındalık düzeylerinin daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Gerekçe olarak da sosyal bilgiler ve sınıf öğretmeni adaylarının doğrudan çevreyle ilgili dersler ve etkinliklere katılmalarını göstermiştir. Ancak Özonur’un (2021), Baykal (2008) ve diğer bazılarının çalışmalarında genel olarak öğretmen adaylarının ortalamanın üzerinde bir farkındalığa sahip oldukları tespit edilmiştir.

Literatür taraması sonucunda farklı öğretim alanlarında; makale, tez, kitap ve kitap bölümü çalışmalarının olduğu görülmüştür. Öğretmen adaylarının “Barışa yönelik tutumlar ve günümüz dünya sorunlarına yönelik tutumlar arasındaki ilişkinin incelenmesi” Öztaşkın (2014), “İşbirliğine dayalı

öğrenme amaçlı yazma aktivitelerinin Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının günümüz dünya sorunlarına yönelik akademik başarılarına ve tutumlarına etkisi” Akdağ ve Yıldız (2020), “Günümüz dünya sorunlarına yönelik tutum ölçeği geçerlik ve güvenilirlik çalışması” Kılıçoğlu vd. (2012) çalışmaları ile Şama (2003), Çamurcu (2005), Meydan vd. (2009), Yardımcı ve Kılıç (2010), Kahyaoğlu ve Kaya (2012), Gül (2013), Koç ve Dumlu (2020) gibi araştırmacıların makale çalışmaları bulunmaktadır. Türkeş [“Küresel iklim değişikliği ve çölleşme” (2012)] ve Alım [“Afetlerden Kaynaklanan Sorunlar” (2016)] gibi kimi araştırmacılar kitap bölümü, Özmen [“Öğretmen adaylarının zihin haritalarında günümüz dünya sorunları” (2015)] ve Korkmaz [“Türkiye’de çevre sorunları ve çözüm yolları: Kütahya örneği” (2022)] gibi kimi araştırmacılar ise günümüz dünya sorunlarına yönelik farklı konuları içeren yüksek lisans tezi hazırlamışlardır. “Günümüz dünya sorunları” isimli (Aydın, 2016; Seyhan ve Çamurcu, 2013; Özey, 2013; Özgen, 2012; Yazıcı vd., 2015) tek ve çok yazarlı akademik kitap çalışmaları da mevcuttur. Ayrıca Şeyihoğlu vd.’nin (2018) “Sosyal Bilgiler ve coğrafya öğretmen adaylarının zihin haritalarında günümüz dünya sorunları” isimli çalışmalarında olduğu gibi karma branş çalışmalarının yapıldığı da tespit edilmiştir. Katılımcıların dünya sorunlarına yönelik duyarlılık ve farkındalık düzeylerinin oldukça yüksek olduğu sonucuna ulaşılan bu çalışmada, katılımcıların daha önce sorunların çözümlerine yönelik faaliyet gösteren kuruluşların etkinliklerine katılmamış olmalarına rağmen yarından fazlasının bundan sonraki etkinliklere katılmak istedikleri ifade edilmiştir.

Programın özelliklerinden kaynaklı günümüz dünya sorunlarına karşı özel bir konumda oldukları kabul edilen (Öcal, 2013) Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının günümüz dünyasının genel ve özel sorunlarıyla ilgili durumlarının tespitine yönelik birçok çalışma yapılmıştır. Bazı çalışmalar, “Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının Suriyeli sığınmacılar sorununa yaklaşımı” (Topkaya ve Akdağ, 2016) gibi oldukça spesifiklerdir. Bazı çalışmalar, Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının çevre sorunlarına yönelik durumlarını araştırmak üzere “Sosyal Bilgiler müfredatında yer alan ‘çevre sorunları’ konularının öğretiminde karikatür kullanımının öğrencilerin akademik başarısına etkisi” Karakuş vd. (2012), “Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının çevre sorunlarına ilişkin algıları: metafor analizi örneği” Kaya (2014) ve “Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının çevre sorunlarının çözümünde sosyal katılımları” Karatekin vd. (2014) gibi oldukça spesifik konularda gerçekleştirilmiştir. Bazı çalışmalar ise daha geneldir. Örneğin Mercan ve Sarı’nın (2019) çalışmaları, Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının günümüz dünya sorunlarına ve aynı ismi taşıyan derse bakış açılarını tespit etmek üzere gerçekleştirilmiştir. Günümüz dünya sorunlarına yönelik Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının algılarını, sorunlarla ilgili haberleri takip edip etmediklerini, hangi haber kaynaklarını kullandıklarını, sorunlara çözüm için çalışan kuruluşlarla bağlantılarının ne düzeyde olduğunu tespit etmek için Uymaz’ın (2021) gerçekleştirdiği araştırma da bu grup içerisinde sayılabilir. Şeyihoğlu vd. (2018) araştırmalarında, katılımcıların dünya sorunlarına ilgi düzeylerinin yüksek olduğu, sosyal medya başta olmak üzere çeşitli haber kaynaklarını aktif olarak kullandıkları, küresel ısınma başta olmak üzere hemen hemen tüm alanlardaki sorunları gündeme getirdikleri ancak sorunların çözümleri için faaliyette bulunan çeşitli kuruluşlara üyeliklerinin yeterli düzeyde olmadığı sonucuna ulaşmışlardır. Avcı ve Gümüş (2017) de Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının günümüz dünya sorunlarına yönelik farkındalıklarının üst düzey, çözüme katılımlarının ise yetersiz olduğunu tespit etmişlerdir. Bununla birlikte Karadağ ve Acar (2020) araştırmaları sonucunda, Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarından günümüz dünya sorunlarıyla ilgili toplantılar, seminerler ve sempozyumlara katılmış olanlarının katılmamışlara oranla anlamlı bir farkındalığa sahip olduklarını ifade etmişlerdir.

Amaç ve Yöntem

Bu çalışmada, alanyazındaki günümüz dünya sorunlarına yönelik mevcut araştırmalarda elde edilen sonuçlar göz önünde bulundurularak yeni bir araştırma yapmak ve Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının konuyla ilgili durumlarını daha net bir şekilde ortaya koymak hedeflenmiştir. Ayrıca bu yeni çalışmayla Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının günümüz dünya sorunlarına yönelik durum ve düşüncelerini belirlemek, kendilerine yöneltilen sorulara verdikleri yanıtlarla elde edilen verileri içerik analizine tabi tutarak günümüz dünya sorunlarına yönelik algılarını, önceliklerini, bunların gerekçelerini ve sorunlara çözüm önerilerini ortaya koymak amaçlanmıştır.

Araştırmanın amacı doğrultusunda, determinist yaklaşımı ön planda tutmaması, neden-sonuç ilişkisi kurmaya uğraşmaması, sorunları oluşup geliştiği değerler sisteminden bağımsız ele almaması, sayısal veri ve istatistiklerden ziyade sözlü ve nitel analizlere daha çok vurgu yapması, olay ve olguları bağlamları içerisinde incelemesi ve baskın ilişkiler ağlarını kendi tabii ortamlarında anlamaya/yorumlamaya çalışması (Neuman, 2012: 224; Yıldırım ve Şimşek, 2008: 48-65) nedeniyle nitel araştırma yöntemleri tercih edilmiştir. Nitel araştırma, “gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel bilgi toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma” şeklinde tanımlanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 39). Bireylerin karmaşık ve girift ilişki ağları içerisinde araştırma konusuna yönelik oluşan yaklaşımlarının bütüncül ve çoklu bir bakış açısıyla ortaya konulmasının daha çok bu sayede mümkün olabildiği vurgulanmaktadır (Özdemir, 2010: 326). Bu yöntem araştırmacıya insanın biyolojik, psikolojik, sosyolojik ve kültürel yönlerini göz önünde bulundurarak derinlemesine keşif yapma (Kırcaali-İftar, 1999: 6; Karataş, 2015: 63; Sönmez ve G. Alacapınar, 2011: 78) fırsatı vermektedir. Ayrıca bu yöntem sayesinde araştırmacı, elde edilen verilerden hareketle kendi düşünce ve kanaatlerini de ifade edebilmektedir (Altunışık vd., 2010: 302).

Bu çalışmada araştırma deseni/modeli olarak “araştırmacı tarafından geliştirilen veya mevcutlar arasından tercih edilen, araştırmanın amacına ulaşmak için ortaya atılan soruların cevaplarını bulmaya, hipotezleri test etmeye yönelik gerçekleştirilen bir plan” (Büyüköztürk vd., 2013; Karasar, 2012) şeklinde tanımlanan fenomenoloji yöntemi kullanılmıştır. Araştırmaya konu olan Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının günümüz dünya sorunlarına yönelik algıları, ilgileri, düşünceleri, yargıları, öncelikleri, çözüm önerileri ve kendileri dışındaki kimseleri konuyla ilgili olarak konumlandıkları yeri tespit etme imkânı sağladığı için fenomenoloji yöntemi tercih edilmiştir. Bu yöntemin bireylerin belirli bir olguya yönelik deneyimlerini (Jasper, 1994; Miller, 2003), hissettiklerini, onunla ilgili düşüncelerini, yargılarını ve diğer kimselerle bu olgu hakkında nasıl diyalog kurduklarını çeşitli verilerle ortaya koyduğu bilinmektedir (Baker, Wuest ve Stern, 1992; Rose, Beeby ve Parker, 1995). Ayrıca bu yöntem, bir konuda bilgi sahibi olan bireylerin bu bilgilerinin nasıl anlamlandırdıklarını, bunu nasıl bir bilinç seviyesine dönüştürdüklerini önceler ve algıların derinlemesine anlaşılmasını sağlar (Creswell, 2007: 64; Patton, 2014: 104).

Araştırmanın temel araştırma grubunu; 2020-2021 yılında NEÜ AKEF Sosyal Bilgiler Öğretmenliği 3. ve 4. sınıfına devam etmekte olan öğretmen adaylarının gönüllüleri oluşturmaktadır. 2018 yılı öncesinde programa kaydolun 4. sınıf öğrencileri, bu dersi zorunlu “Alan ve alan eğitimi dersleri” (YÖK, 2007: 71) kapsamında; 2018 yılı sonrasında programa kayıt olan öğrenciler ise değişen müfredat içerisinde 3. sınıf dersleri arasında “Alan eğitimi seçmeli dersler” (YÖK, 2018: 24) kapsamında almışlardır. Dolayısıyla araştırmanın gerçekleştirildiği 2020-2021 eğitim-öğretim yılı bahar döneminde her iki sınıftaki öğrenciler aynı dersi farklı kapsamda da olsa görmüşlerdir. Bunlardan 78 öğretmen adayı araştırmamıza gönüllü olarak katılmıştır. Böylece daha fazla sayıda ve heterojen bir katılım sağlanmış, daha zengin bir bakış açısı geliştirme olanağı elde edilmiştir.

Araştırmada, veri toplama aracı olarak “Google dokümanlar” üzerinden hazırlanmış açık uçlu/özgür yanıtı sorulardan oluşan Anket formu kullanılmıştır. Farklı mekânlarda, çok sayıda bireye hızlıca ulaşma olanağı ve düşük maliyeti, katılımcıların kalıplaşmış kabullerin ötesinde kendi duygu, düşünce ve tutumlarını, özgürce ve kendi seçtikleri sözcüklerle serbestçe ifade etmelerine olanak sunması, konuyla ilgili beklenmedik cevaplar verme ihtimallerinin bulunması, daha geniş ve ayrıntılı bilgilere ulaşma, değerlendirmeler yapma imkânı tanınması nedenleriyle (İlhan, 2016: 347; Tekin, 2006: 101) tercih edilmiştir. Araştırmada bu materyalin tercih edilmesinde; sorunları çözebilme, organize edebilme, orijinal fikirler ve alternatif düşünceler üretebilme, bunları değerlendirebilme, neden-sonuç ilişkileri kurarak genellemeler ve hipotezler oluşturabilme (Tan ve Erdoğan, 2004) gibi üst düzey uygulamalara fırsat tanınması da etkili olmuştur. Anket, “bireylerin yaşam şartlarını, davranışlarını, kanaatlerini, inançlarını veya tutumlarını betimlemeye yönelik hazırlanmış sorulardan oluşan bir araştırma ve veri toplama materyali” olarak tanımlanmaktadır (Thomas, 1998). Ayrıca anket sorularıyla bireylerin bilgi-birikimlerini, sevdiklerini, önceliklerini, endişelerini, çeşitli konularda neler düşündüklerini ve yaptıklarını saptama imkânı da bulunmaktadır. Anket formu için açık uçlu sorular hazırlanırken “araştırmanın amacına göre bilgi, davranış, kanı ve olgusal sorulardan oluşturulmalıdır” (Büyüköztürk, 2005: 134) şartları göz önünde

bulundurulmuştur. Ayrıca mantıklı bir düzen içerisinde kolay, çok boyutlu ve anlaşılabilir olması, katılımcıları yönlendirici olmaması ve gerektiğinde soruların detaylandırılması gibi temel ilkelere (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 128) dikkat edilmeye çalışılmıştır. Anketler, katılımcıların hazırlanan soruları “*okuyup anlayabilir, dürüstçe cevaplayabilir*” temel varsayımlarına dayanmaktadır (Wolf, 1988). Bu varsayımla birlikte anket uygulamasının sınırlılıkları olarak ifade edilen katılımcıların güdülenmede yaşayabilecekleri sorunlarını, inanç ve kişisel bilgilerin ifşa olması konusundaki endişelerini (Büyüköztürk, 2005) gidermek için uygulama öncesinde araştırmanın amacı, başta kişisel bilgilerin gizliliği olmak üzere tüm etik ilkelere riayet edildiğine dair gerekli açıklamalar yapılmıştır. “Söyleyeceklerinizin tümü gizli kalacaktır”, “İsimleriniz araştırma raporunda yer almayacaktır” ve benzeri açıklamalar yapılmıştır. Ayrıca NEÜ Bilimsel Araştırmalar Etik Kurulu Başkanlığı’nın 16.04.2021 tarih ve 239 nolu Etik Kurul Uygunluk/Onay Kararıyla çalışmanın yürütüldüğü ifade edilmiştir. Katılımcılara “Dünya Sorunları dediğimizde aklınıza neler gelmektedir? En önemli ve öncelikli gördüğünüz dünya sorunları nelerdir? Sorunların kaynakları hakkında neler düşünüyorsunuz? Sorunların hangi alanları kapsadığını düşünüyorsunuz? Sorunların çözümüne yönelik neler yapıldığını gözlemliyorsunuz? Sorunların çözümü için siz olsaydınız neler yapardınız?” ve benzeri sorular yöneltilmiş, araştırmanın amacına ulaşması için katılımcılardan cevaplarını detaylandırmaları ve örneklendirmeleri istenmiştir. Soruların sonuna “Bunların dışında eklemek istediğiniz bir şey varsa lütfen yazınız.” denilerek gözden kaçan noktaların katılımcılar tarafından ifade edilebilmesine olanak sağlanmıştır.

Verilerin analizinde; tanımlama yapmaya, ilişkili/benzer verileri bir araya getirerek temasal-kavramsal olarak yorumlamaya ve belirli bir sistematikte ortaya koymaya daha uygun (Altunışık vd., 2010: 322; Wolcott, 1994; Yıldırım ve Şimşek, 2008: 89) olduğu için içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Bu analiz yöntemi, araştırmacılara grup verilerindeki olguları doğru bir şekilde ortaya koyma, çalışılan konuda ortaya çıkan ortak ifadeleri veya tüm veriyi kodlayarak belirli bir düzen içerisinde şahsi notlar alma, yorumlar yapma fırsatı tanımaktadır (Bell, 2010; Duffy, 2010). İçerik analizinin verilerin anlatmaya çalıştığıyla araştırmacının anladığı arasındaki farkı en aza indirdiği ve araştırma sonucunun daha isabetli olmasını sağladığı kabul edilmektedir (Karasar, 2012: 184).

Çalışma gerçekleştirilirken verilerin analizinde tüm tabloyu net bir şekilde görebilmek ve yanıtları tam olarak sınıflandırabilmek için Özey’den (2013) faydalanılarak günümüz dünya sorunları iki ana kategoriye ve her ana kategori de kendi içerisinde üç alt gruba ayrılmıştır (Tablo 1). Araştırma sonuçlarının güvenilirlik ve doğrulanabilirliğini artırmak için veriler konuya benzerlik arz eden çalışmalarla çeşitli açılardan karşılaştırılmış, ayrıca alan uzmanı iki akademisyenin görüşleri alınmıştır.

Tablo 1: Günümüz dünya sorunlarının sınıfsal dağılımı

A. DOĞAL SORUNLAR	B. BEŞERİ SORUNLAR
<p><u>Yerin yapısıyla ve iklim özellikleriyle ilgili sorunlar:</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Depremler, tsunami, yanardağ patlamaları, heyelanlar, kaya düşmeleriyle ilgili sorunlar 2. Sıcaklıklarla ilgili sorunlar 3. Basınç ve rüzgârlarla ilgili sorunlar 4. Bulutluluk, nem ve yağışlarla ilgili sorunlar 5. Buzulların erimesiyle ilgili sorunlar 6. Hava kirlenmesiyle ilgili sorunlar 7. Ozon tabakasıyla ilgili sorunlar 8. Küresel ısınma ve iklim değişiklikleriyle ilgili sorunlar. 	<p><u>Nüfus ile ilgili sorunlar:</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Açlık-susuzluk-kıtlık-fakirlik ve yetersiz beslenmeyle ilgili sorunlar 2. Zenginlik sendromu, oburluk, aşırı tüketim hastalığı ve israfla ilgili sorunlar 3. Nüfus artışlarıyla ilgili sorunlar 4. Çalışma hayatı ve işsizlikle ilgili sorunlar 5. Çocuklar, gençler, ihtiyarlar ve kadınlarla ilgili sorunlar 6. Eğitimle ilgili sorunlar 7. Dil-din-mezhep çatışmaları, ırkçılık, şiddet olayları, terör eylemleri, savaşlar, mülteciler, göçler, işkence ve soykırımlarla ilgili sorunlar 8. Sömürgecilik, insan ticareti, insan hakları ihlalleri ve adaletle ilgili sorunlar 9. Sağlıkla ve bağımlılıklarla ilgili sorunlar

<p><u>Hidrografiya özellikleriyle ilgili sorunlar:</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Akarsularla ve akarsuların ortak kullanımıyla ilgili sorunlar 2. Sulak alanların yok olmasıyla ilgili sorunlar 3. Barajlar ve kanallarla ilgili sorunlar 4. Göllerle ilgili sorunlar 5. Denizler ve okyanuslarla ilgili sorunlar 6. Su kıtlığıyla ilgili sorunlar 	<p><u>Yerleşmeyle ilgili sorunlar:</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Kırsal yerleşim yerleriyle ilgili sorunlar 2. Şehir yerleşmeleriyle ilgili sorunlar 3. Gürültü ve hava kirliliğiyle ilgili sorunlar 4. Atıklarla ilgili sorunlar 5. İçme ve kullanma sularının kıtlığı ve kirlenmesiyle ilgili sorunlar 6. Bina ve işyeri yangınlarıyla ilgili sorunlar
<p><u>Toprak, bitki örtüsü ve zoocoğrafya özellikleriyle ilgili sorunlar:</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Erozyonla ilgili sorunlar 2. Toprak kirlenmesiyle ilgili sorunlar 3. Bitki türlerin tahrip ve yok olmasıyla ilgili sorunlar 4. Ormanların tahrip edilmesi ve yok olmasıyla ilgili sorunlar 5. Doğal hayvanların neslinin tükenmesiyle ilgili sorunlar 6. Zararlı bitki ve hayvan türlerinin aşırı çoğalmasıyla ilgili sorunlar 	<p><u>Ekonomiyle ilgili sorunlar:</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Tarımla ilgili sorunlar 2. Hayvancılıkla ilgili sorunlar 3. Ormancılıkla ilgili sorunlar 4. Balıkçılıkla ilgili sorunlar 5. Madenler ve enerji kaynaklarıyla ilgili sorunlar 6. Sanayi faaliyetleriyle ilgili sorunlar 7. İletişim ve ulaşım ile ilgili sorunlar 8. Turizm ve ticaretle ilgili sorunlar

Bulgular

Bir araştırma, “çoğunlukla incelenen olay, olgu, kavram ya da kişiler hakkında elde edilen veriler ve bu verilerin nitelikli bir şekilde açıklanması, yorumlanması ve analiz edilmesi için” gerçekleştirilir ve bu noktada araştırmacıya önemli görevler düşmektedir (Karataş, 2015: 76). Araştırmacı görevlerini yerine getirebilmek için çeşitli bulgular elde etmeli, bunları anlamlandırmalı, veriler arasında ilişkileri, nedensellikleri ortaya koymalı ve ulaştığı sonuçlara dayalı birtakım açıklamalar yapmalıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 238).

Katılımcıların yanıtları, çok değişkenli görüşlerini ve ayrıntılı anlatımlarını net bir şekilde görebilmek adına Tablo 1’de yer alan sınıflandırmaya göre işlenmiştir. Buna göre elde edilen bulgular şu şekilde özetlenebilir:

Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Günümüz Dünya Sorunları Algıları

Katılımcıların büyük çoğunluğu (53), günümüz dünya sorunlarını doğrudan örnek sorunları gündeme getirerek tanımlama yolunu tercih etmişlerdir. Katılımcılardan bir kısmı sadece insanların yaşamlarını olumsuz etkileyen olayları (15), az bir kısmı da (10) tüm dünyayı ve içerisindeki canlı-cansız bütün varlıkları olumsuz etkileyen olayları günümüz dünya sorunları şeklinde algıladıkları görülmüştür. Konuya ilişkin bulgular ve katılımcıların algı dağılımları Tablo 2’de verilmiştir:

Tablo 2: Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının günümüz dünya sorunlarına yönelik algıları

Algı	f
Doğrudan sorun örnek vererek tanımlayanlar	53
İnsan yaşamını olumsuz etkileyen olaylar üzerinden tanımlayanlar	15
Tüm varlıkları etkileyen olaylar üzerinden tanımlayanlar	10

Tablo 2’de görüldüğü gibi öğretmen adaylarının büyük çoğunluğunun (53) yaşadıkları tecrübelerden hareketle dünya sorunlarını tanımladıkları anlaşılmaktadır:

“Şuan dünya gündeminde olan ve yaklaşık bir seneyi aşkın bir zamandır etkilendiğimiz salgın hastalık Covid 19 ve mutasyon hastalıkları...” (ÖA5).

“Güncel olarak Covid 19 sorunu...” (ÖA41).

“Covid 19 başta olmak üzere nüfus sorunları, küresel ısınma, bağımlılıklar, salgın hastalıklar gibi başlıklar...” (ÖA51).

Bu gruptaki katılımcıların arasında salgın hastalıklar, küresel ısınma, kadın sorunları, ırkçılık, afetler, terör, şiddet, savaşlar, göç ve mülteciler gibi günümüz dünya sorunlarından bir ya da birkaçını birlikte söyleyerek günümüz dünya sorunlarını tanımlayanlar olmuştur.

Öğretmen adaylarından bir kısmının (15) ilgili soruya verdikleri yanıtlardan hareketle günümüz dünya sorunlarını sadece insanların yaşamlarını olumsuz etkileyen olaylar şeklinde algıladıkları ortaya çıkmaktadır:

“Dünya sorunları denildiği vakit aklıma ilk olarak insan hayatını olumsuz etkileyen olaylar gelmektedir” (ÖA6).

“İnsanların dünyada karşılaştığı problem durumlarıdır” (ÖA28).

“İnsanlığın bir kısmı veya genelinin hayatında duraksamaya, varlığıyla sorun oluşturmaya neden olan olumsuzluklar gelmektedir” (ÖA25).

Alıntılardaki durum, bu gruptaki öğretmen adaylarının günümüz dünya sorunlarını, insanların yaşamlarının olumsuz etkilenmesi üzerinden algıladıklarını göstermektedir.

Öğretmen adaylarından az bir kısmı (10) ise canlı cansız tüm varlıkları etkileyen olumsuz olaylar üzerinden günümüz dünya sorunları tanımlaması yapmıştır:

“Dünyada meydana gelen ve tüm canlı cansız varlıkları tehlike altında tutan durumlardır” (ÖA2).

“Tüm dünyayı riske atan olaylardır” (ÖA12).

“Tüm dünyayı etkileyen olaylar” (ÖA42).

Bu grubun sorun algısının daha genel olduğu, yaşanan tüm olumsuzlukları günümüz dünya sorunları kapsamında değerlendirdikleri ifade edilebilir.

Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının En Öncelikli Gördükleri Dünya Sorunları

Anket formundaki en önemli ve öncelikli dünya sorunlarıyla ilgili kısımda katılımcıların verdikleri yanıtlarda “doğal” ve “beşerî” temelli Tablo 1’de yer alan hemen hemen bütün ana kategori ve alt gruplardaki günümüz dünya sorunları gündeme getirilmiştir. Yanıtlar arasında birden fazla sorunu öncelikli sorun olarak ifade edenlerin çokluğuna (64) karşın, az sayıda katılımcı (14) tek bir sorunu öncelikli sorun olarak görmüştür (Tablo 3):

Tablo 3: Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının en öncelikli dünya sorununa yanıt durumları

En öncelikli sorun	f
Birden çok sorunu önceleyenler	64
Tek bir sorunu önceleyenler	14

Tablo 3’te görüldüğü üzere katılımcıların büyük kısmı (64) birden çok sorunu en öncelikli dünya sorunu olarak görmektedirler. Tek bir sorunu en öncelikli dünya sorunu olarak görenler arasında doğal afetleri ifade eden 3 katılımcı (ÖA46,47,60) haricinde diğerlerinin tamamı (11) beşerî sorunları gündeme getirmişlerdir. Bunlardan 2’sinin kadına karşı şiddeti (ÖA41,50), 2’sinin salgın hastalıkları (ÖA37,54), diğerlerinin de ırkçılık, savaş, sömürgecilik, göçmen ve mülteci sorunlarını öncelikledikleri görülmüştür.

Birden çok sorunu en öncelikli sorun olarak ifade edenler arasında sadece beşerî sorunlardan oluşan bir öncelik sıralaması yapılmıştır. Örnek bazı alıntılar aşağıda verilmiştir:

“Kadın sorunları, işsizlik, çocuk sorunları, ırkçılık, hızlı nüfus artışı, çevre kirliliği, eğitim sorunları” (ÖA13).

“Adaletsizlik ve sömürgecilik” (ÖA35).

Ancak bu gruptaki öğretmen adaylarından bazıları en öncelikli sorunlar arasında beşerî sorunlar ağırlıklı olmakla birlikte iklim değişikliği ve küresel ısınma (ÖA3,12,24 vd.) başta olmak üzere doğal sorunları da birlikte saymışlardır. Bu duruma örnek olan bazı yanıtlar şu şekildedir:

“Açlık, kuraklık, çevre kirliliği, küresel ısınma ve küresel savaş” (ÖA48).

“Küresel ısınma, insan hakları ihlalleri, doğal afetler, pandemi” (ÖA65).

“Küresel ısınma, kıtlık, açlık, salgın hastalıklar” (ÖA75).

Katılımcıların yanıtları, ayrıca önce iki ana kategorideki dağılımları, akabinde ise alt gruplardaki dağılımlarıyla tablo hâline getirilmiş ve frekansları çıkarılmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 4 ve Tablo 5’te gösterilmiştir:

Tablo 4: Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının öncelikli gördükleri dünya sorunlarının ana kategorideki dağılımı

En öncelikli sorun	f
Beşerî sorunları önceleyenler	36
Hem doğal hem beşerî sorunları önceleyenler	31
Doğal sorunları önceleyenler	11

Tablo 4’te görüldüğü üzere katılımcıların yarıdan fazlası (36), en öncelikli gördükleri dünya sorunları konusunda ana kategorideki beşerî sorunları, yarıya yakın bir kısmı (31) hem doğal hem beşerî sorunları, geriye kalan kısmı (11) ise sadece doğal sorunları öncelemişlerdir.

Beşerî sorunlar içerisinde savaş, açlık, susuzluk, yetersiz beslenme, ırkçılık, sömürgecilik, şiddet, terör, kadın, çocuk ve güvenlik sorunlarıyla göçmen ve mültecilerin sorunları gibi beşerî sorunlar en öncelikli sorunlar olarak yoğunluktadır (ÖA1,15, 16,35,61,63,67,70,71 vd.).

Hem doğal hem beşerî sorunları öncelikli olarak birlikte sıralayanların yanıtları arasında ise Tablo 3’tekinе benzer bir durum ortaya çıkmıştır. Yanıtlar arasında doğal sorunlardan küresel ısınma ve iklim değişikliğiyle birlikte savaşlar, terörizm, insan hakları ihlalleri, adaletsizlik, eşitsizlik, sömürgecilik, açlık, susuzluk, yoksulluk, göçmen ve mültecilerin sorunları beraber sıralanmıştır (ÖA4,14,23,33,43,48,58 vd.).

Sadece doğal sorunları önceleyen katılımcılar da aynı şekilde küresel ısınma, kuraklık ve çevre kirliliği gibi sorunları birlikte sıralamışlardır (ÖA7,17,20,21,34,42,46,60,66 vd.):

Tablo 5: Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının öncelikli gördükleri dünya sorunlarının alt gruplardaki dağılımı

En öncelikli sorun	f
Beşerî sorunların alt grupları	36
Nüfus ile ilgili sorunlar	32
Yerleşmeyle ilgili sorunlar	3
Ekonomiyle ilgili sorunlar	1
Hem doğal hem beşerî sorunların alt grupları	31
Nüfus ile ilgili sorunlar	14
Yerin yapısıyla ve iklim özellikleriyle ilgili sorunlar	11

Yerleşmeyle ilgili sorunlar	3
Hidrografya özellikleriyle ilgili sorunlar	2
Toprak, bitki örtüsü ve zoocoğrafya özellikleriyle ilgili sorunlar	1
Ekonomiyle ilgili sorunlar	0
Doğal sorunların alt grupları	11
Yerin yapısıyla ve iklim özellikleriyle ilgili sorunlar	8
Hidrografya özellikleriyle ilgili sorunlar	2
Toprak, bitki örtüsü ve zoocoğrafya özellikleriyle ilgili sorunlar	1

Tablo 5’te görüldüğü üzere alt grup dünya sorunlarında öncelik durumu dağılımında yukarıdakilerden daha farklı bir durum ortaya çıkmıştır. Her ne kadar doğal ve beşerî sorunların öncelik durumu ortalaması birbirine yakın ise de kendi içerisinde alt gruplardaki dağılımda bariz farklar görülmektedir.

Beşerî sorunları önceleyen 36 öğretmen adayından 32’si nüfusla ilgili sorunları en öncelikli sorunlar olarak görmekte-dirler. ÖA5,10,19,30,45’in verdikleri yanıtlarda açlık, susuzluk, kıtlık, yoksulluk, yetersiz beslenme ve israfı; ÖA71’in verdiği yanıtta hızlı ve dengesiz nüfus artışı, ÖA6,15,18,25,29,70,76’nın dil-din-mezhep çatışmaları, ırkçılık, şiddet olayları, terörizm, savaşlar, mülteciler, göçler, işkence ve soykırımı; ÖA1,31,32,35,38,39,40,41,50,51,52,53,54,55,57,59,63,67,77 ve 78’in ise sömürgecilik, insan ticareti, insan hakları ihlalleri, adalet, sağlık, eğitim, çocuklar-gençler-ihtiyarlar ve kadınlarla ilgili sorunları öncelikli olarak görmekte-dir.

Öğretmen adaylarından yarıya yakın bir kısmı (31) hem doğal hem beşerî sorunların alt gruplarındaki sorunları öncelikli sorunlar olarak birlikte saymışlardır. Bunlardan kimisi doğal sorunların alt grubundaki sorunlarla birlikte yoğunluklu olarak beşerî sorunların alt grubundaki sorunlardan (14) nüfusla ilgili olanları zikretmişlerdir:

“Kuraklık, doğal afetler, savaşlar ve göçler” (ÖA8).

“Küresel ısınma, insan hakları ihlalleri, doğal afetler, pandemiler ve epidemiler” (ÖA65).

“Küresel ısınma, kıtlık, salgın hastalıklar” (ÖA75).

Yanıtları bu grup içerisinde değerlendirilen katılımcılardan diğer bir çoğunluk (11) ise beşerî sorunlarla birlikte doğal sorunlardan yerin yapısıyla ilgili olanları yoğun olarak işaret etmişlerdir:

“Küresel ısınma, susuzluk sorunları” (ÖA11).

“Küresel ısınma ve savaşlar” (ÖA14).

“Deprem, orman yangınları, susuzluk, hava kirliliği, iklim değişikliği” (ÖA62).

Geriye kalanlardan beşerî sorunlardan yerleşmeyle ilgili (3), doğal sorunlardan hidrografya özellikleriyle ilgili (2) ve yine doğal sorunlardan toprak, bitki örtüsü ve zoocoğrafya özellikleriyle ilgili sorunları (1) beşerî sorunlarla birlikte önceleyenler olmuştur.

Doğal sorunlar içerisinde küresel ısınma, iklim değişikliği başta olmak üzere yerin yapısından kaynaklı sorunlar öncelik sıralamasında ilk başta yer almaktadır. Öğretmen adayları küresel ısınma ve iklim değişikliğinin içerisinde bulunduğu “yerin yapısından kaynaklı” sorunları (ÖA2,7,20,34,46,47,66); akarsular, göller ve denizlerle ilgili sorunların bulunduğu alt gruptaki “hidrografya özelliklerinden kaynaklı” sorunlarla (ÖA21,42); erozyon, toprak kayması bitkiler ve ormanlarla ilgili sorunların bulunduğu “toprak, bitki örtüsü ve zoocoğrafya kaynaklı” sorunları (ÖA60) öncelikli sorun olarak belirtmişlerdir.

Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Bazı Sorunlara Daha Fazla Öncelik Verme Gerekçeleri

Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının günümüz dünya sorunlarından hem insan yaşamına hem de dünyanın yaşanabilir bir yer olmasına olumsuz etkilerini ön planda tuttıkları görülmüştür. Verdikleri yanıtlarda; salgın hastalıkların, savaşların, terör ve benzerlerinin insanların hayatlarını kaybetmelerine

neden olduğundan, küresel ısınma ve iklim değişikliğinin ise dünya üzerinde yaşamı olumsuz etkilediği ve yaşamı gitgide imkânsız hâle getireceğinden bahsetmişlerdir:

“Kuraklık genel olarak su kaynaklarımızın azalması, bilinçsiz su kullanımından dolayı ortaya çıkan bir sorun. Bunun dışında savaşlar ve göçler de dünya sorunları için oldukça önemlidir. Özellikle günümüzde Suriye göçleri oldukça ön planda...” (ÖA8).

“Küresel ısınmayı öncelikli görmemin sebebi, doğal afetler, kuraklık gibi sorunlara da kaynaklık ediyor olması. Aynı zamanda yükselen deniz seviyesinden dolayı kıtaya yakın olan yerler de sular altında kalma tehlikesiyle tehdit altındadır... Savaşları önemli görmemin sebebi ise birçok insanın hayatını her yönden etkilemesidir...” (ÖA14).

“İklim değişikliği günümüzün en önemli sorunlarından birisidir bence çünkü iklim değişikliği ile birlikte yeryüzünde canlı-cansız bütün varlıklar olumsuz etkilenmektedir. Bir diğer önemli sorun ırkçılık da insanlar arasında ayrışmalara ve şiddete neden olmaktadır... Önemli sorunlarından biri de şiddet ve terörizmdir...” (ÖA23).

Katılımcıların öncelikli dünya sorunları tercihlerinde genel olarak birbirine yakın gerekçeleri gündeme getirdikleri tespit edilmiştir. Bununla birlikte öğretmen adaylarının günümüz dünya sorunlarıyla ilgili öncelik gerekçelerinde ortaya çıkan tablonun, günümüz dünya sorunları algılarında ortaya çıkan tablodan farklı olduğu görülmüştür. Günümüz dünya sorunları algıları yukarıda ifade edildiği üzere (Tablo 2) örnek sorunlar üzerinden tanımlama yapanlarla (53) insan yaşamını ve yaşam standartlarını olumsuz etkileyen sorunlar üzerinden tanımlama yapanlar (15) şeklinde yoğunlaşmıştır. Katılımcıların bir kısmı (10) da canlı-cansız tüm varlıkları olumsuz etkileyen sorunlar üzerinden tanımlama yapmıştır. Öncelik gerekçelerinde ortaya çıkan tabloda ise bu durumun tam aksine katılımcıların tamamı günümüz dünya sorunlarından hem insan yaşamını hem canlı-cansız tüm varlıkları olumsuz etkileyen sorunları, hem de dünyanın yaşanabilir bir yer olmasına olumsuz etkisi olan bütün sorunları önceledikleri görülmüştür.

Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Sorunların Kaynakları ve Hayatın Hangi Alanlarını Daha Fazla Etkilediğiyle İlgili Düşünceleri

Katılımcıların hemen hemen tamamı (75) en önemli ve öncelikli gördükleri dünya sorununun kaynağının insan olduğunu söylemişlerdir. Çok az bir kısmı (3) doğa olaylarını sebep olarak ifade etmiş, yine de bununla birlikte insanın etkisinin büyük olduğunu vurgulamışlardır. Ortaya çıkan durum Tablo 6’da gösterilmiştir:

Tablo 6: Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının sorunların kaynakları hakkındaki düşünceleri

Sorunların kaynakları	f
Sorunun kaynağı insandır	75
Sorunun kaynağı doğa olayları ve insandır	3

Tablo 6’da görüldüğü üzere katılımcılar doğal ve beşerî sorunların temel kaynağının insan olduğu görüşünde birleşmektedirler. Canlı-cansız tüm varlıkları etkileyen sorunların neredeyse tamamında insan ve insanın çeşitli faaliyetlerinin etkili olduğu görüşündedirler. İnsanın hırsının (ÖA24,33,36,50,59), adaletsizliğinin (ÖA40,41), aşırı tüketim ve israfının (ÖA11,25,60), açgözlülüğünün (AÖ4,75), bencilliğinin (ÖA17), sömürge anlayışının (ÖA6,8,10,30,32,35,39,45,58), umursamaz ve bilinçsiz davranışlarının (ÖA3,9,13,14,20,23,27), saygısızlık ve sevgisizliğinin (ÖA69,70), eğitim eksikliğinin (ÖA24,63,65,71,74,78), kanun ve kurallara uymayışının (ÖA54,76) ve benzeri sorunların kaynağı olduğunu ifade etmişlerdir.

Katılımcıların az bir kısmı (3) doğa olaylarını sebep olarak ifade etmiş ancak bununla birlikte sorunların kaynağı olarak yine de insanın etkisinin büyük olduğunu vurgulamışlardır:

“Sorunların kaynakları bana göre tamamen insanlar, doğal ve doğa olayları hariç tabii ki. Çünkü git gide toplum ve insani ahlakımızı kaybettiğimiz için sürekli bir yarış ve egosal döngü içerisindeyiz. Kendimize yetmeye başlamadan başkalarının yeterliliklerine saygı duymayı bilmiyoruz” (ÖA16).

“Suyun kirlenmesinde ne kadar doğal ve beşerî faktörlerden bahsedilse de su kirliliğine en büyük etmen beşer yani insandır” (ÖA21).

“Küresel iklim değişikliğinin nedenleri; nüfus artışı ve buna bağlı enerji tüketimi, toprak kullanımı, uluslararası ticaret ve ulaşım gibi diğer insan etkinliklerindeki artış ile sanayinin gelişmesidir. İklim değişikliğinin asıl nedeni küresel ısınmadır. Bunun sebebi ise atmosferdeki sera gazlarının artmasıdır” (ÖA66).

Katılımcıların yanıtlarından günümüz dünya sorunlarının kaynağı olarak insanı görmenin yanında beşerî ve doğal sorunların hayatın her alanını etkilediğini düşündükleri de anlaşılmaktadır. Yaşanan sorunlar ister deprem, tsunami gibi doğal afetler olsun, ister insan hakları ihlalleri, terör, sömürgecilik gibi beşerî sorunlar olsun insan yaşamının siyasi, sosyal, ekonomik, kültür ve medeniyet alanlarının tamamında tahribata yol açtığını ifade etmişlerdir:

“Sağlık, sosyal, ekonomik aslında her alanda” (ÖA1).

“Eğitim, sağlık, sosyal, siyasi askeri” (ÖA4).

“Öncelikle bireysel olmak üzere, sosyal, kültürel, ekonomik ve eğitim alanlarında bu sorunlar büyük önem arz etmektedir” (ÖA13).

“İnsan sağlığı, sosyal, ekonomik, siyasi, eğitim, çalışma ve hayatla ilgili hususlar” (ÖA14)

“Sorunlar insan hayatının her alanına etki etmektedir. Örneğin kadın sorunları; eğitim, sağlık, toplumsal eşitlik, siyaset, ekonomik ve sosyal hayatta etkilidir...” (ÖA22).

“Tüm hayatı” (ÖA37).

“İnsan sağlığı, siyaset, çalışma, eğitim, hayat ve birçok konuda etkilenmektedir” (ÖA40).

“Bu sorunların hepsi birbirine ilişkili olup başta sağlık olmak üzere ekonomik, sosyal, çalışma, eğitim, gibi birçok alanı kapsamaktadır” (ÖA78).

Örnek yanıtlarda görüldüğü üzere katılımcılardan ister doğal sorunları ister beşerî sorunları önceleyenler olsun genelde hepsinin ortak görüşü; günümüz dünya sorunları sosyal, siyasal, ekonomi, çalışma ve eğitim hayatı gibi yaşamın tamamını etkilemektedir.

Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Günümüz Dünya Sorunlarının Çözümü için Gerçekleştirilen Faaliyetler Hakkında Bilgileri ve Çözüm Önerileri

Katılımcılar yanıtlarında, günümüz dünya sorunlarının çözümüne yönelik ulusal ve uluslararası düzeyde faaliyet gösteren resmî ya da sivil kuruluşlar ve konuyla ilgili uluslararası düzeyde imzalanmış antlaşmalar hakkında genel ifadelerde bulunmuşlardır:

“Devletler gerek uluslararası olsun gerekse kendi iç kanunlarında dünya sorunları karşısında önlemler almaya çalışmaktadır. Ayrıca vakıflar, dernekler ve bazı kuruluşlar da sorunlara çözüm bulmak ve kamuoyu oluşturmak için çalışmalar yapmaktadır” (ÖA17).

“Uluslararası çalışmalar yapılmaktadır ama yine de bu sorunlar çözülememiştir” (ÖA58).

“Ülkeler ulusal olarak bazı tedbirler alıyor aile planlaması, ekonomik kalkınma planları, tasarruf, toplumu bilinçlendirme gibi” (ÖA61).

“Sivil toplum kuruluşları aktif rol oynuyor. Devlet bazı çalışmalar yapıyor. Her bakanlık kendi içinde çalışmalar yapıyor” (ÖA63).

“STK'ların çalışmaları mevcut” (ÖA75).

Az sayıda katılımcı (11) çeşitli kuruluşlardan ya da uluslararası antlaşmalardan bahsetmiştir. Örnek olarak ifade ettikleri kuruluş ve antlaşmalar; Birleşmiş Milletler (ÖA10,36,59), İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (ÖA57), Greenpeace (ÖA7), Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli (ÖA65), Afad, Kızılay, İnsan Hak ve Hürriyetleri-İnsani Yardım Vakfı (ÖA25,62), Türkiye Erozyonla Mücadele Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı (ÖA33), Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Beyannamesi (ÖA22) ve Ramsar Sözleşmesi'dir (ÖA20). Katılımcıların ilgili kuruluşların faaliyetlerinin ya da mevcut antlaşmaların nihai hedefe ulaşamadığını düşündükleri için yanıtlarında isimlerinden bahsetmekten kaçındıkları anlaşılmaktadır. Çünkü yanıtların büyük kısmında sorunların çözümü için gerçekleştirilen faaliyetlerin yetersiz olduğu düşüncesini vurgulamışlardır:

“Birleşmiş milletler örgütü bir kuruluş olarak yardımcı oluyor fakat yeterli değil” (ÖA4).

“Sorunların çözümü için hiçbir düzenleme yapılmadığını düşünüyorum...” (ÖA5).

“Sorunların çözümüne yönelik BM vb. kuruluşlar adımlar atmaktadır. Ancak bunlar çok yetersizdir” (ÖA10).

“Pek fazla çözüm odaklı bir şeyler göremiyorum” (ÖA16).

“Ülkeler anlaşmalar yaparak kendilerini masum göstermeye çalışsalar da kimsenin büyük bir çaba göstermediği aşikâr. Eğer çaba gösterilmiş olsaydı dünyamız bu halde olmazdı” (ÖA48).

“Hiçbir şey yapılmadığını düşünmüyorum” (ÖA53).

“Ne yazık ki bu konu hakkında bir çalışmanın olduğunu düşünmüyorum... olan da yetersiz” (ÖA56).

“Birçok kurum ve kuruluş bulunmaktadır. Bu kuruluşların taraflı davrandığını ve bazı ülkelerin sorunlarını göz ardı ettiğini düşünüyorum” (ÖA67).

Ortaya çıkan tabloda öğretmen adaylarının sorunların çözümü için ulusal ve uluslararası düzeyde faaliyet gösteren kuruluşların ve antlaşmaların yeterli olmadığı kanaatini taşıdıkları görülmektedir.

Katılımcıların çoğunluğu (28) sorunların çözümüne yönelik olarak bireylerin özellikle evrensel etik kurallara, insana ve doğaya sevgi ve saygısını artıracak okul dersleri, seminerler, toplantılar ve benzerleriyle bir eğitim sürecinden geçirilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir (28). Bununla birlikte sorunların çözümleri için her bir soruna yönelik özel faaliyetlerin gerçekleştirilmesi (14), kitlelerin bilinç ve farkındalık düzeylerinin artırılması (13), kendilerinin de içinde buldukları yeni ve samimi örgütlü yapılanmaların kurulması (9), sosyal medya ve iletişim kanallarının etkin olarak kullanılması (7), mevcut kurum ve kuruluşlara destek olunması (7) şeklinde çözüm önerilerinde bulunmuşlardır. Ortaya çıkan durum Tablo 7'de gösterilmiştir:

Tablo 7: Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının günümüz dünya sorunlarına çözüm önerileri

Çözüm önerileri	f
Okul dersi, seminer, toplantı ve benzerleriyle bir eğitim süreci	28
Her bir soruna yönelik özel faaliyetler	14
Kitlelerin bilinç ve farkındalık düzeylerinin artırılması	13
Yeni ve samimi örgütlü yapılanmaların kurulması	9
Sosyal medya ve iletişim kanallarının etkin olarak kullanılması	7
Mevcut kurum ve kuruluşlara destek olunması	7

Katılımcıların çoğunluğu (28) günümüz dünya sorunlarının ancak bireylerin eğitimiyle çözülebileceğini söylemiş ve ilkokullar başta olmak üzere eğitim-öğretimin her düzeyinde, resmî programlar içerisinde özel derslerin verilmesini önermiştir:

“Yeni eğitim politikaları geliştirilmeli, yeni ders programları oluşturulmalı” (ÖA3).

“Okullarda bu sorunlar için en az bir saat dahi olsa zorunlu ders olmalı...” (ÖA8).

“Bilinçli eğitim verilmeli. Temel insani değer ve haklar konusunda insanlar arasında hiçbir farkın olmadığı, hakların ihlal edilmemesi gerektiği yönünde temel dersler oluşturulmalıdır” (ÖA25).

“Her ülkenin eğitim programına dünya sorunları dersinin konulması gerekmektedir” (ÖA27).

“Siyasi ve inançsal kullanımdan arı eğitim sistemi kurulmalıdır” (ÖA33).

“Bu konuların eğitimle ilgili için ilk olarak eğitim sistemi reforme edilmelidir” (ÖA76).

Sorunların çözümleri için eğitimi en önemli adım olarak gören bu gruptaki öğretmen adaylarından kimileri ise konuyla ilgili seminer, toplantı, konferans gibi etkinliklerle eğitim-öğretim yelpazesinin tüm topluma yaygın hâle gelmesini önermiştir:

“Bu alanlarda düzenli olarak geniş çaplı seminerler, toplantılar vs. gerçekleştirilerek insanları bilinçlendirilmeli” (ÖA14).

“Halka yönelik bilinçlendirici etkinlikler düzenlenebilir” (ÖA21).

“Sorunlarla ilgili çocukluk döneminden başlanarak eğitimler verilmeli” (ÖA23).

“Empati duygusunu geliştiren eğitimler, seminerler ve konferanslar verilmelidir” (ÖA57).

“İnsanları bilinçlendirmek için eğitimler hazırlanmalı, örgün eğitim görmeyen kesimlere eğitimler verilmeli” (ÖA68).

Katılımcılardan bazıları her bir sorunun çözümü için o sorunla ilgili özel bir faaliyetin yapılması gerektiğini söylemiş ve bu yönde çeşitli örnekler vermiştir:

“Kesilen her ağaç için yeni bir ağaç dikme zorunluluğu getirilmeli. Su kıtlığı için ise her eve/iş yerine belirli miktarda su hakkı tanınmalı” (ÖA12).

“Tüm tükettiğimiz şeylerin daha sürdürülebilir olması için çabalamalıyız. Örneğin doğaya zarar veren poşetler yerine bez çantaların kullanımı yaygınlaştırılmalı” (ÖA64).

“Daha az kömür, petrol ve doğalgaz kullanılmalı, enerji tasarrufu yapılmalı, deodorant kullanımı azaltılmalı, ulaşımda toplu taşıma araçları ve bisiklet kullanılmalı. Yenilenebilir enerji kaynakları kullanılmalı. Ağaçlandırma yaparak iklim değişikliği önlenir ve insan kaynaklı karbondioksit artışı etkileri azaltılabilir” (ÖA66).

Sorunların çözümleri için bireylerin ve toplumların bilinç ve farkındalık düzeylerinin artırılmasına yönelik tedbirlerin alınması, çeşitli faaliyetlerin yapılması gerektiğini düşünen öğretmen adayları da olmuştur:

“Birçok şey yapılabilir, örneğin; öncelikle bireyler bilinçlendirilmeli” (ÖA10).

“Sorunların çözümü için ilk olarak toplumu bilinçlendirme çalışmaları başlatılmalı” (ÖA13).

“Bilinçli bir vatandaş olmalı ve çocuklarımız bilinçli bir şekilde yetiştirmeli” (ÖA40).

“Sorunlarının oluşum nedenleri ve olumsuz sonuçları konusunda daha çok bilgilendirme yapılabilir ve insanlar daha çok bilinçlendirilebilir” (ÖA55).

“İlgili mevzuatlarda planlamaların en üst düzeyde oluşması ve insanlara ulaşması için farkındalıklar oluştururdum” (ÖA74).

Bazı katılımcılar ise sorunların çözümüne yönelik mevcut faaliyetleri yetersiz, çeşitli kuruluşları ve uluslararası antlaşmaları işlevsiz gördüklerinden olmalı kendilerinin de içinde buldukları yeni ve samimi örgütlü yapılanmaların kurulmasını önermiştir:

“Sorunların çözümü için mücadele edecek kuruluşlar kurardım. Bu kuruluş ırk, din, dil, cinsiyet, meslek vb. seçmeksizin bütün insanlığa dünya sorunlarında bir aydın kapı olmalı. Bu kuruluşlar için gerçekten çalışacak gönüllü kişiler seçerdim” (ÖA4).

“Ülkelerin siyasi ve ekonomik bağımsızlıklarını sağlamak adına, tüm dünya ülkelerinin katılımıyla oluşturulacak yeni ortak bir fon düzeneği kurardım” (ÖA26).

“Sorunlarla mücadele için uluslararası bağımsız yeni bir örgüt kurarım, her ülkeden ayırt etmeksizin temsilcilere yer veririm ve sorunlar için çözüm yollarını tüm ülkelerce tartışarak faaliyet planı oluşturup bunu uygulamaya geçiririm” (ÖA61).

Katılımcılardan bir kısmı sorunlar ve çözümlerine yönelik olarak sosyal medya ve iletişim kanallarının etkin bir şekilde kullanılması, diğer bir kısmı ise mevcut kurum ve kuruluşlara, uygulanmakta olan çeşitli faaliyetlere destek olunması gerektiğini ifade etmiştir:

“Kamuoyu oluşturabilmek için medyada ve sosyal medyada farkındalık yaratmaya çalışılmalı” (ÖA2).

“Neredeyse her gün vakit geçirdiğimiz sosyal medya bu sorunlar hakkında kamuoyu oluşturarak insanların dikkatini çekebilir ve çözüm yolları üretilebilir” (ÖA17).

“Çeşitli sosyal çalışmalar yapılabilir. Örneğin dikkat çekici afiş ve broşürler hazırlanabilir. Kamu spotları hazırlanabilir” (ÖA62).

“Sorunlarla ilgili önlemlerin alınması için televizyonlarda bir gün belirlenerek programlar yapılabilir” (ÖA78).

“Şu an uygulanan tedbirleri zorunlu hâle getirirdim” (ÖA54).

“Mevcut oluşumlar yakından takip edilmeli, yaptıkları etkinlikler topluma tanıtılmalı” (ÖA77).

Değerlendirme ve Tartışma

Günümüz Dünya Sorunları dersini alan Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının sorunlara yönelik algılarını, önceliklerini, öncelik gerekçelerini, sorunların kaynakları hakkında düşüncelerini ve sorunların çözümüne yönelik önerilerini tespit etmek için gerçekleştirilen bu araştırmada beş anket sorusuna katılımcıların verdikleri yanıtlarla bazı değerlendirme yapma imkânına ulaşılmıştır.

Birinci soru kapsamında öğretmen adaylarının günümüz dünya sorunları algıları incelenmiştir. Katılımcıların verdikleri yanıtlardan hemen hemen tamamının günümüz dünya sorunlarıyla ilgilendikleri, bilinç ve farkındalık düzeylerinin oldukça üst seviyede olduğu görülmüştür. Bu sonuç, Mercan ve Sarı (2019), Şeyihoğlu vd. (2018), Özmen (2015) ve Uymaz’ın (2021) araştırmaları neticesinde ulaştıkları üst düzey bilinç seviyesine, farkındalık noktasında da Öcal (2013), Karadağ ve Acar (2020) ve Kaya’nın (2014) ortaya koydukları yüksek farkındalık düzeyine benzerlik arz etmektedir. Ayrıca Çelikkıran (1997), Oğuz vd. (2011) ve Karatekin vd.’nin (2014) araştırmalarında ulaştıkları *öğretmenlerin çevre sorunlarına yönelik yeterince duyarlı olmadıkları* şeklindeki sonuca tezat olmakla birlikte *öğretmen adaylarının çevre sorunlarına yönelik üst düzey farkındalık sahibi olduklarını* gösteren çalışmalarla paralellik arz etmektedir (Çavdar, 2006; Kahyaoğlu ve Özgen, 2012; Maskan vd., 2006; Yazıcı, 2013). Katılımcılar, sorunlarının etkisini doğrudan hissettikleriyle, çevreleri veya dünyanın değişik yerlerinde ortaya çıkan etkileri üzerinden değerlendikleri arasında anlamlı bir fark görülmüştür. Yazıcı’nın (2013) günümüz dünya sorunlarına karşı ortaöğretim öğrencilerinin tutumlarını tespit etmek üzere gerçekleştirdiği araştırmasında ulaştığı *“öğrencilerin yakın çevrelerindeki güncel sorunlara karşı daha fazla duyarlı oldukları”* sonucuyla uyumludur. Dolayısıyla farklı düzeylerdeki tüm bireylerin, tesiri altında kaldıkları güncel sorunları öncelikli olarak söyleyebilir. Araştırmamızda öğretmen adaylarının günümüz dünya sorunlarıyla ilgili yoğunlukla Covid19 salgını üzerinden tanımlama gerçekleştirmeleri bunun güzel bir örneğini oluşturmaktadır. Bunun dışında katılımcılar, daha çok salgın hastalıklar, küresel ısınma, kadın sorunları, ırkçılık, doğal afetler, terör, şiddet, savaşlar, göç ve mülteciler ve benzeri sorunlardan bir ya da birkaçını birlikte sıralamışlardır.

Araştırmanın ikinci sorusu kapsamında Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının en öncelikli gördükleri sorunlar incelenmiştir. Katılımcılar yanıtlarında günümüz dünya sorunlarından beşerî kaynaklı sorunlar başta olmak üzere hemen hemen sorunların tamamını gündeme getirmişlerdir. Ancak büyük kısmı birden çok sorunu aynı anda en öncelikli dünya sorunu olarak ifade etmişlerdir. Tek bir sorunu önceleyenler arasında doğal afetleri ifade eden üç katılımcı haricinde diğerlerinin tamamı beşerî sorunları gündeme

getirmişlerdir. Bunlardan ikisinin kadına karşı şiddeti, ikisinin salgın hastalıkları, diğerlerinin de ırkçılık, savaş, sömürgecilik, göçmen ve mülteci sorunlarını öncelikle gördükleri görülmüştür. Birden çok sorunu en öncelikli sorun olarak ifade edenler arasında sadece beşerî sorunlardan oluşan bir öncelik sıralaması yapıldığı tespit edilmiştir. Bu kapsamda öğretmen adaylarının insan kaynaklı ve yine insana zarar veren eylemlere karşı daha duyarlı oldukları ifade edilebilir. Bu sonuç, yoğunluklu olarak doğal ve çevresel sorunları öncelikle tespit edildiği araştırmalarla farklılık arz etmektedir (Aslan ve İmamoğlu, 2009; Cogan vd., 1988; Maskan vd., 2006). Ayrıca doğal sorunlar içerisinde en çok küresel ısınma ve iklim değişikliği sorunundan bahsedilmesinde bunların yol açtığı sorunların diğerlerine oranla daha etkili olmasından kaynaklandığı düşünülebilir. Bu durum, başka çalışmalarda da ortaya çıkan bir sonuçtur (Altıparmak, 2012; Ateş ve Saraçoğlu, 2013; Elçin, Karakaş ve Sarıkaya, 2016; Şeyihoğlu vd., 2018; Yılmaz vd., 2002; Yücel ve Morgil, 1998). Çünkü küresel ısınma ve iklim değişikliğinin ortaya çıkardığı sorunlar diğer birçok sorunu da beraberinde getirmektedir. Bu nedenle öğretmen adaylarının öncelik tercihinde oldukça bilinçli hareket ettikleri, sorunları ve etkilerini derinden tespit ettikleri ifade edilebilir. Öğretmen adaylarının beşerî sorunlarla ilgili alt grup sorunların tercihlerinde bizzat insandan kaynaklı ve yine doğrudan insan yaşamını olumsuz etkileyen sorunları yoğunluklu olarak en öncelikli sorunlar olarak görmelerinde insan sevgisi anlayışlarının ve temel insan haklarına verdikleri değerlerin etkili olduğu düşünülebilir. Diğer bir söyleyişle maddi kayıpları ortaya çıkaran sorunlara karşın, insanın manevi yönlerine tesir eden sorunları öncelikle, temel hakları ihlal eden insan kaynaklı sorunları en öncelikli sorunlar olarak gördükleri söylenebilir.

Araştırmanın üçüncü sorusunda öncelikli dünya sorunları tercihlerinin gerekçeleri incelenmiştir. Katılımcılar genel olarak birbirine yakın gerekçeleri gündeme getirmişlerdir. Bununla birlikte öğretmen adaylarının öncelik gerekçelerinde ortaya çıkan tablonun, günümüz dünya sorunları algılarında ortaya çıkan tablodan farklı olduğu görülmüştür. Öğretmen adaylarının algıları örnek sorunlar üzerinden tanımlama yapanlarla, insan yaşamını ve yaşam standartlarını olumsuz etkileyen sorunlar üzerinden tanımlama yapanlar şeklinde yoğunlaşmıştır. Katılımcıların az bir kısmı da canlı-cansız tüm varlıkları olumsuz etkileyen sorunlar üzerinden tanımlama yapmıştır. Öncelik gerekçelerinde ise bu durumun tam aksine katılımcıların tamamı günümüz dünya sorunlarından hem insan yaşamını hem canlı-cansız tüm varlıkları olumsuz etkileyen sorunları hem de dünyanın yaşanabilir bir yer olmasına olumsuz etkisi olan tüm sorunları ön planda tuttıkları görülmüştür. Dolayısıyla yaşamın doğal akışını etkileyen olayların tamamını sorunların gerekçeleri olarak gördükleri ifade edilebilir. Bu durum, ilk sorunun cevabında ulaşılan Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının üst düzey algı, bilinç ve farkındalık durumlarına uygun bir sonuçtur. Yine bu sonucun Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının diğer birçok öğretmenlik alanına oranla daha duyarlı olduğu neticesine ulaşan çalışmalarla (Çabuk ve Karacaoğlu, 2003; Kahyaoğlu ve Özgen, 2012; Karatekin ve vd., 2014; Yıldırım vd., 2012), günümüz dünya sorunları tanımlamasında çevre sorunlarıyla ilgili gerekçelerin yoğun olarak işaret edildiği araştırmalara (Altıparmak, 2012; Çelen vd., 2002; Oğuz vd., 2011) uyumlu olduğu görülmektedir. Çeşitli öğretmenlik alanları üzerinde yapılmış ve farklı branşlar arasında anlamlı bir farkın olmadığı sonucuna ulaşmış bazı araştırma sonuçlarıyla ise çelişmektedir (Köse, 2019; Özdemir ve Yapıcı, 2010; Yenice ve Alpak Tunç, 2018).

Araştırmanın dördüncü sorusunda sorunların kaynakları ve hayatın hangi alanlarının daha fazla etkilediği hususundaki görüşler değerlendirilmiştir. Bu konuda çok net bir tablo ortaya çıkmıştır. Öğretmen adaylarının neredeyse tamamı en öncelikli gördükleri dünya sorununun kaynağının insan olduğunu söylemiştir. Çok az bir kısmı doğa olaylarını sebep olarak ifade etmiş, bununla birlikte insanın etkisinin büyük olduğunu da eklemiştir. Katılımcılar hem doğal hem beşerî sorunların temel kaynağının insan olduğu görüşünde birleşmektedirler. Uymaz'ın (2021) çalışmasında da aynı sonuç ortaya çıkmıştır. Katılımcılar, canlı-cansız tüm varlıkları etkileyen sorunların neredeyse tamamında insan ve insanın çeşitli faaliyetlerinin etkili olduğu görüşündedirler. İnsanın hırslarının, adaletsizliğinin, aşırı tüketim ve israfının, açgözlülüğünün, bencilliğinin, sömürge anlayışının, umursamaz ve bilinçsiz davranışlarının, saygısızlık ve sevgisizliğinin, eğitim eksikliğinin, kanun ve kurallara uymayışının sorunların kaynağı olduğunu ifade etmişlerdir. Katılımcıların yanıtlarından günümüz dünya sorunlarının hayatın her alanını etkilediğini düşündükleri de anlaşılmaktadır. Yaşanan sorunlar ister deprem, tsunami gibi doğal afetler olsun, ister insan hakları ihlalleri, terör, sömürgecilik gibi beşerî sorunlar olsun insan yaşamının siyasi, sosyal, ekonomik,

kültür ve medeniyet alanlarının tamamında tahribata yol açtığını ifade ettikleri görülmüştür. Bu durum Uymaz'ın (2021) araştırmasında ulaştığı sunuca benzemektedir.

Araştırmanın beşinci sorusunda öğretmen adaylarının sorunların çözümleri için gerçekleştirilen faaliyetlerden haberdar olma durumları ve sorunların çözümlerine yönelik önerileri incelenmiştir. Katılımcılar yanıtlarında, günümüz dünya sorunlarının çözümüne yönelik ulusal ve uluslararası düzeyde faaliyet gösteren resmî ya da sivil kuruluşlar ve uluslararası antlaşmalar hakkında genel ifadelerde bulunmuşlardır. Yanıtlarda az sayıda katılımcı çeşitli kuruluşlardan ya da uluslararası antlaşmalardan bahsetmiştir. Örnek olarak ifade ettikleri kuruluşlar BM, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, Greenpeace, IPCC, Afad, Kızılay, İHH, Tema, Kızılay, Cedaw ve Ramsar Sözleşmesidir. Katılımcıların ilgili kuruluşların faaliyetlerinin ya da mevcut antlaşmaların nihai hedefe ulaşamadığını düşündükleri için yanıtlarında isimlerinden bahsetmekten kaçındıkları anlaşılmaktadır. Çünkü yanıtların büyük kısmında sorunların çözümü için gerçekleştirilen faaliyetlerin yetersiz olduğu düşüncesi vurgulanmaktadır. Oysa herkesi ilgilendiren konularda insan haklarına dayalı olarak topluma katkıda bulunan kuruluşlar şeklinde tanımlanan (Özkaral ve Akdoğan, 2022) sivil toplum kuruluşlarına daha çok güven duymaları beklenirdi. Oysa yanıtlarında özellikle uluslararası düzeydeki kuruluşlarla antlaşmaların samimiyetten uzak ve göstermelik olduğuna inandıkları görülmektedir. Bazı araştırmalarda (Karatekin vd., 2014; Erol, 2005; Şeyihoğlu vd., 2018) sorunların çözümüne yönelik faaliyet gösteren kuruluşlara az sayıda öğretmen adayının katıldığını gösteren sonuçlar çıkmasında bu hususun da etkili olduğu düşünülebilir. Katılımcıların çoğunluğu sorunların çözümüne yönelik olarak bireylerin evrensel etik kurallara, insana ve doğaya sevgi ve saygısını artıracak okul dersleri, seminerler, toplantılar ve benzerleriyle bir eğitim sürecinden geçirilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Bu durum sorunlara yönelik bilinç kazanılmasında eğitim ve eğitimcilerin önemini vurgulayan sonuçlara ulaşan araştırmalarla benzerlik arz etmektedir (Aydın, 2010; Cogan vd., 1988; Dalelo, 2009; Esa, 2010). Bununla birlikte katılımcılar, sorunlar ve sorunların çözümleri için her bir soruna yönelik özel faaliyetlerin gerçekleştirilmesi, kitlelerin bilinç ve farkındalık düzeylerinin artırılması, yeni ve samimi örgütlü yapılanmaların kurulması, sosyal medya ve iletişim kanallarının etkin olarak kullanılması, mevcut kuruluşlara destek olunması şeklinde çözüm önerilerinde buldukları da görülmüştür. Uymaz'ın (2021) ulaştığı sonuçlara benzer şekilde öğretmen adaylarının çoğunluğunun sorunların ancak bireylerin eğitimiyle çözülebileceğini düşündükleri anlaşılmaktadır. İlkokuldan başlayarak öğretimin her düzeyinde özel derslerin açılması, seminer, toplantı, konferans gibi etkinliklerle eğitim yelpazesinin genişletilmesi, bireylerin ve toplumların bilinç ve farkındalık düzeylerinin artırılmasına yönelik tedbirlerin alınması gibi çözüm önerileri sunmuşlardır. Bu durum, Arslan ve Kızıldağ'ın (2018) araştırmaları neticesinde ulaştıkları özel derslerin, seminer, toplantı, konferans gibi etkinliklerin duyarlılık düzeyine anlamlı bir katkıda bulunmadığı şeklindeki sonuçlara tezat teşkil ederken Arslan ve İmamoğlu (2009), Aydın (2010), Çelikkıran (1997), Kılıçaslan (2010), Sever (2013) ve Yılmaz vd. (2002) ile Karadağ ve Acar'ın (2020) araştırmalarında ortaya çıkan bu tür etkinliklerin duyarlılık düzeyine anlamlı bir katkı sağladığı şeklindeki sonuçla uyumludur. Farklı olan durum ise araştırmaya katılan öğretmen adaylarının sorunların çözümüne yönelik mevcut faaliyetleri yetersiz, uluslararası kuruluşlarla antlaşmaları işlevsiz gördüklerinden olmalı kendilerinin de içinde buldukları yeni ve samimi örgütlü yapılanmaların kurulmasını önermeleridir. Bu, Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının günümüz dünya sorunlarına daha samimi ve çözüm odaklı bir yaklaşım içerisinde bulduklarını göstermektedir. Katılımcıların sorunların çözümüne yönelik yeni oluşumlar kurma ve daha faal olma düşünceleri Şeyihoğlu vd.'nin (2018) araştırması neticesinde ulaştığı *öğretmen adaylarının hayatlarının geri kalan kısmında sorunların çözümüne yönelik faaliyetlere yoğun olarak katılma isteğiyle* uyum arz etmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Araştırma neticesinde özetle; Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının günümüz dünya sorunlarına yönelik üst düzey bir algı, bilinç ve farkındalığa sahip oldukları görülmüştür. Katılımcıların yanıtlarında, büyük çoğunluğunun günümüz dünya sorunlarını doğrudan örnek sorunlarla tanımlama yolunu tercih ettikleri, bir kısmının sadece insan yaşamını olumsuz etkileyen olayları, az bir kısmının da tüm dünyayı ve içerisindeki canlı-cansız bütün varlıkları olumsuz etkileyen olayları günümüz dünya sorunları şeklinde algıladıkları görülmüştür. Bu algılarının oluşumunda, sorunlarının etkisini doğrudan hissettikleriyle,

çevreleri veya dünyanın değişik yerlerinde ortaya çıkan etkileri üzerinden değerlendikleri arasında ciddi bir fark olduğu söylenebilir. Ayrıca günümüz dünyasını ilgilendiren doğa veya insan kaynaklı tüm sorunları öncelikledikleri, ancak en çok beşerî kaynaklı sorunlara önem verdikleri, sorunların temel kaynağı olarak daha çok insanı ve insanın faaliyetlerini gördükleri, dünya yaşamını olumsuz etkileyen olayların tamamını sorunların gerekçeleri olarak düşündükleri, sorunların çözümüne yönelik mevcut faaliyetleri bildikleri, ancak bunların yetersiz olduğuna inandıkları tespit edilmiştir. Katılımcıların insan yaşamını olumsuz etkileyen olayları sorun olarak kabul etmekle birlikte daha genel olarak canlı-cansız tüm varlıkları etkileyen olumsuz olayları günümüz dünya sorunları kapsamında değerlendirdikleri görülmüştür. Yine en öncelikli sorunun tespitine yönelik verdikleri yanıtlarda çoğunlukla birden fazla sorunu öncelikledikleri görülmüştür. Dolayısıyla Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının sorunlara karşı oldukça duyarlı bir yaklaşım içerisinde oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Araştırma neticesinde katılımcıların diğer bazı araştırmalarda ortaya çıkan sonuçlarla uyumlu olarak günümüz dünya sorunları hakkında daha çok sosyal medyadan faydalandıkları, Günümüz Dünya Sorunları dersinin Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının bilinç ve farkındalık düzeylerine olumlu katkı sağladığı, bu sayede sorunların çözümlerine yönelik çeşitli önerilerde bulunma, yeni örgütsel yapılanma kurma, sorunların çözümü için gerçekleştirilen faaliyetlere gönüllü olarak katılma gibi isteklerini artırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırma sonuçlarından hareketle konuyla ilgili şu hususların önerilebileceği kanaatine ulaşılmıştır:

- Günümüz dünya sorunlarına karşı Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının algı, bilinç ve farkındalık düzeyine ulaşmaları için diğer öğretmenlik alanları başta olmak üzere yükseköğretim kurumundaki tüm programlara Günümüz Dünya Sorunları dersinin ya da muadil derslerin konulması.
- İlkokul düzeyinden başlayarak tüm düzeylerdeki örgün programlara benzer bir dersin ilave edilmesi.
- Topluma yönelik olarak yazılı, görsel ve sosyal medyada, halkın katılım sağlayabileceği mekânlarda seminer, toplantı, konferans ve benzeri etkinliklerle günümüz dünya sorunlarına yönelik algı, bilinç ve farkındalık oluşturulması.
- Konuyla ilgili daha başka alanlarda nitel araştırmaların yanı sıra karma yöntemlerle çeşitli çalışmaların yapılması.

Çıkar Çatışması Beyanı

Yazar, makale kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmadığını ifade etmiştir.

Etik Beyanı

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. Bu makale konusunu oluşturan çalışma, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulunun 16/04/2021 tarihli 4. toplantısında alınan 2021/239 karar sayılı Etik Kurul İzni ile yürütülmüştür.

Kaynakça

- Akdağ, S. & Yıldız, E. (2020). İşbirliğine dayalı öğrenme amaçlı yazma aktivitelerinin sosyal bilgiler öğretmen adaylarının günümüz dünya sorunlarına yönelik akademik başarılarına ve tutumlarına etkisi. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 41, 119-133. DOI: <https://doi.org/10.33418/ataunikkefd.809412>
- Alım, M. (2016). Afetlerden Kaynaklanan Sorunlar. Fatih Aydın (Ed.), *Günümüz Dünya Sorunları İçinde* (ss. 114-169), Pegem Yayınları, Ankara.

- Altıparmak, S. (2012). Üniversite öğrencilerinin çevreye yönelik tutumları. *Uluslararası Hakemli Akademik Sağlık ve Tıp Bilimleri Dergisi*, 2(2), 95-107.
- Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S. ve Yıldırım, E. (2010). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri Spss Uygulamalı*. (6. Baskı). Sakarya, Sakarya Yayıncılık.
- Aslan, E. ve İmamoğlu, S. (2009). Fen ve teknoloji ile sınıf öğretmenlerinin çevre sorunlarına yönelik tutum ve görüşlerinin belirlenmesi: Burdur ili örneği. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17, 57-80.
- Ateş, H. & Saraçoğlu, M. (2013). Fen bilgisi öğretmen adaylarının gözünden nükleer enerji. *Journal of Kirsehir Education Faculty*, 14(3), 175-193.
- Avcı, G. & Gümüş, N. (2017). *Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Günümüz Dünya Sorunlarına Yönelik Tutumlarının İncelenmesi*. Current Debates in Education, 5. London/İstanbul, Ijopce Publication. 485-506.
- Aydın, F. (2010). Coğrafya öğretmen adaylarının çevre sorunları ve çevre eğitimi hakkındaki görüşleri (Gazi Üniversitesi örneği). *International Online Journal of Educational Sciences*, 2(3), 818-839.
- Aydın, F. (Ed). (2016). *Günümüz Dünya Sorunları*. Ankara, Pegem Akademi.
- Baker, C., Wuest, J. & Stern, P.N. (1992). Method slurring: the grounded theory/ phenomenology example. *Journal of Advanced Nursing*, 17, 1355-1360. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1365-2648.1992.tb01859.x>
- Barr, R., Barth, J. L. & Shermis, S.S. (2013). *Sosyal Bilgilerin Doğası*. (C. Dönmez, Çev.). Ankara, Pegem Akademi.
- Baykal, H. & Baykal, T. (2008). Küreselleşen dünyada çevre sorunları. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(9), 1-18.
- Büyüköztürk, Ş. (2005). Anket geliştirme. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3 (2) , 133-151.
- Büyüköztürk, Ş., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., Demirel, F. & Kılıç, E. (2013). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara, Pegem Akademi.
- Cogan, J., Torney-Purta, J. & Anderson, D. (1988). Knowledge and attitudes toward global issues: students in Japan and the United States. *Comparative Education Review*, 32(3), 282-297. DOI: https://www.jstor.org/stable/1188124#metadata_info_tab_contents.
- Creswell, J. W. (2007). *Qualitative inquiry & research design choosing among five approaches*. Thousand Oaks, CA, Sage Publications.
- Çabuk, B. ve Karacaoğlu, Ö. C. (2003). Üniversite öğrencilerinin çevre duyarlılıklarının incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 36(1-2), 189-198.
- Çamurcu, H. (2005). Dünya nüfus artışı ve getirdiği sorunlar. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(13), 87-105.
- Çavdar, S. S. (2006). *Increasing EFL teachers' awareness on global issues in elt classroom*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Çelen, Ü., Yıldız, A., Atak, N., Tabak, R. H. & Arısoy, M. (2002). Ankara Üniversitesi Sağlık Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Çevre Duyarlılığı ve İlişkili Faktörler. 8. *Ulusal Halk Sağlığı Kongresi*: 23-28 Eylül 2002: *Bildiriler içinde* (ss. 421-425), Diyarbakır.
- Çelikkıran, A. (1997). *Çevre sorunları ve eğitim*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Dalelo, A. (2009). Efforts to empower teachers to ethiopia to address local environmental problems: achievements and limitations. *International Research in Geographical and Environmental Education*, 18(3), 221-226. Erişim adresi: <https://doi.org/10.1080/10382040903054065>.
- Dere, İ. & Aktaşlı, İ. (2022). Ortaokul öğrencilerinin iklimle ilgili kavramlara ilişkin bilişsel yapıları. *Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4(2), 182-198. DOI: <https://dergipark.org.tr/pub/akef/issue/72486/1178996>.
- Doğanay, A. (2008). Çağdaş sosyal bilgiler anlayışı ışığında yeni sosyal bilgiler programının değerlendirilmesi. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(2), 77-96.
- Elçin, A., Karakaş, H., & Sarıkaya, R. (2016). Sınıf öğretmeni adaylarının nükleer enerji kavramına yönelik düşünceleri: Bağımsız kelime ilişkilendirme örneği. *Cumhuriyet Science Journal*, 37, 42-54.

- Erdoğan, M. (2016). *Sosyal bilgiler öğretmenlerinin çevre duyarlılıklarının değerlendirilmesi: Fethiye örneği*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Muğla.
- Erol, G. H. (2005). *Sınıf öğretmenliği ikinci sınıf öğrencilerinin çevre ve çevre sorunlarına yönelik tutumları*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Pamukkale Üniversitesi, Denizli.
- Esa, N. (2010). Environmental knowledge, attitude and practise of student teachers. *International Research in Geographical and Environmental Education*, 19(1), 39-50.
- Gül, F. (2013). İnsan-doğa ilişkisi bağlamında çevre sorunları ve felsefe. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (14), 17-21.
- Gül, S., Aydoğmuş, M., Çobanoğlu, İ. H. & Türk, H. (2018). Üniversite öğrencilerinin çevre bilinçlerinin incelenmesi: Ondokuz Mayıs Üniversitesi örneği. *Gazi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 4(3), 13-28.
- İlhan, M. (2016). Açık uçlu sorularla yapılan ölçmelerde klasik test kuramı ve çok yüzeyli rasch modeline göre hesaplanan yetenek kestirimlerinin karşılaştırılması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31(2), 346-368.
- Jasper, M. A. (1994). Issues in phenomenology for researchers of nursing. *Journal of Advanced Nursing*, 19, 309- 314. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1365-2648.1994.tb01085.x>.
- Kahyaoğlu M. ve Kaya, M. F. (2012). Öğretmen adaylarının çevre kirliliğine ve çevreyle ilgili sivil toplum örgütlerine yönelik görüşleri. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 91-107.
- Kahyaoğlu, M. ve Özgen, N. (2012). Öğretmen adaylarının çevre sorunlarına yönelik tutumlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Kurumsal Eğitim Bilim Dergisi*, 5(2), 171-185.
- Karadağ, Y. ve Acar, F. (2020). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının çevre sorunlarına yönelik farkındalıklarının incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Bilgilerde Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 4(1), 62-78.
- Karakuş, U., Palaz, T., Kılcan, B. ve Çepni, O. (2012). Sosyal bilgiler müfredatında yer alan 'çevre sorunları' konularının öğretiminde karikatür kullanımının öğrencilerin akademik başarısına etkisi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 32 (2), 363-376.
- Karasar, N. (2012). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. (24. baskı). Ankara, Nobel Yayınevi.
- Karataş, Z. (2015). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri, *Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 62-80.
- Karatekin, K. Kuş, Z. & Merey, Z. (2014). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının çevre sorunlarının çözümünde sosyal katılımları. *İlköğretim Online*, 13(2), 345-361.
- Kaya, M. F. (2014). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının çevre sorunlarına ilişkin algıları: metafor analizi örneği. *Turkish Studies*, 9(2), 917-931.
- Kayalı, H. (2010). Sosyal bilgiler, Türkçe ve sınıf öğretmenliği öğretmen adaylarının çevre sorunlarına yönelik tutumları. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 21, 258-268.
- Kılıçaslan, M. (2010). Ortaöğretim öğrencilerinin küresel iklim değişikliğinin su kaynaklarına etkisine ilişkin görüşleri. *Tarım Bilimleri Araştırma Dergisi*, 3(1), 25-29.
- Kılıçoğlu, G., Karakuş, U. & Öztürk, T. (2012). Günümüz dünya sorunlarına yönelik tutum ölçeği geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Turkish Studies*, 7(4), 2209-2224.
- Kırcaali-İftar, G. (1999). Bilim ve Araştırma. A. A. Bir, (Ed.), *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri* içinde (ss. 1-10). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Kıroğlu, K. (Ed.) (2006). *Yeni İlköğretim Programları*. Ankara, Pegem Yayınları.
- Koç, H. & Dumlu, G. (2020). Bireylerin bazı değişkenler açısından günümüz dünya sorunlarına ilişkin tutumlarını belirlemeye yönelik bir inceleme. *Türkiye Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 5(2), 102-107.
- Korkmaz E. (2022). *Türkiye'de çevre sorunları ve çözüm yolları: Kütahya örneği*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya.
- Köse, N. (2019). *Beden eğitimi ve spor öğretmeni adaylarının çevre sorunlarına ilişkin farkındalık ve tutum düzeylerinin incelenmesi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Niğde Ömer Halis Demir Üniversitesi, Niğde.
- Lindlof, T. R. (1991). The qualitative study of media audiences. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 35(1), 23-42. DOI: <https://doi.org/10.1080/08838159109364100>.

- Maskan, A.K., Efe, R., Gönen, S. & Baran, M. (2006). Farklı branşlardaki öğretmen adaylarının çevre sorunlarının nedenleri, eğitimi ve çözümlerine ilişkin görüşlerinin değerlendirilmesi üzerine bir araştırma. *Çanakkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 32(3), 1-12.
- MEB. (2018). *Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı*. Ankara. Erişim adresi: <http://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/201812103847686-SOSYAL%20B%C4%B0LG%C4%B0LER%20%C3%96%C4%9ERET%C4%B0M%20PROGRAMI%20.pdf>. Erişim tarihi: 29.06.2022.
- Mercan, S. I. & Sarı, İ. (2019). Günümüz dünya sorunları dersini alan sosyal bilgiler öğretmen adaylarının bu derse ve günümüz dünya sorunlarına bakışı. *Journal of History School*, 12(XL), 171-197.
- Meydan, A., Doğu, S. & Dinç, M. (2009). Öğretmen adaylarının çevre sorunları konusundaki farkındalık ve duyarlılıkları. *Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28, 153-168.
- Miller, S. (2003). Analysis of phenomenological data generated with children as research participants. *Nurse Researcher*, 10(4), 68-82. DOI: <https://doi.org/10.7748/nr2003.07.10.4.68.c5908>
- NCSS (1993 January; February). The Social studies professional. *Washington DC: National Council for the Social Studies*.
- Neuman, W. L. (2012). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar I-II. Cilt. (5. Basım)*. (S. Özge, Çev.). İstanbul: Yayın Odası.
- Oğuz, D., Çakıcı, I. & Kavas, S. (2010). Environmental awareness of university students in Ankara, Turkey. *African Journal of Agricultural Research*, 5(10), 2629-2636.
- Oğuz, D., Çakıcı, I. & Kavas, S. (2011). Yükseköğretimde öğrencilerin çevre bilinci. *Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 12, 34-39.
- Öcal, T. (2013). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının çevre sorunlarına yönelik tutumlarının belirlenmesi. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 0(27), 333-352.
- Özdemir, A. & Yapıcı, E. (2010). Öğretmen adaylarının çevre sorunlarına yönelik farkındalık ve ilgi düzeylerinin karşılaştırılması. *Anadolu Doğa Bilimleri Dergisi*, 1(1), 48-56.
- Özdemir, M. (2010). Nitel veri analizi: sosyal bilimlerde yöntem bilim sorunsalı üzerine bir çalışma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 323- 343.
- Özey, R. (2013). *Günümüz Dünya Sorunları*, İstanbul, Aktif Yayınları.
- Özgen, N. (2012). *Günümüz Dünya Sorunları*. Ankara, Eğiten Kitap.
- Özkaral, T. C. & Akdoğan, V. (2022). Ortaokul öğrencilerinin sivil toplum kuruluşlarına yönelik bilişsel yapılarının kelime ilişkilendirme testiyle incelenmesi. *Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4(2), 398-425. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/akef/issue/72486/1179941>.
- Özmen, F. (2015), *Öğretmen adaylarının zihin haritalarında günümüz dünya sorunları*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.
- Özonur, M. (2021). An investigation of prospective teachers' awareness toward environmental issues. *International Journal of Curriculum and Instruction*, 13(2), 1845-1856.
- Öztaşkın, O. B. (2014). Barışa yönelik tutumlar ve günümüz dünya sorunlarına yönelik tutumlar arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Turkish Journal of Education*, 3(3) , 25-39.
- Patton, M. Q. (2014). *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri*. (M. Bütün ve S. B. Demir, Çev.). Ankara: Pegem.
- Rose, P., Beeby, J. & Parker, D. (1995). Academic rigour in the lived experience of researchers using phenomenological methods in nursing. *Journal of Advanced Nursing*, 21, 1123-1129. DOI: <https://doi.org/10.1046/j.1365-2648.1995.21061123.x>.
- Sever, D. (2013). Türkiye ve İngiltere'deki fen bilimleri alanında öğrenim gören öğretmen adaylarının küresel ısınmaya yönelik düşünceleri. *İlköğretim Online*, 12(4), 1212-1221.
- Seyhan, H. & Çamurcu, H. (Ed.). (2013). *Günümüz Dünya Sorunları*. Lisans Yayıncılık: İstanbul.
- Sönmez, V. & G. Alacapınar, F. (2011). *Örneklendirilmiş Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara, Anı Yayıncılık.
- Şama, E. (2003). Öğretmen adaylarının çevre sorunlarına yönelik tutumları. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23(2), 99-110.

- Şeyihoğlu, A., Sever, R. & Özmen, F. (2018). Sosyal bilgiler ve coğrafya öğretmen adaylarının zihin haritalarında günümüz dünya sorunları. *Marmara Coğrafya Dergisi*, (37), 1-15.
- Tan, Ş. & Erdoğan, A. (2004). *Öğretimi Planlama ve Değerlendirme*. Ankara, PegemA Yayıncılık.
- Tekin, H. H. (2006). Nitel araştırma yönteminin bir veri toplama tekniği olarak derinlemesine görüşme. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 3(13), 101-116.
- Topkaya, Y. & Akdağ, H. (2016). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının Suriyeli sığınmacılar hakkındaki görüşleri (Kilis 7 Aralık Üniversitesi örneği), *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 767-786.
- Türkeş, M. (2012). Küresel İklim Değişikliği ve Çölleşme. N. Özgen (ed.), *Günümüz Dünya Sorunları-Disiplinlerarası Bir Yaklaşım İçinde* (ss. 1-42), Ankara, Eğiten Kitap.
- Uymaz, M. (2021). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının günümüz dünya sorunlarına ilişkin algılarının incelenmesi. *Gazi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7(1), 59-79.
- Wolcott, H. F. (1994). *Transforming Qualitative Data: Description, Analysis and Interpretation*, Newbury Park, CA: Sage.
- Yardımcı, E. & Kılıç, G. B. (2010). Çocukların gözünden çevre ve çevre sorunları. *İlköğretim Online*, 9 (3), 1122-1136.
- Yazıcı, H. & Arıbaş, K. (Ed.). (2015). *Günümüz Dünya Sorunları*. Ankara, Pegem Akademi.
- Yazıcı, Ö. (2013). Ortaöğretim öğrencilerinin günümüz dünya sorunlarına yönelik tutumları. *Turkish Studies*, 8(6), 807-823.
- Yenice, N. ve Alpak Tunç, G. (2018). Fen bilgisi öğretmen adaylarının çevre sorunlarına yönelik farkındalıkları ile yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelik tutumlarının incelenmesi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31(1), 207-222.
- Yıldırım, A. (1999). Nitel araştırma yöntemlerinin temel özellikleri ve eğitim araştırmalarındaki yeri ve önemi. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 23(112), 7-17.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. (6. Baskı). Ankara, Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, C., Bacanak, A. & Özsoy, S. (2012). Öğretmen adaylarının çevre sorunlarına karşı duyarlılıkları. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 20(1), 121-134.
- Yılmaz, A., Morgil, İ., Aktuğ, P. & Göbekli, İ. (2002). Ortaöğretim ve üniversite öğrencilerinin çevre, çevre kavramları ve sorunları konusundaki bilgi ve öneriler. *H. Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22, 156-162.
- Yılmaz, E. & Güven, Z. Z. (2022). Üniversite öğrenci adaylarının zihin yapılarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4(1), 75-94. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/akef/issue/68985/1092326>.
- YÖK. (2007). *Eğitim Fakültesi Öğretmen Yetiştirme Lisans Programları*. Erişim adresi: <https://www.yok.gov.tr/Documents/Yayinlar/Yayinlarimiz/egitim-fakultesi-ogretmen-yetistirme-lisans-programlari.pdf>. Erişim tarihi: 29.06.2022.
- YÖK. (2018). *Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Lisans Programı*. Erişim adresi: https://www.yok.gov.tr/Documents/Kurumsal/egitim_ogretim_dairesi/Yeni-Ogretmen-Yetistirme-Lisans-Programlari/Sosyal_Bilgileri_Ogretmenligi_Lisans_Programi09042019.pdf. Erişim tarihi: 29.06.2022.
- Yücel, S. A. & Morgil, İ. (1998). Yüksek öğretimde çevre olgusunun araştırılması. *H. Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14, 84-91.



Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (KMÜ EFAD)

Karamanoğlu Mehmetbey University Journal of Literature Faculty

E-ISSN: 2667 – 4424

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/efad>



Tür: Araştırma Makalesi
Kabul Tarihi: 11 Ağustos 2023

Gönderim Tarihi: 4 Mayıs 2023
Yayımlanma Tarihi: 29 Ekim 2023

Atıf Künyesi: Demir, A. (2023). Güneydoğu Anadolu’da II. Constantius (MS 337-361) Dönemi’ne Tarihlenen Kalelerin Savunma Stratejisi Açısından Değerlendirilmesi. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 6 (Cumhuriyet’in 100. Yılı Özel Sayısı), 23-38.

DOI: <https://doi.org/10.47948/efad.1292548>

GÜNEYDOĞU ANADOLU’DA II. CONSTANTİUS DÖNEMİ’NE (MS 337-361) TARİHLENEN KALELERİN SAVUNMA STRATEJİSİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Abdurrahman DEMİR*

Öz

Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde, Dicle Nehri hattında, Romalılar ve Sasaniler (Persler) arasında, bölgenin hâkimiyeti için uzun yıllar sürmüş olan çetin bir mücadele yaşanmıştır. MS 3. yüzyıla birlikte Roma İmparatorluğu, Sasanilere karşı sürdürdüğü saldırı stratejisini terk ederek savunma konumuna geçmiştir. Bu iki güç arasındaki mücadelede Roma İmparatorluğu’nun, sınır hattını koruyabilmek için çok sayıda kale inşa ettirdiği ya da bu kalelerin tahkimini güçlendirdiği antik kaynaklarda aktarılmaktadır. Özellikle çalışmamızın konusu II. Constantius Dönemi’nde, Dicle Nehri hattında inşa edilmiş (tahkim edilmiş) ve bu bölge için çok önemli olan Amida (Diyarbakır), Cephaz (Hasankeyf), Çattepe [Til (Siirt)] ve Bezabde (İdil-Şırnak) kaleleridir. Bu kaleler, Roma İmparatorluğu için stratejik noktalarda yer almaktadır. II. Constantius, Dicle Nehri güzergâhındaki Roma İmparatorluğu’nun doğu savunma hattı için oldukça önemli olan bu kaleleri inşa ya da tahkim ettirirken yer seçiminde belli bir strateji izlemiş midir? Bunun yanı sıra bu kaleler, birer Roma İmparatorluğu kaleleri mi yoksa bölgenin yerel kaleleri midir soruları çalışmamızda ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: II. Constantius’un Savunma Kaleleri, Amida, Cephaz, Çattepe, Bezabde.

* Uzman Arkeolog, Batman Müze Müdürlüğü, Batman/Türkiye; Doktora Öğrencisi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, İzmir/Türkiye. E-posta: d_abdurrahman@hotmail.com, Orcid: <https://orcid.org/0000-0001-7411-579X>.

** Bu çalışma Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü Doç. Dr. Duygu Sevil Akar Tanrıver danışmanlığındaki Abdurrahman DEMİR’in “Güneydoğu Anadolu Bölgesi Roma Yerleşimleri” adlı doktora tezinin bir bölümünden oluşturulmuştur. Çalışmamın her aşamasından desteğini esirgemeyen danışman hocama ve Doç. Dr. Haluk SAĞLAMTİMUR hocama ve arkadaşım Medya ARI’ya çok teşekkür ederim.

Evaluation of the Castles Dated to the Period of Constantius II (337-361 AD) in terms of Defense Strategy in Southeast Anatolia

Abstract

In Southeastern Anatolia, along the Tigris River, the Romans and the Sassanids (Persians) engaged in a long and bitter struggle for control of the region. In the 3rd century AD, the Roman Empire abandoned its offensive strategy against the Sassanids and adopted a defensive posture. In the struggle between these two powers, it is reported in ancient sources that the Roman Empire built many fortresses or fortified these fortresses to protect the border. In particular, the subject of our study is the fortresses of Amida (Diyarbakır), Cephas (Hasankeyf), Çattepe [Til (Siirt)] and Bezabde (İdil-Şırnak), which were built (fortified) along the Tigris River during the reign of Constantius II and were very important for this region. These fortresses were located at strategic points for the Roman Empire. Did Constantius II follow a specific strategy in choosing the location for the construction or fortification of these fortresses, which were very important for the eastern defense line of the Roman Empire along the Tigris River? In addition to this, the questions of whether these were fortresses of the Roman Empire or local fortresses of the region are addressed in our study.

Keywords: Constantius' II Defensive Fortresses, Amida, Cephas, Çattepe, Bezabde.

Giriş

Yunanlıların Mezopotamya, Müslümanların ise Cezire diye adlandırdığı bölge hem stratejik hem de ekonomik olarak geçmişten günümüze önemli bir merkez olarak karşımıza çıkmaktadır. Pek çok devlet bu sebeplerden dolayı Mezopotamya'yı ele geçirmek istemiş ve bunun sonucunda da bölgenin hâkimiyeti için uzun yıllar süren kanlı savaşlar meydana gelmiştir. Bu bölgeyi hâkimiyeti altına almak isteyen devletler, Mezopotamya'da yaşayan ve bölgenin en güçlü unsurlardan olan Part İmparatorluğu ve daha sonra yerini alan Sasani İmparatorluğu ile savaşmak zorunda kalmıştır. Romalıların, veraset yoluyla ellerine geçen Pergamon'u bir Roma eyaletine dönüştürmeleriyle Anadolu topraklarına gelişi ve bu topraklarda ilerleyişi başlamıştır. Bu süreçten sonra hızlı bir ilerleyişle Mezopotamya topraklarına kadar sınırlarını genişleten Romalılar, Partlarla sınır komşusu hâline gelmiştir. Bu durum Roma Cumhuriyet Dönemi'yle birlikte Mezopotamya'nın hâkimiyeti için Roma-Part mücadelesinin de başlangıcı olmuştur. Roma'nın Cumhuriyet Dönemi'nde başlayan bu süreç İmparatorluk Dönemi'nde de devam etmiştir. Uzun yıllar devam eden bu süreçte iki güç arasında çetin mücadeleler yaşanmış ve büyük kayıplar verilmiştir. Bu mücadeleler, Roma'nın Fırat Nehri hattında ilerlemesini sağlamış ve bölgede sık sık sınır hattında değişiklikler yaşanmıştır. Uzun bir mücadeleden sonra Part İmparatorluğu son bulmuş ve yerine Roma'nın Mezopotamya mücadelesinde daha güçlü bir rakip olacak olan Sasani İmparatorluğu tarih sahnesinde yerini almıştır. Bu yeni imparatorluk daha agresif bir politika izlemiştir. Ahamenişlerin vârisi olarak kendini kabul eden Sasaniler, eskiden atalarına ait olan büyük topraklar üzerinde hak iddia etmişlerdir. Bu yeni güçle çok çetin savaşlar meydana gelmiş ve her iki tarafta da büyük kayıplar yaşanmıştır. Bu dönemde de sınır hattında sık sık değişiklikler yaşanmıştır. Dicle Nehri hattı, bu dönemde önemli mücadelelere sahne olmuştur. Romalıların bu iki güçle mücadelesinde Armenia Bölgesi daima ana sorunlardan birini oluşturmuştur. Bu toprakların hâkimiyeti için de bu imparatorluklar arasında mücadeleler yaşanmıştır. Uzun yıllar saldırı pozisyonunda olan Romalılar, Sasani İmparatorluğu'na karşı savunma konumuna geçmiştir. Savunma konumuna geçen Roma İmparatorluğu sınırlarını güvence altına almak için savunma yapıları inşa etmiştir. Çalışmamızın konusu da Roma İmparatorluğu'nun Sasani İmparatorluğu'yla olan mücadelesinde sınır hattını korumak için II. Constantius'un savunmaya yönelik inşa ettirdiği bilinen kalelerden oluşmaktadır. Bu kaleler kapsamında II. Constantius, bunları inşa ya da tahkim ettirirken nasıl bir yol izlemiştir? İmparator; kale stratejisinde sınır hattını korumayı mı sınırlarını daha doğruya doğru genişletmeyi mi ya da Sasanilerin ilerlemesini engellemeyi mi düşünmüştür? Bu makalede söz konusu döneme tarihlenen belirli kalelere, yukarıda aktardığımız sorular ışığında cevaplar aranmış ayrıca Roma kaleleri mi yoksa yerel kaleler mi olduğu incelenmeye çalışılmıştır.

Flavius Iulius Constantius (II. Constantius MS 337-361)

II. Constantius, MS 7 Ağustos 317'de Sirmium'da (Sremska) doğmuş ve 3 Kasım MS 361'de ölmüştür [Tikkanen (<https://www.britannica.com/biography/Constantius-II>)]. II. Constantius, babasının döneminde Caesarlık yapmış ve doğudaki işlerle uğraşmıştır [Ammianus Marcellinus, 1935: XVIII. 9-1 (463-465)]. I. Constantinus'un (Flavius Valerius Constantinus) MS Mayıs 337'de ölümü üzerine II. Constantius, iki erkek kardeşi olan II. Constantinus ve Constans ile beraber imparator olmuştur. Kardeşler başa geçtikten sonra imparatorluğu kendi aralarında paylaşmışlardır. İspanya, Galya ve Britanya II. Constantinus'un yönetiminde kalmıştır. Merkezî piskoposluklar; Afrika, İtalya ve İliya Constans'ın ve Trakya, Mısır ve Doğu ise II. Constantius'un yönetiminde kalmıştır (Boak, 1922: 324-325). II. Constantius, kardeşlerinin ve Magnentius'un ölümünün ardından MS 353 yılında tek başına imparatorluğun hâkimi olmuştur. İmparator, geniş bir coğrafyaya yayılmış olan imparatorluğu tek başına yönetmesinin güçlüğünden dolayı yeni Ceaserlar atamak zorunda kalmıştır (Gregory, 2005: 67). II. Constantius; Gallus'u, Doğu'nun Ceaser'ı ve Iulianus'u ise Avrupa'nın Ceaser'ı olarak atamıştır (Theodoret, 1843: Book II-Chap. XXXII (170)/Book III- Chap. III (172)). II. Constantius, Arianizm (Ariusçuluk) Hristiyanlığının dindar bir takipçisiydi. İmparatorun bu dindar kişiliği sebebiyle yayımladığı bir fermanla Pagan tapınaklarını kapatmış ve Paganlara birtakım yasaklar da getirmiştir (Morley, 2012).

Savunma kalelerine geçmeden önce bu hattı oluşturan sebeplere kısaca baktığımızda; Diocletianus, Sasanilerle yapmış olduğu mücadelede başarılı olmuş ve İmparator Narseh'i yenmiştir. Bu yenilgi sonrası iki imparatorluk arasından barış antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşmayla önemli bir gelişme olmuş ve Dicle Nehri sınır olarak belirlenmiştir (Festus, 2001: chapter 14). Bu sınır hattı belirlendikten sonra İmparator, Mısır'dan Sasani sınırlarına kadar kaleler inşa ettirmiştir (Malalas, 2019: chapter 12.308). Diocletianus'un Roma İmparatorluğu'nun sınırlarını korumak için inşa ettirdiği bu savunma hattı, II. Constantius Dönemi'nde daha da güçlendirilmiştir. Antik yazar Zosimus'un aktardıkları da bu savunma hattının daha fazla güçlendirilmesinin önemini göstermektedir. Zosimus; Constantinus'un ölümüyle imparatorlukta çıkan karışıklıktan faydalanmak isteyen Sasanilerin, Mezopotamya başta olmak üzere doğu ülkelerini yağmaladıklarından bahsetmektedir (Zosimus, 1814: Book II-p. 59). Bu yağmalara karşı yeni imparatorun, ülkenin sınırlarını korumak için güçlü bir savunma hattı oluşturması gerekmektedir. Bu tehlikenin büyüklüğünü açık bir şekilde gören II. Constantius, bölgede çok sayıda savunmaya yönelik kale inşa ettirmiştir. Özellikle Dicle Nehri hattında inşa edilen bu savunma kaleleriyle Sasanilerin batıya doğru ilerleyişi durdurulmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda II. Constantius'un yaptırmış olduğu bilinen kaleler çalışmamızda incelenmeye çalışılacaktır.

Amida Kalesi

Diyarbakır, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan ve önemli ulaşım ile ticaret yolları kavşağında kurulmuş bir şehirdir. Şehir, deniz seviyesinden 650 m yükseklikte olup Dicle Havzası'nın yukarı kesiminde, nehrin sağ yakasındaki yüksek bir platoda yer almaktadır (Göyünç, 1994: 464). Diyarbakır, Dicle Nehri üzerinde kurulu antik bir ticaret limanına sahip olmasından dolayı da önemli bir merkezdi. (Stanley, 2007: 127). Amid: El-Cezire'de, Diyar-ı Bekr Bölgesi'nde yer almaktaydı (Şekil 1) (Canard, 1991: 523; Canard and Cahen, 1991: 343).

Şehir için kullanılan isimlere baktığımızda: Asurluların, Amēdi (Radner and Schachner, 2001: 729) olarak adlandırdığı şehre Romalılar, Amida [Ammianus Marcellinus, 1935: XVIII.6-17 (445)] demişlerdir. II. Constantius ise şehrin ismini Amida'dan Augusta'ya çevirmiştir (Abu'l-Farac, 1999: 136)¹. Bu adlandırmalardan da anlaşılacağı üzere çok sayıda medeniyetin Diyarbakır'da yaşamış olduğu anlaşılmaktadır. Şehrin en erken tarihi Paleolitik Dönem'le başlamaktadır (Taşkiran ve Kartal, 2004: 301). Yerleşik yaşama geçiş ise Bismil ilçesinde bulunan Körtik Tepe'de (MÖ 10.450-Neolitik Dönem) başlamış

1 Şehir için ayrıca şu isimlerde kullanılmaktadır: Türklerde Kara Amid (Tavernier, 2006: 287) ve Şâmî'nin Zafernâme'sinde Karaca Kal'a (Şâmî, 1987: 184) olarak geçmektedir. Evliya Çelebi'nin Hamid dediği şehir, İranlılarda Diyar-ı Bıkr (Kız Şehri) ve Rumlarda ise Kara Amid (Evliya Çelebi, 2010: 30) olarak geçmektedir. Son olarak Bekir b. Vâil'in Kabilesi'nde Diyârü Bekr olarak adlandırılan şehir, günümüzde ise Diyarbakır olarak kullanılmaktadır. (Önkal, 1992: 362).

ve burada çağdaş uygarlığın temelleri atılmıştır (Özkaya, 2021: 49). Bölgenin diğer önemli bir yerleşimi ise Çayönü olup Ergani ilçesinin 7 km kadar güneybatısında yer almaktadır. Çayönü, Neolitik Dönem'den başlayıp Demir Çağ'a kadar giden kesintisiz bir yerleşim yeri olmuştur (Özdemir, 2017: 250-252). Kültür tarihinin önemli bir dönüm noktası olan bu höyük, en erken kazısı yapılan arkeolojik alanlardan olup uzun yıllar kazı çalışmaları devam etmiş ve Neolitik Dönem'e ışık tutan pek çok önemli eser vermiştir (Özdoğan, 2018: 22). Günümüz Sur ilçesinde yer alan Amida Höyük yerleşiminin geçmişi ise Prehistorik Dönemlere kadar gitmektedir (Ökse, 2015: 63). Höyükte yapılan kazı çalışmalarında Artuklu Sarayı kalıntılarına ulaşılmıştır. Sarayın yapıldığı dönem bilinmese de burada elen geçen mozaikler, Roma-Doğu Roma Dönemi özellikleri göstermektedir. Bu da gösteriyor ki bu saray, Roma-Doğu Roma döneminde inşa edilmiş ve daha sonraki dönemlerde kullanılmaya devam etmiştir (Yıldız, 2019: 547). Amida Höyük'te ele geçen bu bulgular Roma İmparatorluğu'nun Amida'yı tahkim ederken yönetim üssü olarak sarayı da buraya kurmuş olduklarını söylemek bu bilgiler ışığında yanlış olmayacaktır. Amida'da yaşamış medeniyetlere bakıldığında; Asurlular (Radner ve Schachner, 2001: 729), Bit-Zamaniler (Duymuş Florioti, 2012: 26), İskitler, Medler, Persler, Makedonyalılar, Seleukoslar, Partlar (Boran ve Aykaç, 2019: 274), Büyük Tigran, Romalılar ve Doğu Romalılarıdır (Baş, 2017: 373)².



Şekil 1: Diyarbakir Surlarından Bir Görünüm (Akın, H. Diyarbakir Kısa Tarihçesi, 2020, 30 Ocak 2023 tarihinde <https://diyarbekirde.com/diyarbakir-kisa-tarihcesi/> adresinden erişildi.)

Romalıların bölgeye gelişiyle yaşanan olaylara baktığımızda; Roma İmparatorluğu, MS 1-2. yüzyılda bölgeye yayılmıştır. Bu süreçte Amida, Partlar-Romalılar Savaşı'nda önemli bir sınır hattı hâline gelmiştir (Stanley, 2007: 127). MS 161 ve 208 yıllarında şehir Partlarca ele geçirilmiş ancak Romalılar her defasında şehri tekrar geri almıştır (Yıldırım, 2012: 456). MS 230'da ise Roma İmparatorluğu kolonisi olan şehir, Sasanilere karşı önemli bir merkez hâline gelmiştir (Stanley, 2007: 127). Roma İmparatorluğu'nun karşısında, Part İmparatorluğu'nun varlığına son veren ve artık bölgede yeni bir güç olan Sasani İmparatorluğu yer almaktaydı. Romalılar ve Sasaniler arasında II. Constantius Dönemi'nde, Amida'nın da içinde bulunduğu bölgede dokuz savaş yapılmıştır (Festus, 2001: chapter 27). Bu savaşlardan birinin gerçekleştiği Amida, Romalılar ve Sasaniler arasında yetmiş üç gün süren mücadele sonunda Sasaniler tarafından ele geçirilmiştir (Bauer, 2010: 35). Ammianus, II. Şapur tarafından MS 359'da yapılan

² Bu saydığımız dönemlerden sonra bölgede İslami Dönem medeniyetlerinin hâkimiyeti başlamış ve Osmanlı İmparatorluğu hâkimiyetiyle son bulmuştur.

kuşatmayı detaylı şekilde anlatmıştır (Ammianus Marcellinus, 1935: XVIII-XIX). Iulianus'un ölümünden sonra Iovianus tahta çıkmıştır. Yeni İmparator, MS 363'te II. Şapur'la barış antlaşması yapmak zorunda kalmıştır. Bu antlaşmayla Nisibis, Sasanilere bırakılmış (Maksymiuk, 2021: 448) ve Nisibis şehrinin sakinleri Amida'ya göç etmek zorunda kalmıştır [Ammianus Marcellinus, 1862: XXV-IX (373)]. Bu yenilgiyle Roma İmparatorluğu, Sasanilere karşı önemli bir savuma kalesini de kaybetmiştir. Nisibis'in düşmesiyle Amida, Roma İmparatorluğu'nun Mezopotamya'daki merkezi hâline gelmiştir (Honigmann, 1970: 4). Şehirde diğer önemli bir kuşatma ise MS 502 yılında Kavad Dönemi'nde yaşanmıştır. Bu kuşatmayla Amida, tekrar Sasanilerin eline geçmiştir (Segal, 1970: 112). Romalılar, bu olaydan iki yıl sonra şehri para karşılığında geri almıştır [Procopius, 1961: Book I-VII-IX (50-77)].

II. Constantius Dönemi'nde şehir ile ilgili bilgi veren yazarlardan bazılarında baktığımızda: Ammianus şöyle aktarır: Amida, çok küçük bir şehir olup imparatorun Caesarlığında şehrin tahkimatı güçlendirilmiştir. II. Constantius, Amida'yı surlar ile burçlarla donatmış, şehre cephanelik kurarak savunmayı güçlendirmiş ve şehre kendi adını vermiştir [Ammianus Marcellinus, 1935: XVIII. 9-1 (463/465)]. Jacop the Recluse şöyle aktarır: Amida'yı inşa eden II. Constantius, Amida şehrini imparatorluğunun diğer şehirlerinden daha fazla sevmiştir. Bu şehri önemsemesiyle Reshaina'dan Nisibis'e bunun yanı sıra Maipharqat ile Arzon'a ve Qardou sınırlarına kadar olan pek çok yeri bu şehre bağlamıştır. Bu topraklara Sasaniler, sürekli saldırılar düzenlemiş ve onlarla büyük mücadeleler yaşanmıştır [Jacop the Recluse, 2002: (aktaran Dodgeon and Lieu), 136]. Bu büyük saldırılar, imparatorun şehrin yönetim yapısında ve tahkimatında neden değişikliklere gittiğini göstermektedir. Bu yaptığı değişikliklerle sınır hattında güçlü bir savunma yapısı oluşturmaya çalıştığı görülmektedir. İmparatorun bu şehri güçlü bir şekilde tahkim ettirmesinin sebebi şehrin çok önemli bir jeopolitik konuma sahip olmasıdır, diyebiliriz. II. Constantius, şehrin bu konumunu kullanarak hem doğuya doğru ilerlemek hem de Dicle Nehri sınır hattını korumak istemiştir³.

Amida Kalesi'ne baktığımızda; Ammianus Marcellinus, Amida'nın II. Constantius'un Caesarlığında tahkim ettirildiğini aktarmaktadır [Ammianus Marcellinus, 1935: XVIII. 9-1 (463, 465)]. Paskalya Kroniği'nde, Iovianus'un Amida Surları'nın ötesindeki bir köyü surlarla çevirip tahkim ettirdiğini ve bunları Amida Surları'yla birleştirdiğini yazar [Chronicon Paschale, 2007, 554 (43)]. Valentinianus, Valensius ve Gratien dönemlerinde Dış Kale, günümüzdeki şeklini almıştır. Anastasius Dönemi'nde ise restorasyon geçirdiği tahmin edilmektedir (Yıldız ve Öztürk, 2016: 18). Procopius şöyle aktarmaktadır: Amida şehri, uzun yıllar önce inşa edildiğinden dolayı çok tahrip olmuştur. Bu tahribatı önlemek ve savunmayı güçlendirmek için Iustinianus Dönemi'nde yeni yapılarla şehir güçlendirilmiş ve bu şehrin bulunduğu yerleşime kaleler inşa edilmiştir [Procopius, 1971: Book II, III-27 (123, 125)]⁴. Roma İmparatorluğu Dönemi'nde büyük değişiklikler geçirmiş olan Amida Kalesi, sonraki dönemlerde de büyük değişiklikler geçirmiş ve yeni eklemeler yapılmıştır (İrfan ve Öztürk, 2016: 153).

3 Bu yazarların dışında sonraki dönemlerde Amida'yı ziyaret etmiş seyyahlara baktığımızda; Seyyah Nasr-ı Hüsrev (MS 11. yüzyıl) şöyle aktarır: *Amid Kalesi dünyanın en eşsiz kalesidir. Şehir, yekpare bir ana kaya üzerine kurulmuştur. Siyah taştan örülmüş olan kale; düzgün kesme taştan, kireç ve harçsız olarak birbirinin üstüne bindirilerek inşa edilmiştir. Kaleye çıkışlar çoğu yerde yapılan taş merdivenlerle sağlanır ve yüz arşında bir burç yer almaktadır. Şehirde; kuzeyde Ermen kapısı, güneyde Teli kapısı, doğuda Dicle kapısı ve batıda ise Rum kapısı olmak üzere dört tarafında kapılar yer alır. Şehir, çift sıra surla inşa edilmiştir. Bedenlerde mazgallar bulunmaktadır. Dış kalenin ve iç kalenin de kapılarına karşı demir kapılar yer alır. İkinci kale kapısına ulaşabilmek için iki kale arasındaki boşluktan geçmek gerekmektedir* (Nasır-ı Hüsrev, 1967: dipnot 43). Evliya Çelebi (17. yüzyıl) şöyle aktarır: *"Kara Âmid Kalesi: öyle ünlü, sağlam ve dayanıklı olan kale, Şattularab kıyısında göklere baş çekmiş Fıskayası denen yeryüzünde çok ünlü yüksek tepe üzerine sert siyah taş ile kurulu sağlam bir kale, bu eğri suratlı felekte yüksek bir kaledir."* (Evliya Çelebi, 2010: 36).

4 Amida Surlarının günümüzdeki bilgilerine baktığımızda surlar, yaklaşık olarak dikdörtgen forma sahiptir. Surların toplam uzunluğu 5 km olup duvarların kalınlığı yer yer 3 ila 5 m; yükseklik ise 8 ila 12 m arasında değişmektedir (Tuncel, 1994). İç Kale ve Dış Kale'den oluşan Amida Kalesi'nde toplamda 82 burç vardır. Kalenin kuzeyinde Dağ Kapı (Harput), güneyinde Mardin Kapı, doğusunda Yeni Kapı (Su, Dicle) ve batısında ise Urfa Kapı (Rum-Anadolu) olmak üzere dört ana kapısı bulunmaktadır (Haspolat, 2014: 20-21).

Cephas (Hasankeyf) Kalesi

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan Batman'ın bir ilçesi olan Hasankeyf, il merkezine 37 km uzaklıktadır (Şekil 2). Bu antik yerleşim, Dicle Nehri'nin iki yakasında kurulmuştur (Demir, 2022: 98). Raman Dağı'nın güney eteklerinde yer alan Hasankeyf, kısmen karasal iklime sahiptir (Uluçam, 2021: 30). Erken dönemlerde yerleşime ulaşım, Dicle Nehri'nden sağlandığı için Diyarbakır ve Cizre arasında denmekteydi (Zengin, 2001: 19). Yerleşim, ticari güzergâhlarda yer alan Orta Çağ'ın önemli stratejik merkezlerinden biriydi (Kaya, 2009: 383).



Şekil 2: Hasankeyf (Batman Müzesi Arşivi).

Şehir için kullanılan isimlere baktığımızda; Şehrin adı Arami dil grubundan “kaifa, kipa, kepa, ve kefa” köklerinden türemiş olup "kaya" manasına gelmektedir (Oluş, 2003: 13). Asuricede; Hısn Kifo-Kifa, Kayahisar (Kayakale) manasına gelir (Toprak, 2004: 178). Şehrin adı, Plinius'ta Cephena [Plinius, 1961: Book VI-XVI (369)], Kalkedon (Kadıköy) Konsili'nde Cephas (Council of Chalcedon, 2005: 1/ 3. Session-40, 88) ve Procopius'ta ise Ciphas [Procopius, 1971: Book II, IV-14 (p. 129)] olarak geçmektedir⁵. Dicle Nehri kıyısına kurulmuş olan Hasankeyf, bu konumu sebebiyle hem coğrafi hem de stratejik açıdan önemli bir noktada yer almaktadır. Dicle Nehri'nin tabanı, Hasankeyf bölgesinde genişlemiştir. Bu durum, şehri hem yerleşim hem de liman için uygun bir hâle getirmiştir (Miyat, 2009: 184).

Hasankeyf'te en erken yaşam izleri, Paleolitik Dönemle başlamaktadır (Taşkıran, 2009: 6). Hasankeyf Höyük'teki yapılan kazı çalışmalarında ise ele geçen buluntular ışığında en erken yerleşik yaşama geçiş evresi Neolitik Dönem'le başlamış olup ayrıca Demir ve Hellenistik çağlarına ait buluntular da höyükte ortaya çıkarılmıştır (Miyake ve diğ., 2012: 1). Cephas'ta Roma Dönemi'nde yaşanan siyasi gelişmelere baktığımızda, ağırlık merkezi doğuya kayan Roma İmparatorluğu'nun karşısında, kendilerini

5 Geç dönem kaynaklarında ise Urfalı Mateos'ta Hasnkev (Hısnıkéfa) (Urfalı Mateos, 2000: 224), Josaphat Barbaro'da Asanchef (Barbaro, 1873: 49) ve Giovan Maria Angiolello'da Arsunchief (Angiolello, 1873: 108) diye geçer. Lehmann-Haupt Kiphas veya Kaifa yerleşiminin tamamının gerçek adı (Lehmann-Haupt, 1910: 374) ve Taylor ise Hesn Keyf veya Hesn el Kahef ayrıca Suriyeli yazarlarda da Keppa ve Hesnet Keppa olduğunu aktarır (Taylor, 1865: 34). Ayrıca Kürtçede Heskif (Bülbül ve Bülbül, 2009: 56), Süryanicede Hısnı Keyfa ve son olarak Osmanlıda Hasankeyf olarak geçmektedir (Uluçam, 2007: 9).

Ahemeniş İmparatorluğu'nun vârisleri sayan, Partları yenen ve doğunun yeni güç odağı olan Sasani İmparatorluğu güçlü bir rakip olarak ortaya çıkmıştır. Sasaniler, kendilerini Perslerin vârisi saydıkları için atalarının topraklarını geri almak istiyorlardı. Bu çağdan itibaren bu yeni güçle mücadele Roma İmparatorluğu'nun hem siyasi hem de askerî olarak en önemli görevi hâlini almıştır (Ostrogorsky, 2011: 40). Iovianus, Iulianus'un ölümünün ardından imparator ilan edilmiştir. Zor şartlar altında olan Romalıların barış yapmaktan başka çareleri olmadığı için Sasanilerle MS 363'te otuz yıllık bir ateşkes imzalamışlardır. Bu antlaşmayla Rabdiceni, Candueni, Rhemeni ve Zalani eyaletleri ile on beş kale ayrıca Nisibis, Sasanilere bırakılmıştır (Zosimus, 1814: Book III/88-90). Roma İmparatorluğu, bu yenilgi sonrasında Amida'yı Mezopotamya Metropollüğüne ve Cephas'ı da Erzen Bölgesi'nin askerî karargâhına dönüştürmüştür (Demir ve Keçiş, 2017: 21).

II. Constantius'un Dönemi'nde şehir ile ilgili bilgi veren yazarlara baktığımızda; II. Constantius, Sasanilere karşı sınırlarını güvenceye almak için bölgede yeni savunma yapıları inşa ettirmek istemiştir. Bundan dolayı imparator; Tur Abidin Bölgesinde, biri Hesne de-Kepha (Cepha-Hasankeyf) Kalesi ve diğeri ise bilinmemekle beraber muhtemelen Hatim Ta'i (Rhabdion Kalesi) Kalesi olan iki tahkimli saray inşa ettirmiştir. Bunun dışında II. Constantius, Hesne de-Kepha Kalesi'ni Erzen Bölgesi'nin merkezi hâline getirmiştir [Jacop the Recluse, 2002: (aktaran Dodgeon and Lieu), 168; Honigmann, 1970: 3]⁶. Cephas Kalesi'ne baktığımızda; Cephas Kalesi, sınır kalesi hâlini almıştır (Palmer, 1990: 4)⁷.

Bezabde Kalesi

İdil, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan Şırnak ilinin bir ilçesidir. Yerleşim, Suriye sınırında yer alıp ilçenin Şırnak iline uzaklığı ise 75 km'dir (Okçu, 2011: 118). İdil, Ceziret-i İbn-i Ömer ve Tur-Abidin'ne yakınlığıyla önemli bir konumda bulunmaktadır (Bozkurt, 2011: 36). Bezabde, İdil ilçesi Hendekköy köyünde yer almaktadır (Çevik ve Konuk, 2011: 22).

Yerleşimin adının kökenine bakıldığında; Beth-Zabday ya da Ba-Zebde, İdil'in modern çağdaki en erken ismidir (Şimşek, 2010: 855) (Şekil 3). Bazabde (Bezabde), Aramice olan Bet Zabdai'nin değişime uğramış hâlidir (Yıldız ve diğ., 2010: 225). Ammianus'ta, Phoenice ve Bezabde diye geçer [Ammianus Marcellinus, 1862: Book XX/VII-I (225)]. Yerleşim için Nasturilerce Bâaynâsa ve Moğollardan sonra ise Azah (Azekh) (Barsoum, 2003: 552) denmiştir (İshak, 2011: 222).

Romalıların yerleşime gelişi ve yaşanan siyasi olaylara baktığımızda; en erken Roma izleri Diocletianus Dönemi'ne rastlamaktadır. Caesar Galerius, Sasanileri yenmesi üzerine Narseh'le, MS 299'da barış görüşmesi gerçekleşmiştir (Corcoran, 2008: 233-234). Görüşmeler sonunda yapılan antlaşmayla Intilene, Sophene, Arzanene, Corduene ve Zabdicene Roma İmparatorluğu'na bırakılmıştır. Nisibis, Ticaret Merkezi ve müstahkem bir mevki olarak kurulmuş; Bezabde ise Trans-Dicle hattını korumak amacıyla inşa edilmiştir (Harrel, 2012: 16). İki imparatorluğun sınırı da Dicle Nehri olarak belirlenmiştir [(Petrus, 1851: 14. (189)]. Kuzey Mezopotamya'nın ana savunma noktası MS 4. yüzyılın ilk yıllarında Nisibis olup bu sistem Nisibis, Bezabde ve Sincara'dan oluşmakta ayrıca Amida'yla desteklenmekteydi (Maksymiuk, 2018: 90). Sasani akınlardan korunmak için II. Constantius, bu savunma sistemi hattında kaleler inşa ya

6 Hasankeyf'i gezen seyyahlara baktığımızda; Pauli, Hasankeyf için şunları aktarır: *Justinianus Dönemi'nde bu kale, önemli bir konuma sahip olup "Castrum Cephe" diye nitelendirilmekteydi. Roma'nın en doğu sınırında yer alan kalelerdendir. Romalılar, bu kaleyi Sasanilere (Persler) karşı sınırlarını güçlendirmek için kullanmışlardır* (Pauli, 1889: 77-78.); 19. yüzyılda bölgeye ziyaret düzenleyen Taylor ise; *Hasankeyf'i seyahatinde detaylı bir şekilde gezdiğini söyler. Şehre geldiğinde burayı gezerek araştırmalar yaptığını aktarır. Bu araştırmada kendisini şanslı hissetmeyerek kayda değer kalıntılara rastlamadığını vurgular. Başarısız aramalar yapan seyyaha, yerli halk tarafından Part, Grek, Roma, Doğu Roma ve Küfi olmak üzere farklı sikkeler gösterilmiştir* (Taylor, 1865: 33).

7 Hasankeyf Kalesi, Roma İmparatorluğu sınırını korumak için inşa edilmiştir. Günümüze kadar ulaşan kalıntılarıyla hâlâ ayakta durmaktadır. II. Constantius Dönemi'nde yapılmış olan kale ayrıca Erzen Bölgesi'nin merkezi hâlini almıştır (Honigmann, 1970: 3). Kale, inşa edildiği günden geç döneme kadar uzun yıllar kullanılmıştır. Kale ana kaya üzerine inşa edilmiş olup Dicle Nehri'nden 135 m yüksekte bulunmaktadır. Roma İmparatorluğu tarafından İç Kale, askerî üs olarak kullanılmıştır. Roma İmparatorluğu Dönemi'nde inşa edilen İç Kale'nin giriş kapısı ile surlar ve Büyük Saray günümüze kalan yapılarıdır. Kaleye zamanla farklı eklemeler yapılmış olup Eyyubiler ve Artuklular Dönemi'nde kaleye kaynak suyu hattı döşenmiştir (Kozbe, 2017: 2).

da tahkim ettirmiştir (Brancato, 2020: 274). İki güç arasındaki mücadelede şehir, üç lejyonla savunulmuştur (Yücel, 2018: 243). II. Şapur, Bezabde'yi aldıktan sonra halkın büyük bir bölümünü öldürmüştür ancak şehrin surlarını restore ettirmiştir (Harmatta, 1958: 160). Nisibis ve Bezabde MS 363'te antlaşmasıyla Sasaniilere bırakılmıştır (Isaac, 2000: 252).



Şekil 3: Bezabde Surlarından Bir Görünüm (Çevik ve Konuk, İdil, s. 31).

Şehir ile ilgili bilgi veren yazarlara baktığımızda; Romalı Tarihçi Ammianus Marcellinus, şehir hakkında şunları söylemektedir: *Burayı ele geçirmek isteyen Sasani İmparatoruna karşı İkinci Ermeni, İkinci Part, İkinci Flavian lejyonları ve Zabdiceni'den büyük bir okçu birliği şehri korumak için buraya konuşlandırılmıştır. Şehri kuşatmaya gelmiş olan Şapur ilk önce bir süvari grubuyla kampın çevresini dolaşmıştır. Daha sonra hendeğin başına kadar gelmiş ve ok atışlarından kalın pullu zırhı sayesinde herhangi bir yara almadan geri çekilmiştir. Yaşanan bu olay, Sasani İmparatorunu sinirlendirmiş fakat o öfkesini bastırarak şehre elçilerini göndererek onların teslim olmasını talep etmiştir. Şapur'un bu teklifine bir cevap verilmemiştir. Bundan sonra bir günlük ateşkes yaşanmış ve sonrasında ise çetin bir savaş meydana gelmiştir* [Ammianus Marcellinus, 1862: Book XX/VII-1-5 (225)]. *Bu kuşatmada pek çok insan yara almıştır. İmparator Şapur'la görüşmeye giden Hristiyan Rahip, ondan bu savaşa bir son vermesini istemiş fakat bu teklif kabul edilmemiştir. Bu görüşme sonrası savaş devam etmiştir* [Ammianus Marcellinus, 1862: Book XX/VII-6-9 (226)]. *Sasaniler, güçlü bir saldırının ardından kuleyi yıkarak içeri girmiştir. Romalılarla birebir yapılan mücadelede Sasaniler galip gelmiş ve pek çok kişi öldürülmüştür. Sasaniler tarafından ele geçirilen kale onarımdan geçirilmiştir. Ele geçirilen şehri korumak için güçlü bir garnizon şehre konuşlandırılmıştır* [Ammianus Marcellinus, 1862: Book XX/VII-13-16 (227-228)]⁸.

Bezabde Kalesi'ne baktığımızda; II. Constantius, Sasani saldırılarına karşı sınırlarını güvence altına almak ve bu bölgede kalıcılığı sağlamak için bazı kaleler inşa ettirmiş olup bazılarının da tahkimatını artırmıştır. Bunlar: Amida (Diyarbakır), Çattepe (Til), Cephass (Hasankeyf) ve Bezabde (İdil) kaleleridir (Brancato, 2020: 274). Ammianus Marcellinus şöyle aktarmaktadır: *Bezabde şehrinin kurucuları onu Phoenice olarak adlandırılmaktaydı. Sasani İmparatoru Şapur burayı almak için sefer düzenlemiştir.*

⁸ Şehirden söz eden diğer yazarlara baktığımızda; Fars Tarihçi ve Coğrafyacı Müstevfi (MS 13-14. yüzyıl) coğrafya kitabında şehri hakkında şöyle demektedir: Başabdah (Bezabde), orta ölçekli bir kasabadır. Yerleşimin ekinleri; tahıl, pamuk ve az miktarda meyve olup gelirlerinin toplamı 24.300 dinardır (Hamdullah el-Müstevfi, 1919: 103).

Bezabde Kalesi, Dicle Nehri kıyısına yakın, ortalama yükseklikte bir tepe üstünde ve çift sıra surla korunan oldukça tahkimli bir yerdir [Ammianus Marcellinus, 1862: Book XX/VII-1-5 (225)]⁹.

Çattepe (Til-Till) Kalesi

Yerleşim; Güneydoğu Anadolu Bölgesi, Siirt ili, Kurtalan ilçesi, Çattepe köyünde yer almaktadır. Doğal bir yarımada üzerinde yer alan höyük, Botan ve Dicle nehirlerinin birleştiği noktada iskân edilmiştir. Bu konumu sebebiyle stratejik öneme sahip bir mevkide yer almaktadır (Sağlamtimur ve Türker, 2012: 66-67).

Höyüğün en erken bilinen adına baktığımızda; Osmanlı Dönemi'nde, Tilköy ve günümüzde ise Çattepe olarak geçmektedir (İller İdaresi, 1968: 136, 770) (Şekil 4). İlk yerleşim izleri Prehistorik Dönemlere kadar giden Çattepe'nin, bu dönemden itibaren sürekli bir kullanım evresi olmakla beraber (Sağlamtimur ve diğ., 2018: 242), Ilısu Baraj Projesi kapsamında sular altında kalan arkeolojik alanlar arasında girmiştir.



Şekil 4: Çattepe (Batman Müze Arşivi).

Araştırmacılar, bu bölgenin konumu hakkında bazı fikirler öne sürmüştür. Shiel'e göre, Til (Çattepe) köyünün biraz aşağısında Siirt veya Bitlis Nehri'nin Dicle Nehri'ne döküldüğü nokta burasıdır (Shiel, 1838: p. 80). Ainsworth ise şöyle demektedir: Botan ile Dicle'nin birleştiği noktada büyük ve önemli bir yapay höyük vardır. Bu höyük Thil'dir. Bu köyün adı Keldanice ve Arapça bir höyük veya tepe manasına geldiği şeklinde bir yanlış söylem vardır. Aslında Ermeni tarihinde bilindiği gibi bu köyün adı Thil veya Til'dir (Ainsworth, 1842: p. 355). Bir diğer araştırmacı olan Algaze şöyle der: Çattepe Höyüğü, Dicle ve Botan nehirlerinin birleştiği noktada nehrin batı kısmında yer almaktadır. Burası önemli bir merkez

⁹ Bezabde Kalesi'ne baktığımızda, İç Kalesi'yle bir Roma İmparatorluğu şehri olduğu görülmektedir (Çevik ve Konuk, 2011: 22). Bir kayalık üzerine inşa edilmiş olan şehir, Dicle Nehri'ne bakmaktadır. Kare formda büyük bir kaleden meydana gelmektedir. Kale, köşeleri yuvarlak burçlarla tahkim edilmiş olan iki sıra burçla çevrelenmiştir. Doğuda ve güneyde ana kayaya yapılmış hendeklerle kalenin savunması güçlendirilmiştir. Yapım tekniği, kulelerden tespit edilebilmektedir. Kesme taş bloklar ve tuğlalarla örülmüş olup bunlar bazalt ve kireçtaşından yapılmıştır. Surların dışında ayrıca bir şehir yerleşimi de yer almaktadır (Algaze vd, 2012: 43).

olup bu höyükte Dicle Limes hattının bir parçası olan oldukça büyük bir Geç Roma Kalesi bulunmaktadır (Algaze, 1990; s. 394).

Kuzey Mezopotamya'nın ana savunma noktası, MS 4. yüzyılın ilk yıllarında Nisibis olup bu sistem Nisibis, Bezabde ve Sincara'dan oluşmakta ayrıca Amida'yla desteklenmekteydi (Maksymiuk, 2018: 90). Sasani akınlarından korunmak için II. Constantius, bu savunma sistemi hattında Amida (Diyarbakır), Çattepe (Til), Cephass (Hasankeyf) ve Bezabde (İdil) gibi kaleleri inşa ya da tahkim ettirmiştir (Brancato, 2020: 274). MS 363 Nisibis Antlaşması'yla kale, Sasanilere bırakılmıştır (Sağlamtimur ve diğ., 2018: 245).

Romalıların bölgeye gelişiyle yaşanan olaylara baktığımızda; Roma İmparatorluğu'nun MS 298'deki doğudaki sınır hattı Dicle Nehri olmuştur. İmparatorluk, bu sınırı korumak için bir savunma hattı meydana getirmiştir. Muhtemelen Çattepe'nin de içinde olduğu bir dizi kale, Diocletianus Dönemi'nde bu hattı korumak için yaptırılmıştır (Çevik ve Süha, 2014: 536-537.). Çattepe'de Roma Dönemi'ne ait en önemli kanıt, Yunanca ve Aramice olarak bilingual yazılmış ve Diyarbakır Müzesi'nde bulunan sunaktır. Sunakta şöyle yazmaktadır: “*Ben, emekli bir asker olan Antonius Domitianus. Tanrıların Tanrısı Zeus Olympius'a adağıma uygun olarak (bu altarı) diktim.*” (Lightfoot ve Healey, 1991: 1-2). Sunağın, Geç Roma Dönemi'ne ait olması olasıdır. Çattepe kazısında ele geçen ve II. Constantius ile Constantius Gallus (MS 351-354)'a ait sikkeler de bu tarihi doğrulamaktadır (Sağlamtimur, 2013). Kazılarda ele geçen II. Constantius'un sikkelerinden Çattepe'nin, Diocletianus Dönemi'nde yapıldığı söylene de İmparator II. Constantius Dönemi'nde ya inşa ya da tahkim ettirildiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Stratejik bir noktada yer alan kale, Dicle Nehri su taşımacılığında da önemli merkezlerinden biridir. MS 10. yüzyıla ait olan liman, iç bölgelerde de nehir ticaretinin yapıldığının kanıtı olması açısından önem arz etmektedir. Roma Dönemi'nde yapılmış olan liman yapısı veya iskele, Hasankeyf'e köprü yapıp karayolu güzergâhlarının ön plana çıkmasına kadar kullanılmış olmalıdır. Çattepe Limanı, Mezopotamya'da bu tarz limanların var olduğunu göstermesi açısından ayrıca dikkate değerdir (Köse, 2017: 189)¹⁰.

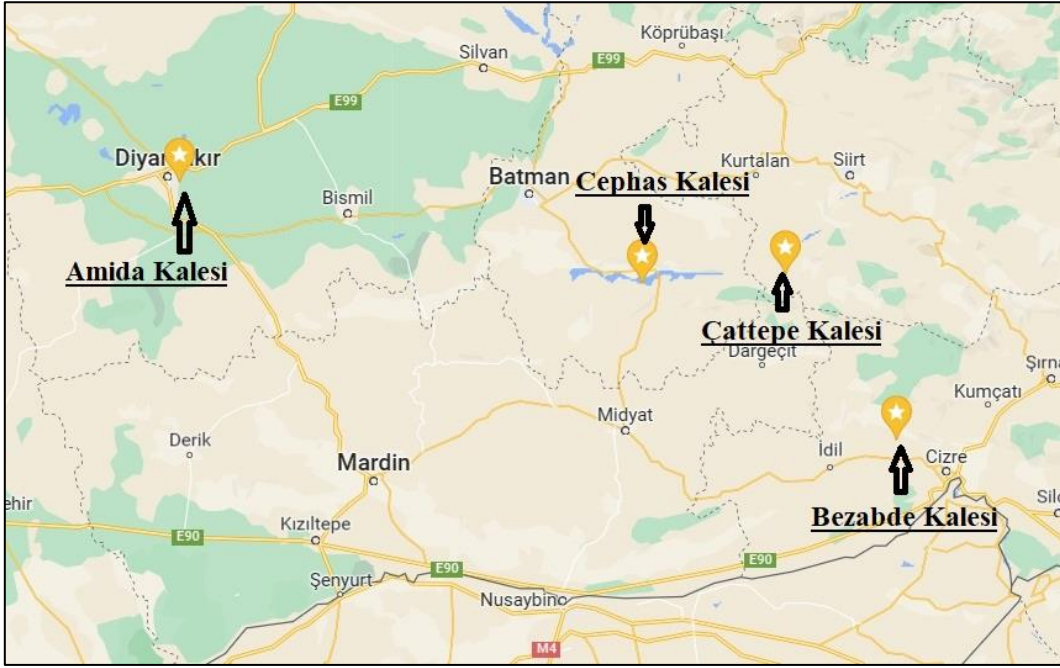
Değerlendirme

Kalelerin antik dönemde şehir savunmasının önemli birer unsuru olduğu aşikârdır. Savunmada önemli olan kaleler, her ne kadar güçlü tahkimatlara sahip olsa da kalelerin sık sık el değiştirdiğini görmekteyiz. Roma İmparatorluğu'nun, Sasanilere karşı sınır hattını korumak için yaptığı bu kaleler bağlamında cevabı aranması gereken önemli sorular bulunmaktadır. Bu kaleler, II. Constantius Dönemi'nde belli bir stratejiyle mi yapıldı ve bu kaleler yerel kaleler mi soruları akla gelen ilk sorulardır.

Hem antik kaynaklar hem de kazı çalışmaları bu kalelerin, II. Constantius öncesinde de var olduğu göstermektedir. Bu kalelerin imparatorla anılmasının sebebi ise; onun döneminde çok güçlü bir şekilde tahkim edilmeleri ve antik kaynakların da bu kalelere değinmiş olmasıdır, diyebiliriz (Şekil 5).

Bu yerleşimlerin seçilmesindeki muhtemel stratejiye bakıldığında birinci varsayım, yukarıda aktardığımız kalelerden de anlaşılacağı gibi imparatorun stratejisi bu güzergâhı seçerken yerleşimlerin jeopolitik konumları ve Dicle Nehri'ne yakınlığı önemli bir tercih sebebidir, diyebiliriz. Kalelerin jeopolitik konumu ile su taşımacılığı diğer yerleşimlere daha hızlı ulaşım sağlanması ve destek gönderilebilmesi için önemli olduğu görülmektedir. İmparator Amida, Cephass, Çattepe ve Bezabde kalelerini hem imparatorluğun sınırını korumak hem de doğuya doğru ilerlemek için yaptırmış olmalıdır.

¹⁰ Çattepe Höyüğü'nün arkeolojik kazı çalışmaları İlisu Projesi kapsamında, Batman Müzesi Başkanlığında yapılan kurtarma kazısı Doç. Dr. Haluk Sağlamtimur tarafından yapılmıştır. Höyüğün büyük bir bölümünün bir yangın geçirdiği, yapılan çalışmalarda görülmüştür (Sağlamtimur ve Aydoğan, 2017: 89). Çattepe Kalesi'ne baktığımızda, höyüğün etrafı Geç Roma İmparatorluk Dönemi'ne ait surlarla kuşatılmıştır. Höyük, yaklaşık 250 x 350 m boyutlarındadır. Yerleşimin kuzeyinde, Geç Roma Vicus (Köy) yerleşimi bulunmaktadır. Höyükte, dış şehir Orta Çağ'a tarihlenmekte ve daha fazla bu döneme ait mezarlık alan yer almaktadır. Günümüz köy yerleşimi, höyük üzerinde yer almaktadır. (Höyük, İlisu Barajı kapsamında sular altında kalmıştır.) (Sağlamtimur ve Türker, 2012: 67). Günümüze kadar ulaşan kalenin, farklı dönemlerde tadilat geçirdiği anlaşılmaktadır (Sağlamtimur ve diğ., 2018: 244). Yapıda iki giriş kapısının mevcut olduğu, yapılan kazılar sonucunda ortaya çıkarılmıştır (Sağlamtimur ve Aydoğan, 2017: 89).



Şekil 5: II. Constantius Dönemi Kalelerin Konumları.

İkinci varsayım ise bu kalelerin yapılmasındaki asıl strateji zaten iyice genişlemiş sınırlara sahip olan Roma İmparatorluğu'nun daha fazla doğuya doğru ilerleyip sınırlarını genişletmekten ziyade Dicle Nehri hattını ve gerisindeki yerleşimleri korumaya çalışmak olduğunu söyleyebiliriz (Küçük Asya kısmen de Suriye). Bu stratejiyle, Sasanilerin batıya doğru ilerleyişini engelleyerek onları Mezopotamya sınırında tutmak ve batıdaki Roma İmparatorluğu yerleşimlerini bu şekilde korumak amaçlanmış olmalıdır. Bu varsayım hem kaleler hem de yapılan araştırmalar bağlamında daha güçlü bir varsayım olarak karşımıza çıkmaktadır.

Buna örnekler verecek olursak; II. Constantius ve II. Şapur, diplomatik ilişkilerde birbirlerine kardeş diye hitap etmeleri onların aslında eşit güce sahip olduğunun göstergesidir. Bu da kaleleri yapan imparatorun, tedbir almasının ne kadar önemli olduğunu göstermektedir (Blachford, 2021: 4). Bu diplomatik dil aslında gösteriyor ki Roma İmparatorluğu'nun karşısında ya onunla denk ya da daha güçlü bir devletin var olduğunun gerçeğidir. Bu da imparatorun bir korku mu ya da bilinçli bir savunma hattı mı oluşturma gereği duyduğu gibi soruları akla getirmektedir. Buna verilecek en mantıklı cevap, II. Constantius'un bu kalelerle Roma İmparatorluğu'nun doğusuna bir savunma hattı oluşturarak batı yerleşimlerini koruduğu gerçeği anlaşılmaktadır, diyebiliriz.

II. Constantius ve Iulianus, imparatorluk için tehlikenin nereden geleceği sorusuna verecekleri cevap; Mezopotamya sınırından ve II. Şapur'dan geleceğidir. II. Şapur, Suriye ve Küçük Asya'yı koruyan Roma İmparatorluğu kalelerini aşmak için çok çaba sarf etmiş ancak başarılı olamamıştır (Oman, 1897: 32). Bunun aslında bir noktada haklılık payının var olduğunu söyleyebiliriz fakat II. Şapur'un başarısız olduğu söylemi yukarıda aktardıklarımızdan da anlaşılacağı üzere çok da gerçekçi değildir. II. Şapur'un, Mezopotamya'daki pek çok kaleyi ele geçirmesi bu söylemle birebir örtüşmezken ve imparatorun bu noktadan öteye ilerleyememesi ise aslında II. Constantius için yukarıda varsaydığımız stratejisiyle örtüşüyor diyebiliriz.

Varsaydığımız ikinci olasılık, II. Constantius'un bir savunma hattı oluşturma ve Sasanilerin batıya ilerleyişini engelleme düşüncesine sahip olmasına vereceğimiz güzel bir örnek ise, Roma İmparatorluğu'nun bu stratejiye çok da yabancı olmadığı Hadrianus'un politikasına baktığımızda ortaya çıkmaktadır. Hadrianus, sınırları oldukça genişleyen imparatorluğu idare etmenin çok zor olduğu kararını vererek doğu politikasında değişikliğe gitmiş ve bu bölgelerden geri çekilerek doğuya doğru yayılımı durdurmuştur (Olivier, 2020: 282). Bu da sınırları genişleyen bir devletin doğal olarak kendini korumak için aldığı önemli bir tedbirdir, diyebiliriz.

Diğer bir nokta da bunlar yerel kaleler mi sorusudur. Buna örnek verecek olursak; Ebu'l Farac'ın aktardığı *Phocas Dönemi'nde, Sasaniler Tur Abdin'de Taş Kale'de yaşayan yalnızca Romalılar öldürülmüş fakat yerel halk ise öldürülmemiştir. Romalılar, bu durumu anlayınca kaleyi bırakıp kaçmışlardır. Bu olay, her yerde tekerrür etmiştir* (Ebu'l Farac, 1945: 167). Yerel halka dokunulmadığı burada açıkça görülmektedir. Buradaki önemli nokta, bu kalelerde yaşayan halkın, yerleşik yerel unsurlardan oluşan kişilerden oluşmasıdır. Yani buna dayanarak bölge sakinlerinin batıdan buraya taşınan kişilerden oluşmadığını söyleyebiliriz. Bu örnek geç döneme ait olsa da erken dönemde de bu durumun çok farklı olamayacağı muhtemeldir. Yerleşimlerde yaşayan halkın yerel unsurlardan oluşması onların aidiyet bağlarının Roma İmparatorluğu'na karşı güçlü olmadığına göstergesidir, diyebiliriz. Bu durum, kalelerin neden sıklıkla el değiştirdiği gerçeğini de açıklamaktadır. Halkın buradaki zorunlu teslimiyetinin, askerî güç unsurunun baskıladığını söylemek de yanlış olmayacaktır. Roma İmparatorluğu'nun bu bölgeye sadece askerî birliklerle gelmesi ve bölgede bir iskân politikası gütmemesi bunu doğrular niteliktedir. Romalıların bir iskân politikası olması durumunda bunu özellikle bölge hakkında pek çok ayrıntı veren antik kaynaklarda değinilmesi kaçınılmaz olacaktı.

Sonuç olarak, II. Constantius'un yapmış olduğu bu kaleler muhtemeldir ki asıl amacı imparatorluğun Diele Nehri hattının batısında kalan yerleşimlerini korumaktır. Bunun yanı sıra bu bölgedeki kalelerin sıklıkla el değiştirmesinin en önemli sebebi ise; bu kalelerin Roma vatandaşların yaşadığı yerleşimler olmaktan ziyade bölge sakinleri olan yerel halkın yaşadığı yerel kaleler olduğu açıkça anlaşılmaktadır.

Çıkar Çatışması Beyanı

Yazar, makale kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmadığını ifade etmiştir.

Etik Beyanı

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. Etik Kurul izni ile ilgili; bu makalenin konusunu oluşturan çalışmanın yazar/yazarları ve hakemleri, Etik Kurul İznine gerek olmadığını beyan etmişlerdir.

Kaynakça

- Abu'l-Farac (Bar Hebraeus) (1999). *Abu'l-Farac Tarihi* (C. 1 (Ö. R. Doğrul, Çev.). Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Ainsworth, W. F. (1842). *Travels And Researches in Asia Minor Mesopotamia, Chaldea and Armenia*, (Vol. II). London, John W Parker West Strand.
- Akın, H. (2020). *Diyarbakır Kısa Tarihçesi*, 30.01.2023 tarihinde <https://diyarbakirde.com/diyarbakir-kisa-tarihcesi/> adresine erişildi.
- Algaze, G. (1990). The Tigris-Euphrates Archaeological Survey Project, 1988. *VII. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Antalya*, (18-23 Mayıs 1989), içinde (ss. 391-404), Ankara, Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Algaze, G., Hammer, E. & Parker, B. (2012). The Tigris-Euphrates Archaeological Reconnaissance Project. Final Report of the Cizre Dam and Cizre-Silopi Plain Survey Areas. *Anatolica XXXVIII*, 1-115.
- Ammianus Marcellinus (1862). *The Roman History of Ammianus Marcellinus During The Reigns of The Emperors Constantius, Julian, Jovianus, Valentinian, and Valens*. (C. D. Yonge, Trans.), London, Henry G. Bohn.
- Ammianus Marcellinus (1935). *Ammianus Marcellinus I*. (John C. Rolfe, Trans.). London, William Heinemann Ltd.- Harvard University Press.

- Angiolello, G. M. (1873). *A Short Narrative of The Life and Acts Of The King Ussun Cassano. A Narrative of Italian Travels in Persia, in the Fifteenth And Sixteenth Centuries.* (Charles Grey, Trans.), London, Hakluyt Society.
- Arik, M. O. (2003). *Hasankeyf, Üç Dünyanın Buluştuğu Kent.* İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Barbaro, Josafa (Josafat) (1873). *Travels of Josafa Barbaro. Travels to Tana And Persia.* (William Thomas, S. A. Roy and The Lord Stanley of Alderley, Trans.), London, The Hakluyt Society.
- Barsoum, A. I. (2003). *The Scattered Pearls A History of Syriac Literature and Sciences.* M. Moosa & C. A. Karim (Trans./Ed.), New Jersey, Gorgias Press.
- Baş, G. (2017). Diyarbakır'da Türk Dönemine Ait Olması Muhtemel Figürlü Bir Kabartma. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (2), 372-386.
- Bauer, S. W. (2010). *The History of the Medieval World From the Conversion of Constantine to the First Crusade.* New York, W. W. Norton & Company, Inc.,
- Blachford K. (2021). An Alternative to the Thucydides Trap: The Buffer Zone of Byzantium and Sasanian Persia. *The International History Review*, 44(5), 1077-1090. DOI: <https://doi.org/10.1080/07075332.2021.2005660>
- Boak, A. E. R. (1922). *A History of Rome to 565 A.D.* New York, The Macmillan Company.
- Boran, A. & Aykaç, R. (2019). Yeni Araştırmalar Bağlamında Diyarbakır Kalesi. *Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 42, 273-282.
- Bozkurt, A. (2011). İslamiyet Öncesi İdil ve Çevresi Tarihi. M. Nesim Doru (Ed.), *Geçmişten Günümüze İdil (Uluslararası Geçmişten Günümüze idil Sempozyumu Bildirileri) (12-13 Mart 2011)*, içinde, (ss. 35-44). İstanbul, Şirnak Üniversitesi Yayınları-2.
- Brancato, R. (2020). Frontier Land and Rural Settlement in The Upper Tigris River Valley (South-Eastern Turkey) from Roman to Byzantine Age (Second-Sixth Centuries Ad). K. Gavagnin & R. Palermo (Ed.), *Proceedings of the 5th "Broadening Horizons" Conference (Udine 5-8 June 2017) Volume II, Imperial Connections, Interactions and Expansion from Assyria to the Roman Period, Monografie, Volume 3* in (pp. 272-288). Trieste, Franco Zanini.
- Bülbül, İ. & Bülbül, M. (2009). *Kürtçe Anamnez Anamneza bi Kurmancî.* Diyarbakır, Diyarbakır Tabip Odası Yayınları.
- Canard, M. (1991), al-Djazira, B., Lewis, Ch. P. & Schacht J. (Ed.). *The Encyclopaedia of Islam New Edition Volume II* içinde, (pp. 523-524), E. J. Leiden Brill.
- Canard, M. & CL. Cahen (1991). Diyar Bakr. B. Lewis, CH. Pellat & J. Schacht (Ed.), *The Encyclopaedia of Islam, Volume II C-G*, (pp. 343-345), Leiden, E.J. Brill.
- Chronicon Paschale (2007). *Translated Texts for Historians Volume 7 Chronicon Paschale 284-628 AD.* (M. Whitby & M. Whitby, Trans.), Liverpool, Liverpool University Press.
- Corcoran, S. (2008). Diocletian. A. A. Barrett (Ed.), *Lives of the Caesars* in (pp. 228-254), Oxford, Blackwell Publishing Ltd..
- Council of Chalcedon (2005). *The Acts of the Council of Chalcedon Volume I*, (Richard Price and Michael Gaddis, Trans.), Liverpool, Liverpool University Press.
- Çevik, A. ve Konuk, K. (2014). Dicle Nehri Ekseninde Roma İmparatorluğunun İdari Teşkilatlanması ve Sasani Mücadelesi. *XVII. Türk Tarih Kongresi 15-17 Eylül Ankara*, (ss. 533-544). Ankara, TTKY.
- Çevik, A. & Konuk, S. (2011). Roma-Sasani Mücadelesinden İslam Hakimiyetine Kadar İdil ve Yöresinin Tarihi Coğrafyası. M. N. Doru (Ed.), *Geçmişten Günümüze İdil (Uluslararası Geçmişten Günümüze idil Sempozyumu Bildirileri)* içinde (pp. 19-33). İstanbul.
- Demir, A. (2022). Güneydoğu Anadolu Roma Yerleşimlerinden Hasankeyf (Cephas) Kalesi. İ. Demir, F. Korkmaz & A. Manap (Ed.), *Geçmiş Bugün Gelecek Batman Uluslararası Batman Sempozyumu* (28-30 Eylül 2022) içinde (ss. 97-111). Batman, Batman Üniversitesi Yayınevi.
- Demir, M & Keçiş, M. (2017). Nisibis at The Border of Romans and Sasanians Between the Third And Fifth Centuries AD.. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 36(62), 1-30.
- Dodgeon, M. H. & Lieu, S. N. C. (2002). *The Roman Eastern Frontier and the Persian Wars (AD 226–363)*, London and New York, Routledge.

- Duymuş Florioti, H. H. (2012). Yeni Asur Dönemi Yazılı Kaynaklarında Bitbahiyani Arami Krallığı. *Tarih Okulu*, XII, 23-40.
- Evlîyâ Çelebi (2010). *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: Bağdad-Basra-Bitlis-Diyarbakır-İsfahan-Malatya-Mardin-Musul Tebriz-Van*, 4. Kitap I. Cilt. S. A. Kahraman & Y. Dağlı (Ed.), İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.
- Festus (2001). *Breviarium*. (Thomas M. Banchich & Jennifer A. Meka, Trans.) 25 Ocak 2023 tarihinde <http://www.attalus.org/translate/festus.html> adresine erişildi.
- Göyünç, N. (1994). Diyarbakır, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (C. 9). Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 464-469.
- Gregory Ebu'l Farac (Bar Hebraeus) (1945). *Abu'l Farac Tarihi, Cilt I*, (Ö. R. Doğrul, Çev.), Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Gregory, T. E. (2005). *A History of Byzantium*. Oxford, Blackwell Publishing.
- Hamdullah el-Müstevfi (Hamdullah Kazvinî) (1919). The Geographical Part I of the Nuzhat-Al-Qulub, E. J. W Gibe Memorial Series, (Vol. XXII), (G. Le Strange, Trans.). Leyden-London, E. J. Brill-Luzac & Co.
- Harmatta, J. (1958). Die Parthischen Ostraka aus Dura-Europos. A. Dobrovits, J. Harmatta & Gy. Moravcsik (Ed.), *Acta Antiqua Academiae Scientiarum Hungaricae Tomus VI*, Budapeşte, Akadémiai Kiadó.
- Harrel, J. S. (2012). *The Nisibis War (337-363 Ce) The Strategic Defense Of The Roman Orient*. Unpublished master's thesis, California State University, Northridge.
- Haspolat, Y. K. (2014). *Diyarbakır Surları*, e-kitap 20 Mayıs 2023 tarihinde <http://www.diyarbakirkitaplari.com/kitaplar/30-diyarbakir-surlari-1.html> adresinden erişildi.
- Hekster, O. (2020). Hadrian and The Limits to Power. *Journal of Ancient History and Archeology*, 7/1, 277-287.
- Honigmann, E. (1970). *Bizans Devletinin Doğu Sınırı*. (F. Işıltan Çev.), İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 1528.
- Isaac, B. (2000). *The Limits of Empire; the Roman Army*. New York, Clarendon Press.
- İshak, L. (2011). Bazedey Tarihi, İman, Kahramanlık. (A. Arpa Çev.), M. N. Doru (Ed.), *Geçmişten Günümüze İdil (Uluslararası Geçmişten Günümüze idil Sempozyumu Bildirileri)* içinde (pp. 219-231), İstanbul.
- John Malalas (2019). *Chronography BKS 1-7, 10-18*, The Aikaterini Laskaridis Foundation, 01 Mayıs 2023 tarihinde <https://topostext.org/work/793> adresinden erişildi.
- Kaya, Ö. (2009). Hısnkeyfa Artukluları-Eyyubi İlişkilerinde Kilit Rol Oynayan Bir Eyyubi Maliki: Melik Eşref Muzaffereddin Musa", *I. Uluslararası Batman ve Çevresi Tarihi ve Kültürü Sempozyumu 2008, Bildiriler I* içinde. (ss. 381-392), İstanbul, Batman Valiliği.
- Kozbe, G. (Ed.) (2017). *Batman İli Kültür Envanteri Hasankeyf III. Cilt*. Batman, Batman Valiliği Batman İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.
- Köse, V. (2017). Nehirler, Kıyıları, Limanlar ve Kentler. *Anadolu*, 43, 179-210.
- Lehmann-Haupt, C. F. F. (1910). *Armenien, einst und jetzt; Vom Kaukasus zum Tigris und nach Tigranokerta*, Berlin, Erster Band, B. Behr's Verlag.
- Lightfoot Chris S. & Healey, J. F. (1991). A Roman Veteran on the Tigris. E. Akurgal, R. Merkelbach, S. Şahin & H. Veters (Ed.), *Epicrafica Anatolica*, 17, 1-8.
- Maksymiuk, K. (2018). Strategic Aims of Şapur II During the Campaign in Northern Mesopotamia (359-360), *Historia I Świat*, 7, 87-97.
- Maksymiuk, K. (2021). 'Industrial Espionage' of Justinian I (527-565). *Historia I Świat*, 10, 445-453.
- Miyake, Y. Maeda, O. Tanno, K. Hongo, H. & Gündem C. Y. (2012). New Excavations at Hasankeyf Höyük: A 10th millennium cal. BC site on the Upper Tigris, *Southeast Anatolia, Neo-Lithics I The Newsletter of Southwest Asian Neolithic Research*, 1-5.
- Miynat, A. (2009). Batılı seyyahların gözüyle Hasankeyf, *I. Uluslararası Batman ve Çevresi Tarihi ve Kültürü Sempozyumu 2008, Bildiriler II*. Batman Valiliği, İstanbul, 181-198.
- Morley, C. (2012). *Constantius II*. World History Encyclopedia. 22 Ocak 2023 tarihinde https://www.worldhistory.org/Constantius_II/ adresinden erişildi.

- Nasır-ı Hüsrev (1967). *Sefernâme*, (Abdülvehap Tarzi Çev.), İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 02.07.2023 tarihinde <https://www.foruq.com/books/tr/N/Nas%C4%B1r-%C4%B1%20Husrev%20-%20Sefername.pdf> adresinden erişildi.
- Nizâmüddîn Şâmî (1987). *Zafernâme*. (N. Lugal, Çev.). Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Okçu, D. (2011). İdil'in Eğitim Sorunları ve Çözüm Önerileri. M. N. Doru (Ed.) *Geçmişten Günümüze İdil (Uluslararası Geçmişten Günümüze İdil Sempozyumu Bildirileri)* içinde (ss. 117-133), İstanbul.
- Oman, C. W. Chadwick (1897), *The Byzantine Empire*, New York, G. P. Putnam's Sons.
- Ostrogorsky, G. (2011). *Bizans Devleti Tarihi*, (F. Işıltan, Çev.), Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ökse, A. T. (2015). Diyarbakır Kentinin En Eski Yerleşimi: İçkale'deki Amida Höyük, *OLBA*, XXIII, 59-110.
- Önkal, A. (1992). Bekir b. Vâil (Benî Bekir b. Vâil). *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 5 ss. 362-363) İstanbul, Diyanet Vakfı.
- Özdemir, M. (2017). Neolitik Dönem Anadolu Mimarısından Bir Kesit: Çayönü, *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 3, 248-265.
- Özdoğan, M. (2018). Neolitik Adlamasının Dünden Bugüne Değişen Tanımı, *Azərbaycan Arxeologiyası*, 21 (1), 12-39.
- Özkaya, V. (2021). Dicle Kıyısında Uygarlığın İlk İzleri Körtik Tepe. *Diyarbakır Kültür ve Medeniyet Dergisi*, 1, 48-57.
- Palmer, A. (1990). *Monk and Mason on the Tigris Frontier: The Early History of Tur Abdin*, New York, Cambridge University Press.
- Pauli, G. (1889). Von Hesn Kefa am Tigris bis Bagdad, *Mitteilungen der Geographischen Gesellschaft in Lübeck*, Heft XII, ed. August Sartori, Lübeck, Dittmer'sche Buchhandlung, 76-121.
- Petrus (Peter the Patrician) (1851). Petrus Patricius. C. Mullerus (K. W. L. Müller) (Trans.-Ed.), *Fragmenta Historicorum Græcorum, Collegit, Disposuit, Notis et. Prolegomenis Illustravit Volumen Quartum* in (pp. 181-191), Paris, Institutum Francia Typographo.
- Plinius (1961). *The Pliny Natural History Volume II Libri III-VII*, (H. Rackham trans.), London, Harvard University Press.
- Procopius (1961). *History Of The Wars Volume I, Books I and II*, (H. B. Dewing trans.), London, Harvard University Press.
- Procopius (1971). *Procopius Buildings Volume VII*. (H. B. Dewing and Glanville Downey trans.), London, Harvard University Press.
- Radner, K. and Schachner A. (2001). Tuşhan'dan Amedi'ye: Asur Döneminde Yukarı Dicle Havzasıyla İlgili Topografik Sorular. N. Tuna, J. Öztürk ve J. Velibeyoğlu (Ed.), *İlsu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik ve Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 1999 Yılı Çalışmaları*, (ss. 729-776), Ankara, Orta Doğu Teknik Üniversitesi.
- Sağlamtimur, H. (2013). Çattepe/Siirt: Dicle'nin Limanı, *ArkeoAtlas Dergisi* içinde, 29 ocak 2023 tarihinde <https://www.atlasdergisi.com/kesfet/arkeoloji-haberleri/diclenin-limani-cattepesiirt.html> adresine erişildi.
- Sağlamtimur, H. & Aydoğan, İ. (2017). Çattepe Höyük. *Aktüel Arkeoloji Dergisi*, 60, 88-93.
- Sağlamtimur, H. & Türker, A. (2012). Çattepe Höyük. A. Çilingiroğlu, Z. Mercangöz & G. Polat (Ed.), *Ege Üniversitesi Arkeoloji Kazıları* içinde (ss. 65-76), İzmir, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü & Sanat Tarihi Bölümü.
- Sağlamtimur, H., Ozan, A. & Uhri A. (2018). Çattepe Höyük, *Batman Müzesi İlsu Barajı Kurtarma Kazıları* içinde (ss. 241-261), Batman, Batman Müze Müdürlüğü.
- Segal, J. B. (1970). *Edessa "The Blessed City"*, London, By Oxford At The Clarendon Press.
- Shiel, J. (1838). Notes on a Journey from Tabriz, Through Kurdistán, via Ván, Bitlis, Se'ert and Erbil, to Suleimaniyeh, in July and August, 1836, *The Journal of the Royal Geographical Society of London*, 8, 54-101.
- Stanley, B. (2007). Diyarbakir. M. R. T. Dumper & B. E. Stanley (Ed.). *Cities of the Middle East and North Africa A Historical Encyclopedia* in (pp. 127-132), (e-book), California, Abc-Clio Publishing.

- Şimşek, M. (2010). Süryani Kaynaklarında İdil (Betzabday-Hazak). M. N. Doru (Ed.), *Uluslararası Şırnak ve Çevresi Sempozyumu (14-16 Mayıs 2010)* içinde (ss. 855-861), Ankara, Şırnak Üniversitesi Yayınları.
- T.C. İçişleri Bakanlığı İller İdaresi Genel Müdürlüğü, (1968). *Köylerimiz 1 Mart 1968 Gününe Kadar*, Ankara, Başbakanlık Basımevi.
- Taşkıran & Kartal (2004). Ilısu Baraj Gölü Alanı Paleolitik Çağ Yüzey Araştırması 2002 Yılı Çalışmaları. *21. Araştırma Sonuçları Toplantısı-Cilt II* içinde (ss. 295-304), Ankara, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Taşkıran, H. (2009). Paleolitik (Yontmataş) Çağ'da Batman. *I. Uluslararası Batman ve Çevresi Tarihi ve Kültürü Sempozyumu 2008, Bildiriler I* içinde (ss. 1-8.), İstanbul, Batman Valiliği.
- Tavernier, Jean-B. (2006). Tavernier Seyahatnamesi, (Teoman Tunçdoğan Çev.), İstanbul, Kitap Yayınevi.
- Taylor, J. G. (1865). Travels in Kurdistan, with Notices of the Sources of the Eastern and Western Tigris, and Ancient Ruins in Their Neighbourhood. *The Journal of the Royal Geographical Society of London*, 35, 21-58.
- Theodoret (1843). *A History of the Church From 322 to The Death of Theodoret of Mopsuestia, A.D. 427 Book Five*, London, The Greek Ecclesiastical Historians of the First Six Centuries of the Christians Era. Volumes Six.
- Tikkanen, A. (t.y.). *Constantius II Roman Emperor*. Encyclopedia Britannica, 22 Ocak 2023 tarihinde <https://www.britannica.com/biography/Constantius-II> adresinden erişildi.
- Toprak M. F. (2004). Yâkût el-Hamevî'nin Mu'cemu'l-Buldân Adlı Eserine Eleştirel Bir Bakış. *Ekev Akademi Dergisi*, 8/21, 173-181.
- Tuncel, M. (1994). Diyarbakır. *TDV İslâm Ansiklopedisi Cilt 9* içinde, (ss. 469-472), Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 26 Ocak 2023 tarihinde <https://islamansiklopedisi.org.tr/diyarbakir#2-bugunku-diyarbakir> adresine erişildi.
- Uluçam, A. (2007). *Hasankeyf Tarihi ve Arkeolojik Sit Alanı Araştırma, Kazı ve Kurtarma Projesi 2006-2007 Çalışmaları*, Ankara, Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı.
- Uluçam, A. (2021). Arkeolojik Kazılar Işığında Hasankeyf Cilt 1. İstanbul, Ege Yayınları.
- Urfalı Mateos (2000). Urfalı Mateos Vekâyi-nâmesi (952 -1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1137-1162). (H. Andreasyan, Çev.), Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Yıldırım, E (2012). II. Şapur'un 359 Yılındaki Amida Kent Kuşatmasında Roma ve Parth Ordularının Kullandıkları Silahlar, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5/23, 455-475.
- Yıldız İ. (2019). El-Cezeri'nin Yaşadığı Artuklu Sarayı'nın Bilim Tarihi Açısından Önemi, *Keşf-i Kadîm'den Vaz'-ı Cedîde İslâm Bilim Tarihi ve Felsefesi*, İstanbul, Divan Kitap, 545- 556.
- Yıldız, İ. & Öztürk, Ş. (2016). *Diyarbakır Surları*. Ankara, T.C. Diyarbakır Valiliği.
- Yıldız, M. Z., Haykır, M. & Erdem E. (2010). Cizre'nin Kentsel Gelişim Süreci. M. N. Doru (Ed.), *Uluslararası Şırnak ve Çevresi Sempozyumu (14-16 Mayıs 2010)* içinde (ss. 223-240), Ankara, Şırnak Üniversitesi Yayınları.
- Yücel, M. (2018). *Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Pers Varlığı (M.S 224-651)*. Yayınlanmamış doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Zengin, B. (2001). *Hasankeyf Tarihi ve Tarihi Eserleri*, İstanbul, Samaha Turizm.
- Zosimus. *The History of Count Zosimus, Sometime Advocate And Chancellor Of The Roman Empire*. Translated From The Original Greek With The Notes Of The Oxford Edition, London, Publisher J. Davis.



Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (KMÜ EFAD)

Karamanoğlu Mehmetbey University Journal of Literature Faculty

E-ISSN: 2667 – 4424

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/efad>



Tür: Araştırma Makalesi
Kabul Tarihi: 6 Eylül 2023

Gönderim Tarihi: 24 Temmuz 2023
Yayımlanma Tarihi: 29 Ekim 2023

Atıf Künyesi: Yıldız Erol, A. (2023). İran Sinemasında Minimalizm Örneği. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 6 (Cumhuriyet'in 100. Yılı Özel Sayısı), 39-45.

DOI: <https://doi.org/10.47948/efad.1331947>

İRAN SİNEMASINDA MİNİMALİZM ÖRNEĞİ

Aysel YILDIZ EROL*

Öz

Kökenleri 1960'lara dayanan ve ilk olarak Amerika'da yaygınlaşan minimalizm sanatta resim ve heykel alanında ortaya çıkmıştır. Minimalizm, çeşitli sanat dallarında kendine özgü kullanımlar göstermiş ve genel itibari ile mevcut akımlara tepki olarak ortaya çıkmış bir sanat akımıdır. Minimalizm, sadelik ve nesnellüğün ön planda olduğu bir akımdır. *Minimalizm* ya da *minimal sanat* teriminin sanat tarihi literatüründeki ilk kullanımı üzerinde çeşitli bilgilere rastlamak mümkündür. Bu terimi günümüzde karşımıza çıkan anlamında ilk olarak kullanan isim Richard Wollheim olmuş ve *Minimal Sanat* kavramını 1961 yılında *içeriği en aza indirgenmiş sanat* anlamını karşılamak üzere üretmiştir. Barbara Rose'un *ABC Art* başlıklı yazısında yeni bir sanat eğiliminden söz ederken kullanmış olduğu *minimum* sözcüğü, *minimalizm* kavramına hayat verdiği kabul edilen ilk adlandırmalardan biridir. Minimalizmin doğmasına gerçekçilik, nesnelcilik, işlevselcilik ve sadecilik gibi akımlar öncülük etmiştir. Dünyada ve ülkemizde bu kavrama ait ilk sinema örnekleri Robert Bresson, Yasujiro Ozu, Semih Kaplanoğlu, Nuri Bilge Ceylan gibi yönetmenlerin filmlerinde görülmüştür. Bu filmler; minimal anlatı yapısına sahip filmler olarak daha sonradan geçmişe yönelik inceleme yapılarak minimalizm ile ilişkilendirilmiştir. İran'da Abbâs Kiyârustemî ve Sohrâb Şehîd-i Şâliş bu akımın iki önemli öncüsüdür. Bu çalışmada genel olarak minimalizmin tanımı verilecek, sinemada minimalizm ve İran'daki izdüşümlerinden sonra niteliksel içerik analizi yöntemiyle İran'ın önde gelen yönetmenlerinden Sohrâb Şehîd-i Şâliş'in içinde minimalizmi barındırdığı için, *Yek İttifâk-i Sâde* (Basit Bir Olay) ile 'Abbâs Kiyârustemî'ye ait *Hâne-yi Düst Kocast?* (Arkadaşımın Evi Nerede?) filmleri minimalist sinema bağlamında değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: İran Sineması, Minimalizm, Abbâs Kiyârustemî, Sohrâb Şehîd-i Şâliş, *Yek İttifâk-i Sâde*, *Hâne-yi Düst Kocast?*.

* Dr. Öğr. Üyesi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, Mütercim ve Tercümanlık Bölümü, Farsça Mütercim ve Tercümanlık Anabilim Dalı, Karaman/Türkiye. E-posta: ayselyildiz@kmu.edu.tr,
Orcid: <https://orcid.org/0000-0002-5043-5753>.

Minimalism Sample in Iranian Cinema

Abstract

Minimalism, which has its origins in the 1960s and first became widespread in America, emerged in the field of painting and sculpture in art. Minimalism is an art movement that has shown unique uses in various branches of art and has generally emerged as a reaction to current trends. Minimalism is a trend where simplicity and objectivity are at the forefront. It is possible to come across various information on the first use of the term minimalism or minimal art in the art history literature. Richard Wollheim was the first to use this term in the sense that we encounter today, and he produced the concept of Minimal Art in 1961 to meet the meaning of art with reduced content. The word minimum, which Barbara Rose used while talking about a new art trend in her article titled ABC Art, is one of the first names accepted to give life to the concept of minimalism. The birth of minimalism was pioneered by movements such as realism, objectivism, functionalism and simplicity. The first cinema examples of this concept in the world and in our country were seen in the films of directors such as Robert Bresson, Yasujiro Ozu, Semih Kaplanoğlu, Nuri Bilge Ceylan. These movies are films with a minimal narrative structure. They were later analyzed retrospectively and associated with minimalism. There are two pioneers of this trend in Iran. Abbas Kiarostami and Sohrab Shaheed Salles. In this study, the definition of minimalism will be given, in general, minimalism in cinema, and after its projections in Iran, films *Yek Ittifâk-I Sâde* (A Simple Event) and *Hâne-yi Dûst Kocast?* (Where is My Friend's House?) will be evaluated in the context of minimalist cinema, as it contains minimalism by Sohrab Shaheed Salles and Abbas Kiarostami, who are the leading directors of Iran, with the qualitative content analysis method.

Keywords: Iranian cinema, Minimalism, Abbas Kiarostami, Sohrab Shaheed Salles, A Simple Event, Where is My Friend's House?

Minimalizm

Minimalizm ilk olarak resim ve heykel sanatında ortaya çıkmış sadece bu dallarda değil müzik ve tiyatrodan da bir akıma dönüşmüştür ve Ludwig Miesvan der Rohe tarafından “Less is more” (Az çoktur) ifadesiyle özetlenmektedir (Özcan, 2018: 29). Bu sanat dallarında olduğu gibi sinemada da kendine özgü kurallar oluşturarak var olmuştur. *Minimal* sözcüğünün taşıdığı anlamdan yola çıkarak sinemada *minimalizm* en az imkân ve en az malzeme ile üretilen, sade ve abartıdan uzak bir sinema anlayışı olmuştur. Minimal sinemanın kendine özgü bir tarzı oluşmuş ve buradan hareketle minimal sinemanın temel özellikleri şu şekilde belirlenmiştir (Özdoğru, 2004: 68):

- Minimalist bir film, amatör oyuncu kullanımından yanadır. Profesyonelliğin getirdiği yapmacık, mimiklerin aşırı kullanıldığı oyunculuktan kaçınır.
- Oyunculukta sadelik ve doğaçlama tercih edilir.
- Bir oyuncu bir karakteri karşılar. Birkaç oyuncu aynı tipi oynamaz.
- Dekor ve objeler olabildiğince sade ve işlevseldir.
- Olanaklar izin verdiği ölçüde doğal ışık kullanılır.
- Planlar uzun tutulur.
- Yapay efektlere başvurulmaz.
- Dublaj yerine sesli çekim tercih edilir.
- Dış müzik gibi destek öğelere sık rastlanmaz.

Minimal sinemanın bu özellikleri göz önünde bulundurulduğunda yönetmenlerin ve film yapımcılarının gerçekçiliğe olan derin bağlılıklarından dolayı mümkün olduğu kadar karmaşık sinematografik donanım ve teknikleri kullanmamaları olağandır. Böylece seyirci kendini ekran karşısında yapay bir film izliyormuş gibi hissetmez aksine gerçek hayattan bir kesit izliyormuş hissine kapılır. Özdoğru, minimalizmin yalnızca bir tür ya da akım olmadığını, türlerin bazı özelliklerini barındıran akımlar-üstü bir yaklaşım olduğunu savunmaktadır (2004: 72). Akım ötesi bir duruşa sahip olan minimalizm dünya sinemasını etkilemiş olan şairane gerçekçilik, özgür sinema, yeni gerçekçilik, yeni dalga, yeni sinema gibi akımların hepsinde kendine has bir şekilde yer almıştır. Ancak genel olarak toplu bir hareket olmaktan ziyade bireysel olarak yönetmenlerin kendi tarzları ile şekillenen ve kendini gösteren minimalist sinemanın kendini bir akım içerisinde ilk bulduğu yerin Sovyet Sineması ve İtalyan Yeni Gerçekçilik akımı olduğu savunulmaktadır. Minimal anlatıyı kullanan yönetmenlerden başlıcaları arasında Yasujiro Ozu, Robert Bresson, Türkiye’den Nuri Bilge Ceylan, Semih Kaplanoğlu (Sözen, 2009:

83) isimleri sayılırken İran sinemasında bu akımın öncüleri ‘Abbâs Kiyârustemî ve Sohrâb Şehîd-i Şâlîs olmuştur.

İran Sineması ve Miminalizm

İran sineması devrim öncesi ve devrim sonrası olmak üzere iki dönemde incelenmektedir. Bunun nedeni de zaman içinde geçirmiş olduğu değişimlerdir. İran sinema tarihine bakıldığında ilk filmin hangisi olduğu konusunda net bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak sinemanın başlangıcı dönem olarak Kaçarlar Hanedanlığı’na denk gelmektedir (Omîd, 1995: 20-21).

İran sinemasında 1930-1960 yılları *Sesli Dönem* olarak adlandırılabilir. Bu dönemde İran’da sesli yabancı haber filmleri gösterime girmiştir. Ovanes Ohanian’ın 1930 yılında çektiği Âbî yu Râbî adlı kurgusal film, İran’ın ilk uzun metrajlı filmidir. Bu filmin günümüzde hiçbir kopyası bulunmamaktadır (Dabaşı, 2013: 3). 1950’li yıllar İran sineması için hareketli geçmiştir. Özellikle 1951 yılı çekilen filmler açısından İran sineması için oldukça verimli bir yıl olmuştur.

1960’lı yılları İran sinemasında *Modern Dönem* olarak adlandırabiliriz. Bu yıllara gelindiğinde İran’da çekilen filmlerin sayısı daha da artmıştır. Bu yıllarda, İranlı yazar ve yönetmenlerce yapılmış olan belgesel türünde filmler sayıca fazlalaşmış ve İran sineması daha da hareketlenmiştir.

1969-1978 yılları arası İran sinemasında *Yeni Dalga* olarak adlandırılır. Bu dönemde, sanat filmleri gözle görülür bir ivme kazanmıştır ve bu açıdan oldukça önemli bir yıl olmuştur. 1970’li yıllarda da İran sinemasında açıkça bir yükseliş göze çarpmaktadır, Dâryûş-i Mehrcûyî, Nâsir-i Taqvâyî, EmîrNâdirî, ‘Abbâs Kiyârustemî gibi yönetmenler bu dönemde öne çıkmaya başlayan önemli isimlerdendir (Yıldız Erol, 2022: 55).

İran sineması özellikle 1990’lı yıllardan itibaren uluslararası arenada adından söz ettirmiş ve önemli başarılar elde etmiştir. Bu başarıda filmlerin yurtdışı festivallerde boy göstermesinin önemi büyüktür. ‘Abbâs Kiyârustemî’nin düşük bütçeyle çektiği ancak sinema alanında uluslararası festivallerde dikkatleri çeken filmleri, diğer genç yönetmenlere örnek olmuştur. Bunun nedeni Kiyârustemî’nin filmlerinde meşhur oyuncular yerine, daha sıradan oyunculara rol vermesi, çekimlerin birçoğunun pahalı dekorlar yerine doğada yapılmasıdır (Yıldız Erol, 2022: 58).

Yeni Dalga akımına kadar olan dönemlerde yapılan filmlerin çoğu *Film Fârsî* olarak adlandırılmış ülkemizde Yeşilçam filmleri tarzında olan ticari filmlerdir. Daha çok Hollywood ve Avrupa tarzı popüler filmler gibi gerçekçi olmayan ortamlarda ve coğrafyalarda, gerçek dışı olaylar örgüsüyle işlenen, gerçekçi olmayan karakterlerle dolu filmler olmuştur. Yeni Dalga akımı ile İran sinemasında minimalist yaklaşımlar görülmeye başlanmıştır. Bu yaklaşıma göre oyuncular halktan seçilmiş profesyonel olmayan kişilerdir. Dolayısı ile amatör oyuncular tercih edilmiştir. Filmin çekildiği yer ve mekâna bakılacak olursa doğal ve sade yerler tercih edilmiş kamera ışıkları açısından da doğal ışıklar kullanılmıştır. Ayrıca bu dönem çekilen ve minimalist sınıfına giren filmlerde dış müzik gibi destekleyici öğelere pek de rastlanmaz.

‘Abbâs Kiyârustemî (1940- 2016)

‘Abbâs Kiyârustemî, 1940 yılında Tahran’da dünyaya gelmiştir. Bazı eleştirmenlere göre 1990’lı yılların en ilgi çekici filmlerinin yapımcısıdır. Kiyârustemî, sinemanın yanı sıra şiir, edebiyat, resim, tasarımcılık ve fotoğrafçılık gibi sanat alanlarıyla da ilgilenmiştir. Özellikle şiir ile olan alakası onun sinemadaki başarısını kalıcı kılmıştır (Gaffârî, 1996: 349). Kiyârustemî uluslararası festivallerde kendine has üslubunun olması nedeniyle dikkat çekmiştir. Yönetmen, kendine ait sinema dili, mekân, oyuncu seçimi, filmlerinde kullanmış olduğu toplumsal ve basit konular sayesinde dikkatleri üzerinde toplamıştır (Awla ve Kasap, 2015, 1422). *Hâne-yi Dûst Kocast?* (Arkadaşımın Evi Nerede?) isimli minimalist tarzda çektiği filmi ile şiirle sinemayı buluşturmuştur. Yönetmen *Hâne-yi Dûst Kocast?* isimli filmi 1987 yılında çekmiştir. Kiyârustemî bu filmiyle ödüller (Locarno Uluslararası Film Festivali -Fajr Film Festivali) kazanmıştır. Film adını, Sohrâb-i Sipihri’nin *Adres* adlı şiirinden almıştır.

Kiyârustemî bu filminde oldukça sıradan ve basit bir konuyu şiirsel bir üslupla kameraya almıştır. Filmde bir çocuğun gözünden yetişkinlerin anlamayı başaramadığı bir dünyayı göstermeye çalışmıştır.

Hâne-yi Dûst Kocast? (Arkadaşımın Evi Nerede?) Filminin Konusu ve Filmin Tahlili

‘Abbâs Kiyârustemî oldukça sıradan ve basit bir konuyu anlattığı bu filmini 1987 yılında çekmiştir. Film sınıfta bir öğretmenin, öğrencilerin ödevlerini kontrol etmesi ile başlıyor. Nimetzade adlı öğrenci ödevini deftere yapmadığı için öğretmeninden azar işitir okuldan atılmakla tehdit edilir. Nimetzade defterini kuzeninde unuttuğu için ödevini deftere yapamamıştır. Ders biter ve herkes evine gider. Nimetzade’nin sıra arkadaşı Ahmed, ödevini yapmaya oturduğu sırada, yanlışlıkla arkadaşının Nimetzade’nin defterini aldığını fark eder. Defteri arkadaşı Nimetzade’ye götürmesi gerekmektedir. Annesine Nimetzade’nin defterini götürmek istediğini söyler ancak annesi onu dinlemez ve kendisine yardım etmesini ister. Ahmed annesinden gizlice defteri alır ve arkadaşının köyüne doğru koşmaya başlar. Arkadaşının evi nerede bilmemektedir. Bir sınıf arkadaşına rastlar ve Nimetzade’nin bir akrabasının evini öğrenir. Ama Nimetzade orada yoktur ve aramaya devam eder. İki yaşlı adama rastlar, yaşlı adam Ahmed’e nerede olduğunu sorar. Arkadaşının defterini vermek için öteki köye gittiğini söyler ve oradan ayrılır. Yolda karşılaştığı bir adam defterden bir sayfa ister ve defterden sayfayı yırtar. Adamla aralarında konuşurlar, kimse çocuğu (Ahmed) duymaz. Ahmed oradan ayrılır ve tekrar koşarak büklümlü yollardan geçerek yan köye gider. Bir çocuğa rastlar ve ona sorar ama sonuç alamaz, çocuk Ahmed’i başka bir yere yönlendirir. Yönlendirdiği yerde de arkadaşı Nimetzade’nin olmadığını görür. Yaşlı adam Nimetzade’nin nerede olduğunu tarif eder, birlikte yola koyulurlar. Adam yol boyunca Ahmed ile sohbet eder. Ne kadar uğraşsada Nimetzade’nin evini ve kendisini bulamaz ve geri evine döner. Ertesi gün okulda öğretmenleri ödevleri çıkarmalarını söyler ve tek tek öğrencilerin ödevlerini kontrol eder. Ahmed henüz sınıfa gelmemiştir. Nimetzade endişelenmektedir. Ahmed Nimetzade’ye defterini verir. Hem kendisinin ve hem Nimetzade’nin ödevini yapmıştır. Öğretmeni Nimetzade’nin ödevini kontrol eder çocuğun ödevi tamdır aferin der ve film son bulur.

Hâne-Yi Dûst Kocast? filminde başrol oyuncusunun ismi Ahmed’dir. Bu film, Ahmed’in yanlışlıkla arkadaşının defterini alması ve o defteri arkadaşına geri ulaştırmak için başka köye gidip evini araması üzerine minimalist tarzda çekilmiş bir filmidir. Ana kahraman Ahmed sıradan bir çocuktur, profesyonel bir oyunculuk kariyeri yoktur. Film konu bakımından sade olduğu kadar oyuncular açısından da sade ve sıradandır. Öğretmen ve köylüler filmde yardımcı oyunculardır. Mekân olarak bakıldığında hikâye köylerde geçmektedir. İki köy arasında yer alan zikzaklı yollar filmin sembolü olmuştur. Diyaloglar minimal tutulmuştur. Konuşulan konular sıradan şeylerdir. Çok az bir sahnede müzik kullanılmış bu müzik tarzı da geleneksel İran müziği tarzında akışı bozmamaktadır. Doğal ışık kullanımı vardır. Kamera hareketleri sabit kamera çekimi ve yakın – uzak çekimlerden oluşmaktadır.

Sohrâb Şehîd-i Şâliş (1944-1998)

Minimalist sinemanın İran’daki önde gelen temsilcilerinden biri olan SohrâbŞehîd-i Şâliş, 1944 yılında İran’da doğmuştur. Avrupa’da sinema eğitimi almıştır (Naficy, 2011, 393). 1974 yılında hükümetin artan baskı ve sansürüne dayanamayıp anavatanı İran’dan ayrılarak Almanya’ya gitmiştir. Yönetmen, ses getiren filmi *Yek İttifâk-i Sâde*’yi (1973) çekene kadar birçok belgesel ve kısa film yapmıştır (Dabashi, 2007: 199). Sohrâb Şehîd-i Şâliş’e uluslararası ödül getiren filmi *Tabi ‘ati-bi-cân* (1975), İran şiiriyle, İran sinemasının buluşmasına örnek filmlerden biridir. Sohrâb Şehîd-i Şâliş’in bu gerçekçi filmi çok sayıda film yapımcısını gerçek mekânları ve oyuncu olarak yerel halkı seçmeye, onların kültürlerini ve mücadelelerini tasvir etmeye yönlendirmiştir.

Şehîd-i Şâliş İran Sineması’nda “Genç Çehov” adını almıştır. Onun sinemaya bakışı, natüralist, realist ve sürrealistçidir. İlk filminden sonra çektiği *Tabi ‘ati-bi-cân* adlı filmin çekimleri sadece 11 gün sürmüş ve film 1975’te Berlin Film Festivallerinde En İyi Yönetmen, Gümüş Ayı gibi ödülleri kazanmış, *Yek İttifâk-i Sâde* filmi de 1974’te Gençlerin Uluslararası Film Festivali’nden (Ferom) Onur Diploması almıştır (Pour, 2007: 82). ‘Abbâs Kiyârustemî 1973’te Tahran Uluslararası Film Festivali’nin dergisinde onun çektiği *Yek İttifâk-i Sâde* (Basit Bir Olay) filmiyle ilgili *Evet, bu film çok hoşuma gitti. Daha çok*

samimiyeti için, bu film Şehid-sâlis'in kendisine benzer demıştır (Laleh, 2015: 372). Yönetmenin *Der Gurbet* (1975) filmi 1975 yılında Berlin Film Festivali'nde "Uluslararası Eleştirmenler" (FIBRESCI) ödülünü almıştır (Pour, 83). Bu filmde Türk gurbetçilerin Almanya'daki yaşamlarına ayna tutan yönetmen yıllar içinde Alman televizyonlarında çok sayıda çalışmaya imza atmıştır. Bu sayede batılı sanat dünyası içinde de kendine bir yer bulmuştur. Yönetmen ardında çok dilli bir filmografi bırakarak Amerika'da 1998 yılında hayatını kaybetmiştir (Oylum, 2019: 81).

Şehîd-i Şâlis'in filmleri gerçekçi yapıdadır. Filmlerinin konusu gündelik olaylardan seçilmiş, filmlerinde doğal ve gerçek mekânlar kullanılmıştır. Oyuncular da günlük hayatta karşımıza çıkabilecek sıradanlıkta karakterlerden oluşmaktadır. Şehîd-i Şâlis'in filmlerinde yüksek sesli, heyecan verici fon müzikleri tercih edilmemiştir. Yönetmen, seslendirmelerde kendi sesinden ya da sıradan oyuncuların doğal seslerini kullanmayı tercih etmiştir. Bunlar da minimal sinemanın özelliklerindedir.

***Yek İttifâk-i Sâde* (Basit Bir Olay) Filminin Konusu ve Filmin Tahlili**

Sohrâb Şehîd-i Şâlis, Bandar Şâh'da (Türkmen Limanı) yaşayan bir öğrencinin günlük hayatını işlediği ve uluslararası festivallerde ses getiren *Yek İttifâk-i Sâde* filmi 1973 yılında kameraya almıştır. Film bir öğrencinin tren raylarının üzerinden okula gitmesi ile başlıyor. Görüntüye bir sınıf, öğrenciler ve öğretmen gelir. Öğretmen çocuklara soru sorar bu çocuklardan biri de ana karakter olan Muhammed'dir. Ders sonunda Muhammed sınıfta cezaya kalır. Ceza ödevi bitince sınıftan çıkar ve koşarak evine gider. Evde annesi hasta yatağında yatmaktadır. Muhammed kendine yemek hazırlar ve yemeğini yer. Bir sonraki görüntüde Muhammed ve bir arkadaşı vardır. Arkadaşı sigara içer. Muhammed koşarak okula gider. Derse geç kalmıştır. Öğretmeni ders anlatmaya devam eder. Görüntüye koşarak Muhammed girer bir manavdan çuval alıp nehir kenarına gider. Bir kayıkçı kıyıya yaklaşır ve karaya tuttuğu balıkları atar. Muhammed balıkları çuvala koyup koşarak manava gider. Karşılığında para alır. Parayı yine koşarak meyhanede olan babasına götürür verir. Muhammed ekmek alıp evine gider. Annesi yemek yapmaktadır. Muhammed'e bir kap yemek verir, Muhammed tek başına yemeğini yer. Annesi bulaşıkları yıkar, babası eve gelir, sadece ders çalışmasını söyler ve uzanıp yatağına yatar. Muhammed de yatağını yapar ve yatar. Görüntüye sınıfta öğretmen ve öğrenciler gelir. Öğretmen çocuklara dikte yaptırmaktadır. Bu esnada sınıfa okul müdürü ile bir müfettiş gelir. Öğretmen çocuklardan birine bir şiir okutturur. Müfettiş Muhammed'i kaldırır ve Gazneliler'i anlatmasını ister. Muhammed soruya cevap veremez. Görüntüye Muhammed gelir. Nehir kıyısında balıkçının getirdiği balıkları çuvala koyar ve yine koşarak manava gitmek ister. Yolda karşısına bir asker çıkar ve Muhammed de balıkları bırakarak oradan uzaklaşır. Meyhaneye babasının yanına gider, babası, balıkları orada bıraktığı için bir tokat atar. Görüntüye Muhammed gelir annesinin hazırladığı yemeği yer, annesine bir kova su getirir ve yatar. Ertesi gün müdür Muhammed'in annesi ile görüşmektedir. Müdür Muhammed'in annesine çocuğun tembel olduğunu derslerine çalışmadığını söyler. Annesi müdüre *siz en iyisini bilirsiniz* der. Müdür Muhammed'e müfettişin sorusu karşısında neden cevap vermediğini sorar. Muhammed cevap vermez. Müdür onu sınıfa gönderir. Sınıftan sonra koşarak marketten ilaç alır ve annesine götürür. Annesi ilaçları içer. Sonrasında markete gider çuvalı alır ve yine nehir kıyısına balıkları almaya gider. Balıkları manava götürür. Parasını babasına vermek için meyhaneye gider. Görüntüye Muhammed gelir, evde yatağını yapar ve yatar. Yine balıkları alıp götürdüğü sahne görüntüye gelir. Bir sonraki sahnede babası Muhammed'i uyandırır "annen kötü, doktoru getir" der. Muhammed doktorun evine gider, konuşmadan doktorla birlikte evlerine varırlar. Doktor annesini muayene eder. Annesi ölmüştür. Ertesi gün mezarlıkta Muhammed ve babası görüntüye gelir. Konuşmadan mezarlıktan ayrılırlar. Babası, Muhammed'e okulda öğle yemeği yemesi için para verir. Muhammed koşarak eve gider. Evde annesinin yatağı boştur. Kitaplarını alır ve koşarak okula gider. Sınıfa geç kalmıştır ama öğretmene bir şey demez. Öğle arasında yemeğini yer ve çesmeye su içmeye gider. Orada öğretmeni gelir ve herkesin sonunda öleceğini söyler ve gider. Görüntüye Muhammed gelir, babasının verdiği parayla yiyecek almıştır. Evde onları yerken babası gelir, babası bir şey demeden yatağına yatar uyuyakalır. Muhammed'de ışığı kapatıp yatar. Okula hemşireler gelmiştir çocuklara ve öğretmene aşı yapar. Muhammed, elinde çuvala nehir kıyısına gider, balıkları alır ve koşarak manava gider. Meyhaneye gider babasına parayı verir. Babası Muhammed'e yemek ısmarlar. Görüntüye babası ve Muhammed gelir. Bir dükkâna girerler. Babası

Muhammed'e bir ceket ve pantolon denetir. Ancak fiyatlarını çok pahalı bularak almaktan vazgeçer. Babası önde, Muhammed arkada mağazadan çıkarlar ve uzaklaşırlar. Film bu şekilde son bulur.

Sohrâb Şehîd-i Şâliş'in sinema tarzı, bazı ünlü film yönetmenlerinin tarzına benzemektedir. Fin senarist ve yönetmen Aki Kaurismäki (d.1957), Belçikalı yönetmen Chantal Akerman (1950–2015) ve en önemlisi de Fransız yönetmen Robert Bresson (1901–1999). Şehîd-i Şâliş'in tarzının benzediği ünlü yapımcılardandır (Eslami, 2020: 65-66). Şehîd-i Şâliş'in gerçekçilik ve minimalizm görülen *Yek İttifâk-i Sâde* filmi ele alalım:

Filmin ana kahramanı Muhammed'dir. Öğretmen ve babası yardımcı karakterlerdir. Film, yukarıda verilen konusundan anlaşılacağı üzere olay örgüsü açısından minimal ve sadedir. Sıradan bir öğrencinin günlük yaşamını anlatma üzerine kurgulanmıştır. Filmde sahneler basit, yavaş, sınırlı ve tek bir konuya odaklanmaktadır ve kullanılan mekânlarda sınırlıdır. Kahramanın evi mekânlardan biridir ve alışılmış şaşaalı evlerin aksine sade bir mekândır. Tek odada üç kişi hem yatmakta hem yemek yemektedir. Filmde kullanılan oyuncular ise profesyonel oyuncu değildirler. Oyuncu kadrosuna bakıldığında ana karakter öğrenci olan Muhammed'dir. Film boyunca geçen diyaloglar ise minimal tarzdadır. Sahnelerde dış ses olarak müzik kullanılmamıştır. Filmde ışığa baktığımızda sürekli doğal ışığın kullanıldığı dikkatleri çekmektedir. Doğal ışık kullanımı filmin gerçekçiliğini arttırmaktadır. Kamera hareketleri açısından sabit kamera çekimi ve yakın – uzak çekimler kullanılmıştır. Filmde sahneler arası kararlık efekti ile sağlanmıştır. Kahramanlar arasında diyalog neredeyse yok denecek kadar azdır. En çok diyalog, otorite temsili öğretmenin sahnelerinde görülür. Bunlar dışında filmin kahramanı Muhammed ile annesinin, babasının arasında yok denecek kadar az sahnede diyalog vardır. Muhammed ve ailesi arasında soğuk ve mesafeli bir ilişki kameraya yansıtılmıştır. Aynı şekilde anne ve baba karakterleri arasında da diyalog yoktur ve ilişkileri mesafelidir.

Filmde dram sahneleri olsa da bu sahneler seyirciye hissettirilmemiştir. Bu sahnelerden en önemlisi Muhammed'in annesinin öldüğü sahnedir. Muhammed annesi ölmesine rağmen ne konuşur, bağırır ne de ağlar. Seyirci sessizlik içinde ölümü izler. Anne karakterini muayeneye gelen doktor da muayeneden sonra hiçbir şey söylemeden sadece "o ölmüş" diyerek aileye kötü haberi veriyor. Ancak yine herhangi bir dram ifadesi ya da hareketlerinde bir telaş görünmez. Diğer bir sahne de Muhammed'in çuvalındaki balıkları jandarma ile karşılaşınca bırakıp kaçtığı için babasından tokat yediği andır. Bu sahnede de Muhammed gerçek bir tepki olabilecek ağlama hâlinde bulunmaz. Yine müfettişin sorusu karşısında sessiz kaldığı sahne ya da müdürün odasında Muhammed'in müdürden yediği azar seyirciye dram olarak çok üstünde durulmadan aktarılmış, bu sahnelerden sessiz bir karanlık ile başka sahnelere geçiş yapılmıştır. Dolayısı ile bahsedilen sahneler pek gerçekçi değildir. Gerçekçi olmayan diğer sahnelerden örneklere devam edelim: İran kültüründe herkes istisnasız birbirine selam verir ve akabinde hâlini hatırlar. Ancak *Yek İttifâk-i Sâde* filminde hiç selamlama ya da vedalaşma duymayız. Babası eve geldiğinde evde olan annesine ya da oğluna selam vermeden içeriye geçer ve sessizce yatar. Aynı şekilde Muhammed okuldan eve geldiğinde annesine selam vermez, kendi yemeğini hazırlar ve tek başına yer. Ancak filmde kimse kimseyle konuşmaz, birbirine selam vermez ve birlikte yemek yenmez. Muhammed'in ve babasının eve ayakkabı ile girmesi de bir başka gerçek dışı sahnedir. İran'da insanlar evlerinde ayakkabılarını çıkartır. Böyle yoksul bir evde, karakterlerin eve ayakkabı ile girmesi de diğer bir gerçek dışı sahnedir. Genel itibarıyla filmdeki karakterler görünüşleri gereği ne kadar gerçekçi olsa da ilişkiler ve davranışlar bakımından tamamen gerçek dışıdır. Filmin neredeyse tüm sahnelerinde görünen Muhammed karakteri hakkında film sonunda bir yargıya ulaşamıyoruz, karşımıza sessiz ve belirsiz bir karakter çıkıyor bunun sebebi diyalog, mimik ya da tepkilerin neredeyse hiç olmamasıdır. Yönetmenin bu filmde, sessizliği kullanan minimalist sinemayı rahatlıkla görebiliyoruz.

Sonuç

Elde ettiğimiz verilerin ışığında, bu çalışmada; minimalizm ve minimalizmin sinemaya yansımaları iki örnek inceleme ile ortaya konulmaya çalışılmıştır. Sohrâb Şehîd-i Şâliş'in ve 'Abbâs Kiyârustemî'nin seçilen iki filmi minimalist sinema ilkelerine göre değerlendirilmiştir.

Minimalizmi özetleyecek olursak; resim ve heykel alanlarında başlayıp diğer sanat dallarında da kendini göstermiştir. Kısacası resim, heykel, edebiyat, sinema, müzik gibi birçok sanat dalında minimalizm etkisi görülmüştür. Sanat akımları bazen birbirlerinden türeyerek bazen de birbirine tepki biçiminde doğarak sanat tarihi sürecinde yerlerini almışlardır. Bir sanat akımı olan minimalizm de benzer bir süreç geçirerek kendisinden önceki akımlardan etkilenecek ya da onlara karşı tepki olarak olgunlaşmış bir sanat anlayışıdır. Minimalist sinema anlayışı da mekân, ışık ve oyunculuklarda yalınlık ve doğallığı ön plana çıkararak ortaya koymaktadır.

Sohrâb Şehîd-i Şâliş'in ve 'Abbâs Kiyârustemi'nin iki farklı ancak tarz olarak aynı olan filmlerini niteliksel içerik analizi yöntemiyle değerlendirdiğimizde filmlerin konusu itibarıyla minimalist filmler olduğu gözlenmektedir. Her iki film de sıradan bir okul öğrencisinin hayatından birer kesit sunmaktadır. Filmlerde yer verilen karakterlerin ünlü oyuncular olmadığı, sıradan insanlar olduğu dikkatleri çekmektedir. Okul öğrencisi olan Muhammedve Ahmed filmlerin ana karakterleridir. Filmlerde yer alan diğer kişiler, filmin yardımcı karakterleri sayılmaktadır. Oyuncuların amatör olması sebebiyle de minimalist filmler olduğu söylenebilmektedir, zira sadece bu iki karakter, her iki filmin de en çok görünen karakterlerdendir. Filmlerde kullanılan kamera hareketleri, doğal ışık kullanımı ve filmde müziğe yer verilmemesi ve *Hâne-Yi Dûst Kocast?* filminde bir sahnede geçen müziğin geleneksel formda olması minimalist sinema öğelerindedir. İran toplumunda karşılaşılabilecek tarzda olan konusu ve olay örgüsünün sade olması da filmleri minimalist sinema sınıfına koymaktadır.

Çıkar Çatışması Beyanı

Yazar, makale kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmadığını ifade etmiştir.

Etik Beyanı

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Kaynakça

- Awla, H. K. & Kasap, F. (2015) İran Sineması'nın Gelişimi ve İran Sinemasında Abbas Kiyarüstemi Üzerine Bir İnceleme. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8 (41), 1419-1427. DOI: <http://dx.doi.org/10.17719/jisr.20154115123>
- Eslami, M. (2020). 4 A Simple Event from a Historical Perspective: What Do We Talk About When We Talk About Realism?. In *ReFocus: The Films of Sohrab Shahid Saless: Exile, Displacement and the Stateless Moving Image* (ss. 64-76). Edinburgh, Edinburgh University Press. DOI: <https://doi.org/10.1515/9781474456418-009>
- Ğaffârî, F. (1996). Sinemâ-yi İrân ez Dirûz tâ İmrûz. *İrânnâme*, 14 (3), 343-352.
- Hamid, D. (2013). *İran Sineması: Geçmiş, Bugünü ve Geleceği* (B. Aladağ, B. Kovulmaz, Çev.). İstanbul, Agora Kitaplığı.
- Laleh, A. (2015). *Modern İran Sinemasında İran Edebiyatının İzleri*. İstanbul, Dört Mevsim Yayınları.
- Omîd, C. (1995). *Târîh-i Sinemâ-yi İrân 1279-1357 (hş.)*, Rûzene.
- Oylum, R. (2019). *İran Sineması*. İstanbul, Seyyah Kitap.
- Özcan, O. (2018). Minimalizm ve "Sil Gözyaşlarını Artık Hiçbir Şey Eskisi Gibi Olmayacak" Adlı Oyunda Minimalizmin İzdüşümleri, *Görünüm*, 3 (4), 28-34.
- Özdoğan, P. (2004). *Minimalizm ve Sinema*. İstanbul, Es Yayınları.
- Shirin Pour, M. (2007). *Tarihsel Gelişimin Işığında İran Sineması*. İstanbul, Es Yayınları.
- Sözen, S. (2009). Minimal Sinema Anlatısı ve Bunun Türk Sinemasındaki İzdüşümleri, *Akdeniz Sanat Dergisi*, 2(3), 79-92.
- Yek Eteffaghe Sade (2022, 8 Aralık). فیلم یک اتفاق ساده - Yek Eteffaghe Sade - فیلم قدیمی ایرانی [Video]. Erişim adresi: <https://www.youtube.com/watch?v=vmqcbD0JLEM&t=2576s>
- Yıldız Erol, A. (2022). Göstergelerarası Çeviri: İran Sinemasına Uyarlanan Edebî Eserler Üzerine Bir İnceleme. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale.



Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (KMÜ EFAD)

Karamanoğlu Mehmetbey University Journal of Literature Faculty

E-ISSN: 2667 – 4424

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/efad>



Tür: Araştırma Makalesi
Kabul Tarihi: 13 Ekim 2023

Gönderim Tarihi: 25 Temmuz 2023
Yayımlanma Tarihi: 29 Ekim 2023

Atıf Künyesi: Tanış, C. (2023). Bir Vapurun Hazin Sonu: Teksas Vapuru Kazası (1912). *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 6 (Cumhuriyet'in 100. Yılı Özel Sayısı), 46-55.

DOI: <https://doi.org/10.47948/efad.1332610>

BİR VAPURUN HAZİN SONU: TEKSAS VAPURU KAZASI (1912)

Cihat TANIŞ*

Öz

Buharlı makinenin aktif olarak kullanılması üretimin giderek hız kazanmasına ve XIX. yüzyıl endüstri toplumunun şekillenmesine katkı sağlamıştır. Makineleşmenin ardından ürün miktarındaki artış ve bunların pazarlara sevki beraberinde hammadde tedarikini artırmıştır. Buharlı gemiler sayesinde müsait hava ve deniz koşullarını beklemeden endüstri mamulleri ve hammaddeler hızlı bir şekilde bir yerden diğerine nakledilebilmiştir. Bu hızlı değişim Osmanlı denizciliğini de etkilemiş, yerli ve yabancı birçok deniz şirketi Osmanlı limanlarında faaliyet göstermiştir. Bu şirketlerden biri de Hacı David Vapur Şirketi'dir. Başlangıçta Osmanlı daha sonra ise bir Amerikan şirketi hâline gelen Hacı David, İzmir merkezli faaliyet göstermektedir. Şirkete ait Teksas Vapuru karıştığı bir kaza sonucunda batmıştır. Olay sonrasında kazanın nasıl gerçekleştiğiyle ilgili Osmanlı ve Amerika Birleşik Devletleri arasında ihtilaf çıkmıştır. Osmanlı Devleti kazanın mayına çarpma sonucunda meydana geldiğini savunurken Amerikan tarafı olayın Osmanlı bataryalarından ateşlenen toplar sebebiyle gerçekleştiğini iddia etmiştir. Yapılan tahkikat neticesinde kazanın mayına çarpma sonucunda olduğu anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Teksas Vapuru Kazası, Hacı David Vapur Şirketi, Deniz Kazası.

The Mournful End of A Steamer: Texas Ferry Accident (1912)

Abstract

After the active use of the steam engine, production gradually accelerated. This played a major role in shaping the industrial society of the 19th century. Following mechanization, the increase in the quantity of products and their transportation to markets increased the supply of raw materials. Thanks to steamships, industrial products and raw materials could be quickly transported from one place to another regardless of weather and sea conditions. The Ottoman navy was also affected by this rapid change, and many domestic and foreign maritime companies operated in Ottoman ports. One of these companies was the Hacı David Company. Initially an Ottoman and later an American company, Hacı David was based in İzmir. The company's Texas Ferry sank as a result of an accident it was involved in. After the incident, a dispute arose between the Ottoman Empire and the United States as to how the accident occurred. While the Ottoman Empire argued that the accident occurred as a result of hitting a torpedo, the United States claimed that the incident was caused by cannons fired from Ottoman batteries. As a result of the investigation, it was understood that the accident was the result of hitting a torpedo.

Keywords: Texas Ferry Accident, Hacı David Ferry Company, Maritime Accident.

* Doç. Dr., Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Yakın Çağ Tarihi Anabilim Dalı, Kırşehir/Türkiye. E-posta: cihattanis@gmail.com, Orcid: <https://orcid.org/0000-0002-2000-731X>.

Giriş

Deniz taşımacılığı, tarihin eski devirlerinden beri önemli ulaşım yollarından biri olmuştur. Bu tercihte denizciliğin yük taşıma kapasitesinin fazla olması ve buna bağlı olarak maliyetlerin düşmesi etkilidir. Ancak avantajlarına rağmen makineleşme öncesinde deniz taşımacılığının birçok dezavantajı vardı. Bunların başında coğrafi bilginin ve denizcilik alt yapısının yetersizliği, gemi yapım tekniğinin gelişmemiş olması gelmektedir (Kocaoğlu, 2019: 187; Çiftçi, 2013: 1; Özdemir, 2018: 112). Bu hususlardaki eksiklikler deniz kazalarının sıklıkla yaşanmasına sebebiyet vermiştir. Deniz kazası en temel tanımıyla ifade edilirse, deniz taşıtlarının herhangi bir sebepten batmasıdır. Daha geniş ifadeyle sandal devrilmesinden, geminin bir yere çarpmasına, insanın boğulmasından, geminin karaya oturmasına kadar çeşitli olaylar için kullanılır. Anlaşıldığı gibi gemiler birçok sebepten batabilir. Batma vakalarında genel olarak; insan hataları, hava koşulları, yangın, sabotaj gibi durumlar etkili olmaktadır (Tatlısuluoğlu, 2008: 33-35; Çiftçi, 2013: 5, 8).

Osmanlı belgelerinde gemilerin batması çoğunlukla “gark olma” şeklinde ifade edilmiştir. Nitekim Karadeniz ve Akdeniz sahil hattı boyunca meydana gelen gark olaylarında birçok neden olmakla beraber çoğu kez fırtına en belirgin sebep olmuştur. Bir diğer neden gemilere yapılan saldırılardır. Özellikle savaş esnasında birçok gemi batmıştır. Ayrıca Osmanlı karasularında yaşanan korsanlık faaliyetleri sonucunda da gemilerin battığı olmuştur (Kocaoğlu, 2019: 188-189).

Teknolojik dönüşümün ardından özellikle sanayileşmiş ülkeler ürettikleri ürünleri pazarlara taşımak için ulaşım alanına önem vermişlerdir (Kılıçaslan, 2022: 146-147). Bu bağlamda buhar makinesi icat edildikten sonra üretimde başat rol almıştır. Böylelikle XIX. yüzyılın endüstri toplumu şekillenmeye başlamıştır. Makineleşmenin ardından yüksek miktarda üretilen ürünün pazarlara sevki, beraberinde deniz taşımacılığının önemini artırmıştır. Buharlı gemiler sayesinde müsait hava ve deniz koşulları beklenilmeden sanayi ürünlerini ve hammaddeleri hızlı bir şekilde bir yerden diğerine nakletme olanağı oluşmuştur (Akyıldız, 2019: 14). Nitekim yelkenliler zamanında bunu yapmak oldukça güçtü. Örneğin XIX. yüzyılda, koşullar elverişliyen 15 günde tamamlanan bir yolculuk elverişsiz koşullarda haftalarca uzayabiliyordu. Ayrıca deniz yolculuğunda her türlü bilinmezle karşılaşmak son derece normaldi. Bu sebeplerden dolayı buhar gücünün deniz ulaşımında kullanılması yeni bir çağın başlangıcı olmuştur (Karakulak, 2017: 13; Özdemir, 2018: 113).

Buharlı gemilerle başlangıçta kısa mesafeli seferler düzenlenmiştir. Gemilerin ilk örnekleri uzun yolculuklara dayanacak seviyede değildi. Ancak 1830’lu yıllara gelindiğinde dünyadaki toplam buharlı gemi tonajı 32 bin ton iken 1876 yılında 3 milyon tonu geçmiştir. Zamanla menziller ve tonajlar giderek artarken buna karşılık maliyetler ve süreler her geçen gün azalmıştır (Kılıçaslan, 2022: 147).

Osmanlı Devleti, hâkim olduğu coğrafyanın etkisiyle denizlerle yakinen ilgilenmiştir. Bu bağlamda güçlü bir donanma kurulmuştur.¹ Ancak sanayi devrimi sonrasında buharlı gemilerin gelişim hızına Osmanlı Devleti hemen ayak uyduramamıştır. Sürece zaman içerisinde uyum sağlayan Osmanlı denizciliği kademeli olarak buharlı gemileri kullanmıştır (Aslan, 2022: 364; Düzcü, 2013: 115).

Osmanlı Devleti’nde 1840’lı yıllarda denizcilik alanında *Fevaid-i Osmaniye* isimli bir şirket meydana getirilmiştir. 1851 yılına gelindiğinde denizcilik alanındaki yeni ihtiyaçlara cevap verebilmek adına *Şirket-i Hayriye* kurulmuştur. Ayrıca Mithat Paşa’nın Bağdat vilayetinde bir vapur şirketi tesis ettiği bilinmektedir. Bunlara 1856 yılında Mısır’da teşkil edilen Mecidiye Vapur Şirketi katılmıştır. 1881’de ise *İzmir Körfezi Osmanlı Vapurları* şirketi kurularak seferlere başlamıştır (Hut, 2011: 75-77; Akyıldız, 2019: 17; Sarıyıldız, 2003: 18; Tızlak, 1991: 471-472; Dereci, 2022: 79). II. Abdülhamit devrinde *İdare-i Mahsusa* adını alan denizcilik idaresi uzun yıllar pek başarılı olamamıştır. II. Meşrutiyet döneminde yolsuzluklar ile gündeme gelen *İdare-i Mahsusa* ilk önce yabancı şirketlere devredilmek istenmiş ancak bu olmayınca yapısı ve ismi değiştirilerek *Osmanlı Seyr-i Sefain İdaresi* adıyla faaliyetlerine devam etmiştir. Fakat bu yapılanma sonrasında da beklentiler gerçekleşmemiştir. Netice itibarıyla birkaç yerli deniz taşıma

¹ Osmanlı Devleti’nde denizciliğinin gelişimi ile ilgili detaylı bilgi için Bkz. İdris Bostan (2007), *Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği*, Kitap Yay., İstanbul.

şirketi kurulmuştur. Ancak güçlü bir şekilde faaliyet gösteren yabancı deniz taşıma şirketleri, kısa sürede Osmanlı limanlarına egemen olmuşlardır (Demircioğlu, 2019: 28).

Kapitülasyonların etkisiyle Osmanlı deniz ticaretini kontrol altına alan yabancı vapur şirketleri Osmanlı Devleti yıkılana kadar bu pozisyonlarını korumuşlardır. Bu durum Cumhuriyet'in ilk yıllarında kabotaj hususunda titiz davranılmasında etkili olmuştur. Osmanlı limanlarında en etkili vapur kumpanyaları Avusturya, Fransa, Rusya, İngiltere ve ABD'li şirketlere aittir (Ekinci, 2006: 76-77; Uygun, 2016: 138).

Osmanlı limanlarında yapılan nakliyatın yarından fazlası yabancı şirketler aracılığıyla gerçekleştirilirken, herhangi bir şirketle bağlantısı olmadan seyrüsefer yapan tekil gemiler de taşımacılıkta önemli bir yere sahiptiler. Böylelikle Osmanlı nakliyatında yabancıların payının ne boyutta olduğu daha iyi anlaşılabilir (Kılıçaslan, 2022: 148). Ayrıca Osmanlı gemilerinin tonajlarının küçük olması nedeniyle uzak limanlar arasında çoğunlukla yabancı şirketlere ait gemilerden faydalanılmıştır. Bu nedenle Osmanlı sularında yabancı gemilerin sayısı giderek artmıştır (Sarıyıldız, 2003: 17; Kılıçaslan, 2022: 147).

Avrupalı devletlerin Osmanlı sahillerinde deniz taşımacılığında aktif rol oynamaları karşısında Osmanlı Devleti denizciliğe daha fazla önem vermeye başlamıştır. Bu bağlamda yabancı bandıralı gemilerin Osmanlı sahillerinde seyrüsefer yapmalarını kontrol altına almak amacıyla kabotaj uygulanmıştır. Bu durum karşısında birçok yerde vapur talepleri yetersiz kalmış ve bu nedenle ihtiyacın giderilmesi amacıyla yabancı vapurların deniz seferlerine engel çıkarılmamıştır. Anlaşılacağı üzere Osmanlı Devleti, kendi kaynakları ile deniz taşımacılığı faaliyetlerinde yetersiz kalması sebebiyle yabancı vapur işletmelerine göz yummuştur (Ş. Dereci, 2022: 77-78; Sarıyıldız, 2003: 17). Böylelikle yabancılar, Osmanlı limanlarındaki deniz taşımacılığında daha fazla rol oynamışlardır (Demir, 2005: 3). II. Meşrutiyet yıllarında bu durumu düzeltmek için İttihat ve Terakki hükümetleri yoğun çaba sarf etmişler ancak başarılı olamamışlardır (Tekinsoy, 2021: 631).

1. İzmir Limanı'nın Önemi ve ABD'nin İlgisi

Osmanlı Devleti'ndeki en önemli ticaret kentlerinden biri İzmir'di. İzmir'in ticari geçmişi Osmanlı Devleti'nden eskiye dayandığı gibi Osmanlı döneminde de önemli bir liman kenti olmuştur. XIX. yüzyıl başında Sanayi Devrimi'nin etkisiyle Avrupa ekonomisinin genişlemesi İzmir'in stratejik öneme sahip olmasında etkili olmuştur. İzmir'in hinterlandı Anadolu'dan Suriye topraklarına oradan İran'a dek uzanır (Yıldız, 2012: 90).

Başta İzmir ve Selanik olmak üzere, Ege limanlarına yapılan buharlı ticari seferler 1840'lara kadar gitmektedir. 1839'da Osmanlı bayrağı altında düzenli ve tarifeli olarak İzmir-İstanbul arasında yük ve yolcu taşıyan ilk buharlı gemi, Fransa'dan satın alınan *Peyk-i Şevket* idi. Akdeniz'deki en önemli rotalardan birisi İstanbul-İzmir-İskenderiye'dir. İzmir bu güzergahta önemli bir konuma sahiptir. İzmir stratejik bir liman kenti olmasının yanı sıra Anadolu'nun önemli bir bölümünü kendisine bağlar. Bu bağlamda İzmir Körfezi ve çevresinde yoğun bir deniz taşımacılığı söz konusudur. Gayrimüslim nüfusu yoğun olan İzmir, ayrıca Levanten dünyanın önemli merkezlerinden biriydi. Bu durum yabancı şirketlerin İzmir Limanı'na ilgi göstermelerine neden olmuştur. İzmir 1840'lardan itibaren buharlı gemi hatlarına sahipti. Başlangıçta Osmanlı bandıralı olan *Hacı Davud Şirketi* de bu şirketlerden birisiydi (Ekinci, 2003: 54). Ayrıca birçok Avrupa ülkesine ait olan buharlı gemi şirketleri düzenli olarak İzmir'e sefer yapmaktaydılar (Hut, 2011: 82-83).

İzmir'in ihracatında en büyük pay İngiltere'ye aitti. İngiltere'nin ticaret hacminin diğer devletlere oranla yüksek olmasının temel nedeni transit ticaretten kaynaklanmaktaydı. Örneğin; ABD'nin deniz ticaretinin bir kısmı İngiltere üzerinden yapılmaktaydı (Yıldız, 2012: 99). Bu şekilde Amerikan gemileri, İngilizlerin ödediği %3'lük gümrük vergisine tabi oluyorlardı. Nitekim ABD'nin bağımsızlığını elde etmesinden sonra Amerikan bandıralı gemilerden %6 gümrük vergisi alınmaya başlanmıştır. Bu uygulamanın kârlılıklarını azalttığını gören Amerikalı tacirlerin büyük bölümü, Levant Kumpanyası'nın himayesi altında seyrüsefer yapmışlardır (Erhan, 2001: 79).

Amerikan tacirlerinin İzmir Limanı'nı merkez olarak seçmeleri üzerine ABD Başkanı Jefferson, 1802'de William Steaward'ı İzmir konsolosu olarak görevlendirmiştir. Ancak Osmanlı Devleti ile ABD

arasında diplomatik ilişkiler o dönem resmî olarak kurulmamış olduğundan Osmanlı Devleti Steaward'ın konsolosluğunu tanımamıştır. Yaşanan olumsuzluklar sebebiyle Steaward 1803'te İzmir'den ayrılmıştır. Ayrılmadan önce Osmanlı Devleti ile ticaret imkânlarını derinlemesine araştırmış ve ulaştığı sonuçları ABD Dışişleri Bakanlığı'na iletmıştır. ABD, İzmir'e konsolos atamak için 1808 yılında bir kez daha teşebbüste bulunmuştur. Bu amaçla görevlendirilen Sloane Osmanlı tarafından geri çevrilmiştir. Buna karşın, Amerikalı tüccarlar resmî görevlilerinin yokluğunda, Osmanlı bürokratları ve yabancı ülkelerin tacirleriyle aralarında doğacak sorunları çözebilmek amacıyla resmî olmayan bir ticaret evini 1811'de İzmir'de kurmuşlardır. Burası kısa sürede İzmir Limanı'na gelen Amerikalı tacirlerin uğrak yeri olmuştur. Amerikan ticaret evi görüntüsü altındaki bu yapılanma aslında bir konsolosluk gibi çalışmaktaydı. Yapılan girişimler sayesinde 1823'e gelindiğinde 18, 1824'te 20, 1825'te 22, 1828'de 28, 1830'da ise 32 Amerikan ticaret gemisi İzmir Limanı'nı ziyaret etmiştir. İzmir Limanı iki ülke arasındaki ticaretin merkezi olma özelliğini XIX ve XX. yüzyıl boyunca devam ettirmiştir. Bu bağlamda 7 Mayıs 1830 tarihinde *Osmanlı-ABD Ticaret ve Seyri Sefain Antlaşması* imzalanmıştır (Güler, 2005: 232-233; Erhan, 2001: 73-77). Buna göre; ABD, Osmanlı Devleti'ne savaş gemisi inşa edip satacaktı. Ancak bu madde senatodan geçmemiş yerine ABD elçilerini İstanbul'a getirmekte olan iki savaş gemisi Osmanlılara satılmıştır. Ayrıca Henry Ecford ve Foster Rhodes isimli ABD'li gemi inşa mühendislerinin katkılarıyla birkaç buharlı gemi Osmanlı denizciliğine kazandırılmıştır (Zorlu, 2006: 351).

Yabancı şirketlerin İzmir Limanı'na gösterdikleri ilgi nedeniyle İzmir Körfezi'nde vapur işletme imtiyazı, 1883 yılında İzmirli tacir Yahya Hayati Efendi'ye verilmiştir. Aynı yıl Yahya Hayati Efendi'nin başkanlığında kurulan *İzmir Hamidiye Vapur Şirketi* İzmir'in tek Osmanlı anonim şirketi olma özelliğini uzun yıllar korumuştur. Şirket, 1908'de Belçikalıların eline geçmesinden sonra, *Körfez Vapurları* olarak anılmaya başlamıştır. Yönetim değişikliğinin ardından şirkette Rum kaptanların sayısı artmıştır (İlhan-Duman, 2017: 375; Yıldız, 2012: 52-53).

2. Hacı David Vapur Şirketi'nin Kuruluşu ve Osmanlı Devleti'ndeki Faaliyetleri

Kapitülasyonlar XIX. yüzyılın ikinci yarısında Batılı ülkelerin Osmanlı'ya ticaret hacmini artırmış ve yukarıda bahsedildiği üzere İzmir, konumu sayesinde önemli bir liman kenti hâline bürünmüştür. Bu çerçevede birçok yabancı deniz şirketi İzmir'de faaliyet göstermiştir (Ekinci, 2003: 54). Bu ticari girişimlerden biri olan *Hacı David Vapur Şirketi*, Fransa tebaasından Aristidi (Aristot) Mişel Fontriyer ile Osmanlı tebaasından Hacı David Ferkûh'un ortaklığı ile kurulmuştur. *Hacı David Vapur Şirketi* bünyesinde faaliyet gösteren *Teksas Vapuru* ise 1897'de Hacı David Ferkuh zamanında *Olympia* ismini kullanırken sonraki süreçte *Teksas* adını almıştır (Altun, 2021: 46). Şirket kurulduktan kısa bir süre sonra Osmanlı Devleti ile posta taşıma anlaşması imzalamıştır (Demir, 2005: 8). Hacı David Vapur Şirketi'nin merkezi daha önce ifade edildiği üzere İzmir'di (İlhan vd., 2017: 374). Şirketin sekiz adet vapuru 1909 yılına gelindiğinde Amerikan tebaasından ve İzmir'de ikamet eden, aynı zamanda Hacı David'in damadı olan Charles Mesiri? isimli bir tacire satılmıştır. Bu satış işlemi sonunda şirket *Archipelago American Navigation Company* adını almıştır. Ancak şirketin yeni adı çoğu kez kullanılmayıp *Hacı David* ismi kullanılmaya devam etmiştir. Esasında şirketin satılmasındaki ana sebep, uluslararası alanda rekabet edebilmek ve büyük bir devletin desteğini alabilmek içindi. Fakat devir işlemiyle ilgili bazı pürüzler yaşanmış özellikle Aydın Vilâyeti ve Liman Dairesi Başkanlığı bu devri kanuna aykırı bulmuştur. Çünkü Osmanlı hukukuna göre; bir geminin satılması durumunda, satış işlemi, Osmanlı sınırları içinde gerçekleşirse bulunduğu yerin liman reisi huzurunda, yabancı bir ülkede yapılırsa Osmanlı konsolosu aracılığıyla gerçekleştirilmesi gerekiyordu. Bu şartlar yerine getirilmezse satış işleminin geçersiz sayılacağı belirtilmekteydi. Ayrıca Aydın'daki yerel yetkililer şirketin ABD'de kaydı bulunmadığını ifade etmişlerdir. Bu sebeple hâlen Osmanlı şirketi olarak değerlendirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Ancak İstanbul yani hükümet, yerel yetkililerin bu taleplerini yetersiz bulmuş ve Amerikan Konsolosluğu'nun beyanatını kabul etmiştir. Bu kararda Osmanlı Devleti'nin ticari ve siyasi kaygılarının ön planda olduğu anlaşılabilir. Hacı David Vapur Şirketi el değiştirdikten sonra şirket politikasında da değişiklikler yaşanmıştır. Mesela; Batılı şirketlere boykotlar düzenlendiği esnada Hacı David Şirketi bu durumdan istifade ederek taşıma ücretlerine keyfi zamlar uygulamıştır. Şirketin bu tavrı kamuoyu nezdinde hoş karşılanmamıştır (Ekinci, 2003: 55-61, 67; Köse, 2004: 470-471).

3. Teksas Vapuru Kazası ve Kurtarma Çalışmaları

XIX. yüzyıl sonları ve XX. yüzyıl başlarında, artan deniz trafiği beraberinde kaza sayılarında artışa neden olmuştur. Kaptanlarının acemiliği ve kurallara uyulmaması deniz kazalarının en belirgin sebeplerini oluşturmuştur. Bu bağlamda İzmir’de birçok kaza meydana gelmiştir (İlhan vd., 2017: 375, 381). Bunlardan biri de Hacı David Şirketi’ne ait olan Teksas Vapuru’nun karıştığı kazadır.

Olayın gerçekleşme anı şu şekildedir: Hacı David Vapur Şirketi’ne mensup Teksas Vapuru, 29 Nisan 1912 Pazartesi akşam saat 17.30’da İzmir’den Selanik’e hareket etmiştir. Kaptan yolculuk esnasında kurallara uymayarak kılavuz vapurunun gittiği rotayı takip etmemiştir.² Ayrıca uyarı amaçlı atılan top atışlarını da dikkate almayan Teksas Vapuru mayın hatlarının olduğu bölgeye girmiştir (BOA, 4034/302502; BOA, DH.MTV., 41/11, Lef 19). Vapur sancak kıç kısmından yara almış bunun neticesinde birkaç dakika zarfında batmıştır (BOA, BEO, 4041/303013). Vapurdaki yolculardan bir kısmı kaza neticesinde hayatını kaybederken önemli bir kısmı kurtarılabilmektedir (Tanin, 16 Mayıs 1912, Nr. 1332: 3).

Deniz kazalarının ardından en önemli husus kurtarma çalışmalarıdır. Kurtarma çalışmaları esnasında yer ve zamana dikkat edilmelidir. Bu bağlamda kazanın gerçekleştiği yerin derinliği ve konumu oldukça etkilidir. Ayrıca hava durumu gibi etmenler çalışmaları etkileyen faktörlerdir. Kış dönemlerinde veyahut kötü hava koşullarında kurtarma çalışmaları güç yapılır. Bu durum insan kayıplarının artmasına neden olur. Bunların yanı sıra geminin batma zamanı ile kurtarma çalışmalarının başladığı vakit arasında geçen süre insan hayatı açısından oldukça kritik bir evredir (Özdemir, 2006:368, 375-378). Bunun gibi durumlarla Teksas Vapuru’nu kurtarma faaliyetlerinde de karşılaşılmıştır.

Kaza esnasında vapurda 108’i yolcu 31’i mürettebat olmak üzere 139 kişi bulunmaktaydı. Yolculardan 90’ı ilk müdahaleler sonucunda kurtarılmıştır. Bunlardan bazıları yaralı hâdedir (BOA, 4034/302502). Cesetlerine ulaşılanların bir kısmının kol ve bacakları kopmuş veyahut tanınamayacak hâlde bulunmuşlardır (BOA, BEO, 4041/303013).³ Görevliler can kurtaran simidi ve yeleklerle kazazedelere müdahale etmişlerdir. Şiddetli lodos nedeniyle kurtarma çalışmaları filikalar ve kılavuz vapurunun yardımıyla güçlkle yapılabilmektedir (BOA, BEO, 4041/303013). Bu çabalar neticesinde 22 kişi daha kurtarılabilmektedir. Geriye kalan yolcuları kurtarabilmek için şirketin üç vapuru ile polis amiri, liman yetkilisi, güvenlik güçleri ve 10 kayık gönderilmiştir. Fakat hava şartlarının olumsuz olması ve havanın giderek kararması üzerine ancak iki sefer yapılabilmektedir. Bu bağlamda batan vapurdan ortalama 100’ün üzerinde kişi kurtarılmıştır. Ancak net sayıyı verebilmek oldukça zordur. Ayrıca kurtarılanlardan ne kadarının daha sonra vefat ettiği hususunu tespit etmek de güçtür. Nitekim yolculardan bir kısmı sağ kurtarılabilmektedir. Ancak yukarıda ifade edilen sayılar belgelere yansımıştır. Sağ kurtarılanlar kayıklarla uygun yerlere götürülerek tedavi süreçleri başlatılmıştır. Akabinde Aydın Valisi faciadan mesul olan vapur personeli hakkında gerekli muamelenin yapılması için talimat vermiştir (Altun, 2021: 46-48). Ayrıca kurtarma esnasında görevli personele gösterdikleri yoğun çabadan ötürü madalya verilmiştir (BOA, DH.MTV., 46/9).

Daha evvel bahsedildiği üzere kazadan sonra bir kısım insan kurtarılmıştır. Bir kısmı ise kaybolmuş veyahut vefat etmiştir. Grebene Mekteb-i Rüştîye Muallimi Âdem Bey’in hanımı ve çocukları da kaybolanlar arasındadır. Âdem Bey’in ailesi Teksas Vapuru’nda yolculuk etmekteydiler. Kazadan sonra ailesinden haber alamayan Âdem Bey yetkililere başvurmuştur. Yapılan incelemeler sonucunda cesetleri çıkarılan kişilerin hüviyetlerinin anlaşılamayacak durumda olduğu kendisine bildirilmiştir (BOA, DH.İD., 81/45). Bu nedenle Âdem Bey ailesine ulaşamamıştır.

² XVII. yüzyılın sonlarında kürekli gemiler yerini yelkenlilere, Sanayi Devrimi sonrasında ise buharlılara bırakmıştır. Böylelikle gemiler kolaylıkla kıyı hattından uzaklara açılmıştır. Bu durum ile gemilerin daha güvenli seyahat etmeleri için kılavuz istihdam edilmiştir. Bkz. Burak Kocaoğlu, “Osmanlı Ordusu’nda Kılavuz Kullanımına Genel Bir Bakış (XVIII. Yüzyılın Ortalarından XIX. Yüzyılın Başlarına Kadar)”, *Geçmişten Günümüze Tarih Araştırmaları*, Gazi Kitabevi, Ankara 2020, s. 47-67.

³ Hayatını kaybedenlerin uzuvlarının kopmuş olması vapurun mayına çarparak battığı iddiasını güçlendirmektedir.

4. Kaza Sonrası Yapılan Tahkikat ve Anlaşmazlıklar

Tektaş Vapuru'nun batmasının ardından Amerikan konsolosluğu kazanın mayına çarparak meydana gelmediğini, aksine Osmanlı bataryalarından atılan toplardan kaynaklandığını ileri sürmüştür. Akabinde Amerikalılar konunun araştırılmasını istemişlerdir. Bu talep üzerine tetkike başlayan Osmanlı Devleti olaya karışanların ifadesine başvurmuştur. Bu kişilerden gerek topçu birliklerinin kumandanı gerekse kılavuz kaptan ve diğer kişiler olayın mayın çarpması sonucunda gerçekleştiği şeklinde benzer ifadeleri içeren beyanatta bulunmuşlardır. Buna göre; Tektaş Vapuru kaptanı ne atılan uyarı toplarına aldırış etmiş ne de kılavuz gemisini takip etmiştir. Bu durum vapurunun gark olmasındaki en temel etkindir (BOA, BEO, 4041/303013).

Kaza ile ilgili yapılan tahkikatta ve o esnada görevli bulunan Osmanlı personelinin verdikleri raporlarda olay detaylı olarak anlatılmıştır. Buna göre; pazartesi akşam 17:30'da İzmir Limanı'ndan hareket eden Tektaş Vapuru'nun mayın hatlarının olduğu yerlerden geçtiği ve ilan edilen/önerilen çizginin dışına çıktığında uyarı maksatlı top atılmasına rağmen vapur kaptanının bunları dikkate almayarak yoluna devam ettiği belirtilmiştir. Atılan top mermilerinin, vapurun üzerinden geçerek önüne ve yanına düştüğü, birer dakika ara ile yedi adet mermi atılarak vapurun ikinci mayın hattına az bir mesafede durduğu görülmüş ancak mayınlardan birine çarpan vapur, sancak kıç kısmından yara alarak iki dakika zarfında batmıştır (Altun, 2021: 47-48).

Yapılan tahkikatın sonucunda Tektaş Vapuru kaptanı suçlu bulunmuştur. Ayrıca vapurun batmasında kesinlikle mayının etkili olduğu top atışlarının teknik olarak böyle bir kazaya sebebiyet veremeyeceği dile getirilmiştir (BOA, BEO, 4041/303013). Nitekim Osmanlı yetkilileri Tektaş Vapuru'nun güzergahının mayın hatları gözetilerek yönlendirildiğini ve gereken tüm uyarıların defaatle yapıldığını raporda birçok kez dile getirmişlerdir (BOA, BEO, 4041/303013). Yine kılavuz vapurunun takip edilmediği ve hatta vapur kaptanının yolcuların ikazını dahi dinlemediği anlaşılmıştır. Yolculardan bazılarının ifadesine göre uyarılarını dikkate almayan vapur personeli kendileriyle dalga geçmiştir. Akabinde kaza gerçekleşmiştir (BOA, BEO, 4040/302931).

Yukarıda kısmen bahsedildiği üzere Amerikalılar ve Rum basını kazanın nasıl gerçekleştiği ile ilgili farklı iddialar ortaya atmışlardır. Rum basını; vapurun obüs ile batırıldığı, hastanede yatan kazazedelerin ifadelerinde bunu teyit ettiklerini ileri sürmüştür. Bu iddianın devamında eğer şayet mayın ile batmış olsaydı civardaki balıkların telef olması gerektiği ancak böyle bir olayın meydana gelmediği dile getirilmiştir. Ayrıca vapurun, Osmanlı tarafının iddia ettiği gibi kılavuz vapurundan çok uzakta olmadığından bahsedilmiştir (BOA, BEO, 4041/303013; Tanin, 5 Mayıs 1912, Nr. 1321: 2).

Rumca gazeteler Amerikalılar ile ağız birliği etmiş ve Yunanistan'ın İzmir Konsolosluğu tarafından hazırlanan raporları gazetelerinde yayınlamışlardır. Bu raporlarda az önce bahsedildiği gibi hadisenin mayın çarpması sonucunda değil atılan toplarla gerçekleştiği iddia edilmiştir. *Tanin* gazetesi bu iddiaları reddetmiş ve hiçbir devletin içinde kendi vatandaşlarının olduğu bir vapuru hedef alarak atış yapmayacağını yazmıştır (Tanin, 6 Mayıs 1912, Nr. 1322, s.2).

İzmir'deki Rum ve Osmanlı gazeteleri arasında kazanın nasıl gerçekleştiği ile ilgili tartışmalar sürüp gitmiştir. İki taraf da vapur yolcularından alıntılar yaparak iddialarını güçlendirme yolunu tercih etmişlerdir. *Tanin*, Rumca gazetelerin iddia ettikleri hususların asılsız olduğunu Osmanlı raporlarının mantıki ve fennî olduğunu her defasında belirtmiştir. Ayrıca gazeteye göre vapurdaki Rum taifeden başka hiç kimse vapurun topla batırıldığını iddia etmemektedir. Nitekim yolcu ve mürettebattan kurtarılanların çoğunluğu Osmanlı raporlarını teyit eder nitelikte ifade vermiş olup vapurun atılan toplar ile değil mayın yüzünden battığını söylemişlerdir. Esasen Osmanlı tarafının savunduğu iddia sahildeki bataryalar tarafından uyarı maksatlı atılan mermilerin bir vapuru batıracak güçte olmadığı ancak bir, iki yerini delerek küçük hasarlar verebileceği şeklindedir. Buna kanıt olarak vapurun iki dakika gibi kısa bir süre içerisinde batmış olması gösterilmiştir. Dönemin Osmanlı basınındaki diğer bir iddiaya göre ise vapur kaptanı İtalyanlar adına casusluk icra etmektedir (Tanin, 7 Mayıs 1912, Nr. 1323: 3). Nitekim kazanın Trablusgarp Savaşı esnasında gerçekleşmiş olması bu ihtimali güçlendirmektedir. Şayet böyle bir durum varsa kazanın Osmanlı Devleti'ni zor durumda bırakabilmek amacıyla bilinçli bir şekilde yapılmış olabileceği de akla gelmektedir.

Kaza sonrası yaşanan bu fikir ayrılığı sebebiyle ABD sefaretî Osmanlı Harbiye Nezaretî'nden mayınların yerlerini gösteren ayrıntılı haritaları talep etmiş, buna karşılık Osmanlı yetkilileri bu gibi belgelerin verilemeyeceği, mahalli şamandıraların mevkiilerini bulunduran haritaların verilmesinin yeterli olduğunu kendilerine iletmişlerdir (Altun, 2021: 47). Osmanlı Harbiye Nezaretî'nin bu talebe olumlu bakmamasının esas nedeni elbette ki millî güvenliğe tehdit oluşturabilme ihtimalinden kaynaklanmaktadır (BOA, BEO, 4041/303013; BOA, DH.MTV., 41/11, Lef 15, Lef 33, Lef 86). Talepleri olumsuz sonuçlanan Amerikalılar vapurun top atışları sonucu battığı iddiasını kanıtlayabilmek için dalgıçlar vasıtasıyla vapurun batışını dahi incelemeyi düşünmüşlerdir (Tanin, 9 Mayıs 1912, Nr. 1325: 1).

Vapurun, Amerika bandıralı olması sebebiyle kaptan ve taifesinin kendi himayelerine verilmesi Amerikan konsoloslugu tarafından talep edilmiştir. Ancak yapılan tahkikat sonunda kusurlu bulunan vapur kaptanı Rum hastanesinden alınarak hapis hane hastanesine nakledilmiştir. Kaptanın bu hastaneye nakli Amerikan konsoloslugu harekete geçirmiş ve kaptanın tahliyesi Osmanlı makamlarından talep edilmiştir. Ancak kaptanın Yunan tebaasından olması nedeniyle bu talep reddedilmiştir (Tanin, 8 Mayıs 1912, Nr. 1324: 3). Amerikalılar buna itiraz etmişlerdir. Yine de Osmanlı makamlarından olumlu cevap alamamışlardır. Osmanlı yetkilileri kaptanı sorguya çekerken tercüman bulundurmaya ihmal etmemiştir (Tanin, 10 Mayıs 1912, Nr. 1326: 2). Kazadan sonra Amerikalıların mürettebatla irtibatını kısa sürede kesmiş olması ve olayın üzerine fazlaca gitmemesi esasında vapurun Amerika himayesinden çıktığını veyahut iki devlet arasında siyasi ve ticari bir krize dönüşmemesinin istenilmesinden kaynaklanmaktadır. Ayrıca Yunan konsolosunun olaya müdahale etmesi vapurun Yunanistan ile bağlantısı olduğu şüphelerini akla getirmektedir (Altun, 2021: 48). Esasında olayın ardından yaşananlara bakıldığında tarafların kazayı büyütme istemedikleri anlaşılmaktadır. Savaş sonrası Osmanlı-ABD ilişkilerinin seyrine bakıldığında olumsuz herhangi bir sürecin yaşanmamış olması bu görüşü güçlendirmektedir.

Sonuç

Denizlere hakimiyet sanayileşmiş, deniz aşırı ticaret yapan ülkeler için oldukça önemli bir husustur. Sanayi devrimi sonrası sömürgecilik yarışı artmış, Batılı ülkeler ürettiği malları buharlı gemilerle pazarlarına ulaştırmıştır. Batı, gemi teknolojisinde ilerlemesine karşılık, Osmanlı Devleti bu duruma yeterince ayak uyduramamıştır. Osmanlı vapurlarının zamanla artan talep karşısında yetersiz kalması neticesinde yabancı deniz şirketleri Osmanlı sularında hâkim pozisyona yükselmişlerdir. Artan deniz ticareti beraberinde kazaların da artmasına neden olmuştur. Bu kazalardan biri de İzmir temelli bir şirket olan Hacı David Vapur Şirketi'ne ait Teksas Vapuru'nun batmasıdır. Birçok insanın hayatını kaybettiği, yaralandığı veyahut kaybolduğu bu elim kaza sonucunda olayın sebebi üzerinde yaşanan tartışmalar Amerikan konsoloslugu ile Osmanlı Devleti'ni karşı karşıya getirmiştir. Rumlar bu olayda Amerikalılar ile birlikte hareket etmişler ve basın organlarında Osmanlı Devleti'ni haksız duruma düşürmeye çalışmışlardır. Amerikalılar Osmanlı bataryalarından uyarı maksatlı atılan topların vapuru batıracağı iddiasında bulunmaktaydılar. Bu iddia üzerine Osmanlı Devleti gerekli tahkikatları yapmış ve Teksas Vapuru'nun kurallara ve uyarılara uymaması sonucunda mayına çarparak battığını savunmuştur. Vapurun çok hızlı batması ve büyük bir patlama sesinin çıkması mayına çarpma ihtimalini güçlendirmektedir. Nitekim vapur içerisinde çok sayıda Osmanlı tebaasına mensup insanın olması Osmanlı Devleti'nin bu yönde bir fiilde bulunmayacağını ispatlar niteliktedir. Görgü tanıklarının büyük bir kısmı da vapurun mayına çarpması neticesinde battığını söylemişlerdir. Yaşanan bu elim kaza sonucunda Osmanlı-ABD ilişkileri kısa süreli bir gerilim yaşamış olsa da sorun büyük bir krize dönüşmeden çözülmüş ve iki ülke siyasi ve ticari faaliyetlerine kaldıkları yerden devam etmişlerdir.

Çıkar Çatışması Beyanı

Yazar, makale kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmadığını ifade etmiştir.

Etik Beyanı

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. Etik Kurul izni ile ilgili; bu makalenin konusunu oluşturan çalışmanın yazar/yazarları ve hakemleri, Etik Kurul İznine gerek olmadığını beyan etmişlerdir.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

BOA (T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi)*

Sürelî Yayınlar

Tanin

Araştırma Eserleri

- Akyıldız, A. (2006). Osmanlı İstanbul’unda Deniz Ulaşımı. *Antik Çağdan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*, 6, 436-479.
- Akyıldız, A. (2019). *Osmanlı’da Ulaşımın Modernleşmesi*. İstanbul, Timaş Yay.
- Altun, S. (2021). Osmanlı Dönemi’ne Ait Batık Vapurlar. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ordu Üniversitesi, Ordu.
- Aslan, T. (2022). Osmanlı Devleti’nde Yunan Postaları Sorunu. *Near East Historical Review*, 12 (4), 363-379.
- Bostan, İ. (2007). *Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği*, İstanbul Kitap Yay.
- Çiftçi, Ç. (2013). Batıklardan Kaynaklanan Kirlilik ve Uluslararası Batıkların Çıkarılması Sözleşmesi Uygulamaları. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Demir, T. (2005). Osmanlı İmparatorluğunda Deniz Posta Taşımacılığı ve Vapur Kumpanyaları. *OTAM*, 17, 1-17.
- Demircioğlu, F. (2019). Bir Geminin Hikayesi: Germanic/Gülcemal Vapuru (1874-1950), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Dereci, Ş. (2022). Batum Limanı’nda Osmanlı Vapur Seferlerinin Başlamasına Dair Bir Değerlendirme. *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 12 (24), 75-92.
- Düzcü, L. (2013). Osmanlıların Sanayi Çağına Adım Atışına Denizcilikten Bir Örnek: Buharlı Gemiye Geçişte Başlıca Parametreler (1828-1856). *History Studies*, 5 (1), 113-127.
- Ekinci, İ. (2003). Hacı David Vapur Kumpanyası ve Amerikan Boykotu. *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, 9, 53-78.
- Ekinci, İ. (2006). Osmanlı’da Yabancı Vapur Kumpanyaları ve İmajları Hakkında. *Kebikeç*, 21, 73-96.
- Erhan, Ç. (2001). *Türk-Amerikan ilişkilerinin Tarihsel Kökenleri*. Ankara, İmge Kitabevi.
- Güler, Y. (2005). Osmanlı Devleti Dönemi Türk-Amerikan İlişkileri (1795-1914). *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6/1, 227-240.
- Hut, D. (2011). Buharlı Gemiler Çağında Osmanlı Deniz ve Nehir Yolu Ulaşımı. *Osmanlı’da Ulaşım* (ss. 71-101). İstanbul, Çamlıca Yayınları.
- İlhan, T. (2017). Muhammet Duman vd. İzmir Körfez Batıkları. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 2/2, 371-381.
- Karakulak, M. (2017). Rus Vapur ve Ticaret Kumpanyası (Ropit) ve Osmanlı Rus Ticari İlişkileri (1856-1914), Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Kılıçaslan, M. E. (2022). XIX. Yüzyıl Osmanlı Buharlı Nakliyat Ağında Yabancı Kumpanyalar: Kaynaklar ve Problemler. *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 4(7), 145-154.
- Kocaoğlu, B. (2019). Osmanlı Devleti’nde Gemi Kazaları ve Devletin Kazalara Müdahale Usulleri (1763-1856). *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 5(2), 186-202.

* Osmanlı arşiv belgelerinin fon kodları metin içerisinde verilmiştir.

- Kocaoğlu, B. (2020). Osmanlı Ordusu'nda Kılavuz Kullanımına Genel Bir Bakış (XVIII. Yüzyılının Ortalarından XIX. Yüzyılın Başlarına Kadar). *Geçmişten Günümüze Tarih Araştırmaları* (ss. 47-67). Ankara, Gazi Kitabevi.
- Köse, O. (2004). Osmanlı-Amerikan İlişkilerinde Bir Kriz: Hacı David Vapur Kumpanyası Boykotu (1911). *Belleten*, 68 (252), 461-482.
- Özdemir, M. M. (2018). Denizcilikte Yelkenliden Buharlılara Geçiş Dönemindeki Tereddütler ve Tartışmalar. *Tarih ve Günce*, 1(3), 111-124.
- Özdemir, Ş. (2006). Osmanlı Denizciliğinde Gemi Kazaları ve Dalışlar. *OTAM*, 19, 365-380.
- Sarıyıldız, G. (2003). Mısır'da Kurulan Mecidiye Vapur Kumpanyası ve Faaliyetleri. *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, 9, 17-36.
- Tatlısuluoğlu, A. (2008). Çanakkale Boğazı Deniz Kazaları ve Çevreye Olan Etkileri. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Tekinsoy, Y. E. (2021). İkinci Meşrutiyet Dönemi'nde İttihatçıların Millî Bir Vapur İşletmesi Kurmaya Yönelik Teşebbüsü: İttihâd Seyr u Sefâ'in Anonim Şirket-i Osmâniyesi. *Karadeniz Araştırmaları*, XVIII (71), 627-651.
- Tızlak, F. (1991). İngiltere'nin Fırat Nehrinde Vapur İşletme Girişimi Hakkında Yeni Bilgiler (1834-1836). *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(1), 293-301.
- Uygun, S. (2016). Karadeniz Sularında Fransız Paquet Vapur Kumpanyası (1878-1914). *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 20, 137-172.
- Yıldız, Ö. (2012). *II. Meşrutiyet'ten I. Dünya Savaşı'na Osmanlı Devleti'nde Deniz Ticareti (1908-1914)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Zorlu, T. (2006). Osmanlı İstanbul'unda Deniz Teknolojisi (XVIII-XIX. Yüzyıllar). *Antik Çağdan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*, 6, 344-353.



Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (KMÜ EFAD)

Karamanoğlu Mehmetbey University Journal of Literature Faculty

E-ISSN: 2667 – 4424

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/efad>



Tür: Araştırma Makalesi
Kabul Tarihi: 15 Ekim 2023

Gönderim Tarihi: 19 Eylül 2023
Yayımlanma Tarihi: 29 Ekim 2023

Atıf Künyesi: İskender, H. (2023). The Interplay of Polysemy and Prototypes: A Prototype Theory Approach to the Turkish Polysemic –İlk Morpheme. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 6 (Cumhuriyet'in 100. Yılı Özel Sayısı), 56-76.

DOI: <https://doi.org/10.47948/efad.1362704>

THE INTERPLAY OF POLYSEMY AND PROTOTYPES: A PROTOTYPE THEORY APPROACH TO THE TURKISH POLYSEMIC –*LİK* MORPHEME

Halil İSKENDER*

Abstract

In contrast to the classical Aristotelian view of categorization, which defines category membership based on compliance with necessary and sufficient conditions, the newly emerging Prototype Theory contends that categories are formed around prototypes, also known as “best examples”. A particularly relevant set of data stems from the observation that speakers do not assign an equal degree of membership to all members within a given category, a phenomenon known in the field as “prototype effects”. On the linguistic side of the discussion, proponents of Prototype Theory argue that the polysemy of linguistic elements, whether morphemes, words, or syntactic structures, should be analyzed in a manner analogous to categories. Just as categories have “prototypical” or “exemplar” members, polysemous linguistic objects have “prototypical” or “exemplar” interpretations, from which non-prototypical, slightly deviant interpretations are derived. This study aims to characterize the polysemous Turkish suffix –*lık* through a prototypical analysis, operating on the assumption that language is a dynamic and evolving entity that interacts bidirectionally with cognitive structures. It is proposed that the myriad of interpretations associated with –*lık* can be captured around a prototypical core meaning of “property-based relation”, and that other readings can be derived from this core by slight meaning alterations. I also incorporate Langacker’s theory, positing that non-prototypical interpretations may also act as a node from which both prototypical and non-prototypical interpretations branch. Our findings indicate that Prototype Theory offers a more fitting analytical framework for understanding –*lık* compared to the classical Aristotelian view, which proves less adequate for this analysis.

Keywords: –*lık*, Polysemy, Conceptualization, Prototype Theory, Aristotelian Categorization.

* Dr. Öğr. Üyesi, Kırklareli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Kırklareli/Türkiye.
E-posta: hiiskender@gmail.com, Orcid: <https://orcid.org/0000-0001-6974-6538>.

Çokanlamlılığın Prototiplerle Etkileşimi: Türkçedeki Çokanlamlı –*İlk* Biçimbirimine Prototip Kuramı Temelli Bir Yaklaşım

Öz

Ulam üyeliğini gerekli ve yeterli şartlara sahip olma temelinde tarif eden klasik Aristotelesçi ulamlama görüşünün aksine, nispeten yeni ortaya atılmış olan Prototip Kuramı, ulamların “en iyi örnekler” diye de adlandırılan birtakım prototipler etrafında husule geldiğini serdetmektedir. Konuya dair bir dizi muayyen veri, konuşurların belirli bir ulamdaki her üyeye eşit derecede üyelikler atamadıkları gözlemini nazarlara vermektedir. Bu, alanyazında “prototip etkileri” diye tabir edilen bir olgudur. Tartışmanın dil bilimi tarafında, Prototip Kuramı’nın müdafileri ister biçimbirimler, ister kelimeler, isterse de söz dizimi yapıları olsun, her nevi dil unsurundaki çokanlamlılığın ulamlara benzer bir minvalde tahlil edilmesi gerektiğini savunmaktadır. Tıpkı ulamların “prototipik” veya “emsal” üyelere sahip olması gibi, çokanlamlı dil unsurları da “prototipik” veya “emsal” yorumlanmalarla mücehhezdir, ki prototipik olmayan, ayrıksı manalar bu prototipik yorumlamalardan türetilir. Bu çalışma, dilin bilişsel yapılarla çift yönlü etkileşim içinde devinen ve evrilen bir varlık olduğu varsayımından hareketle, Türkçedeki çokanlamlı –*İlk* ekini prototipik bir tetkikle serimlemeyi hedeflemektedir. Bu çalışmada –*İlk* ile ilişkili sayısız anlamlandırma biçiminin, “mahiyete dayalı ilişki” diye nitelenebilecek prototipik bir çekirdek mana etrafında devşirilebileceğini ve diğer okumaların küçük anlam değişiklikleriyle bu çekirdekten türetililebileceğini teklif edilmektedir. Ayrıca, Langacker’ın kuramına isnat edilerek prototipik olmayan manaların hem prototipik hem de prototipik olmayan başka alt anlamların dallandığı birer boğum noktası teşkil edebileceği ileri sürülmektedir. Bulgularımız, Prototip Kuramının, bu tetkik için pek de kifayet arz etmeyen klasik Aristotelesçi tasnife kıyasla, –*İlk* ekini anlamak için çok daha sağlam bir analitik çerçeve sunduğunu bizlere göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: –*İlk*, Çokanlamlılık, Kavramsallaştırma, Prototip Kuramı, Aristotelesçi Ulamlama.

Introduction

Language serves as a prism through which human conceptualization is refracted and examined. Language is not merely a passive conduit for transmitting information; rather, it actively shapes and delineates the scope of our cognitive categories. In other words, it is through linguistic structures and representations that we can rigorously interrogate the existence or non-existence of particular concepts (Aarts, 2007: 166-168; Croft & Cruse, 2004: 328-329).

One of the most salient exemplifications of the labyrinthine interplay between linguistic configurations and conceptual categorization paradigms is encapsulated in the construct of prototypicality. This heuristic is ubiquitously mobilized in scholarly dialogues scrutinizing polysemy, an intrinsically multidimensional linguistic phenomenon wherein a solitary lexical element proffers an array of interrelated semantic interpretations. Such inherent polysemic tendencies yield a fecund semiotic tapestry, the individual threads of which connote divergent facets of a singular, undergirding conceptual schema. These variegated semantic vectors thus collectively delineate a continuum of conceptual nuances, consequently exposing the intricate cognitive architectures that human beings utilize for the processes of categorization and conceptual apprehension (Croft & Cruse, 2004: 109-110).

Therefore, the polysemic characteristics inherent in linguistic units function as an illustrative archetype for scrutinizing the labyrinthine intricacies embedded within frameworks of conceptual categorization. This perspective serves to underscore the synergistic and mutable interrelationship that subsists between linguistic formulations and cognitive blueprints, thereby escalating the imperative for increasingly nuanced academic inquiries into this area of study.

In the domain of linguistics, a cardinal endeavor involves the meticulous disassembly of linguistic systems with the aim to elucidate their foundational architectures and operative tenets (İskender, 2023: 91-92). Within this investigative ambit, a disproportionate scholarly focus has been conferred upon the examination of morphemic structures, and notably, upon those that display polysemic attributes. Such a concentrated focal point has concomitantly augmented our comprehension of semantic intricacies and multiplicities. In this context, the Turkish morpheme –*İlk*, distinguished by its pluralistic semantic and pragmatic usages, serves as an intriguing locus for academic disquisition. To substantiate this exploration, the analytical framework furnished by Prototype Theory is deployed as it avails a more multifaceted and adaptive investigative lens for delving into the polysemic idiosyncrasies of the –*İlk* morpheme.

Additionally, Langacker's (1987) approach on cognitive grammar is incorporated, suggesting that non-prototypical interpretations may serve as nodes from which both prototypical and non-prototypical interpretations branch off. This dual theoretical approach allows for a richer, more comprehensive understanding of the morpheme, particularly when juxtaposed against the more prescriptive categorization schemas endorsed by classical Aristotelian categorization. Particularly, this study operates on the premise that the manifold interpretations associated with *-Iik* coalesce around a prototypical core meaning of "property-based relation". It is from this semantic nucleus that other, less central interpretations emanate. To substantiate this exploration, the analytical framework furnished by Prototype Theory is deployed, as it offers a more multifaceted and adaptive investigative lens for delving into the polysemic idiosyncrasies of the *-Iik* morpheme, particularly when juxtaposed against the more prescriptive categorization schemas endorsed by classical Aristotelian categorization.

While the broader academic discourse often engages with Prototype Theory as an independent subject of study, here we harness it as an analytical tool for specific empirical data. The foundational assumption undergirding this work is that language serves as a crucial lens through which conceptualization can be examined. The scope of our investigation is, therefore, not to provide an exhaustive discussion on Prototype Theory or categorization paradigms but to shed light on the myriad ways the *-Iik* suffix is used in the Turkish language. We leverage the analytical strength of Prototype Theory to dissect the data. By focusing on the semantic landscape of the *-Iik* suffix, this paper contributes to a deeper understanding of language as a dynamic system that reflects cognitive processes and categorization paradigms.

The manuscript is organized to facilitate a comprehensive and methodical exploration of its central research themes and questions. Section 1 focuses on the theoretical foundations of cognitive categorization. It delves into various underlying theories, from Piaget's model of cognitive development to Aristotle's Classical Categorization, ultimately positioning Prototype Theory as a dynamic framework for the study of conceptual categorization. Section 2 is dedicated to the empirical scaffolding that underpins Prototype Theory. This part offers a sweeping survey of prototype effects, highlighting both the empirical evidence and epistemological rationale that validate the use of Prototype Theory. In Section 3, the manuscript embarks on an interdisciplinary examination of the interplay between categorization and polysemy. It covers key constructs such as radial categories and local prototypes, elements that contribute to understanding linguistic dynamism. Section 4 serves as the analytical centerpiece of the research, where the study culminates. Here, the theoretical and empirical frameworks elucidated in the preceding sections are applied to the specific case study of the polysemic Turkish morpheme *-Iik*. A meticulous analysis of the various semantic dimensions of *-Iik* is presented, all contextualized within the conceptual scaffolding provided by Prototype Theory. The paper ends with concluding remarks.

1. Theoretical Foundations of Cognitive Categorization

Categorization serves as an indispensable cornerstone in cognitive functioning, exerting a ubiquitous influence across diverse dimensions of human life (Geeraerts, 1997: 7). From the taxonomic classification of biological entities (Rosch, 1978: 27) to the engagement with abstract linguistic constructs (Turgay, 2020: 114), categorization operates as a crucial cognitive scaffold, enabling individuals to navigate the intricate complexities of existential reality. Far from being a mere epiphenomenon of human thought, categorization acts as an integral mechanism that profoundly shapes both cognitive and linguistic ontologies (Lakoff, 1987: 368).

The primary aim of this section is to undertake an exhaustive analysis of seminal theoretical frameworks that have enduringly enriched academic comprehension of cognitive categorization. In this regard, a focused exploration of three foundational theories is conducted: Jean Piaget's contributions to cognitive developmental psychology (Piaget, 1963), Aristotle's classical categorization theories (Aristotle, 350 BC), and the more recent advancements in Prototype Theory (Rosch, 1973). Each theoretical framework provides distinct epistemological perspectives on the underlying mechanics and structures that facilitate human categorization. A comparative analysis of these paradigms aims to synthesize a

comprehensive understanding of the intricate relationships among categorization, language, and cognitive structures.

1.1. Human Tendency for Categorization

The innate human tendency for categorization is universally recognized as a fundamental aspect of cognitive functionality, significantly influencing perceptual engagements and interactions with the external environment (Lakoff, 1987: 113). From the initial stages of cognitive development, humans exhibit an inclination to organize experientially encountered entities and phenomena into taxonomic structures (Piaget, 1963: 361; Markman, 1991: 7). Whether the activity involves differentiating between animate and inanimate entities, classifying alimentary items based on nutritional profiles, or establishing social ontologies based on observed behavioral norms, categorization operates as a heuristic algorithm designed to simplify the overwhelming complexity of human experience (Rosch, 1978: 28-29).

Rather than being a passive or mechanistically deterministic process, categorization represents an active cognitive endeavor with significant implications for ideational paradigms. The act of partitioning entities into distinct taxonomic categories imbues the experiential realm with semantic coherence, thereby serving as an interpretative framework for understanding reality (Lakoff, 1987: 5-6). These taxonomic structures function as repositories for an array of associated meanings, attributes, and normative expectations, influencing not just perceptual frameworks but also subsequent operational interactions with categorized entities. For example, designating an object as a “tool” not only locates it within a specific semantic domain but also prescribes a set of functional interactions congruent with that categorization (Barsalou, 1983: 216-218).

Moreover, the act of categorization remains inherently dynamic, subject to ongoing refinement based on new experiential inputs, sociocultural factors, and contextual variables. As individuals navigate the complex tapestry of life, their taxonomic frameworks continually adapt to align with a dynamically evolving worldview. This highlights the intrinsically adaptive and evolutionary nature of categorization, underscoring its central role in the construction and modification of conceptual architectures (Geeraerts, 2010: 253-255).

1.2. Piaget’s Theory of Cognitive Development

Jean Piaget, a distinguished figure in the field of developmental psychology, has exerted a lasting influence on the theoretical discourse surrounding cognitive development and its subsequent implications for human behavior. His pivotal contributions constitute a foundational pillar in the broader structure of cognitive psychology, profoundly shaping contemporary paradigms related to cognitive acquisition, processing, and deployment.

Central to Piaget’s theoretical corpus is the notion of “schemas,” conceptualized as cognitive architectures that serve as interpretative frameworks for understanding the external world. Importantly, these schemas represent knowledge rather than definitions and as active processes are not immutable structures; rather, they are dynamic entities subject to alterations contingent upon environmental engagements (Rumelhart, 1980: 40-41). Piaget identified two principal mechanisms responsible for these modifications: assimilation and accommodation (Piaget, 1963: 6-7, 173-175, 275).

The process of assimilation entails the integration of newly acquired experiential data into pre-existing cognitive schemas. In this phase, individuals interpret unfamiliar stimuli through the lens of their established cognitive frameworks. For instance, a child with an existing schema for quadrupedal animals might effortlessly incorporate an encounter with an unfamiliar canine breed into this pre-established cognitive structure (Piaget, 1963: 37).

In contrast, accommodation involves the reconfiguration or formation of novel schemas to account for a more nuanced comprehension of new experiences. Such cognitive recalibration transpires when pre-existing schemas are insufficient for the accurate interpretation of emergent experiential phenomena. To

exemplify, upon encountering a marsupial like a kangaroo for the first time, a child may deem it necessary to formulate a new schema that includes animals with pouches for rearing offspring (Piaget, 1963: 296).

Piaget's theoretical constructs offer significant relevance to the discourse on cognitive categorization. His emphasis on the fluidity of schemas, coupled with the dual mechanisms of assimilation and accommodation, furnishes a nuanced epistemological foundation for comprehending the evolutionary dynamics of categorization. Specifically, Piaget's insights lend a developmental perspective to the study of categorization, suggesting that categorizational abilities and the theoretical frameworks employed for such endeavors are susceptible to modification and refinement throughout the course of ontogenetic development (Piaget, 1963: 120-122). This perspective coheres synergistically with existing scholarly dialogues that underscore the plasticity and adaptability intrinsic to categorizational processes, thereby enhancing the comprehensive understanding of this complex cognitive undertaking.

1.3. Aristotle's Classical Categorization Theory

Aristotle's seminal contributions in the domains of ontology and metaphysics have laid the foundational stratum upon which classical theories of categorization have been erected, thereby exerting a lasting impact on the epistemological and intellectual trajectories within this academic field. This foundational categorization paradigm employs a dichotomous, binary methodology to classify entities according to intrinsic properties (Smith & Medin, 1981: 22-25; Taylor, 1995: 42).

Aristotelian Categorization posits a binary classification mechanism that partitions entities into distinct and mutually exclusive categories predicated on inherent, defining properties. These categories are conceptualized as stable and homogeneous, wherein each member uniformly shares a common set of properties (Aarts, 2007: 11-12). Historically, linguists have appropriated this principle to systematically categorize words into specific lexico-grammatical categories or classes (Aarts, 2007: 25; Lakoff, 1987: 67).

A central tenet of Aristotle's categorial framework resides in the concept of "necessary and sufficient conditions," which demarcate membership within designated ontological classes (Aristotle, 350 BC). In accordance with this Aristotelian model, an entity is obligated to satisfy explicit, predetermined criteria to qualify for inclusion within a distinct category. These criteria serve as definitive benchmarks in the ontological classification of the entity under consideration. For instance, within Aristotelian taxonomical paradigms, an avian entity might be defined by necessary conditions such as the possession of "feathers" and a "beak", supplemented by sufficient conditions like the "capability for flight".

However, Aristotle's classical model is not devoid of intrinsic limitations, especially when applied to polysemic constructs, entities or terms possessing multiple, interconnected semantic dimensions. The Aristotelian focus on "necessary and sufficient conditions" often falters when grappling with the nuanced and fluid attributes inherent in polysemic categories. For example, the traditional Aristotelian definition of a "bird", possibly based on the "capability for flight", conspicuously fails to account for flightless avian species such as ostriches and penguins, thereby revealing the conceptual inadequacies inherent in Aristotle's classical approach to categorization (Murphy, 2002: 28; Lakoff, 1987: 416).

In conclusion, although Aristotle's theoretical framework continues to serve as a canonical touchstone in the field of categorization studies, it has increasingly come under critical examination for its limitations in accommodating the complexities inherent in modern paradigms of categorization, particularly those related to polysemic or multi-dimensional entities. Nonetheless, Aristotle's body of work remains an invaluable point of reference for emerging theoretical models, including prototype theories, thereby enriching our epistemological toolkit and providing a comparative framework through which the evolutionary trajectory of categorization theories can be rigorously evaluated (Aarts, 2007: 35-38; Rosch, 1975: 193).

1.4. Prototype Theories: A Dynamic Framework for Conceptual Categorization

Emerging as a pivotal rejoinder to the limitations endemic to classical categorization paradigms, prototype theories have garnered significant scholarly attention for their nuanced epistemological stances on the demarcation of categories. Initiated in the latter half of the 20th century, this theoretical paradigm has been lauded for its adeptness in elucidating the complex cognitive mechanics, especially within the realms of linguistic semantics and conceptual understanding (Geeraerts, 2010: 182-184).

A salient virtue of prototype theories lies in their capacity to adeptly adapt to the fluid and multifarious nature of semantic meaning, a facet of critical import in grappling with the categorization of polysemic lexemes. Unlike classical models, which predicate category membership upon rigid and immutable “necessary and sufficient conditions,” prototype theories advocate for a more relativistic viewpoint, allowing for a gradient approach to category inclusion. This is influenced by an array of variables including sociocultural backdrop, individual experiential history, and nuanced semantic undertones (Croft & Cruse, 2004: 72-73). This ontological malleability permits a more authentic representation of human categorization behavior, thereby capturing the inherent fluidity and dynamism frequently observed in empirical studies.

In juxtaposition with Aristotelian frameworks, prototype theories manifest multiple advantages. Foremost among these is their acknowledgment of the gradated nature of category membership, thereby eschewing the rigid, binary conceptualization that is a hallmark of classical models. Furthermore, prototype theories demonstrate superior efficacy in navigating the ambiguities associated with fuzzy boundaries and atypical instances, perennial challenges for Aristotelian frameworks (Rosch, 1975: 225-226). Lastly, the intrinsic adaptability of prototype theories allows for the integration of individual peculiarities and evolving societal norms, thereby widening their applicability across a myriad of contexts (Hampton, 1995: 701-703).

In conclusion, this analytical exposition has woven together a multifaceted array of perspectives, from psychological, philosophical, to linguistic disciplines, to engender a more holistic understanding of cognitive categorization. Prototype Theory stand as a contemporaneous advancement, proffering a context-sensitive and flexible framework uniquely suited for navigating the complex landscapes of polysemic categorization. By contrasting varied theoretical paradigms, this section aspires to erect a sturdy intellectual edifice for subsequent scholarly engagement with the Turkish *-Ik* morpheme, thereby enriching our theoretical discernment of the intricate interplay between linguistic architectures and cognitive processes.

2. Empirical Foundations Underpinning Prototype Theory of Categorization

The principal objective of this section is to meticulously scrutinize the empirical corpus that substantiates Prototype Theory, specifically centering on the explication of prototype effects. These effects serve as empirical benchmarks that corroborate the foundational principles of the theory, thus reinforcing its heuristic applicability.

2.1. A Panoramic Survey of Prototype Effects: A Preliminary Evaluation

The notion of “prototype effects” functions as a pivotal component in the empirical validation of Prototype Theory. This conceptual cornerstone encompasses a gamut of cognitive and behavioral phenomena elicited during tasks that necessitate categorization (Taylor, 2006: 70-71).

Far from being mere theoretical constructs, these prototype effects manifest palpably across a diverse range of experimental paradigms and ecological contexts. Consider, for instance, the task of assessing the avian attributes or colloquially, “birdiness” of various taxa within the avian classification. Certain exemplars, like robins, garner a statistically elevated degree of prototypicality in comparison to other taxa, such as penguins. This lends empirical credence to the assertion that categorical inclusion operates on a gradient scale as opposed to a binary one, thereby challenging the foundational assumptions of classical categorization paradigms (Geeraerts, 2010: 83-84).

Prototype effects, therefore, assume a critical position in delineating Prototype Theory from classical models, particularly those predicated on Aristotle's framework of "necessary and sufficient conditions" governing category inclusion. In contrast to the rigid schemas posited by classical models, Prototype Theory, bolstered by empirical evidence surrounding prototype effects, offers a more pliable framework that accommodates variations in categorization, modulated by cultural, contextual, and individual factors (Taylor, 2006: 284).

In summary, prototype effects represent a compelling vector of empirical validation that augments both the theoretical rigor and pragmatic utility of Prototype Theory. These effects serve as tangible manifestations of the theory's axiomatic tenets, endowing it with a robust empirical scaffold that demarcates it from its classical forerunners in the domain of categorization theories.

2.2. Empirical and Epistemological Foundations of Prototype Theory

The empirical corroboration of Prototype Theory is both expansive and interdisciplinary, encompassing a diverse range of categories and functional domains. A seminal contribution to this scholarly landscape was advanced by William Labov, who undertook a nuanced analysis of the categorization paradigms pertaining to domestic receptacles, which include cups, bowls, and vases (Labov, 1973: 357-359). Labov's empirical scrutiny revealed that such categories are not delineated by a fixed compendium of necessary and sufficient characteristics; rather, they are contingent upon normative or representative exemplars and their concomitant functionalities. This avenue of research is congruent with Wittgenstein's prior philosophical treatise, which posits that categories do not exhibit uniformity but instead display a structure reminiscent of "family resemblance" (Wittgenstein, 1978: 32).

Building on these preliminary insights, Eleanor Rosch delved into the realm of chromatic categorization. Through rigorous empirical investigation, she demonstrated that color categories are not capricious constructs but are organized around focal or prototypical hues (Rosch et al., 1976: 409-411). Rosch's (1973, 1975, 1978) scholarly oeuvre argues that categories, once thought to be subject to cultural idiosyncrasies, such as terminological frameworks for colors, actually coalesce around prototypes that garner universal acknowledgment.

The empirical evidence amassed from these inquiries corroborated that these categories are also susceptible to prototype effects, wherein certain members are consistently evaluated as more archetypal than others (Lakoff, 1987: 41). This body of empirical data is in harmony with the foundational principles of Prototype Theory, thereby buttressing the notion that categories are not impermeable, static entities but are rather dynamic structures organized in a concentric fashion around prototypes.

2.3. Comparative Efficacy of Prototype Theory Relative to Classical Aristotelian Categorical Frameworks

The accumulated empirical evidence underpinning Prototype Theory serves a bifurcated function: It both legitimizes the theoretical architecture of Prototype Theory and concurrently highlights its enhanced applicability in juxtaposition with classical Aristotelian taxonomies. One of the most conspicuous virtues of Prototype Theory lies in its capacity to accommodate graded memberships within categorical infrastructures. This stands in stark antithesis to Aristotelian paradigms, which advocate for a dichotomous, rigid demarcation of category membership and are thus ill-suited for navigating more nuanced, graded instances.

While Aristotelian categorization has historically been seminal in the annals of taxonomic thought, it exhibits notable limitations when confronted with intricate linguistic phenomena such as polysemy. The structural intransigence endemic to Aristotelian frameworks impedes their capacity to encapsulate the dynamic fluidity and multifarious semantic nuances inherent in polysemous lexical entities, a limitation epitomized in the treatment of morphemes like *-İlk* (Lakoff, 1987: 416). This circumscription is further

compounded by the Aristotelian presupposition of unambiguous, immutable boundaries circumscribing categories (Taylor, 1995: 42).

In contrast, Prototype Theory is buttressed by a robust empirical foundation, manifested through an extensive corpus of interdisciplinary research that traverses the domains of linguistics, psychology, and cognitive science (Taylor, 2006: 59). Aristotelian taxonomies, in contradistinction, often hinge upon abstract logical or philosophical postulates that may unravel under empirical scrutiny (Taylor, 1995: 23-24).

Additionally, Prototype Theory exhibits a level of adaptability and plasticity that permits the assimilation of contextual, cultural, and individual idiosyncrasies into the categorization process. Classical Aristotelian frameworks, encumbered by their a priori, immutable criteria for category demarcation, conspicuously lack this degree of flexibility, thus rendering them deficient in capturing the dynamic interplay between cognitive and linguistic variables (Taylor, 1995: 53).

Aristotelian categorization predicates itself on the foundational supposition that all category members exhibit a uniform assemblage of properties, a tenet that falters when confronted with polysemous entities such as *-ilk*, where disparate meanings may manifest varying degrees of saliency and prototypicality (Smith & Medin, 1981: 10). Given its conceptual malleability and empirical substantiation, Prototype Theory avails a more robust schema for navigating the semantic complexities inherent in such polysemous categories (Geeraerts, 1997: 123).

In summation, Prototype Theory proffers a more agile, empirically corroborated, and nuanced analytical paradigm for the scrutiny of categorization phenomena. Its intrinsic strengths relative to classical Aristotelian frameworks render it particularly well-suited for dissecting the intricacies of human cognitive and linguistic categorization, particularly within the ambit of polysemic structures.

3. Categorization and Polysemy: An Interdisciplinary Examination

Within the intersecting disciplines of cognitive psychology and linguistics, language serves as a fulcrum for unraveling the intricate mechanisms that underpin the process of categorization. Contravening the notion of words as mere arbitrary symbols, contemporary academic discourse posits that lexical units function as epiphenomena of intricate cognitive processes, thereby informing the taxonomic stratification and ontological conceptualization of our external milieu (Taylor, 1995: 189-190). This epistemological orientation towards linguistic constituents becomes especially salient when contemplating multifaceted morphological phenomena, such as the polysemous Turkish morpheme *-ilk*. This section seeks to elucidate the complex architectures undergirding linguistic meaning and categorization, particularly as these relate to the domain of lexical polysemy.

3.1. Prototype Theory and Its Implications for Polysemy

A cardinal aspect of this discourse focuses on the applicability of Prototype Theory to the lexico-semantic construct of polysemy. According to this theoretical vantage point, analogous to how categorical frameworks feature prototypical exemplars, polysemous lexical units likewise encompass a “prototypical sense”. This archetypal meaning functions as an anchoring nexus from which peripheral senses radiate, thereby establishing a radially organized semantic landscape (Langacker, 2006: 147). As a consequence, the kaleidoscopic meanings attributed to a polysemous lexeme are not isolated or fragmented; rather, they are orchestrated within a relational matrix that is anchored by a prototypical sense. This theoretical edifice furnishes a capacious and integrative scaffolding that expounds upon the intricate interrelationships among the myriad meanings ascribed to a singular lexical entity.

3.2. Radial Categories: A Conceptual Cornerstone in Polysemic Analysis

The theoretical construct of “radial categories” occupies a pivotal position within the intellectual architecture of Prototype Theory, particularly with respect to its relevance in the arena of polysemy. Initially articulated by Lakoff (1987: 91), this paradigm posits that the variegated semantic valences of a lexeme are hierarchically orchestrated, with a prototypical sense assuming a centralized or core position. Subsidiary meanings emanate radially from this epistemic core, analogously to the spokes diverging from the hub of a wheel (Lakoff, 1987: 97-98).

To illustrate, take the lexical item “run” as an exemplar. Its most prototypical usage pertains to the physical act of moving rapidly on foot, as evidenced in the locution, “He ran across the field.” This quintessential interpretation serves as the gravitational center around which peripheral meanings orbit. For example, in the utterance “The stream runs through the valley,” the lexeme “run” accrues additional semantic layers by suggesting that the water (the trajector) flows continuously through the valley (the landmark), thereby enriching the foundational sense of rapid motion. Further semantic permutations, such as “The contract has run its course,” enhance the prototypical concept by incorporating a temporal dimension to the act of running.

3.3. Dynamic Nature of Langacker’s Schematic Networks

Langacker’s (1987) groundbreaking conceptualization of “local prototypes” introduces an additional layer of analytical nuance to our understanding of polysemy and categorization. Langacker contends that linguistic systems encapsulate a repository of codified symbolic assets. When a speaker’s intended conceptual framework misaligns with this pre-existing lexical repository, an extant semantic entity, termed the “local prototype” by Langacker, may undergo adaptive recalibration to meet emergent contextual exigencies (Langacker, 1987: 381-382).

Within this construct, the local prototype serves as a foundational semantic cornerstone, offering a substrate for subsequent semantic elaboration or refinement. As these emergent usages gain sociolinguistic validation and become institutionalized, they may likewise ascend to the status of local prototypes, thus enriching the semantic lexicon of the overarching linguistic system. This theoretical framework effectively illuminates the intrinsic volatility and dynamism inherent in the process of linguistic evolution. It posits that although a central or prototypical meaning may function as an initial semantic lodestar, the boundaries of a lexical category remain malleable and are continually susceptible to reconfiguration and augmentation (Langacker, 1987: 380).

According to Langacker (1987), linguistic systems are dynamic, not static, repositories of symbolic meanings. These meanings undergo evolutionary changes as they adapt to novel contextual imperatives, thereby engendering modified “local prototypes”. Within this conceptual structure, local prototypes operate as rudimentary semantic components, establishing the groundwork for subsequent semantic nuance and elaboration. As these novel meanings secure societal endorsement, they too may evolve into local prototypes, thus widening the semantic ambit of the language system.

Langacker (1987) further underscores that schematic networks, which orchestrate these prototypes, are dynamic entities in constant flux, owing to the vicissitudes of language use. He accredits language users with two pivotal faculties in facilitating this evolution. First, the capacity to distill schemas that encapsulate the commonalities among more specific structures; and second, the aptitude to discern similarities that potentially extend existing categories into higher-order schemas. Langacker (1987) also concedes that not all semantic extensions originate from perceived similarities; some are birthed from cultural or contextual associations. However, these extensions can be seamlessly integrated into his dynamic schematic network framework, reinforcing the notion that lexical categories are not intractable but are incessantly amenable to reevaluation and extension (Langacker, 1987: 382-384).

This section has embarked on a meticulous investigation into the symbiotic interplay between Prototype Theory and the phenomenon of polysemy. I have elucidated how Prototype Theory furnishes a robust analytical toolkit for decoding the complex semantic architectures immanent in polysemous lexemes.

This stands in pronounced contrast to the limitations inherent in classical taxonomic frameworks, which frequently fall short in encapsulating the semantic malleability and heterogeneity endemic to natural language. The discourse has navigated historical trajectories, probed the construct of radial categories, and culminated in an assessment of Langacker's (1987) notion of dynamic schematic networks, which serves as an explanatory mechanism for comprehending the evolutionary fluidity of linguistic systems. Subsequent section will empirically corroborate these theoretical assertions through an analysis of the Turkish morpheme *-ilk*, situated within this analytical framework.

4. Nested Prototypes: Polysemy of Turkish *-ilk*

In preceding discussions, the narrative has underscored the role of Prototype Theory as a cognitive apparatus instrumental in delineating the structure of human conceptual frameworks, rather than confining its utility to purely linguistic phenomena. As we segue into the ensuing discourse, attention will be reallocated to the linguistic ramifications of this theoretical construct, with an emphasis on its applicability to the polysemous dimensions of language. Specifically, the analysis will target the multifaceted semantic properties of the Turkish morpheme *-ilk*¹, utilizing Prototype Theory as the guiding analytical paradigm. In adherence to Langacker's (1987) theoretical architecture, we posit that a comprehensive understanding of *-ilk* mandates an approach that accommodates the fluidity inherent in schematic networks. Distinct from classical models, these schematic networks constitute perpetually adaptive structures, which are contoured by linguistic practice. In relation to *-ilk*, an intricate web of cognitive routines prevails, elicited by speakers to varying extents in accordance with both entrenched conventional units and particular instances of linguistic deployment.

4.1. Exploring the Multifaceted Semantics of the *-ilk* Morpheme

The *-ilk* morpheme arises as a compelling focus of investigation within the realm of Turkish linguistics (Ergin, 1962: 144-147; Hatiboğlu, 1974: 102-103; Zülfikar, 1991: 110-112; Korkmaz, 2003: 55-58; Göksel & Kerslake, 2005: 61; van Schaaijk, 2020: 457-461). Polysemy – defined as the association of a single lexeme with multiple interrelated meanings (Murphy, 2010: 84)– is distinctly manifested in the diverse applications of the *-ilk* morpheme. A thorough analysis of this morpheme's functionality across various linguistic contexts is instrumental in clarifying its integral and ubiquitous role within the lexical infrastructure of the Turkish language.

The *-ilk* morpheme stands as a prominent exemplification of polysemy, representing the fascinating linguistic phenomenon in which a singular morphemic element is correlated with multiple interconnected meanings. Its utilization across a wide range of contexts underscores its critical function within the Turkish lexicon. Predominantly, the *-ilk* morpheme operates to formulate nominal derivatives that articulate “the quality of X” when appended to a root word. However, the semantic purview of this morpheme substantially surpasses this foundational signification, enveloping a diverse array of concepts, including duration, instrumentality, and temporality, among others (Göksel & Kerslake, 2005: 61-62). Accordingly, the multidimensional attributes of the *-ilk* morpheme establish it as a paradigmatic instance of polysemy within the morphological framework of Turkish.

The exceptional ability of the *-ilk* morpheme to encapsulate and articulate a vast spectrum of meanings bears significant ramifications for the understanding and usage of polysemy in Turkish. For

¹ It is imperative to emphasize that while the focal point of this paper is concentrated on the examination of polysemy inherent in the morphological construct of *-ilk*, the methodological framework, predicated upon Prototype Theory, is inherently extensible. As a result, it possesses the capacity for transference and application across a myriad of morphological paradigms, lexical units, and syntactic configurations. For an expanded purview encompassing both structural and contextual dimensions of polysemy within the Turkish linguistic framework, readers are encouraged to consult Burns (1992). Additionally, for an exhaustive analytical treatment focusing specifically on the polysemy inherent in Turkish verbs, reference may be made to Uçar (2009). For insights into the role of situational context as a contributing factor to polysemy in the Turkish language, Boz and Türkoluk (2022) offer further exploration.

example, the lexeme *sağlık*, derived through the application of the *-İlk* morpheme, may be construed as “sanitation,” or alternatively, as denoting “the quality of being healthy,” or “the quality of being alive” contingent upon the specific contextual factors in which it is embedded. This context-sensitive dependency highlights the intricate and dynamic semantic interplay that the *-İlk* morpheme adeptly captures. Moreover, the morpheme’s integration into lexemes such as *günlük* “daily” or “diary” and *ahretlik* “for the afterlife” or “adoptive daughter” vividly exemplifies its capacity to generate context-dependent meanings. Through the deployment of the *-İlk* morpheme, these lexemes are endowed with the potential to convey both conventional and specialized meanings, thereby enriching and complexifying the lexical landscape of Turkish.

Venturing into the more specialized semiotic realms, it becomes evident that numerous instances are anchored to convey a confined semantic dimension, often singular in its hue. As a case in point, the lexeme *sağlık* primarily evokes the notion of “sanitation”, a potent interpretation. Concurrently, its potential semiotic scope might encompass “the essence of health”, as exemplified in the adage *Sağlık her şeyin başıdır* “Health reigns paramount”. Similarly, *günlük*, emblematic of “daily wage”, retains this specialized undertone alongside its inherent connotation “relating to a day”, as evidenced in *günlük plan* “daily schedule”. In another intriguing exemplification, *ahretlik* “adoptive daughter” manifests a semiotic augmentation, potentially anchored in sociocultural paradigms that have historically construed females as being more susceptible to vulnerabilities. Consequently, within the parental purview, a daughter’s significance eclipses the temporal realm encapsulated by *dünyalık* “wordly (savings)” and ascends to the metaphysical dimension signified by *ahretlik* “savings for the Hereafter”. Such lexical nuances prompt a postulation: linguistic acquirers might either architect sophisticated cognitive schematics for such lexemes or assimilate them in their pristine, undistorted state. This conjecture, while tantalizing, awaits empirical validation.

There appears to be an inherent predilection for rejuvenating extant lexemes, as opposed to conferring novel nomenclatures. Retrospectively analyzing the linguistic fabric of the Turkish language, it becomes salient that the lexeme *ahretlik* “adoptive daughter” was adroitly transmuted and lexicalized from its pedestrian, quotidian connotation to signify adoptive daughters. Arguably, the tools of linguistic evolution might have forged a distinctive word, appropriated an exogenous one, or even adopted a prolix expression. Nonetheless, the very abundance of polysemous instances serves as a poignant testament: the act of rejuvenating established words, even at the risk of entangling them in a nexus of multifaceted interpretations, remains a predominant strategy in our linguistic evolution (Murphy, 2002: 406).

4.2. Polysemy of the *-İlk* Morpheme

To sharpen our grasp on the multifarious interplay of the *-İlk* morpheme, I now pivot towards an extensive inspection of an eclectic array of linguistic testimonies. This vast compendium of lexemes and syntactic structures exemplifies the expansive operational sphere of the *-İlk* morpheme, elucidating its semantic trajectory from abstract constructs to tangible referents and further. Pertinently, this comprehensive breadth underscores the imperativeness of adopting a prototype-driven classification schema, given the shortcomings of conventional Aristotelian categorizations in capturing the intricate nuances of *-İlk* deployment. This section will venture into the highly polysemous domain of *-İlk*, illuminating its myriad manifestations across varied linguistic domains, embracing attributes, temporal frames, individuals, constructs, geographic demarcations, temporal sequences, pursuits, materials, vocational roles, associations, and other dimensions. The data presented in this section will serve as a basis for the prototype analysis to be developed in the present study. Below, the varied interpretations of *-İlk* are categorized into seven non-exhaustive categories, each indicated by numbers and further divided into subcategories, designated by letters. Additionally, I elucidate lexicalized meanings, signifying words that have accumulated established meanings concurrent with their potential productive interpretations, thereby earning their place in dictionary entries.

1. Property

The property denotation of *-lik* is the most frequent and most easily accessible of the multitude of interpretations it is associated with. Under this interpretation, *-lik* induces an abstract notion of property/quality.

a. Property X

<i>bilge</i> → <i>bilgelik</i>	‘wise → wisdom’
<i>güzel</i> → <i>güzellik</i>	‘beautiful → beauty’
<i>sağ</i> → <i>sağlık</i>	‘alive → health/healthiness’
<i>ufak</i> → <i>ufaklık</i>	‘little → being little’
<i>usta</i> → <i>ustalık</i>	‘expert → expertise’

Lexicalized Meanings

<i>sağ</i> → <i>sağlık</i>	‘alive → sanitation’
<i>ufak</i> → <i>ufaklık</i>	‘little → kid’

b. Possessing X above normal²

<i>ağaç</i> → <i>ağaçlık</i>	‘tree → full of trees’
<i>dağ</i> → <i>dağlık</i>	‘mountain → mountainous’
<i>orman</i> → <i>ormanlık</i>	‘forest → forested/woody’

Lexicalized Meanings

<i>kol</i> → <i>kolluk</i>	‘arm → police’
----------------------------	----------------

c. Deserving (worthy of) X

<i>100 lira</i> → <i>100 liralık</i>	‘100 liras → worthy of 100 liras’
<i>ahret</i> → <i>ahretlik</i>	‘afterlife → for the afterlife’
<i>cennet</i> → <i>cennetlik</i>	‘heaven → deserving of heaven’
<i>dayak</i> → <i>dayaklık</i>	‘beating → deserving a beating’

Lexicalized meanings

<i>ahret</i> → <i>ahretlik</i>	‘afterlife → adoptive daughter’
--------------------------------	---------------------------------

d. Possessing X to a maximum level

<i>aydın</i> → <i>aydınlık</i>	‘lit/illuminated → utterly lit/illuminated’
<i>saçma</i> → <i>saçmalık</i>	‘nonsense → utterly nonsense’

² The use of the term “normal” in this context is to represent a foundational or standard level of a property or characteristic, typically identified or anticipated within a designated category, as delineated by Turgay and İskender (2021). This interpretation is congruent with the insights offered by Kennedy and McNally (2005) relative to gradable adjectives and the standards of comparison. Within this conceptual framework, “normal” implies a standard or common degree of a property or trait, determined by an arbitrary, contextually influenced comparison class. It is crucial to note that this utilization does not assert any value judgments or prescribe normative standards. Instead, it functions to represent a magnitude of a property deemed common or usual within the outlined domain, thereby facilitating distinctions when a property manifests to a degree deemed notable relative to this foundational or “normal” level (Turgay & İskender, 2021: 121-123). This terminology is applied specifically to clarify semantic distinctions in linguistic data and does not presuppose or insinuate any preconceived notions or stereotypes regarding what is to be deemed as “normal” or “standard”. Gratitude is extended to an anonymous reviewer whose insights necessitated a clarification on this matter in a footnote.

2. Duration

Another interpretation frequently associated with *-lık* is that of duration. Under this interpretation, *-lık* refers to a duration-based property, roughly meaning “valid/serving/having served X amount of time”.

a. Valid for X amount of time

<i>ay</i> → <i>aylık</i>	‘month → for a month’
<i>beş yıl</i> → <i>beş yıllık</i>	‘five years → for five years’
<i>bugün</i> → <i>bugünlük</i>	‘today → for today’
<i>gün</i> → <i>günlük</i>	‘day → for a day’
<i>iki adım</i> → <i>iki adımlık</i>	‘two steps → taking two steps (i.e. two steps away)’
<i>ömür</i> → <i>ömürlük</i>	‘life → for life’
<i>şimdi</i> → <i>şimdilik</i>	‘now → for now’

Lexicalized meanings

<i>ay</i> → <i>aylık</i>	‘month → monthly wage (i.e. salary)’
<i>gün</i> → <i>günlük</i>	‘day → diary’
<i>gün</i> → <i>günlük (yevmiye)</i>	‘day → daily wage’

b. At the age of X

<i>kırk gün</i> → <i>kırk günlük</i>	‘at the age of forty days’
<i>on yıl</i> → <i>on yıllık</i>	‘at the age of ten (years)’
<i>üç ay</i> → <i>üç aylık</i>	‘at the age of three months’

3. Individual

-lık may also denote individuals directly, yielding the “person(s) possessing a property” interpretation. Within this capacity, lexemes formed through the integration of the *-lık* suffix frequently assume the responsibility of delineating the roles or statuses of entities within societal constructs.

a. Community possessing property X

<i>genç</i> → <i>gençlik</i>	‘young → the young (people)’
<i>insan</i> → <i>insanlık</i>	‘human → humankind’

b. Quasi X

<i>ana</i> → <i>analık</i>	‘mother → stepmother’
<i>baba</i> → <i>babalık</i>	‘father → stepfather’
<i>kardeş</i> → <i>kardeşlik</i>	‘sibling → honorary sibling’

4. Objects

The object-denoting interpretation of *-lık* is also quite common. Under this reading, *-lık* roughly gives rise to “object serving to store/protect (from) X”.

a. Container of X

<i>Arnavut</i> → <i>Arnavutluk</i>	‘Albanian → Albania’
<i>kalem</i> → <i>kalemlik</i>	‘pencil → pencil case’

kitap → *kitaplık*

‘book → bookshelf’

tuz → *tuzluk*

‘salt → (salt) shaker’

b. Worn/put around X

alt → *altlık*

‘bottom → (teapot) coaster’

baş → *başlık*

‘head → hood’

gerdan → *gerdanlık*

‘neck → necklace’

göz → *gözlük*

‘eye → (eye)glasses’

kenar → *kenarlık*

‘edge → jamb’

kulak → *kulaklık*

‘ear → earpiece / headphones’

yol → *yolluk*

‘way → rug’

Lexicalized meanings

baş → *başlık*

‘head → title’

kış → *kışlık*

‘winter → winter dress’

yaz → *yazlık*

‘summer → summer dress’

yol → *yolluk*

‘way → gift to the passenger’

yol → *yolluk*

‘way → travel allowance’

c. Protecting from X

çamur → *çamurluk*

‘mud → mudguard’

güneş → *güneşlik*

‘sun → parasol’

yağmur → *yağmurluk*

‘rain → raincoat’

d. For making X

elbise → *elbiselik*

‘dress → (fabric) to be made into dresses’

kıyma → *kıymalık*

‘mincemeat → (meat) to be made into mincemeat’

köfte → *köftelik*

‘meatball → (bulgur) to be made into meatball’

5. Places

One may as well use *-lik* to refer to places where the entity denoted by the root is spent/kept/located.

a. Where X is spent

kış → *kışlık*

‘winter → winterhouse’

yaz → *yazlık*

‘summer → summerhouse’

b. Where X is served/sold/bought/kept

benzin → *benzinlik*

‘gasoline → petrol station’

kömür → *kömürlük*

‘coal → coal shed’

c. Where X is situated/located

bakan → *bakanlık*

‘minister → ministry (building)’

rektör → *rektörlük*

‘rector → rectorate (building)’

6. Activities

Activity reading of *-llk* is also quite ubiquitous. Under this interpretation, we have a reading typically related to practicing an occupation.

a. Practicing X

<i>hemşire</i> → <i>hemşirelik</i>	‘nurse → nursing (occupation)’
<i>hoca</i> → <i>hocalık</i>	‘academician → profession of an academician’

b. Full of X

<i>etkin</i> → <i>etkinlik</i>	‘active → activity’
<i>şen</i> → <i>şenlik</i>	‘joyful → festival’

7. Relations

-llk may also denote a property-based relation. Under this reading, a highly vague relation is derived from the denotation of the root.

<i>ben</i> → <i>benlik</i>	‘I → concerning/interesting me’
<i>biz</i> → <i>bizlik</i>	‘we → concerning/interesting us’
<i>dünya</i> → <i>dünyalık</i>	‘world → worldly’
<i>on</i> → <i>onluk</i>	‘ten → ten in one’

Lexicalized meanings

<i>ben</i> → <i>benlik</i>	‘I → identity’
<i>on</i> → <i>onluk</i>	‘ten → decimal’
<i>onda</i> → <i>ondalık</i>	‘at/out of ten → decimal/per ten’
<i>yüz</i> → <i>yüzdelik</i>	‘hundred → percentage’

As can be discerned from the aforementioned exemplifications, the *-llk* morpheme encapsulates a multifarious semantic spectrum³. This spectrum spans from ethereal abstractions associated with qualitative attributes (e.g., *güzel* “beautiful” culminating in *güzellik* “beauty”) to tangible referents indicative of specific objects (e.g., *tuz* “salt” metamorphosing to *tuzluk* “salt shaker”). Moreover, it extends to more idiosyncratic and culturally embedded interpretations, as seen in *ahret* “afterlife” to *ahretlik* “adoptive daughter”.

Such illustrative instances accentuate the exigency for a more nuanced and holistic framework for linguistic categorization. The conventional Aristotelian categorical paradigm proves to be ineffectual in adequately encompassing the intricate functionalities of the *-llk* morpheme. Therefore, this discourse propounds the adoption of a prototype-driven categorization paradigm, further bolstered by Langacker’s (1987) schema analytical approach, to more aptly delineate the semantic nuances inherent to *-llk*.

³ Aygün (2000: 57) enumerates seventeen German morphemes that purportedly correspond to the Turkish suffix *-llk*. While these Germanic counterparts do not exhibit semantic attachment to specific usages, largely owing to their inherent ambiguity and lexically-driven application, they nonetheless serve as empirical evidence attesting to the extraordinary polysemy of the Turkish *-llk* morpheme.

4.3. Cognizance of Schematic Constructs and Prototype-Driven Analysis

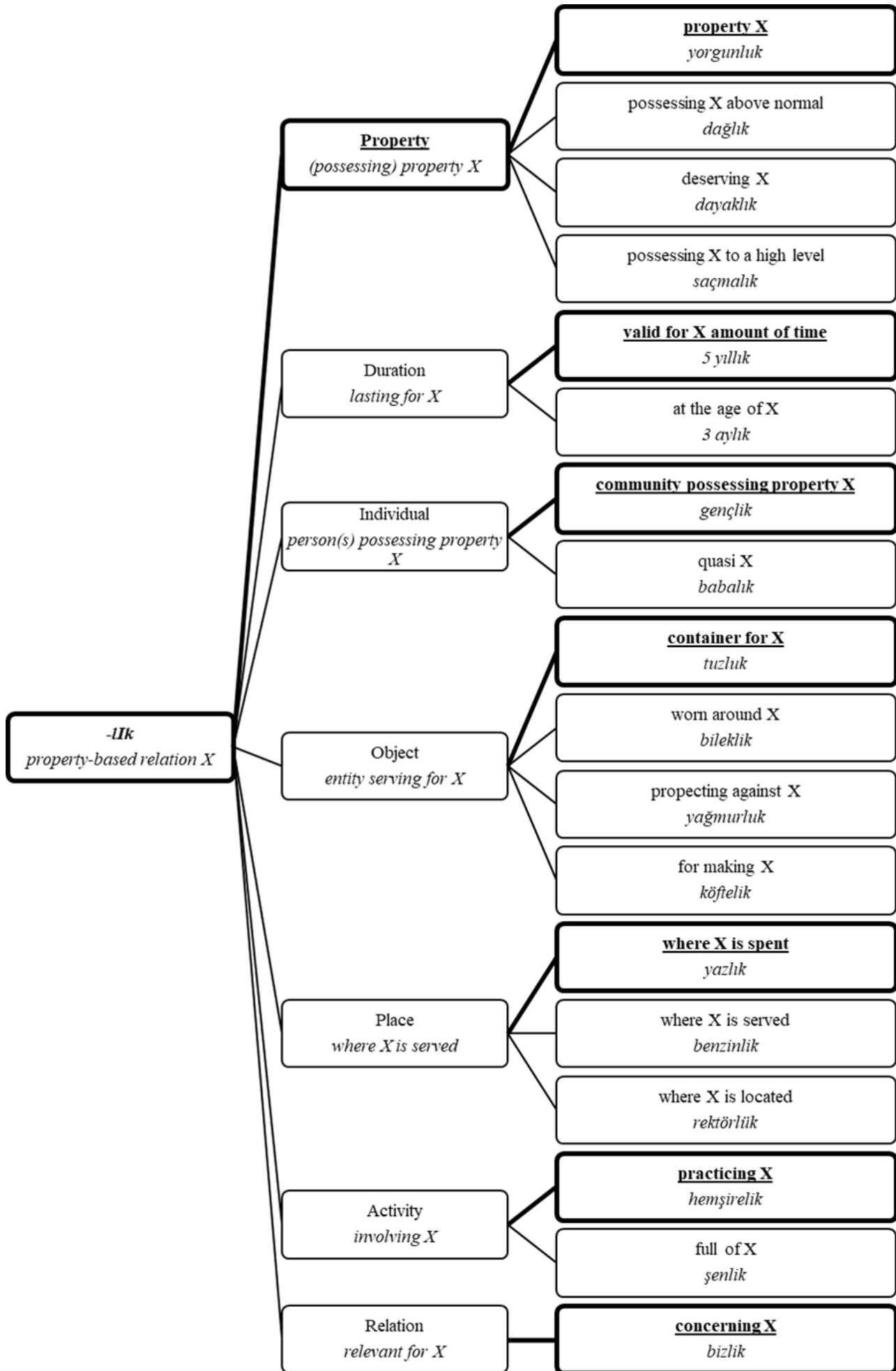
A schema constitutes an abstract cognitive construct that functions as an archetypal exemplar for a specific category, encapsulating salient features shared among diverse instances within said category. As an idealized cognitive model, the schema epitomizes the quintessential conceptual core representative of a particular category. As a concept redolent of Wittgensteinian (1978) thought, instances of the category manifest a “family resemblance” vis-à-vis the schema, indicating that not all instances must possess an identical feature set; instead, they are required to exhibit some degree of similarity to the schema, and by extension, to each other (Langecker, 2006: 137-139).

The utilization of a schematic approach offers substantial analytical leverage when examining linguistic phenomena like polysemy, characterized by the coexistence of multiple, interrelated meanings within a single lexical item. In polysemous contexts, the schema embodies the most prototypical or central meaning of the word, facilitating the comprehension of more peripheral meanings as being relational to this core representation (Langacker, 1987: 383).

The subsequent analysis delineates the polysemic attributes of the *-llk* morpheme, predicated on Prototype Theory and congruent with Langacker's (1987) hypotheses concerning sub-prototypes. Langacker (1987) argues that linguistic agents possess the cognitive capacity to distill schemas encapsulating commonalities among more specialized structures. In the context of *-llk*, the prototypical meaning of "property-based relation" is identified as the foundational core, from which divergent meanings emanate. This low-level schema equips speakers with the cognitive framework required for the categorization of particular instances of *-llk*, thus facilitating subsequent semantic elaborations. Langacker (1987) further theorizes about the human capability to discern similarities that serve as catalysts for category extension. With respect to *-llk*, assorted non-prototypical usages can be interpreted as extensions, spurred by recognized affinities with the foundational, prototypical meaning. Over temporal frameworks, these extensions culminate in the genesis of higher-order schemas. Additionally, speakers exhibit a capacity for nuanced elaboration, allowing for more granular differentiations within categories.

In this analysis, the prototypical meaning derived from each nodal point is emphatically underscored and emboldened. For example, the “property” interpretation of *-llk* is presented as the most prototypical, thereby meriting both underlining and boldfacing. Conversely, among the non-prototypical “object” interpretations, the “container of X” meaning is adjudged to be most prototypical in relation to other object interpretations and is, consequently, similarly highlighted.

The present tree diagram undertakes a meticulous analytical examination of the *-llk* morpheme's diverse functional capacities, focusing on seven salient semantic categories, including but not limited to “Property”, “Duration”, “Individual”, “Object”, “Place”, “Activity”, and “Relation”. This morphological unit has the capacity to affix to nominal structures, consequently generating novel noun forms. Among these seven categories, particular emphasis is accorded to the “Property” category, which is highlighted as the most prototypical; it is both the first to be cognitively accessed and the most frequently encountered in usage. Importantly, while the tree diagram outlines prototypical usages within these seven semantic classes, it should be noted that this model serves as a provisional framework, open to further refinement and expansion by subsequent research. Within each of these bounded categories, the initial example, designated through underlining, functions as the prototypical instance, illuminating the operational mechanics of the *-llk* morpheme within that specific semantic sphere. These prototypes serve as archetypal benchmarks, elucidating the predominant and commonly observed functionalities of the *-llk* morpheme within the delineated categories.



4.4. Interplay of Contextuality, Lexicality, and Frequency

As is mentioned, a prototypical meaning functions as a cognitive anchor, facilitating the categorization of a word's other potential meanings or usages. Such prototypical meanings are frequently lexicalized due to their prevalent and generalized usage, thereby enhancing their accessibility and acceptability within the linguistic community. However, it is crucial to note that lexicalization does not necessarily equate to prototypicality; a lexicalized meaning could embody idiomatic or specialized usages, thereby reducing its potential to serve as a cognitive reference point relative to a prototypical meaning.

Polysemy, as substantiated in academic discourse, primarily hinges on contextual factors (Boz & Türkoluk: 133-134). It emerges as a multifaceted construct susceptible to an array of influences, often acting as a vessel for the mediation of environmental contextual elements. Contributing variables include the inherent characteristics and salience of specific contexts, the complexity and classification intrinsic to the memory tasks at hand, and the individual variances displayed among participants (Minda & Smith, 2001: 778).

Two points are in order here concerning our prototype classification of the varying interpretations associated with *-lik*. The first is that, as predicted by the model advanced here, a given expression is predicted to have a multitude of meanings, *ceteris paribus*. This prediction is indeed confirmed, as evidenced by the polysemy inherent in e.g. *gençlik*, which may denote “the property of being young”, “the duration of youth”, “the community of young individuals”, “the object that the young are supposed to wear (a reading that requires specific context to elicit)”, among others.

The second point relates to how we determine the prototypical interpretation. In other words, why should the “property” denotation be taken to be the prototypical one, as opposed to the other same-level denotations of “duration”, “individual”, “object”, “place”, “activity”, or “relation”? I propose that prototypicality here relates to the notion of productivity. The prototypical interpretation of “property” is much more productive than, say, the non-prototypical “individual” interpretation. A quick contrast will serve to highlight this point. One can say *aptal-lik* “stupidity”, *bilge-lik* “wisdom”, *güzel-lik* “beauty”, *karamsar-lik* “pessimism”, *usta-lik* “expertise” all denoting properties.

The principle of productivity in delineating prototypical meanings does not inherently preclude the manifestation of non-prototypical interpretations. Nonetheless, the range for specific denotations, such as the “individual” denotation, appears to be circumscribed, as evidenced by the ungrammaticality observed in structures like **kadın-lik* “women”, **öğrenci-lik* “the community of students”, and **arkadaş-lik* “quasi friend”. It is crucial to recognize that such constraints are not inexorable components of linguistic structure. Rather, they represent current linguistic boundaries but do not foreclose the potential assimilation of these interpretations in future linguistic landscapes, subject to appropriate contextual or sociolinguistic evolutions.

For example, consider the lexeme *yazlık*, demonstrating semantic multiplicity across diverse contexts, such as *yazlık bir belde* “a summer resort”, *yazlık bir ülke* “a country with long summers”, *yazlık bir sinema* “an open-air cinema”, and *yazlık bir giysi* “a summer dress”, to name a few. However, the realization of several potential interpretations of *yazlık*, such as “an object for storing summers” and “a notebook akin to a yearbook but specifically for summer”, is constrained by the lack of suitable contexts. Nevertheless, the inherent contextual flexibility of this lexeme can allow for the emergence of unorthodox meanings under favorable conditions, consistent with our theoretical anticipations. Consider the following contrived contexts:

(1) *Ömrümün bütün yazlarını hafızamdaki hususi bir bölmede muhafaza ederim. Zihnimdeki bu soyut, kitaplık benzeri yazlıkta ilk çocukluğum yazları en üst rafta yer alır.*

‘I keep all the summers of my existence in a special compartment within my memory. In this abstract, analogous to a bookshelf, “summershelf” situated in my mind, the summers of my early childhood occupy the top shelf.’

(2) *Günlük tutmaktan hazzetmem, yıllık da kullanmam, mevsimlik düşünen bir insanım ben, yazın tecrübe ettiğim her şeyi bu yeni yazlığımı kaydettim.*

‘I do not like to keep a diary, I do not use a yearbook either, I am a person who thinks in seasons, I documented everything I experienced in this summer in my new “summerbook”.’

As evidenced, meticulously constructed contexts can validate these interpretations, rendering them grammatically acceptable. Nonetheless, in the absence of proper contexts, these two certain interpretations of *yazlık* may indeed manifest as ungrammatical, or minimally, unconventional or anomalous. Beyond the absence of suitable contexts, such phenomena can also be attributed to the processes of lexicalization, as illustrated by the lexicon entry for *yazlık*. According to Redhouse (1890: 2084), *yazlık* encapsulates two predominant denotations: “a location or entity designated for summer utilization” and “a volume adequate for the duration of summer”. The *Türkçe Sözlük* (Turkish Dictionary) (n.d.) elucidates *yazlık* to signify “summerhouse” and “an entity designated for summer utilization.”

Intriguingly, the lexicalization of *yazlık* to denote “summerhouse” can be historically situated to the developments of the 20th century, a transformation propelled by the escalating prevalence of this specific application, reflective of evolving societal lifestyles. Additionally, the interpretation of *yazlık* as “summer dress” is presently navigating its path towards lexicalization, substantiated by its incipient incorporation within lexical compilations (Çağbayır, 2007: 5266). Just as prototypical meanings are subject to alterations over time, reflecting shifts in collective cognition and usage, lexicalized meanings too can undergo transformations, adjusting to evolving linguistic landscapes and cultural paradigms.

When a meaning achieves lexicalization, it integrates into the fixed lexical framework of a language, becoming readily comprehensible to the language’s speakers without necessitating additional elucidation. This integration often evolves through historical applications and collective cultural concurrence. To illustrate, recall the lexicalized interpretation of *ahretlik* as “adoptive daughter,” a deviation from its foundational meaning, imbued with distinctive nuances and connotations.

It is imperative to note that processes of lexicalization and the frequency of utilization serve to amplify the cognitive salience of specific interpretations. This does not attenuate the broad array of conceivable interpretations manifest in structurally coherent contexts, but it underscores the prominence of frequently encountered or lexicalized interpretations in conventional linguistic exchanges. This dynamic interrelation amongst lexicalization, frequency, and contextualization enriches the complexity in comprehending the polysemy of *-İlk*, underscoring its multifarious essence.

In summary, the application of Prototype Theory allows for a nuanced understanding of the semantic potentials of the *-İlk* morpheme, conceptualized as points along a prototypical continuum rather than as fixed categories. This perspective not only enriches our understanding of *-İlk* but also captures the inherent dynamism of language, a domain in perpetual flux, shaped by practical usage, contextual factors, and cognitive interactions.

5. Concluding Remarks

This research undertook a comparative analysis of two divergent frameworks for lexical categorization: Aristotelian Classification and Prototype Theory. Through rigorous empirical substantiation, the study delineated the intrinsic constraints of the Aristotelian model, specifically its proclivity for binary categorial distinctions that fall short of capturing the multifaceted semantic properties of the Turkish morpheme *-İlk*. Such observations elucidate extant lacunae in conventional taxonomic approaches, particularly when instantiated in the context of linguistically polysemous entities.

Conversely, Prototype Theory, fortified by Langacker’s (1987) dynamic characterization of schematic networks, emerged as a more efficacious analytical instrument. This approach availed the requisite dynamism and granularity to explicate the semantic nuances and contextual variations inherent in complex linguistic structures. While current scholarship accords recognition to the merits of Prototype Theory, it concurrently underscores the inadequacies of a monolithic theoretical allegiance for

comprehending intricate linguistic phenomena. As such, future research endeavors might gain from an interdisciplinary synthesis, assimilating perspectives from emergent disciplines such as cognitive linguistics.

In alignment with our a priori hypothesis, this examination of the polysemic dimensions of the *-ilk* morpheme, mediated through Prototype Theory, unveiled a radial categorial architecture. This architecture is pivotally anchored by a prototypical semantic nucleus, from which ancillary meanings radiate in accordance with contextual variables.

The implications of this investigation extend into pedagogical domains, specifically implicating the instructional methodologies employed for the dissemination of complex morphological structures. By elucidating the prototypic hierarchical organization of such morphemes, this study furnishes pedagogues with the theoretical underpinning to prioritize the introduction of core meanings, thereby congruent with innate cognitive schemas undergirding language acquisition.

Moreover, the methodological paradigms instituted in this research possess translinguistic applicability. Subsequent inquiries could profitably explore interlingual variations in prototypical categorial structures, taking into account sociolinguistic determinants such as geographic prevalence, age-specific demographic cohorts, or gradients of linguistic proficiency.

In summation, the present research constitutes a seminal addition to academic discourse, enriching our nuanced understanding of the intricate interplay between linguistic phenomena and cognitive processes. It especially fortifies scholarship in the arenas of lexical categorization and polysemy, thereby laying a fertile theoretical substrate for ensuing investigations at the nexus of linguistic theory and cognitive science.

Conflict of Interest Declaration

The author has stated that there is no conflict of interest with any institution or person within the scope of the article.

Ethics Statement

It is declared that scientific and ethical principles have been complied with during the preparation of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography. Regarding the Ethics Committee permission; the author(s) and referees of the study that constitutes the subject of this article have declared that there is no need for Ethics Committee Permission.

References

- Aarts, B. (2007). *Syntactic gradience: The nature of grammatical indeterminacy*. Oxford University Press.
- Aristotle. (2014). Categories [originally published in 350 BC]. In J. Barnes (Ed.), *The complete works of Aristotle: The revised Oxford translation, one-volume digital edition*. Princeton Uni. Press.
- Aygün, M. (2000). Türkçedeki *-ilk* yapım eki ve bu ekin Almancadaki karşılık ve verilmiş şekilleri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(2), 51-64.
- Barsalou, L. W. (1983). Ad hoc categories. *Memory & Cognition*, 11(3), 211-227.
- Boz, E., & Türkoluk, A. H. N. (2022). The context of the situation as a reason for polysemy in Turkish. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, (74), 129-148. DOI: <https://doi.org/10.32925/tday.2022.88>
- Burns, M. (1992). *Language as topos: A study of Turkish polysemy* [Unpublished doctoral dissertation]. Australian National University.
- Çağbayır, Y. (2007). *Ötüken Türkçe sözlük: Orhun yazıtlarından günümüze Türkiye Türkçesinin söz varlığı*. Ötüken Neşriyat.
- Croft, W., & Cruse, D. A. (2004). *Cognitive linguistics*. Cambridge University Press.
- Ergin, M. (1962). *Türk dil bilgisi*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.

- Geeraerts, D. (1997). *Diachronic prototype semantics: A contribution to historical lexicology*. Oxford University Press
- Geeraerts, D. (2010). *Theories of lexical semantics*. Oxford University Press.
- Göksel, A., & Kerslake, C. (2005). *Turkish: A comprehensive grammar*. Routledge.
- Hampton, J. A. (1995). Testing the Prototype Theory of concepts. *Journal of Memory and Language*, 34(5), 686-708. DOI: <https://doi.org/10.1006/jmla.1995.1031>
- Hatiboğlu, V. (1974). *Türkçenin ekleri*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- İskender, H. (2023). Syncope through gemination in Turkish: Exploring the role of sufficiently identical flanking consonants. *Dünya Dilleri, Edebiyatları ve Çeviri Çalışmaları Dergisi*, 4(1), 89-105. DOI: <https://doi.org/10.58306/wollt.1289904>
- Kennedy, C., & McNally, L. (2005). Scale structure, degree modification, and the semantics of gradable predicates. *Language*, 81(2), 345-381.
- Korkmaz, Z. (2003). *Türkiye Türkçesi grameri: Şekil bilgisi*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kornfilt, J. (1997). *Turkish*. Routledge.
- Labov, W. (1973). The boundaries of words and their meanings. In C.-J. Bailey & R. W. Shuy (Eds.), *New ways of analyzing variation in English* (pp. 340-373). Georgetown University Press.
- Lakoff, G. (1987). *Women, fire, and dangerous things: What categories reveal about the mind*. University of Chicago Press.
- Langacker, R. W. (1987). *Foundations of cognitive grammar, vol. I: Theoretical prerequisites*. Stanford University Press.
- Langacker, R. W. (2006). On the continuous debate about discreteness. *Cognitive Linguistics*, 17(1), 107-151.
- Markman, E. M. (1991). *Categorization and naming in children: Problems of induction*. MIT Press.
- Minda, J. P., & Smith, J. D. (2001). Prototypes in category learning: The effects of category size, category structure, and stimulus complexity. *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition*, 27(3), 775-799. DOI: <https://doi.org/10.1037/0278-7393.27.3.775>
- Murphy, G. L. (2002). *The big book of concepts*. MIT Press.
- Murphy, G. L. (2010). *Lexical meaning*. Cambridge University Press.
- Piaget, J. (1963). *The origins of intelligence in children* (M. Cook, Trans.; 2nd ed.). W. W. Norton & Company.
- Rosch, E. (1973). Natural categories. *Cognitive Psychology*, 4(3), 328-350.
- Rosch, E. (1975). Cognitive representations of semantic categories. *Journal of Experimental Psychology: General*, 104(3), 192-233. DOI: <https://doi.org/10.1037/0096-3445.104.3.192>
- Rosch, E. (1978). Principles of categorization. In E. Rosch & B. B. Lloyd (Eds.), *Cognition and categorization* (pp. 27-48). Erlbaum.
- Rosch, E., Mervis, C. B., Gray, W., Johnson, D., & Boyes-Braem: (1976). Basic objects in natural categories. *Cognitive Psychology*, 8(3), 382-439.
- Rumelhart, D. E. (1980). Schemata: The building blocks of cognition. In R. J. Spiro, B. C. Bruce, & W. F. Brewer (Eds.), *Theoretical issues in reading comprehension* (pp. 33-58). Erlbaum.
- Smith, E. E., & Medin, D. L. (1981). *Categories and concepts*. Harvard University Press.
- Taylor, J. R. (1995). *Linguistic categorization: Prototypes in linguistic theory*. Oxford University Press.
- Taylor, J. R. (2006). Polysemy and the lexicon. In G. Kristiansen, M. Achard, R. Dirven, & F. Ruiz de Mendoza Ibáñez (Eds.), *Cognitive linguistics: Current applications and future perspectives* (pp. 51-80). Mouton de Gruyter.
- Turgay, T. (2020). *Classifier constructions of Turkish* [Unpublished doctoral dissertation]. Boğaziçi University.
- Turgay, T., & İskender, H. (2021). A semantic account of partial reduplication in Turkish. *Turkic Languages*, 25(1), 107-129. DOI: <https://doi.org/10.13173/TL.25.1.107>
- Türk Dil Kurumu. (n.d.). *Türkçe sözlük*. Retrieved April 21, 2023, from <https://sozluk.gov.tr/>
- Uçar, A. (2009). *Türkçe eylemlerde çokanlamlılık: Uygunluk kuramı çerçevesinde bir çözümleme* [Unpublished doctoral dissertation]. Ankara University.
- Wittgenstein, L. (1978). *Philosophical investigations* (G. E. M. Anscombe, Trans.). Blackwell.
- Zülfikar, H. (1991). *Terim sorunları ve terim yapma yolları*. Türk Dil Kurumu Yayınları.



Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (KMÜ EFAD)

Karamanoğlu Mehmetbey University Journal of Literature Faculty

E-ISSN: 2667 – 4424

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/efad>



Tür: Araştırma Makalesi
Kabul Tarihi: 25 Ekim 2023

Gönderim Tarihi: 12 Eylül 2023
Yayımlanma Tarihi: 29 Ekim 2023

Atıf Künyesi: Ayhan, F. N. (2023). Bozkır Barajı Havzasında Yer Alan Köylerde Bitki Adlarından Oluşan Yer Adları. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 6 (Cumhuriyet'in 100. Yılı Özel Sayısı), 77-105.

DOI: <https://doi.org/10.47948/efad.1358977>

BOZKIR BARAJI HAVZASINDA YER ALAN KÖYLERDE BİTKİ ADLARINDAN OLUŞAN YER ADLARI

Fatma Nur AYHAN*

Öz

Milletler tarih boyunca yaşadıkları yerlere ad vererek o yeri sahiplenmişlerdir. Duygularını, inançlarını, yaşayışlarını, deneyimlerini bu adlara aksettirmişlerdir. Milletler tarih sahnesinden çekilseler dahi kültürel kimlikleri yer adlarında ölümsüzleşmiştir. Bu çalışmada; Konya ilinin sınırları içinde inşa edilen Bozkır Barajı havzasındaki 16 köyde, Hadim ve Bozkır ilçe merkezlerinde bitki adlarından oluşan yer adları; kullanım sıklığı, işaret ettiği coğrafi nesne, anlam, işlev ve yapı bakımından incelenmiştir. Çalışmada kullanılan malzemeler derleme ve tarama yöntemleriyle elde edilmiş olup elde edilen veriler topografik haritalardan, belediyelere ait resmî kayıtlardan ve saha araştırması ile halk ağzından derlenmiştir. Göçebe bir hayat süren Türkler için bitkiler, temel besin kaynağıdır. Bitki adları ile yer adı oluşturma Türklerin doğaya verdikleri önemi gösterir. Konya, yüzölçümü bakımından Türkiye'nin en büyük şehridir. Tarıma elverişli, verimli topraklara sahiptir. Çalışma alanımız olan Bozkır ve Hadim ilçeleri, endemik bitkilerce zengin Orta Toroslar bölgesinde yer alır. Bu da bölgenin florasının zenginliğini ortaya koyar. Bozkır Barajı havzasındaki köylerde bitki adlarından oluşan 163 yer adı tespit edilmiştir. Bu adlarda 55 farklı bitki adıyla karşılaşılmıştır. Yer adlarının oluşumunda en çok kullanılan bitki adları; *ardıç*, *kavak*, *söğüt*, *ceviz*, *elma*, *arpa*, *kiraz* ve *erik*tir. Bu bitkilerin yörede en çok yetiştirilen bitkiler olduğu bilgisinden hareketle yer adlarından yöre halkının yaşam şekline, geçim kaynaklarına, yörenin iklim ve bitki örtüsüne dair çıkarım yapmak mümkündür. Bu çalışma kapsamında derlenen bitki adından oluşan yer adlarının büyük çoğunluğu Türkçedir. Ancak göç ve fetihler neticesinde Türkçenin fonetiğine uygun hâle getirilmiş Arapça, Farsça ve Ermenice kökenli yer adlarına da rastlanmıştır. Çalışma kapsamında derlenen bazı bitki adları yalnızca yöre halkı tarafından kullanılmakta ve ağızlarda yaşamaktadır. Sözlü kültüre ait bu verilerin dil bilimi ve yer adı bilimi başta olmak üzere halk bilimi, bitki bilimi, toplum bilimi vb. birçok alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Bitki Adları, Bozkır Barajı Havzası, Toponimi, Yer Adları.

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman/Türkiye.
E-posta: fozcan2542@gmail.com, Orcid: <https://orcid.org/0009-0005-2864-7206>.

** Bu makale, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünün onayıyla yazım süreci devam eden “Bozkır Barajı Havzasında Yer Alan Köylerin Yer Adları” isimli yüksek lisans tezinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Place Names Composed of Plant Names in Villages Located in Bozkır Dam Basin

Abstract

Throughout history, nations have asserted their ownership over particular areas by assigning names to the geographical locations they inhabit. These names are a reflection of their emotions, beliefs, lifestyles, and experiences. Even in the event of a nation's demise, its cultural identity remains indelibly preserved in the names of these places. In this study, we analysed the usage, geographical object, meaning, function, and structure of place names comprising of plant names in 16 villages of Bozkır Dam basin, Hadim and Bozkır district centres within Konya province. The data used in this study was gathered through compilation and scanning methods, and we compiled it from topographic maps, official municipal records, field research, and folklore. Plants serve as the primary source of sustenance for Turkish nomads. This area is replete with indigenous plants, thus attesting to the region's botanical diversity. Konya, the biggest Turkish city in terms of territorial expanse, possesses fertile soils conducive to agriculture. Our research pertains to Bozkır and Hadim districts, which are located in the Middle Taurus region. The use of flora-based toponyms highlights the significance that the Turkish population accords to nature. In the Bozkır Dam basin villages, a total of 163 place names containing plant-related terms were discovered. These names featured a variety of 55 distinct plant names. The most frequently appearing plant names found in place names were juniper, poplar, willow, walnut, apple, barley, cherry, and plum. Based on the given information, it is feasible to deduce the local people's livelihood, way of existing, the climate and vegetation of the region through the place names of the densely cultivated plants. Most of the place names, which compose of plant names, included in the study are in Turkish. Due to migrations and invasions, Turkish language has adopted numerous place names of Arabic, Persian and Armenian origin, which have been modified to fit Turkish phonetics. Some plant names, which have been included in this study, are exclusive to the local population and exist only in dialects. It is believed that these cultural observations will prove to be beneficial in several fields, including linguistics, place name studies, folklore, herbology and sociology.

Keywords: Plant Names, Bozkır Dam Basin, Toponymy, Place Names.

Giriş

Bir kişiyi, bir kavramı, varlığını görebildiğimiz ve zihnimizde canlandırabildiğimiz nesnelere tanıtmak, birbirinden ayırt edilmesini sağlamak, açıklamak için kullanılan sözcüklere ad denir. Bir varlığa ad koyma insanın var olduğu günden bu yana yapılan bir eylemdir. İnsanlar adlandırma yoluyla kişilerin ve nesnelere varlığını kabul etmiştir keza insan yalnızca bildiği şeyleri adlandırabilir. Dolayısıyla bir şeyin varlığını kabul etmenin ilk adımı ona ad vermektir. Bunun yanında adlandırmalarda bağlı bulunan etnik ve kültürel unsurların izleri bulunur. Adlar, bir toplumun geçirdiği değişimleri, asırlar boyunca aktarılan kültürel birikimi de yansıtır. Ad bilimi algıladığımız ve zihnimizde canlandırdığımız canlı ve cansız tüm varlıkların, kavramların adlarını inceleyen bilim dalıdır (Sakaoğlu, 2001, s. 9). Ad bilimin çalışma alanı oldukça kapsamlıdır. Çünkü her coğrafi bölgede ve bütün tarihî dönemlerde her varlığın bir adı vardır. Bu sebeple ad bilimi dil, tarih ve coğrafya alanlarının ortak çalışma alanıdır. Yer adları da ad biliminin çalışma alanlarından biridir.

Yer adı bilimi, (İng. toponymy, Alm. toponmie, Fr. toponymie) ad bilimin yer adlarını inceleyen dalıdır. Genel tanımı, “yer adlarını inceleme konusu edinen dil bilimi dalı” (Türk Dil Kurumu, 2011: 2578) olan bu bilim dalı yer adlarının türünü, anlamını, veriliş nedenini, kökenini, yapısını inceler. Toplumlar, tarih boyunca kişilere, diğer canlılara, etrafındaki nesnelere, olaylara, kavramlara, yerlere isim vermiştir. Değişen yaşamla birlikte adlandırma da değişmiş ve gelişmiştir. Yapılan adlandırmaların hiçbiri tesadüf eseri değildir. Herhangi bir toprak parçasına bir ad verilmesiyle birlikte o yer anlam kazanır. Yer adları, halkın yaşayışını, geleneklerini, hâsılı bütün kültürel envanterini yansıtır.

Yer adları, bir milletin hem geçmişine hem de geleceğine ayna tutan hazinelerdir. Milletler; yer adlarına duygularını, inançlarını, geçmişlerini, kimliklerini, kültürlerini, hatıralarını yansıtmışlardır. Bir toprağı “vatan” yapan millettir. Milletler yüzyıllar boyunca göç ettikleri yerlere dillerini de taşımışlardır. Yeni yerleştikleri bölgelere ana yurtlarından getirdikleri adları koymuşlardır. Bu adlandırmanın eksik kaldığı yerlere ise yön, renk, hayvan, bitki, kişi, hatıra, boy adları gibi niteleyici adlar vermişlerdir. Ayrıca bölgenin bitki örtüsü, iklimi, hayvanları, coğrafi özellikleri, göç hikâyeleri, meslekleri, dinî yaşamı, metafizik güçleri, kutsal sayılan kişi ya da nesnelere de yer adı vermedeki tavrı etkileyen unsurlardır.

İnsanoğlu hayatını sürdürdüğü yerleri çeşitli amaçlarla, kendi yaşam şekline uygun olarak adlandırmıştır. Adlandırmadaki asıl amaç, o yeri diğer yerlerden ayırmak ve o yeri kendisine ait kılmaktır. Yer adları, bir toprak parçasını vatan hâline getirir. Yer adları bir yere ulusal kimliği yansıtmasının yanında bir millete ait dil, kültür, din, etnik köken gibi pek çok değişken hakkında da bilgi verir. (Uysal ve Coşkon, 2019: 206).

Ad ve adlandırma sayesinde toplumların geçirdiği değişime de şahit olmak mümkündür. Göçebe bir yaşam süren ve tabiat ile iç içe yaşayan insanların yaptıkları ilk adlandırmalarda tabiata dair izlere rastlarız. Örneğin Eski Türklerin ad verme geleneklerine baktığımız zaman, tüm yaşamsal faaliyetlerini doğada gerçekleştiren, doğanın bir parçası olan bu insanlar; doğada gördükleri şeylerin adlarını adlandırmalarda sıklıkla kullanmışlardır (Gülbetekin, 2017: 58).

İnsanlar, tarih boyunca bitkileri yaşamlarına dâhil etmişler; bitki adlarını kendi yaşamlarından yola çıkarak isimlendirmişlerdir. Bitki adları, kimi zaman çocuklara isim olarak verilmiş kimi zaman da yaşanan coğrafyanın adlandırılmasında kullanılmıştır.

İnsanlar; bitkileri genellikle beslenmede, ilaç yapımında, bitkisel kaynaklı yeni ürünler elde etmede kullanmışlardır. Bitki sözcüğünün kökeni “bit-” fiiline dayanır. Bulunduğu yere kökleriyle tutunan, çoğunlukla yaşamsal faaliyetlerini fotosentez ile gerçekleştiren, pek çoğu spor ya da tohum aracılığıyla çoğalan bir veya çok yıllık, otsu, odunsu canlıların genel adı olarak tanımlanan bitkilerin insanlarla ilişkisi insanlık tarihi kadar eskidir [6]. Bitkilerin ziraatının yapılması Cıvalı Taş (Neolitik) Devri’ndeki tarım ekonomisinin gelişmesinde ilk ve en önemli adımdır. Tarihte bitkilerin ziraatının yapılması, hayvanların evcilleştirilmesinden çok eskidir [9].

Bitki isimleri, ulusların doğa ile ilişkilerini, yaşam biçimlerini, tedavi yöntemlerini, geçim kaynaklarını ortaya koyan dil zenginlikleridir. Türkçede bitki adlarının önemli bir yer tutar. Bitkilerin yararları sayılamayacak kadar çoktur. Toprak ile bitki, yaşam döngüsünde birbirini tamamlayan iki unsurdur. Bitkinin büyümesi toprağa, toprağın verimi de bitkiye bağlıdır. Yaşanan coğrafyanın adlandırılmasında ilk başvuru ölçüt bitkiler olmuştur. (Alkayış, 2019: 13)

Bitki isimleri, Türk şiirinin ilk örneklerinden itibaren kullanılmıştır. Güzel ve estetik olan her şey çeşitli bitki isimleriyle karşılanmıştır. Gül, kimi şiirde sevgilinin yanağı, kimi şiirde dudağı ya da yüzü olmuştur. Sevgilinin boyu servi ağacı ile karşılanmış, yüzündeki ince tüylere de ayva tüyü denmiştir. Sevgilinin saçı sümbül, gözleri nergis olmuş ve aşığın gönlünde derin yaralar açmıştır. Divan şairleri başta gül ve lale olmak üzere sümbül, nilüfer, nergis, zambak, yasemen gibi çiçek isimlerini şiirlerinde sıkça zikretmişlerdir. Teşbih ve istiare sanatlarını kullanarak sevgilinin güzelliğine çiçekler aracılığıyla methiyeler düzmüşlerdir. Bütün edebî dönemlerde çiçekler bu vasfını yitirmemiştir. Tarih boyunca çiçekler; temizliğin, asaletin, güzel kokunun, zarafetin karşılığı olarak kullanılmıştır.

Türkçe, bünyesinde barındırdığı bitki adlarının çeşitliliği bakımından oldukça zengin bir dildir. Türkçenin ilk yazılı metinleri olan *Orhun Abideleri*’nden itibaren Türkçenin bütün dönemlerinde bitki adları geniş yer bulmuştur. Bitki adları, ad biliminin bitki adı bilimi (fitonomi) alt başlığı altında incelenir.

Bitkilere ad verme ve onları sınıflandırma eğiliminin Türkçenin en eski dönemlerinden bu yana var olduğu metinlerle takip edilebilmektedir. Anadolu coğrafyası su kaynaklarının bolluğu, toprak yapısının uygun olması ve iklim koşullarının elverişliliği sebebiyle binlerce bitkiye ev sahipliği yapmaktadır. Anadolu topraklarında 9000 civarında yabancı bitki türünün yetiştiği bilinmektedir. *Derleme Sözlüğü*’nde ise yaklaşık 3000 Türkçe bitki adı yer almaktadır. Bu orana bakılacak olursa bitki türlerinin pek çoğunun Türkçe karşılığının olması Türklerin bitkilerle olan yakın ilişkisini net bir şekilde ortaya koymaktadır (Uçar, 2013: 116). Bitki adlarının birçoğu için özel isimler kullanılırken bazıları da ot, ağaç, çiçek, fidan gibi genel adlarla anılmaktadır. Bu bitki adı çeşitliliği yer adı çeşitliliğini de etkilemiş ve insanlar bitkilerin yetiştiği mevkiye o bitkinin adını vererek mevcut bölgeyi kendilerince özel kılmışlardır.

Bitki isimleri, mitolojik dönemlerden itibaren dillerde varlığını korumuştur. Özellikle ağaçların Türk mitolojisinde özel bir yeri vardır. Ağaç motifi; insanın yaradılış hikâyesinde başroldedir. İlk insan dokuz budaklı bir ağacın altında yaratılmıştır. Türk mitolojisinde, “Evliya Ağaç”, insanı Tanrı’ya ulaştıran bir vasıta. İnanişe göre, bazı kutsal ağaçların bakışları gözle görülemeyecek kadar göklere yükselir ve

göklerde olduğuna inanılan ışık dolu cennete ulaşır. Cennet ise Ulu Tanrı'nın bakışlarının çevrildiği yerdedir. (Karakurt, 2011: 37). Altay Türklerine göre çam ağacı uzunluğu ve görkemiyle gök ağacı temsil eder ve gök ağacın en üstünde ise Tanrı Bay Ülgen yaşar (Ögel, 1971: 90). Ergenekon Destanı'nda, Türklerin 400 yıl yaşam sürdürdükleri Ergenekon adlı bölgede ağaçlardan kopardıkları meyvelerle beslendikleri ve zamanla sığmaz oldukları bu yerden çıkmak için ağaçları yakarak demir dağı eritmeleri anlatılmaktadır. Yakut Türklerine göre Tanrı ilk Şaman'ı yaratmış ve onun evinin önüne sonsuza dek kurmayacak sekiz dallı gök ağacını da koymuştur. İnanişâ göre bu ağacın dalları doğacak çocukların ruhlarına can verir (Ögel, 1971: 93-94). Oğuz Kağan Destanı'nda kutsal bir dağ olan "Div Kayası" ve bu dağın eteğinde yer alan üç ağaçtan söz edilmektedir. Eski Türklerde *hayat ağacı* olarak adlandırılan Tuba ağacının evrende yaşayan insan sayısı kadar yaprağı olduğuna inanılırdı (Ögel, 1971: 96). Ağaçlar, İslâmiyet'in kabulünden sonra da Türklerin inanç sisteminde önemli yer tutmuştur. Dede Korkut Hikâyeleri'nde, Dede Korkut'un "Gölgelice kaba ağacın kesilmesin!" duası ağaca yüklenen kutsallığın göstergesidir. Osman Gazi'nin rüyasına giren ağaç, Anadolu ve Balkanlarda kurulacak ve üç kıtada hüküm sürecek büyük Türk devletinin müjdesini vermiştir (Banarlı, 1976, 31). Bütün bu örnekler bize bitkilerin Türkler için ne denli kadim ve önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir.

Eski Türk yazıtlarında yalnızca bir bitki adına rastlanmaktadır. Bu bitki adı, "çıntan ıgaç" yani "sandal ağacı"dır.¹ Eski Uygur Türkçesi ile yazılan *Altun Yaruk*, *Maytrısimit*, *Irk Bitig*, *Sekiz Yükmek*, *Huastuanıft*, *Prens Kalyanamkara ve Papamkara (İyi Kalpli Prens ile Kötü Kalpli Prens Hikayesi)* eserlerinde Türkçe kökenli 113 bitki adı geçmektedir (Bulut, 2018:579). Yerleşik yaşama geçen, kâğıdı kullanmaya başlayan Uygurlar, mensubu oldukları Mani ve Buda dinlerinin etkisiyle tarım yapmaya başlamış ve dolayısıyla bitki adlarının çeşitliliği de artmıştır. Kaşgârlı Mahmud'un yazdığı *Divânü Lügâti't-Türk'te* 210 adet bitki adına rastlanmıştır. Bu bitki adları; ot, meyve, ağaç, tahıl, sebze ve genel adlandırmaları karşılamaktadır. Bu bitki adlarından 63 tanesi hâlâ Anadolu ağızlarında kullanılmaktadır. Karahanlı Türkçesi ile yazılan, Türk- İslam edebiyatının ilk eseri olan *Kutadgu Bilig'*de ise 17 adet bitki adı geçmektedir. Bu bitki adlarının 11 tanesi anlam değişikliğine uğramadan hâlâ kullanılmaya devam edilmektedir. *Arbuz*, *arpa*, *azgan*, *bugday*, *çiçek*, *çim*, *erguvan*, *kadın*, *kağıl*, *kağun*, *qaranfil*, *kürküm*, *ot*, *simiş*, *tiken*, *yemiş*, *yığaç* *Kutadgu Bilig'*de geçen bitki adlarıdır (Uçar, 2013: 117).

Eski Anadolu Türkçesi ile yazılan tıp kitaplarında pek çok bitki adı geçmektedir. XIV ve XV. yüzyılda, Eski Anadolu Türkçesi ile yazılmış beş tıp kitabı üzerine yapılan bir incelemede 170 adet bitki adı tespit edilmiştir. (Önler, 2004: 277).

Türkçede kullanılan bitki adları, Turhan Baytop tarafından , *Türkçe Bitki Adları Sözlüğü* adlı eserde bir araya getirilmiştir. Bu eserde, bitki adları alfabetik sırayla verilmiş ve bitki adlarının Latince isimleri, bitkilerin yetiştiği bölgeler gibi bilgiler de eserde yer bulmuştur. M. Fatih Alkayış ise *Türkiye Türkçesinde Bitki Adları* adlı eserinde Türkçe bitki adlarını yapı ve köken bakımından incelemiş ve bitkilerin hayatımızın her alanına girmiş varlıklar olduğunu, doğanın adlandırılmasında bitki örtüsünün en temel ölçüt olduğunu ifade etmiştir (Alkayış, 2019: 15).

Ülkemizde bitki adlarıyla ilgili birçok çalışma yapılmıştır.² Bu çalışmalar; bir edebî eserde bulunan bitki adlarını tespit etme ve inceleme, bir yöreye ait yöresel bitki isimleri, bitki terimleri konuları üzerine hazırlanmıştır. Bitki adlarından oluşan yer adları üzerine hazırlanmış çalışmalar da mevcuttur.³

Türkler, yaşadıkları bölgeleri adlandırmada yaşadıkları bölgenin iklimi, bitki örtüsü, hayvan varlığı, yer şekilleri ve su kaynaklarını kullanmışlardır. Buradan da anlaşılacağı üzere bitkilere ad verme ve onları sınıflandırma dilin en eski örneklerinden itibaren görülen bir süreçtir. Bitki adlarını yer adlarına verme geleneğinin de çok eskilere dayandığı çıkarımını yapmak güç değildir. Bölgenin bitki örtüsü, endemik

¹ Orhun Yazıtları'nda geçen Çıntan ıgaç 'sandal ağacı' yazıtlarda geçen tek bitki adıdır. Çin imparatoru, Bilge Kağan'ın ölümünden duyduğu üzüntünün göstergesi olarak Çin heyetini pek çok hediye ile cenaze törenine göndermiştir. Törene gönderilen hediyelerden biri de çıntan ıgaç yani 'sandal ağacı'dır. Çıntan veya çımdan sözcüğü Orhun Abideleri, Uygur metinleri ve Divanü Lügati't-Türk'te geçmiş, sonraki metinlerde ise Ar. sandal veya sandal ağacı terimleri kullanılmıştır (Aydın, 2011: 25).

² Gürlek, 2011; Alkayış, 2019; Küçükler, 2010; Karadeniz, 2017; İlhan, 2013; Doğan, 2011; Yaylağan, 2015; Gülseren, 2001; Şenkardeş, 2016; Yıldız, 2021; Tuğluk, 2022.

³ Kuşdemir, 2017; Demir, T.B., 2019.

bitkileri, meyve ağaçları, ormanları oluşturan çam ağacı çeşitleri, sebzeler yer adlarında en çok kullanılan bitki adlarıdır.

Türklerde yer adı verme gelenekleri ile ilgili çalışmalar yapılmıştır (Gülensoy, 1998; Yakupoğlu, 2008; Yedi yıldız, 1984). Bu çalışmalar ışığında Türk boylarının yer adı vermede yararlandıkları esaslar şöyle sıralanabilir:

1. Boy ve oymak adlarının yer adlarına verilmesi
2. Kişi adlarının yer adlarına verilmesi
3. Din ve inanışlarla ilgili sözcüklerin yer adlarına verilmesi
4. Meslek adlarının yer adlarına verilmesi
5. Yaşanılan yerle ilgili coğrafi ve kültürel özelliklerin yer adına verilmesi
6. İklim ve bitki örtüsüne dair kelimelerin yer adına verilmesi
7. Su kaynaklarının yer adlarına verilmesi
8. Hayvan adlarının yer adlarına verilmesi
9. Renk ve yön adlarının yer adlarına verilmesi
10. Tarihi yapı ve kalıntıların yer adlarına verilmesi

Çalışma Sahası, Malzeme ve Yöntem

Bu çalışmada Bozkır Barajı havzasında yer alan köylerin bitki adından oluşan yer adlarının durumu incelenmiştir. Bitki adından oluşan yer adları; sayı, tür, anlam, işlev ve yapı bakımından incelenmiştir. Çalışmada kullanılan yer adları; Orman İşletme Müdürlüğünden alınan 1/25.000 ölçekli topografik haritalardan, belediyelerden alınan resmî kayıtlardan, Tapu Kadastro Genel Müdürlüğünün “Parsel Sorgulama Sistemi” nden ve saha araştırması yoluyla halk ağzından derlenerek istifadeye sunulmuştur. Sahadan alınan yer adları yöre halkının kullanım şekliyle verilmiştir. Bitki adından oluşan 163 adet yer adı alfabetik olarak sıralanacak olup yer adının anlamı, bulunduğu mahalle, işaret ettiği coğrafi nesne ve leksik kökeni tablo içinde gösterilecektir.

Çalışma Sahası Olan Bozkır ve Hadim İle İlgili Genel Bilgiler

Strabon bölgenin ismi ile ilgili ilk bilgileri vermektedir. İsaurike adlı bölgede Eski İsauria ve Yeni İsauria denilen iyi tahkim edilmiş iki yerleşim yeri olduğundan söz etmektedir. Bozkır’ın antik çağda ismi Aslanlar Şehri anlamına gelen Leontopolis’tir (Bahar, 1996b: 57). Bazı kaynaklarda adı geçen Siristat adının maden ocaklarının başında bulunan “Baş Usta” anlamına gelen “Ser-i Üstat” kelimesinden türemiş olduğu düşünülmektedir (Yılmaz, 1996: 87).

Saim Sakaoğlu Bozkır adını bu yöreyi fethetmiş ya da yönetmiş olan bir beyden aldığını (Sakaoğlu, 1984:259-264), Faruk Sümer ise Boz+kır= yen ve saf dışı bırak anlamına gelen Bozkır’ın boz ve kır fiillerinin emir ikinci tekil şahıs ile yapılmış bir isim olduğunu söylemektedir (Sümer, 1995 :9).

Bozkır, kuzeyden Seydişehir, Ahırlı ve Yalılıyük, Güneyden Hadim, Batıdan Akseki ve Ahırlı, Doğudan Güneysınır ve Çumra ile komşu olan Bozkır Konya’nın en eski ilçelerindedir. Bozkır’ın Konya şehir merkezine uzaklığı 116 km’dir. İlçenin yüzölçümü 1489 km²’dir. İlçenin rakımı ortalama 1150 metredir [3]

TÜİK ADNKS verilerine göre Bozkır’ın nüfusu 2021 yılı itibariyle 25.600 kişidir [6]. İlçenin yüz ölçümü 1.098,5 km²’dir, km²’ye yaklaşık 23 kişi düşmektedir. İlçenin toplam nüfusu yıllara göre değerlendirildiğinde azalan bir grafiğe sahiptir. Bu durumun sebebi ilçede istihdam imkanlarının yetersiz olduğunun düşünülmesi olup, genç nüfusun daha iyi iş imkanı için il merkezlerine göç etmesidir.

Bozkır günümüzde Konya iline bağlı bir ilçedir. Bozkır merkez Demirasaf, Cumhuriyet ve Yukarı olmak üzere 3 mahalleye ayrılmıştır. 2012 yılında çıkarılan Büyükşehir Yasası ile Bozkır'a bağlı 49 köy ve kasaba mahalle statüsüne geçmiştir [1].

Bozkır ilçesinde eğitim-öğretim faaliyetlerini yürüten 24 ilkokul, 14 ortaokul, 6 lise, Halk Eğitim Merkezi, Öğretmenevi ve Akşam Sanat Okulu bulunmaktadır. Bozkır merkez, kasaba ve köylerinde örgün ve yaygın öğretimde 309 derslikte öğrenim gören öğrenci sayısı 5246, öğretmen sayısı 352'dir [4] İlçede ayrıca Selçuk Üniversitesi'ne bağlı Bozkır MYO, Aile Sanat Ve Eğitim Merkezi (ASEM) ve Konya Meslek Edindirme Kurs Merkezi (KOMEK) vardır.

Bozkır ekonomisi geçmişten bu yana tarım ve hayvancılığa dayanır. İlçenin topoğrafyası dağlık engebeli olmasından dolayı geniş tarım arazileri yoktur. Tarım arazileri içinde meyvecilik büyük yer tutmaktadır. Dağlık bölgelerde arıcılık ve bağcılık yapılmaktadır. Cuma günleri ilçe merkezinde kurulan pazarın, köy kasaba ve merkezde yaşayanlar için önemi çok büyüktür (Yaman Özer, 2017: 5).

Hadim, tasavvuf anlayışının oluşumundan itibaren dervişlerin hizmetinde bulunan ve onların ihtiyaçlarını karşılayan hizmetkârlara verilen isimdir.

Klikya bölgesi sınırları içerisinde yer alan Hadim ve çevresinin tarihi ilk çağlara kadar inmektedir. Antik dönemlerde İsaura olarak isimlendirilen bölgede Grek ve Roma dönemine ait pek çok yerleşim yeri bulunmaktadır (Kara, 2006: 6)

Hadim, Malazgirt zaferinden sonra Selçuklu hâkimiyetine girmiştir. Bundan yaklaşık iki yüzyıl sonra Karamanoğlu Beyliği'nin eline geçmiş ve 1473'te Fatih Sultan Mehmet'in Karamanoğulları Beyliği'ni ortadan kaldırması ile Osmanlı Devleti'ne bağlı bir köy olmuştur.

Osmanlı döneminde Hadim ile ilgili ilk yazılı belgeler II. Bayezid zamanına aittir. Osmanlı döneminde Hadim, Konya Sancağı'na bağlı Aladağ kazası'nın bir köyüdür. Aladağ kazası, 34 köyden oluşan ve merkezi Pirlevganda köyü (Taşkent) olan bir kazadır. (Turan, 1984: 54-55)

Hadim, XVI. ve XVII. asırlarda Aladağ'a bağlı bir köydür. Ancak Hadim, XVIII. asırdan itibaren gelişmeye ve adını duyurmaya başlamıştır. Bu kalkınma sürecinin Ebu Said Muhammed Hâdimî ile başladığı anlaşılmaktadır. Hâdimî ile birlikte büyümeye ve kalkınmaya başlayan Hadim, 1868'de Konya Sancağı'na bağlı bir kaza olmuştur. Bir süre Aladağ nahiyesi ile birlikte Karaman sancağına bağlansa da Cumhuriyet'in ilanından sonra, 30 Mayıs 1926 yılında Konya iline bağlı bir ilçe olmuştur (Kara, 2006: 6).

Hadim ilçesi, Orta Toroslarda bulunan bir vadi içine kurulmuş küçük bir yerleşim birimidir. Doğusunda Karaman ili, batısında Bozkır ilçesi, güneyinde Taşkent ilçesi, güneybatısında Alanya yer almaktadır. İlçenin Konya'ya uzaklığı 130 km'dir. Hadim'in rakımı 1500-1700 metredir (Sak, 1997: 169). Hadim merkez; Armağanlar, Aşağı Hadim, Hocalar ve Taşpınar olmak üzere dört mahalleye ayrılmıştır.

TÜİK ADNKS verilerine göre ilçenin nüfusu 2021 yılı itibariyle 11.171 kişidir [2]. İlçenin yüz ölçümü 1.083,6 km²'dir, km²'ye yaklaşık 10 kişi düşmektedir. 2012 yılında nüfusun yaklaşık %79'u köylerde yaşarken, 6360 sayılı Büyükşehir Belediye Yasası ile köylerin kaldırılmış ve Hadim'e bağlı köyler mahalleye dönüşmüştür. Bu nedenle 2013 yılından itibaren köylerde yaşayan nüfusun oranı gün geçtikçe düşmektedir. Nüfusun yaş gruplarına göre dağılımına bakıldığında, ilçede yaşlı nüfusun artması ve yaşam sürelerinin uzaması gibi veriler elde edilmiştir.

Hadim'e bağlı yerleşim yerleri şunlardır; Armağanlar, Aşağı Hadim, Aşağıeşenler, Aşağıkızılkaya, Bademli, Beyreli, Bolat, Çiftepınar, Dedemli, Dolhanlar, Dülgerler, Eğiste, Fakılar, Gaziler, Gerez, Gezlevi, Göynükkışla, Gülpınar, Hocalar, İğdeören, Kalınağıl, Kalınağıl, Küplüce, Oduncu, Sarnıç, Selahattin, Taşpınar, Umurlar, Yağcı, Yelmez, Yenikonak, Yukarıeşenler [1].

Hadim'in ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanır. Yöre halkının başlıca geçim kaynağı kiraz tarımıdır. Dağlık bölgelerde arıcılık ve bağcılık da yapılmaktadır.

Hadim ilçesinde eğitim-öğretim faaliyetlerini yürüten 11 ilkokul, 10 ortaokul, 3 lise, Halk Eğitim Merkezi, Öğretmenevi ve Akşam Sanat Okulu vardır. İlçede ayrıca Selçuk Üniversitesine bağlı Hadim MYO ve Konya Meslek Edindirme Kurs Merkezi (KOMEK) vardır [12].

İnceleme

Bu çalışmada Konya iline bağlı Bozkır ve Hadim ilçelerinin sınırları içinde inşa edilen Bozkır Braji'nin çevresinde yer alan köylerin bitki kökenli yer adları incelenmiştir. Bahsi geçen bölge, Toros Dağları'nın eteklerinde yer almaktadır. Engebeli bir coğrafi yapıya sahip olan bölgede meyvecilik oldukça gelişmiştir. Yer adlarında meyve isimlerinin geniş yer tutması bunun göstergesidir. Ayrıca yine arazi koşullarına bağlı olarak bitki ağırlıklı beslenmenin daha yaygın olması, bu bölgede yenebilen ot çeşitlerinin yer adlarına yansımından açık şekilde görülmektedir. Bozkır iklimi ve Akdeniz ikliminin arasında bir geçit oluşturan bölge oldukça zengin bir bitki örtüsüne sahiptir. Yer adına verilmediği için bu çalışmada yer almayan ancak bitki bilimine kazandırılmayı bekleyen onlarca endemik bitki bu yörede yetişmektedir.

Bozkır Barajı havzasında yer alan köylerin yer adlarından 163 tanesi bitki adından oluşmaktadır. 163 yer adının içinde 55 farklı bitki türüne erişilmiştir. Yer adlarının oluşumunda en çok kullanılan bitki adları; *ardıç*, *kavak*, *söğüt*, *ceviz*, *elma*, *arpa*, *kiraz* ve *erik*dir. Bitki adıyla kurulan yer adlarının içinde bir tane de endemik bitkiye rastlanmıştır. Çalışma alanımız olan Üçpınar mahallesinde bulunan "Tükya Pınarı" adını, bölgede yetişen "tükyä" adlı endemik bitkiden almıştır.

Bu çalışmada bitki adından oluşan yer adları "Kökeni ve Karşılıdığı Coğrafi Nesne Bakımından Bitki Adından Oluşan Yer Adları" ve "Yapısı Bakımından Bitki Adından Oluşan Yer Adları" olmak üzere iki başlık altında incelenmiştir.

"Kökeni ve Karşılıdığı Coğrafi Nesne Bakımından Bitki Adından Oluşan Yer Adları" başlığı altında, yer adlarını oluşturan bitki adlarının ve tamlama oluşturan diğer kelimelerin anlamı ve kökenine dair bilgiler verilmiştir. Bitki kökenli yer adları yapısı bakımından "Basit, Türemiş ve Birleşik Kelimelerden Oluşan Bitki Kökenli Yer Adları" şeklinde üç başlıkta incelenmiştir. Birleşik kelimelerden oluşan yer adları *sıfat tamlaması* ve *isim tamlaması* alt başlıklarına ayrılmıştır.

A. Kökeni ve Karşılıdığı Coğrafi Nesne Bakımından Bitki Adından Oluşan Yer Adları⁴

Tablo 1: Kökeni ve Karşılıdığı Coğrafi Nesne Bakımından Bitki Adından Oluşan Yer Adları

Yer Adı	İşaret Ettiği Coğrafi Nesne ve Yer Adını Oluşturan Bitki Adı	Kökeni
Ağaçyığılısı	<ağaç yığılı+sı Ağaç: Meyve verebilen, gövdesi odun ya da kereste olmaya uygun olan ve uzun ömürlü bitki [6]. Yığ-: Bir nesneyi yükselti oluşturacak biçimde üst üste koymak (URL-6). Hacıyunuslar köyünde bir orman adıdır.	(T.+T.) ağaç: (<Uyg. ıgaç) (Gülensoy, 2011: 51) (<ET BK ıgaç "ağaç") (Ergin, 2011: 54) "[G 11].. çıntan ıgaç kelürüp.." (<KB yığaç "ağaç") (Arat, 1979: 538) "[1428] ..edersiz yığaç mingü muñlug bolup" (<DLT yığaç ~yığaç "ağaç") (Ercilasun 2014: 969) "[s.431] yığaç katlandı" yığ+(ı)+lı+sı: (<ET. yığ-) ~ OT. yığ-, yüg-) (Gülensoy, 2011: 1134)
Alıçlı	<alıç+lı Alıç (<i>Crataegus sp. L.</i>): Kış aylarında yapraklarını döken ağaç ya da ağaççıklardır. Dalları çoğunlukla dikenli, çiçekleri beyaz ya da pembe, meyveleri sarı, kırmızı, koyu kırmızı veya siyah renklidir. (Baytop, 2007: 29). Elmaağaç köyünde bir yayla adıdır.	alıç: (<Far. ālüçe) (URL-10).

⁴ Bu çalışmada incelenen bitki adları ve yer adını oluşturan diğer kelimeler farklı yer adlarında karşımıza çıkmıştır. Bu kelimelerin anlamları ve kökenleri yalnız bir yerde verilmiş, tekrar edilmemiştir. Bunun sebebi hem tekrara düşmemek hem de çalışmanın hacmini artırmamaktır.

Alıçlıkoyakağz ¹	<alıç+lı koyak ağız+1 Koyak: Dağlar ve kayalıklarda oluşmuş doğal çukur, vadi [6]. Ağız: Ortasında suların toplandığı bir toprak bulunan, dağların çevrelediği alan, koyak [7]. Üçpınar köyünde bir bahçe adıdır.	(T.+T.+T.) koyak: (<ET., OT. koy +[a]k) (Gülensoy, 2011: 548) ağız: (<OT. ağız. ~ Az ağız. -Tkm ağız. -TatK aus. - Nog avız. -Kklp awız. -Kzk awız. -Krg öz. - Özb oğiz. -Sag, Şor ās. -Tuv ās. -Yak uos ‘dudak.) (Eren, 1999: 4)
Almaağacı	<alma ağaç+1 Elma (pyrus malus): Gülgillerden, pembe ya da beyaz çiçekli bir ağaç. Bu ağacın sert kabuklu, rengi kırmızı, yeşil, sarı olabilen, hoş kokulu, tadı mayhoş ya da tatlı meyvesi [6]. Dolhanlar köyünde bir mevki adıdır.	(T.+T) elma: (<ET., OT. alma) (DLT) <al+mıla (Gülensoy, 2011: 329)
Almaardı	<alma art+1 Art: Arka, sırt , dağ geçidi, sarp yer, yokuş, dik bayır (Eyüboğlu, 1988: 19). Dolhanlar köyünde bir mevki adıdır.	(T.+T) art: (<T. ar+t / art) (Eyüboğlu, 1988:19).
Almakoyağı	<alma koyak+1 Dedemli köyünde bir mevki adıdır.	(T.+T)
Arapçimeni	<Arap çimen+i Arap: Arap kelimesini “kara ülkesi” veya “step” anlamına gelen İbrânîce arabha, ve göçebelerin hayatını ifade eden erebhe sözcüğünden geldiğine dair görüşler vardır. Ayrıca Arap kelimesinin “çöl”, “çölde yaşayan kimse” anlamına geldiğini söyleyenler de vardır (Yıldız, “Arap”, 3:321-324). Çimen: Kendiliğinden yetişmiş çim [6]. Söğüt köyünde bir mevki adıdır.	(Ar.+T.) Arap: (<Ar. Arab) [6]. Çimen: (<OT. çümgen) (Gülensoy, 2011: 243)
Ardıç	Ardıç (Juniperus): Servigillerden, güzel kokulu, yaprakları kış aylarında da dökülmeyen, yuvarlak siyah meyveleri ilaç yapımında kullanılan bir ağaç (Eren, 1999: 15). Fakılar köyünde bir tarla adıdır.	Ardıç: (<ET. artuç) (DLT) “[s. 162] kim ayıp iştür kulak ay ewi artuç butak” (Ercilasun, 2014: 558) (<Uyg. artuç) (Gülensoy, 2011: 75)
Ardıçboynu	<ardıç boyun+u Boyun: Dağ sırtlarında geçmeye elverişli alçak yer (Eren, 1999: 59). Dedemli köyünde bir yayla adıdır.	(T.+T) Boyun: (<ET. boyun~ boy (<*boń) + (-)n) (Eren, 1999: 59).
Ardıçdibi	<ardıç dip+i Dip: Kök, temel, öz, taban, öz, son, uç (Eyüboğlu, 1988: 84). Cumhuriyet Mahallesi’nde bir bahçe adıdır.	(T.+T) Dip: (<ET. tüp~tüb-tib-tip/dip...) (Eyüboğlu, 1988: 84)
Ardıçini	<ardıç in+i İN: Mağara. (Eren, 1999: 190). 1/25.000 ölçekli topografik haritalardan derlenen bir tepe adıdır.	(T.+T) İN: (<ET., OT. in, yin). (Eren, 1999: 190)
Ardıçbunarı	<ardıç bunar+1 Köken: (<OT. bunar, mınar [DLT]) (Gülensoy, 2011: 694) Pınar: Yerden kaynayarak çıkan su; bulak, göze [6].	(T.+T) Pınar: (<OT. bıñar, buñar, mıñar) (DLT) (Eren, 1999: 332)

	Üçpınar köyünde bir çeşme adı ve Armağanlar mahallesinde bir tarla adıdır.	
Armutarası	<armut ara+sı Armut (Pyrus communis): Gülgillerden, çiçekleri beyaz, Türkiye'nin her yerinde yetişen bir ağaçtır. Bu ağacın tatlı ve sulu, yumuşak, ufak çekirdekli meyvesine de bu ad verilir [6]. Ara: Orta, orta yer, İki nesnenin arasındaki boş yer (Eyüboğlu, 1988: 17). Dereiçi köyünde bağ ve tarla adı, Karabayır köyünde bağ adıdır.	(Far.+T.) Armut: (<Far.emrūd /ermūd/enberūd) (<ET armut [DLT]) (<CC ambrut) [10]. Ara: (<T. ara)
Armutgediği	<armut gedik+i Gedik: Bir düzey üstündeki yıkık, çatlak veya aralık; rahne [6]. Dedemli köyünde bir bahçe adıdır.	(Far.+T) Gedik: (<ET. ket-ü-k-ketük-ketik/gedik) (Eyüboğlu, 1988: 130)
Armutkolu	<armut kol+u Kol: Koyak, vadi [7]. Gerez köyünde bir mevki adıdır.	(Far.+T) Kol: (<ET. kol) [10].
Arpalık	<arpa+lık Arpa (Hordeum vulgare): Buğdaygillerden bir bitki [6]. Gezlevi , Karabayır ve Kovanlık köylerinde bahçe ve tarla adıdır.	Arpa: (<Uyg. arpa) (Gülensoy, 2011: 79)
Aşağıarpalık	<aşağı arpa+lık Aşağı: Bir yere göre daha alçak yerde bulunan [6]. Elmaağaç köyünde bir tarla adıdır.	(T.+T) Aşağı: (<T. aş-ak-ı) (Eyüboğlu, 1988: 22)
Ayıçayırı	<ayı çayır+ı Ayı: Memelilerin etobur takımından, beş parmaklı, tabanlarına basarak yürüyen, yurdumuzda boz türü bulunan, iri gövdeli hayvan; kocaoğlan (Ursus arctos) [6]. Çayır: Üzerinde gür ot biten düz ve nemli yer [6]. Gerez köyünde bir mevki adıdır.	(T.+T) Ayı: (<OT. adığ) (Eren, 1999: 28) Çayır: (<OT. çay+[i]r) (DLT) (Gülensoy, 2011:225) Çayır: (< TT. çayır.-Kır. çayır,çiyir) (Eren, 1999: 82).
Bağcık	<bağ+cık Bağ: Üzüm kütüklerinin dikili bulunduğu toprak parçası; çubukluk [6]. Dereiçi köyünde bağ ve bahçe adıdır.	Bağ: (<ET. bāğ-, bāy) <bā- (DLT) (Gülensoy, 2011: 100)
Bağoluğu	<bağ oluk+u Oluk: Bir şeyin üzerinde oyulmuş yol. Toprak veya taş üzerinde suyun akması için açılmış yol [6]. Dereiçi köyünde bağ ve tarla adıdır.	(T.+T) Oluk: (<OT. oluk Nog oluk 'yalak; tekne'. - TatK ulak. -Bşk ulak. -Çuv valak, vulak) (Eren, 1999: 306).
Beşagaç	<beş ağaç Beş: Dörtten sonra gelen sayının adı (URL-6). Armağanlar Mahallesi'nde bir bahçe adıdır.	(T.+T) Beş: (<OT. bēş ~ Az beş. -Tkm bāş. -Nog bes. - TatK biş. -Bşk biş. -Kklp bes. -Kzk bes. -Krg beş. - Tar, Sart beş. -Sag, Koy, Kaça pes. -Alt, Tel, Şor peş. -Bar piş. -Yak biäs. -Çuv pillék, pilék.) (Eren, 1999: 48)
Bilikşamlar	<bilik şam+lar	(T.+T) ~ (Ar.+T.)

	Şam: Çam [7]. Bilik: Bölünmüş, yarılmış. ⁵ Dereiçi köyünde bir mevki adıdır.	Çam: (<Ar. şam') (Eren, 1999:77) Çam: (<EAT. çam) (Gülensoy, 2011: 216) ⁶ Bilik: (<TT. bölük) [7].
Biselik tepesi	<bise+lik Bise: Katran [7]. Tepe: Etrafındaki düz yerlerden yüksek olan, yüksekliği çoğunlukla birkaç yüz metreyi aşmayan yer şekli [6]. Üçpınar köyünde bir yükselti adıdır.	(T.+T) Bise: (<An.ağl. katran) [7]. ⁷ Tepe: (<ET. töbü~töpü~töpö) (Uyg. Töpü, töpi) (OT. töpü) (Gülensoy, 2011: 880)
Boğazçayır	<boğaz çayır Boğaz: İki dağ arasındaki dar geçit. [6]. Çayır: Üzerinde bol ve verimli otlar çıkan yaş yer [6]. Karabayır ve Üçpınar köyünde bir tarla adıdır.	(T.+T.) Boğaz: (<OT. boğuz ~ Az boğaz. -Tkm boğaz. - Nog boğaz. -Sart boğaz. -TatK buğaz. -Tar boğuz. - Çuv pır.) (Eren, 1999: 56)
Bostanlık	<bostan+lık Bostan: Kavun ve karpuzla verilen ortak ad [6]. Kovanlık köyünde bir tarla adıdır.	(Far.) Bostan: (<Far. büstān~büyistān) [10].
Bozarmut	<boz armut Boz: Boz renk (Gülensoy, 2011: 165). Soğucak köyünde bir tarla adıdır.	(T.+Far.) Boz: (<ET., OT. boz) (Gülensoy, 2011: 165)
Büyükalmaseki	<büyük alma seki Büyük: Genişliği ve uzunluğu, benzerlerinden daha büyük olan, küçük zıddı [6]. Seki: Toprak üstündeki yükseklik; taraça [7]. Hacıyunuslar köyünde bir tarla ve bahçe adıdır.	(T.+T.+T.) Büyük: (<OT.bedük) (Gülensoy, 2011: 197) Seki: (<OT. sekü) (Gülensoy, 2011: 748) Seki: (Far. sekü) (Eyüboğlu, 1988: 288)
Çalbalı	<çalba+la Çalba: Adaçayı [7]. Söğüt köyünde tarla, bağ ve bahçe adıdır.	Çalba: (<An.ağl. adaçayı, labada, bir çeşit zehirli ot...) [7]. ⁸
Çalbalıdüz	<çalba+lı düz Düz: Engebesiz olan yer [6]. Dolhanlar köyünde bir mevki adıdır.	(T.+T.) Düz: (<ET. tüz) ⁹ (Eyüboğlu, 1988: 99)
Çamiçi	<çam iç+i Çam (Pinus): Çamgillerin temsili bitkisi olan, her mevsimde yeşil kalan, yapraklarını dökmeyen, iğne yapraklı, yurdumuzda pek çok türü olan bir orman ağacı [6].	(T.+T.) İç: (<ET. iç) (Gülensoy, 2011:423)

⁵ “bilik” sözcüğü bu anlamda sözlüklerde geçmemektedir. DS’de “bilik” sözcüğüne karşılık en yakın tanım “bölük, parça, kısım” şeklindedir ancak “Bilikşamlar” yer adında geçen “bilik” sözcüğü sıfat tamlaması oluşturmuştur.

⁶ Eren, *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*’nde “çam” sözcüğünün Arapça mum anlamına gelen “şam” sözcüğünden geldiğini ifade etmektedir. Gülensoy ise *Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*’nde “çam” sözcüğünün Türkçe olduğuna dikkat çekerek “ağaçtan oyularak yapılan büyük kaşık” anlamına gelen “çam+ça+k” sözcüğünü buna dayanak olarak göstermektedir.

⁷ “Bise” sözcüğüne yalnızca DS’de “katran” anlamıyla rastlanmıştır. Çalışma alanımız olan köylerde andız ağacından elde edilen bu katran tedavi amaçlı kullanılmaktadır. Kelimenin kökenine dair bilgiye erişilememiştir.

⁸ “Çalba” sözcüğünün kökenine dair sözlüklerde bir bilgiye rastlanmamıştır. Çalışma alanımız olan köylerde yetişen; geniş yapraklı, yenebilen bir ot çeşididir.

⁹ Eski Türkçede soy, kuşak, budun, topluluk gibi anlamlara gelirken zamanla anlam genişlemesine uğrayarak “eşit” anlamında ve “ova, yazı” anlamında kullanıldığı görülmüştür.

	İç: Herhangi bir durumun, cismin veya alanın sınırları arasında bulunan bir yer; dâhil, dış karşıtı [6]. Üçpınar köyünde bir orman adıdır.	
Çamlarbeleni	<çam+lar belen+i Belen: Dağlardaki yüksek geçit, sarp dağ yolu [6]. Söğüt köyünde bir yükselti adıdır.	(T.+T.) Belen: (<An.Ağl. belen, beleñ, belalan, belan, belenğ, belenk, belon, bilan, bilān) (Gülensoy, 2011: 129) ¹⁰
Çamlar caddesi	<çam+lar cadde+si Cadde: Ana yol [6]. Yukarı Mahallesi'nde bir arsa adıdır.	(T.+Ar.) Cadde: (< Ar. cādde) [6].
Çamlartepesi	<çam+lar tepe+si 1/25.000 ölçekli topografik haritalardan derlenen bir tepe adıdır.	(T.+T.)
Çamlık	<çam+lık Üçpınar köyünde bir orman adıdır.	(T.)
Çamlıkah	<çam+lı kah Kah: Kenar, sınır, kıyı [7]. 1/25.000 ölçekli topografik haritalardan derlenen bir tepe adıdır.	Kah: (< Kenar, sınır, kıyı [7]). ¹¹
Çamlıyayla	<çam+lı yayla Yayla: Denizden yüksekte olan, hayvan otlatma veya dinlenme yeri olarak kullanılmaya elverişli düzlük [6]. Üçpınar köyünde bir mevki adıdır.	(T.+T.) Yayla: (<ET. OT. yaylağ) (Eren, 1999: 446)
Çayır	<çayır Taşpınar Mahallesi'nde bir bahçe adı ve Demirasaf mahallesinde bir mevki adıdır.	(T.)
Çayırgoyağı	<çayır koyak+ı Dedemli köyünde bahçe ve tarla adıdır.	(T.+T.)
Çayırlık	<çayır+lık Elmaağaç köyünde bir kuru adıdır.	(T.)
Cevizarası	<ceviz ara+sı Ceviz (Juglans regia): Boyu yirmi beş otuz metreyi bulan ve kış aylarında yapraklarını döken bir ağaçtır. Doğada kendiliğinden yetişebildiği gibi park ve bahçelerde de yetiştirilir (Baytop 2007:58) ¹² Karabayır köyünde bağ, bahçe ve tarla adıdır.	(T.+Ar.) Köken: (< Ar. cevz) [10].
Cevizlikoyak	<ceviz+li koyak Gerez köyünde bir bahçe adıdır.	(Ar.+T.)
Çıbık	<çibık Çıbık: Körpe dal [7].	(T.) Çubuk: (< OT. çīp+[1]k) (DLT) (Gülensoy,2011: 256)
Çiçeklitepesi	<çiçek+li tepe+si Çiçek: Bitkilerin, üreme organlarını taşıyan, güzel kokulu, farklı renklerde olan bölümü [6]. Söğüt köyünde bir mevki adıdır.	(T.+T.) Çiçek: (<ET. [Uyg.] çeçek) (Gülensoy, 2011: 240)

¹⁰ “belen” sözcüğünün hangi dilden geldiğine dair bir bilgiye rastlanmamıştır. Ancak Anadolu ağızlarında geniş bir coğrafyada aynı anlamda kullanılması sözcüğün Türkçe kökenli olması yönündeki ihtimalleri artırmaktadır.

¹¹ “kah” sözcüğü bu anlamıyla yalnız *Derleme Sözlüğü*'nde geçmektedir. Sözcüğün kökenine dair bir bilgiye rastlanmamıştır.

¹² Ceviz sözcüğü, Farsça “gawz” şeklinden “koz” olarak; Arapça “ceviz” şeklinden “ceviz” olarak dilimize geçmiştir.

Çiçeklice	<çiçek+li+ce Söğüt köyünde bir tepe adıdır.	(T.)
Çirişli yolu	<çiriş+li yol+u Çiriş(Asphodelus): Zambakgillerden, beyaz çiçekli bir bitki [6]. Soğucak köyünde bir yol adıdır.	(Far.+T.) Çiriş: Köken: (<Fars. sirīš) [11].
Çöğürdek	<çöğür+dek Çöğür: Maydanozgillerden bir tür dikenli yaban bitkisi [6]. Dedemli köyünde bir mevki adıdır.	(T.) Çöğür: (<And.ağl..çöğür, cögür, çöhür, çöndür...) (Gülensoy, 2011: 252) Çöğür: (< ~Krg çör ‘kaval, çoban düdüğü’. - Alt çökur ‘die Rohrpeife’. -Tel çoğur, çoğor, şoğor. - Tel, Kuğ, Tub çör. -Tel, Kumd şör. -Soy şör. ‘Ahlat ağacı’ (ve ‘dikenli ağaç’) olarak kullanılan çöğür’den geldiği anlaşılıyor. (Eren, 1999: 99)
Çöğürlüğüney	<çöğür+lü güney Çöğür: Maydanozgillerden bir tür dikenli yaban bitkisi [6]. Güney: Her zaman güneş alan yer [7]. Gerez köyünde bir bağ adıdır.	(T.+T.) Güney: (<ET., OT. kün+e-gi) (Gülensoy, 2011: 396)
Çökelez	<çökelez ¹³ Çökelez:Ağaçtan çıkarılan zambak [7]. Çekelez: Sincap. Yerel ağızlarda çökelez olarak geçer (Eren, 1999: 83). 1/25.000 ölçekli topografik haritalardan derlenen bir tepe adıdır.	(T.)
Dalardıç	<dal ardıç Dal: Ağacın gövdesinden çıkan kollarından her biri [6]. Gezlevi köyünde bir tepe adı ve Aşağı Hadim mahallesinde bir bağ adıdır.	(T.+T.) Dal: (<ET., OT. tal) (Gülensoy, 2011:261)
Darıyeri	<darı yer+i Darı: Mısır [7]. Hacıyunuslar köyünde bir tarla adıdır.	(T.+T.) Köken: (<OT. tarığ) (DLT) (Gülensoy, 2011: 267)
Dedelerşamı	<dede+ler şam+ı Dede: 1.Ata. 2. Mevlevi tarikatında çile dolduran erenlere verilen ad [6]. Üçpınar köyünde bir tepe adıdır.	(T.+T.) Dede: (< ET. dede) (Gülensoy, 2011: 270)
Derebağ	<dere bağ Dere: Çaydan küçük, yazın kuruyan veya suyu azalan küçük akarsu [6]. Dedemli köyünde bir mevki adıdır.	(Far.+T.) Dere: (<Far. dere) (Eyüboğlu, 1988: 81)
Dikenliseki	<diken+li seki Diken: Bazı bitkilerin dal, yaprak, meyve kabuğunda ve bazı hayvanların derisinde bulunan sert, ucu sivri ve batıcı çıkıntılara verilen ad [6]. Seki: Toprak üstündeki yükseklik; taraça [6]. Fakılar köyünde bir çeşme adıdır.	(T.+T.) Diken: (<ET. tikän~OT. tiken) (Gülensoy, 2011: 283) Seki: (< OT. sekü) (Gülensoy, 2011: 748) Seki: (< Far. sekü) (Eyüboğlu, 1988: 288)

¹³ “Çökelez” sözcüğünün leksik kökenine dair bir bilgi bulunamamıştır. Ancak “çök-el+ez” biçiminde oluşmuş olması muhtemeldir. +(A)z eki bugün işlevini yitirmiş olsa da ayaz, boğaz, haylaz gibi bazı sözcüklerde varlığını göstermektedir. “Çökelez” yer adının kökenine dair daha sağlıklı açıklamalar yapılabilmesi için eklerin tarihî seyrinin incelenmesi gerekmektedir. Bu da ayrı bir araştırma konusudur.

Ekinlik	<ekin+lik Ekin: Tahılın tarlaya atıldığı zamandan hasat edilinceye kadar geçirdiği hal [6]. Armağanlar Mahallesi'nde bahçe ve tarla adıdır.	(T.) Ekin: (<ET. ekin) Gülensoy, 2011: 325)
Ekşielma	<ekşi elma Ekşi: Limon ya da sirke tadında olan [6]. Yukarı Mahallesi'nde bir bahçe adı ve Gerez mahallesinde bir mevki adıdır.	(T.+T.) Ekşi: (< ET., OT. ekşig~ekşik) (Gülensoy, 2011: 326)
Elmaağaç geçesi	<elma ağaç geçe+si Geçe: Yaka. Karşı taraf, öte. Kovanlık köyünde bir tarla adıdır.	(T.+T.+T.) Geçe: (< ET. keçe) [8].
Elmaağacı	<elma ağaç+ı Dolhanlar köyünde bir mevki adıdır.	(T.+T.)
Elmaderesi	<elma dere+si Taşpınar Mahallesi'ne bağlı bir dere adıdır.	(T.+Far.)
Elmalık	<elma+lık Gezlevi köyünde bir bahçe adıdır.	(T.)
Elmalıkoyak	<elma+lı koyak Fakılar köyünde bir bahçe adıdır.	(T.+T.)
Erikli	<erik+li Erik: Gülgillerden, beyaz çiçekli bir ağaç. Bu ağacın ince kabuklu, farklı renklerde, ekşi ya da tatlı, sert çekirdekli meyvesi [6]. Gezlevi köyünde bahçe ve orman adıdır.	(T.) Erik: (<ET., OT. erük) (Gülensoy, 2011: 337) ¹⁴
Erikliadaşı	<erik+li taş+ı Gezlevi köyüne bağlı bir yükselti adıdır.	(T.+T.) Taş: (OT. tās) (Eren, 1999: 396)
Erikliboğaz	<erik+li boğaz Boğaz: İki dağ arasında dağ geçit [6]. Fakılar köyünde bir bahçe adıdır.	(T.+T.)
Erikliguzak	<erik+li guzak Guzak ¹⁵ Dedemli köyünde bir tarla adıdır.	(T.+T.)
Fidantepeci	<fidan tepe+si Fidan: Daha büyümemiş ağaç veya ağaççık [6]. 1/25.000 ölçekli topografik haritalardan derlenen bir tepe adıdır.	(Gr.+T.) Fidan: (< Gr. Phiton) (Eyüboğlu, 1988: 123)
Filis	<filis Filiz (Filiz): Ağaçlardan çıkan taze ve ufak dal; sürgün [6]. Taşpınar Mahallesi'nde bir bahçe adıdır.	(T.) Filiz: (< TT. bili+ç [>biliç>biliz<filiz]) Gülensoy, 2011: 354)
Gelinciksekisi	<gel+in+cik seki+si Gelincik (Papaver rhoeas): Yaz aylarında doğada, özellikle buğday	(T.+T.) Gelincik: (<TT. gel-in+cik) (Gülensoy, 2011: 363)

¹⁴ Erik sözcüğü; DLT'de şeftali, kayısı, erik gibi meyvelerin genel adı olarak tanımlanmıştır.

¹⁵ "Guzak" sözcüğüne sözlüklerde rastlanmamıştır. Ancak yöre halkından edinilen bilgiye göre "koyak" sözcüğünün ağızlarda ses değişikliğine uğramış hali olduğu düşünülmektedir.

	tarlalarında yetişen, kırmızı ve otsu bitki [6]. Hacıyunuslar köyünde bir orman adıdır.	
Gevenbeleni	<geven belen+i Geven: Baklagillerden, bazı türlerinden kitre denilen zambk çıkarılan, arıcılık faaliyetlerinde aromasından yararlanılan, engebeli arazilerde erozyonu önleyen, eczacılık, boya, dokuma ve kâğıt sanayisinde ham madde olarak yararlanılan, dikenli bir çalı; keven [6]. Taşpınar mahallesinde bir mevki adıdır.	(T.+T.) Geven: (<ET., OT. kew-en) (DLT) (Gülensoy, 2011: 367)
Gevenli	<geven+li Dolhanlar köyünde bir tarla adıdır.	(T.)
Gevenlidirsek	<geven+li dirsek Dirsek: Keskin dönemeç, viraj. ¹⁶ Dolhanlar köyünde bir mevki adıdır.	(T.+T.) Dirsek: (<OT. tirsgek) (DLT) (Gülensoy, 2011: 289)
Gevenliseki	<geven+li seki Aşağı Hadim mahallesinde bir bahçe adıdır.	(T.+T.)
Gül Sokak	<gül sokak Gül (Rosa): Gülgillerin örnek bitkisi. Bu bitkinin katmerli, genellikle kokulu olan çiçeği [6]. Sokak: Yerleşim yerlerinde, iki tarafında evler bulunan, caddeye göre daha dar ya da kısa olan yol [6]. Dedemli köyünde bir sokak adıdır.	(Far.+Ar.) Gül: (< Far. gul) [10].
Gülburnu	<gül burun+u Burun: Bir nesnenin veya arazinin köşesi [7]. Söğüt köyünde bahçe, tarla ve yol adı ve 1/25.000 ölçekli topografik haritalardan derlenen bir tepe adıdır.	(Far.+T.) Burun: (< OT. burun) (Eren, 1999: 64)
Güneybağ	<güney bağ Dedemli köyünde göl alanı, tarla ve ham toprak adıdır.	(T.+T.)
Gürbağ	<gür bağ Gür: Bol, çok verimli; gümrah, feyyaz, randımanlı [6]. İğdeören köyünde bir mevki adıdır.	(T.+T.) Gür: (<ET. kür) (Gülensoy, 2011: 397)
Haytaçayırı	<hayta çayırı Hayta: Toroslarda yaşayan bir Yörük aşireti [6]. ¹⁷ Fakılar köyünde bir mevki adıdır.	
İğde	<iğde İğde (Elaeagnus): İğdegillerden, güzel kokan, sarı çiçekli bir ağaç ve onun meyvesi [6]. Dedemli köyünde bahçe ve tarla adıdır.	(T.) İğde: (<ET. yigde, OT. yikte~igde) (Gülensoy, 2011: 426)
İğdearası	<iğde ara+sı	(T.+T.)

¹⁶ Dirsek sözcüğü bu anlamda Derleme Sözlüğü'nde ve Güncel Türkçe Sözlük'te geçmemektedir.

¹⁷ "Hayta" sözcüğünün kökenine dair bir bilgiye erişilememiştir.

	Yukarı Mahallesi'nde bir mevki adıdır.	
İğdeliçeşmesi	<iğde+li çeşme+si Çeşme: Çoğunlukla yol kenarlarında insanların faydalanması için yapılan, suyun bir oluktan veya musluktan aktığı yapı, pınar [6]. 1/25.000 ölçekli topografik haritalardan derlenen bir su kaynağı adıdır.	(T.+Far.) Çeşme: (< Far. çeşme) [10].
İğdeüstü	<iğde üst+ü Üst: Bir nesnenin yukarı doğru olan yanı; üzeri, alt zıddı [6]. Yukarı Mahallesi'nde bir mevki adıdır.	(T.+T.) Üst: (< ET. üz/üs+t) (Eyüboğlu, 1988: 360)
İğdeyazısı	<iğde yazı+sı Yazı: Ova, sahra, ıssız kırsal [7]. Dedemli köyünde tarla ve bahçe adıdır.	(T.+T.) Yazı: (< ET. yaz+ı) (Gülensoy, 2011: 1102)
İğdeyolu	<iğde yol+u Yol: İnsanların ve hayvanların bir yerden bir yere gitmesi için yapılmış ya da kendiliğinden oluşmuş, yürümeye elverişli alan [6]. Dedemli köyünde yol ve bahçe adıdır.	(T.+T.) Yol: (< ET., OT. yol) (Gülensoy, 2011: 1155)
İkiarmut	<iki armut İki: Birin ardından gelen rakamın adı; dü [6]. Karabayır köyünde bağ, bahçe ve tarla adıdır.	(T.+T.) İki: (< ET. ikki/iki) (Eyüboğlu, 1988: 173)
Kabaağaç	<kaba ağaç ¹⁸ Kaba: 1. İri taneli 2. Hafif olduğu hâlde kalın ya da hacimli [6]. Fakılar köyünde bir mevki adıdır.	(T.+T.) Kaba: (< OT. kapa) (DLT) (Gülensoy, 2011: 446)
Kabacaardıç	<kaba+ca ardıç Kabaca: İrice, büyükçe olan [6]. Dereici köyünde bağ ve bahçe adıdır.	(T.+T.)
Kaklık ¹⁹	<kak+lık Kak: Elma, armut vb. meyvelerin kurutulmuşu [6]. Hacıyunuslar mahallesinde bir tarla adıdır.	(T.) Kak: (<ET., OT. kak) (Gülensoy, 2011: 452)
Kamıçça	<kamış+ca Kamış (Phragmites australis): Buğdaygillerden, suyun çok olduğu alanlarda yetişen, yaprakları şerit şeklinde olan, çit, sepet yapımında kullanılan bitki [6]. Fakılar köyünde tarla ve bahçe adıdır.	(T.) Kamış: (<ET. kamış~ kamuş) (Gülensoy, 2011: 457)
Kamışlıyer	<kamış+lı yer Yer: Tarla [6]. Gezlevi köyünde bir tarla adıdır.	(T.+T.)
Karaağaç	<kara ağaç	(T.+T.)

¹⁸ “Kabaağaç” halk ağzında “Palamut” ağacına karşılık olarak kullanılmaktadır.

¹⁹ “Kaklık” sözcüğü halk ağzında “Yağmur yağınca içine su biriken kaya oluşu” anlamında da kullanılmaktadır. Bu yer adında geçen “kak” sözcüğünün hangi anlamı taşıdığına dair net bir bilgiye erişilememiştir. Ancak meyveciliğin temel geçim kaynağı olan bu bölgede “kurutulmuş meyve” anlamına gelen “kak” sözcüğünün yer adına verilmesi kuvvetle muhtemeldir.

	Kara: Renklerin en koyusu, siyah; ak, beyaz zıddı [6]. Demirasaf mahallesinde bir mevki adıdır.	Kara: (< OT. <i>qara</i>) (DLT) (Gülensoy, 2011: 462)
Karaağaçlı-seki	<kara ağaç+lı seki Dolhanlar köyünde bir mevki adıdır	(T.+T.+T.)
Karahasan-bağı	<kara hasan bağ+ı Hasan: Kişi adı. Dereiçi köyünde bağ ve bahçe adıdır.	(T.+Ar.+T.) Hasan: (< Ar. <i>ḥsn</i>) [10].
Kavaklıardı	<kavak+lı ardı Kavak(Populus): Söğütgillerden, suyun çok olduğu alanlarda yetişen, boyları 30-40 metreyi bulan, kerestesinden yararlanılan uzun boylu bir ağaç [6]. Gezlevi köyünde bir orman adıdır.	(T.+T.) Kavak: (<ET. terek “kavak” (Clauson 1972: 543) (<tirek “kavak ağacı” (Ercilasun 2014: 882) (<TT. kav[a]k) (Eren, 2020, 219)
Kavaklı	<kavak+lı Gezlevi köyünde bir orman adıdır.	(T.)
Kavaklıtaş	<kavak+lı taş Dedemli köyünde tarla ve bahçe adıdır.	(T.+T.)
Kelekbükü	<kelek bük+ü Kelek: Olgunlaşmamış, ham kavun [6]. Bük: Akarsuya yakın verimli araziler [7]. Dedemli köyünde tarla ve bahçe adıdır.	(Far.+T.) Kelek: (<Far. <i>kālak</i>) [11]. Bük: (< ET. OT. <i>bük</i>) (DLT) (Gülensoy, 2011: 192)
Keşirler	<keşir+ler Keşir: Havuç [7]. Kovanlık köyünde bir tarla adıdır.	(T.) Keşir: (<OT. <i>geşür</i> ~Far. <i>gezer</i>) ²⁰
Kirazlı	<kiraz+lı Kiraz (Cerasus Avium): Gülgillerden, ılıman iklimlerde yetişen bir meyve ağacı [6]. Dolhanlar köyünde bağ ve bahçe adı, Üçpınar köyünde tarla ve orman adıdır.	(Yun.) Kiraz: (<CC. <i>kirās</i> ~Yun. <i>kerási</i>) (Karadeniz, 2017: 616)
Kızılağaç	<kızıl ağaç Kızıl: Parlak kırmızı renk [6]. Gezlevi köyünde bağ ve orman adıdır.	(T.+T.) Kızıl: (< OT. <i>qız-ıl</i>) (DLT) (Gülensoy, 2011: 524)
Kızılceviz	<kızıl ceviz Kovanlık köyünde tarla ve bahçe adıdır.	(T.+Ar.)
Kocaardıç	<koca ardıç Koca: Yaşlı [6]. Gezlevi köyünde bir anıt ağacın bulunduğu mevkidir.	(T.+T.) Koca: (< TT. <i>koca</i>) (Gülensoy, 2011: 529)
Kocaçayır	<koca çayır Gerez köyünde bir mevki adıdır.	(T.+T.)
Kocailedin	<koca ladin Ladin: Çamgillerden, boyu 50-60 metreyi bulan, gövdesi düz, kozalağı aşağıya doğru sarkan, kerestesi ve reçinesinden yararlanılan, çam ağacına çok benzeyen bir orman ağacı [6]. Gezlevi köyünde bahçe adıdır.	(T.+Ar.) Ladin: (<Ar. <i>lādan</i> ~ La. <i>ladanum</i>) [10].

²⁰ Kâşgarlı Mahmud, sözcüğün Farsça kökenli olduğunu ifade etmiştir (< Far. *gezer*). Ancak Oğuz Türkçesindeki “geşür”ün Farsça “gezer”den geldiğinin söylenemeyeceğini de dile getirmiştir. Ancak bu sözcüğün kökenine dair net bir bilgi vermemiştir (Güner, 2011: 836)

Kokarot	<kokar ot Kokar: Kokusu olan, kötü kokan. ²¹ Ot: Toprak üstündeki bölümleri sertleşmeyip yumuşak kalan, sonbaharda sararıp ilkbaharda yeniden çıkan birkaç mevsim sonra kuruyan ufak bitkiler [6]. Gezlevi köyünde bir mevki adıdır.	(T.+T.) Kokar: (< ET., OT. <i>koğ-ar</i>) ²² (Gülensoy, 2011: 532) Ot: (< ET., OT. ot) (Eren, 1999: 310)
Kozağaç	<koz ağaç Koz:Ceviz [6]. Dedemli köyünde tarla ve bahçe adıdır.	(Far.+T.) Koz: (<Far. gawz) (Gülensoy, 2011: 550)
Kozağacı	<koz ağaç+ı Aşağı Hadim Mahallesi'nde mevki ve su kaynağı adıdır.	(Far.+T.)
Lalelik	<lale+lik Lale (Tulipa Gesneriana): Zambakgillerden, Anadolu'dan diğer ülkelere yayılan, yaprakları uzun ve sivri, çiçekleri kadeh biçiminde, çeşitli renklerde, güzel görünen bir bitki [6]. Fakılar köyünde tarla ve bahçe adıdır.	(Far.) Lale: (<Far. lāle) [10].
Menekşeli-goyak	<menekşe+li koyak Menekşe (Viola tricolor): Menekşegillerden, tabiatta doğal olarak ya da saksıda büyüeyebilen, yaprakları kalp şeklinde olan bitki. Bu bitkinin mor renkli, güzel kokulu çiçeği (URL-6). Gezlevi köyünde bir yükselti adıdır.	(Far.+T.) Menekşe: (<Far. banafşe) (URL-11)
Mercimek goyağı	<mercimek koyak+ı Mercimek (Lens culinaris): Baklagillerden, beyaz çiçekli bir tarım bitkisi. Bu bitkinin, besin değeri yüksek, ufak, kırmızı, sarı veya yeşil, yuvarlak ve yassıca tohumu; yasmık [6]. Dolhanlar'a bağlı Gülvet Mahallesi'nde bir tarla adıdır.	(Far.+T.) Mercimek: (<CC Maruimak~ Far. marcumak) [10].
Mercimeктаşı	<mercimek taş+ı Hacıyunuslar köyünde bir yükselti adıdır.	(Far.+T.)
Meşelik	<meşe+lik Meşe(Quercus): Kayıngillerden, her mevsim yeşil kalan çeşitleri de bulunan, çok uzun ömürlü bir orman ağacı [6]. Dedemli köyünde bir orman adıdır.	(Far.) Meşe: (<Far.bişā) (URL-11)
Nohut	<nohut Nohut (Cicer arietinum): Baklagillerden, kıraç bölgelerde yetişen, çiçekleri sarı renkli, tanesi yeşil ya da kuru olarak tüketilebilen bir bitki [6].	(Far.) Nohut: (<CC. Noghut~ Far. naḫōd) [10].

²¹ “Kokar” sözcüğü bu anlamda sözlüklerde geçmemektedir.

²² “Kok-ar” sözcüğünde yer alan –ar ekinin sıfat-fiil eki olduğu açıktır. “kokar ot” yer adında da sıfat tamlaması kalıbında olması bunu doğrular niteliktedir.

	Fakılar köyünde tarla ve bahçe adıdır.	
Nohutluk	<nohut+luk Söğüt köyünde tarla ve bahçe adıdır.	(Far.)
Otini	<ot in+i İN: Mağara [6]. Gezlevi köyünde bir mağara adıdır.	(T.+T.)
Otluk	<ot+luk Kovanlık köyünde bir tarla adıdır.	(T.)
Pamukluk	<pamuk+luk Pamuk(Gossypium): Ebegümeçigillerden, koza biçimindeki meyvesi üç, dört, beş dilimli olan, sıcak bölgelerde yetişen değerli bir tarım ve sanayi bitkisi [6]. Karabayır köyünde tarla ve bahçe adıdır.	(T.) Pamuk: (<OT. pamuk~ And.ağl. bambık, pambuh, panbığ...) (Gülensoy, 2011: 685)
Pancarderesi	<pancar dere+si Pancar: Ispanakgillerden, vitamin bakımından zengin bir bitki. Bu bitkinin şeker elde edilen köküdür [6]. Dolhanlar köyünde bir mevki adıdır.	(Erm.+Far.) Pancar: (<Erm. pançar) [10].
Pancarlık	<pancar+luk Yukarı Mahallesi'nde bir mevki adıdır.	(Far.)
Pelitliesik	<pelit+li esik Pelit (Palamut): Ülkemizde yetişen meşe türlerindedir. Fındığa benzeyen, sert ve pürüzlü, bir yüksük içinde bulunan bir meyvedir [6]. Esik: Çukur yer. Hacıyunuslar köyünde bir mera adıdır.	(Far.+T.) Pelit: (<Ar.ballût) [11]. Esik: (< ET., OT. ek(g)sük) (DLT, KB) (Gülensoy, 2011: 326) ²³
Şalgalık	<şalga+luk ²⁴ Şalga : Şalgam. Şalgam(Brassica rapa): Turpgillerden yumru köklü bir bitki [6]. Kovanlık köyünde bir tarla adıdır.	(Far.) Şalgam: (<Far. şalgam) (Gülensoy, 2011: 836)
Şalgamcı	<şalgam+cı Fakılar köyünde tarla ve bahçe adıdır.	(Far.)
Şalgamcı-tepesi	<şalgam+cı tepe+si 1/25.000 ölçekli topografik haritalardan derlenen bir yükselti adıdır.	(Far.+T.)
Şamtösmeği	<şam tösmek+i Şam:Çam [7]. Tösmek: Otun kütüğü [7]. Gezlevi köyünde bir orman adıdır.	Tösmek ²⁵
Şamarası	<şam ara+sı Yukarı Mahallesi'nde bir mevki adıdır.	(T.+T.)
Şambaşı	<şam baş+ı Baş: Arazide en yüksek nokta [6]. Gerez köyünde bir mevki adıdır.	(T.+T.) Baş: (< ET., OT. bāş) (Eren, 1999: 41)
Şamgeçesi	<şam geçe+si	(T.+T.)

²³ “Esik” sözcüğü bu şekilde sözlüklerde geçmemektedir. Ancak “eksik” sözcüğü ile anlam ve şekil yönünden benzerliği göz önünde bulundurulursa bu iki sözcüğün aynı kökten gelmesi muhtemeldir.

²⁴Şalgam bitkisi, çalışma alanımız olan köylerde “şalga” olarak anılmaktadır. “şalga” ve “şalgam”ın aynı bitki olduklarına dair birkaç kaynakta sınırlı sayıda bilgiye ulaşılmıştır. Ayrıca Derleme Sözlüğü'nde “şalga” ifadesi geçmemektedir.

²⁵ “Tösmek” sözcüğünün kökenine dair bir bilgiye erişilememiştir. Geçici kılış adları yapma dışında, kalıplaşma yoluyla bazı yiyecek, içecek, araç ve gereç adları da yapan, fiilden isim yapma eki olan –mAk ekinden türetilmesi muhtemeldir.

	Geçe: Yaka [7]. Karabayır köyünde bir tepe adıdır.	
Sarıağaçlar	< sarı ağaç+lar Sarı: Yeşil ile turuncunun karışımı bir renk, limon kabuğu rengi [6]. Yukarı mahallesinde bir mevki adıdır.	(T.+T.) Sarı: (< ET., OT. sarıg) (Gülensoy, 2011: 735)
Sarımsaklı- daşı	< sarımsak+lı taş+1 Sarımsak (Allium Sativum): Zambakgillerden, 25-100 santimetre yüksekliğinde yapraklarında, saplarında ve toprak altındaki soğanında kokulu yağ bulunan bir kültür bitkisi. Bu bitkinin baharat olarak kullanılan dişli bölümü [6]. Gezlevi köyünde bir tepe adıdır.	(T.+T.) Sarımsak: (<OT. sarmusak, samursak) (Gülensoy: 2011, 737)
Sarıot	< sarı ot Üçpınar köyünde bir mevki adıdır.	(T.+T.)
Sarıyaprak	< sarı yaprak Yaprak: Bitkilerde solunum, karbon özümlemesi, terleme vb. olayların olduğu, çoğu klorofilli, yeşil ve farklı şekillerdeki bölümler [6]. Yukarı mahallesinde bir mevki adıdır.	(T.+T.) Yaprak: (<ET. yapırğak, yapırkak, yabırğak) (Gülensoy, 2011: 1067)
Söğütçük	< söğüt+cük Söğüt(Salix): Söğütgillerden, suyun çok olduğu yerlerde yetişen, yaprakları ince uzun, büyük bir ağaç [6]. Gerez köyünde bir mevki adı, Taşpınar mahallesinde tarla ve bahçe adı ve Baybağan mahallesinde bir bahçe adıdır.	(T.) Söğüt: (<ET., OT. söğüt) (Gülensoy, 2011: 805) (<ET AY III söğüt “ağaç” (Ölmez 1991: 111) “ [172-9] –bodi söğüt tüpinte v(a)jır-lığ ...” (< DLT söğüt “söğüt ağacı” (Ercilasun 2014: 830) “ [s. 153] söğüt sölije kağın kāsıña”
Söğütdere	< söğüt dere Soğucak köyünde bahçe ve tarla adıdır.	(T.+Far.)
Söğütlü pınar	< söğüt+lü pınar Cumhuriyet Mahallesi’nde bir su kaynağı adıdır.	(T.+T.)
Sumaklı	< sumak+lı Sumak (Rhus coriaria): Antep fıstığıgillerden, ılıman bölgelerde yetişen, kabuğu hekimlikte, yaprakları dericilikte kullanılan bir ağaç. Bu ağacın, mayhoşluk vermesi için yemeklere konan meyvesi [6]. 1/25.000 ölçekli topografik haritalardan derlenen bir yükselti adıdır.	(Ar.) Sumak: (<Ar. summāk) [10]
Tarhanadağı	< tarhana dağ+1 Tarhana: İçine domates, biber, soğan, kokulu otlar, süt ya da yoğurt konarak yoğurulan mayalanmış hamurun kurutulması ve ufalanması suretiyle	Tarhana: (<And.ağl. tana, tarana, tarhana) (Gülensoy, 2011: 861) Tarhana: (<Ar. tarhana Far. tarxāna, Bulgarca tarxana, Sırpça tarhāna, ttarāna, Rumence trahana, Macarca tarhonya biçimleri Türkçeden alınmıştır.) (Eren, 1999: 395) ²⁶

²⁶ Farsça’da “terhuvâne” ve “terhine” olarak geçen tarhana, öğütülmüş buğday ile süt ya da yoğurdun karıştırılıp hamur haline getirilip kurutulmasıyla elde edilen çorbalık anlamına gelmektedir. Yakut Türkçesinde yazın hazırlanan ve kışın yenmek üzere saklanan yoğurt anlamına gelen “tar” sözcüğü mevcuttur. Moğolca’da ise pıhtı halindeki ekşi süt anlamında “tarağ” kelimesi geçmektedir. Divanü Lügati’t Türk’te tarhana için, kış için saklanan yoğurt anlamında “tar” kelimesi bulunmaktadır. Türk

	yapılan, çorba yapmada kullanılan besin [6]. Sögüt köyünde bir dağ adıdır.	
Tükyapınarı	<tükya pınarı Tükya: Yalnızca Üçpınar köyünde örneğine rastlanan endemik bir bitkidir. ²⁷ Üçpınar köyünde bir su kaynağının adıdır.	Tükya ²⁸
Üçarmut	<üç armut Üç: İki den sonra gelen sayının adı; se [6]. Gerez köyünde bir mevki adıdır.	(T.+T.) Üç: (ET., OT. üç) (Gülensoy, 2011: 985)
Ulumalyir	<ulama+lı yer Ulama: Suyun bol olduğu ortamlarda yetişen bir ot çeşididir [7]. Dolhanlar köyüne bağlı Gülvet Mahallesi'nde bir bahçe ve mevki adıdır.	(T.+T.) Köken:(<ET. ül+a-ma) (Eyüboğlu, 1988: 349)
Üzümbük	<üzüm bük Üzüm: Asma bitkisinin taze ya da kuru olarak yenen ve salkım şeklinde olan meyvesi [7]. Dereiçi köyünde bahçe ve tarla adıdır.	(T.+T.) Üzüm: (<ET. üzüm/üsüm) (Gülensoy, 2011: 1008)
Üzümcüyolu	<üzüm+cü yol+u Demirasaf Mahallesi'nde bahçe ve tarla adıdır.	(T.+T.)
Uzunardıç	<uzun ardıç Uzun: İki ucu arasında fazla uzaklık olan; levent, maksı, kısa karşıtı [6]. Yukarı Mahallesi'nde bir mevki adıdır.	(T.+T.) Uzun: (<ET. ū-z+(u)n) (Gülensoy, 2011: 983)
Yağardıç	<yağ ardıç Yağardıç: Güzel kokulu, yağlı bir ardıç çeşidi (URL-7). ²⁹ Yağ: Birleşiminde stearik, oleik, palmitik asitlerle gliserin bulunan ve bunların oranlarına göre kıvamları değişen bitkisel veya hayvansal madde [6]. Dedemli köyünde bağ, bahçe ve tarla adıdır.	(T.+T.) Yağ: (< ET., OT. yağ~ Az yağ. -Tkm yāğ. -Blk cau 'yağ', iç cau 'içyağı'. -Tar yağ. -Alt, Tel yū; sarı yū 'tereyağı'. -Sag çağ. -Tuv çağ. Tuvalar yağa üs adını da verirler. -Yak sīa 'yağ' (Eren, 1999: 437)
Yalnızceviz	<yalnız ceviz Yalnız: Tek başına [6]. Karabayır köyünde tarla ve bahçe adıdır.	(T.+Ar.) Yalnız: (< ET. yalangus, yalanguz, yalangguz, yalnguz ~ OT. yalnus) Gülensoy, 2011: 1047)
Yazıbağ	<yazı bağ Dedemli köyünde bağ, bahçe ve mevki adıdır.	(T.+T.)

sözlüklerinde ilk olarak Kıpçak ve Mısır Memluk Türklerine ait deyişler arasında “tarhanah” olarak yer bulmuştur. Fatih Sultan Mehmet döneminde “terine” olarak bilinen tarhananın, peynirli ve yumurtalı olarak hazırlandığına dair bilgilere kaynaklardan erişilmektedir (Coşkun, 2014: 69-79). Örneklerde de görüldüğü gibi birçok dilde benzer şekillerde kullanılan “tarhana” sözcüğünün kökeninin hangi dile ait olduğu net olarak tespit edilememiştir. Ancak DLT’de geçen “tar” sözcüğü, sözcüğün kökeninin Türkçe olmasını kuvvetlendirmektedir.

²⁶ Yöre halkından “tükya” bitkisinin hoş kokulu bir çiçek olduğu bilgisine erişilmiştir. Ancak “tükya” ifadesi Derleme Sözlüğü’nde ve Güncel Türkçe Sözlük’te geçmemektedir.

²⁸ “Tükya” sözcüğünün kökenine dair bir bilgiye erişilememiştir.

²⁹ Bu yer adı “yağ ardıcı” şeklinde olup ağızlarda iyelik eki düşürülerek “yağardıç” şeklinde kullanılmaktadır.

Yoncalıboğaz	<yonca+lı boğaz Yonca(Trifolium):Baklagillerden,başak durumundaki çiçekleri kırmızı veya mor renkli, hayvanlara yem olarak yetiştirilen çayır bitkilerinin genel adı. [6]. Dolhanlar köyünde bir mevki adıdır.	(T.+T.) Yonca: (<ET. yorunça, yornça) (Gülensoy, 2011: 1159)
Yoncalık	<yonca+lık Aşağı Hadim Mahallesi'nde bir bahçe adıdır.	(T.)
Yukarıarpalık	<yukarı arpa+lık Elmaağaç köyünde bir tarla adıdır.	(T.+T.) Yukarı: (< ET. yokaru~ OT. yokar, yokaru, yukaru) (DLT) (Gülensoy, 2011: 1172)

B. Yapısı Bakımından Bitki Adından Oluşan Yer Adları

Gramer yapısı bakımından bitki adları ‘‘Basit, Türemiş ve Birleşik Kelimelerden Oluşan Bitki Adları’’ olarak üç başlıkta sınıflandırılmıştır. Birleşik kelimelerden oluşan bitki adları *sıfat tamlaması ve isim tamlaması* olmak üzere iki başlığa ayrılmıştır.

B.1. Basit Kelimeden Oluşan Bitki Kökenli Yer Adları

Basit kelimeler, herhangi bir yapım eki ile genişletilmemiş olan ve daha basit kök, ek ögelerine ayrılamayan kelimelerdir. Türemiş ve birleşik adların dışında kalan bütün kelimeler basit kelime grubuna girer

(Korkmaz, 2014: 117). Türkçede basit yapılu yer adları oldukça sınırlıdır. Basit kelimeden oluşan 6 adet bitki kökenli yer adı tespit edilmiştir.

Ardıç, Çayır, Çubuk, Filis, İğde, Nohut

B.2. Türemiş Kelimelerden Oluşan Bitki Adları

Türkçede, kelime kök ve gövdelerine ekler getirilerek farklı anlamlarda türemiş kelimeler oluşturulur (Korkmaz 2014: 118). Türkçenin isimlerden isim türetmede kullandığı +CI/CU, +CIk, +dAk, +II/+IU, +Iik//+IUK eklerinin ve eşitlik eki +CA ve çokluk eki +lAr ekinin yer adlarında kullanıldığı görülmektedir.

+CA: Özünde eşitlik, benzerlik ve karşılaştırma ilgisi kuran bir isim çekim eki olan +CA eki, kalıplaşarak zamanla bir yapım ekine de dönüşmüştür. Bu ek, yapım eki olarak sıfat, zarf ve adlar yapar. Sıfatlardan türetilen adlardan çoğu da yer adı olarak karşımıza çıkmaktadır (Korkmaz, 2014: 121). Bu çalışmada +CA eki ile kurulmuş 2 adet bitki kökenli yer adı verilmiştir.

Çiçeklice, Kamıçça

+CI: Bu ek, Türkiye Türkçesinin en sık kullanılan eklerinden biridir. İsimlere gelerek bir işi ya da bir sanatı kendisine meslek olarak seçmiş kişileri işaret eden isimler türetir. +CI/+CU eki, tek başına ya da +lAr çokluk ekiyle birleşerek semt, mahalle, cadde, köy gibi yer adları yapar (Korkmaz, 2014, s.125). Bu çalışmada +CI/+CU eki ile kurulmuş 1 adet bitki kökenli verilmiştir.

Şalgamcı

+CIk: +Cık/ +CUk eki, isimlere ve sıfatlara küçültme, pekiştirme, sevgi ve acıma ifadesi katar. İsimlerden yer adları türetir. Ancak, bu yer adlarındaki küçüklük anlamı ortadan kalkmıştır (Korkmaz, 2014, s. 126). +Cık/ +CUk eki ile kurulmuş 2 adet bitki kökenli yer adı tespit edilmiştir.

Bağcık, Söğütçük

+dAk: Yansıma sözcüklerden fiil türeten +dA ekine -k fiilden isim yapım ekinin eklenmesiyle oluşmuş bir ektir (Korkmaz, 2014: 128). +dAk eki ile kurulmuş 1 adet bitki kökenli yer adı tespit edilmiştir.

Çöğürdek

+lAr: +lAr eki bir çekim ekidir. İsimlerde ve fiillerde çoğulluk belirtir. Ancak bu ek, bir taraftan da bünyesinde barındırdığı “çokluk” özelliği dolayısıyla bazen eklendiği sözcüklere özel anlamlar kazandıran bir yapım ekine dönüşür. +lAr eki kök durumunda olan ya da +C1 eki almış isimlere getirilerek yer adları oluşturmada kullanılır (Korkmaz, 2014: 132). +lAr eki ile kurulmuş 1 adet bitki kökenli yer adı tespit edilmiştir.

Keşirler

+II/+IU: Bu ek Türkiye Türkçesinde her isme gelebilen ve isimden isim ve sıfat türeten en işlek eklerden biridir. Asıl görevi aslında sıfat olarak kullanılan niteleyici isimler yapmaktır. Bu yüzden bu eke sıfat eki de denir (Ergin,2008: 159). İsimlerden yer adları türetir. +II/+IU ekiyle kurulmuş adların +cA ekiyle kullanılan türleri de vardır (Korkmaz, 2014, s. 134). +II/+IU eki ile kurulmuş 6 tane bitki kökenli yer adı tespit edilmiştir:

Alıçlı, Erikli, Gevenli, Kavaklı, Kirazlı, Sumaklı

+IIk/+IUk: Çok işlek bir biçimbirimdir. Bir nesnenin bulunduğu yer ve alan adları yapar (Boz, 2014: 85). +IIk/+IUk eki eklendiği sözcüğe “bulunma” anlamı katarak işlevi ile ülke, ilçe, köy, mahalle, semt gibi yer adları kurmuştur (Korkmaz, 2014: 135). +IIk/+IUk eki ile kurulmuş 15 adet bitki kökenli yer adı tespit edilmiştir:

Arpalık, Bostanlık, Çamlık, Çayırılık, Ekinlik, Elmalık, Kaklık, Lalelik, Meşelik, Nohutluk, Otluk, Pamukluk, Pancarlık, Şalgalık, Yoncalık

+(A)z: -(A)z eki, günümüzde işlekliliğini kaybetmiş çok eski bir yapım ekidir. Türkiye Türkçesine kadar gelebilmiş örneklerde, ek, kökle kaynaşmış olduğundan ekin varlığı unutulmuştur. Ancak Eski Türkçe ile karşılaştırıldığında ekin varlığı ortaya çıkmaktadır (Korkmaz, 2014: 171). -(A)z eki ile kurulmuş 1 adet bitki kökenli yer adı tespit edilmiştir.

*Çökelez***B.3. Birleşik Kelimelerden Oluşan Bitki Adları**

En az iki sözcüğün bir araya gelmesiyle kurulan kelimeye birleşik kelime denir. Birleşik kelime, yeni bir kavramı veya yeni bir nesneyi karşılamak üzere iki ya da daha fazla sözcüğün belirli dil bilgisi kurallarına bağlı kalarak yeni bir anlama gelecek bir sözcük oluşturmasıdır (Korkmaz, 2014, s. 190). Birleşik kelimedenden oluşan bitki kökenli yer adları, sıfat tamlaması ve isim tamlamasından oluşan bitki kökenli yer adları olarak iki başlıkta incelenmiştir.

B.3.1. Sıfat Tamlamasından Oluşan Bitki Kökenli Yer Adları

Sıfat tamlaması, bir sıfat ve bir isimden oluşan bir tamlamadır. Sıfat unsuru tamlayanı, isim unsuru tamlananı oluşturur. Sıfat unsuru önce, isim unsuru sonra kullanılır. Birleşik isimlerden oluşan yer adlarının bir kısmı sıfat tamlaması biçiminde oluşmuştur. Bu kalıpta olanlar; nitelik, renk ve sayı bildiren sıfatların bir adla bir araya gelmesiyle oluşan adlardır (Korkmaz, 2014, s. 192).

Bitki kökenli yer adları, sıfat unsuru bitki adından oluşan yer adları ve isim unsuru bitki adından oluşan yer adları olarak sınıflandırılmış ve aşağıda başlıklar altında sıralanmıştır. İsim unsuru bitki adından oluşan sıfat tamlaması biçimindeki yer adı sayısının daha fazla olduğu tespit edilmiştir.

B.3.1.1 Sifat Unsuru Bitki Adından Oluşan Yer Adları

Büyükalmaseki, Cevzlikoyak, Çalbalıdüz, Çamlıkah, Çamlıyayla, Çögürlüğüney, Dikenliseki, Elmalıkoyak, Erikliboğaz, Erikliguzak, Gevenlidirsek, Gevenliseki, Gürbağ, Kamışliyer, Karaağaçlıseki, Kavaklıtaş, Menekşeligoyak, Pelitliesik, Söğütdere, Söğütlüpinar, Ulumalıyer, Yoncalıboğaz

B.3.1.2. İsim Unsuru Bitki Adından Oluşan Yer Adları

Aşağıarpalık, Beşağaç, Bilikşamlar, Boğazçayır, Bozarmut, Dalardıç, Derebağ, Ekşielma, Güneybağ, Gürbağ, İkiarmut, Kabağaç, Kabacaardıç, Karaağaç, Kızılağaç, Kızılceviz, Kocaardıç, Kocaçayır, Kocaledin, Kokarot, Kozağaç, Sariağaçlar, Sarioot, Sarıyaprak, Üçarmut, Uzunardıç, Üzümbük, Yalınızceviz, Yazıbağ, Yukarıarpalık

B.3.2. İsim Tamlamasından Oluşan Bitki Kökenli Yer Adları

İyelik eki almış bir adın, başka bir adla oluşturduğu tamlamalardır (Karahan, 2014, s. 42). İsim tamlamaları iki ismin bir araya gelmesiyle oluşmaktadır. Birinci isim unsuruna tamlayan, ikinci isim unsuruna tamlanan denir. Tamlayan her zaman iyelik ekini alır. Birleşik kelime kurmaya en uygun olan tamlama çeşidi belirtisiz isim tamlamasıdır. Bunun sebebi, belirtili isim tamlamalarında, tamlayan eki, tamlananı bir kişi ya da nesneye aitlik ilgisiyle bağlar. Belirtisiz isim tamlamalarında ise bu ilgi belirsizdir (Korkmaz, 2014, s. 192).

Bu çalışmada, bitki adı kökenli yer adlarının tamamı belirtisiz isim tamlaması kalıbındadır. Bunlar tamlayan unsur bitki adından oluşan ve tamlananı bitki adından oluşan yer adları şeklinde sınıflandırılmış ve aşağıda ilgili başlık altında gösterilmiştir. Tamlayanı bitki adından oluşan isim tamlaması biçimindeki yer adı sayısının daha fazla olduğu tespit edilmiştir.

B.3.2.1 Tamlayan Unsuru Bitki Adından Oluşan Yer Adları

Ağacığlısı, Alıçlıkoyakağzı, Almaağacı, Almaardı, Almagoyağı, Ardıçboynu, Ardıçdibi, Ardıçini, Ardıçbunarı, Armutarası, Dikenliseki, Elmaağaçgeçesi, Elmaağacı, Elmaderesi, Erikliadaşı, Fidantepesi, Gelinciksekisi, Gevenbeleni, Gülburnu, İğdearası, İğdeliçeşmesi, İğdeüstü, İğdeyazısı, İğdeyolu, Kavaklıardı, Kelekbükü, Kozağacı, Mercimekgoyağı, Mercimektaş, Otini, Pancarderesi, Şalgamcitemesi, Şamtösmeği, Şamgeçesi, Sarımsaklıadaşı, Tarhanadağı, Tükyapınarı.

B.3.2.2 Tamlanan Unsuru Bitki Adından Oluşan Yer Adları

Arapçimeni, Ayıçayırı, Dedelerşanı, Elmaağacı, Haytaçayırı, Karahasanbağı, Kozağacı

Sonuç

Konya'nın Hadim ve Bozkır ilçelerinin sınırlarında inşa edilen Bozkır Barajı'nın çevresinde yer alan 16 köy ile Bozkır ve Hadim ilçe merkezlerinden yapılan derlemeler neticesinde bitki adıyla oluşturulmuş 163 yer adı tespit edilmiştir. Bu yer adları içinde 55 farklı bitki adına rastlanmıştır. Bu bitkilerden en çok tekrar edilen çam ve ardıçtır. Her ikisi de 12 yer adında kullanılmıştır. Bunun nedeni çalışma alanımız olan köylerin dağlık ve ormanlık bir bölgede yer almasıdır. Bölgede bulunan ormanlarda en çok rastlanan iki ağaç: çam ve ardıçtır.

Türkçe yer adlarının oluşumundaki en sık başvurulan nesnelere biri de yörenin bitki örtüsüdür. Yöre insanı; bitki adıyla oluşturulan yer adlarını isimlendirmede en çok çam, ardıç, ladin, meşe, kavak, söğüt, iğde gibi ağaç isimlerinden faydalanmıştır. Ağaç çeşitlerinden sonra elma, armut, erik, alıç, keşir, pelit, kelek ve üzüm gibi meyve adları sıklıkça ikinci sırada gelmektedir. Yöre insanının geçim kaynağı olan arpa, pancar, darı, ekin, nohut, mercimek gibi bakliyat adları üçüncü sıradadır. Besin kaynaklarında önemli

bir yeri olan *çalba, pancar, dari, çiriş, göğer, şalgam, sarımsak* gibi sebzeler dördüncü sırada gelmektedir. Dağlık bir araziye sahip olan bölge, zengin bir bitki örtüsüne sahiptir. *Çalba, çiriş, çöğür, geven, ulama, yonca* gibi ot isimleri de yer adlarında sıkça kullanılmıştır. *Gelincik, gül, lale, menekşe, tükya* gibi çiçek isimlerinin de yer adlarında kullanıldığı tespit edilmiştir. *Ağaç, bağ, çiçek, çayır, ot, çimen, yaprak* gibi genel anlamda kullanılan kelimeler de yer adlarında yer bulmuştur.

Çalışma alanımız olan Üçpınar köyünde yetişen Tükya çiçeği, endemik bir bitkidir. Ancak bu çiçek ile ilgili yazılı kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Kaynak kişilerden edinilen bilgiye göre tükya çiçeği, menekşeye benzeyen hoş kokulu bir çiçektir.

Bu çalışmada bahsi geçen bitki adlarından pamuk dışındaki tüm bitkiler bölgede varlığını sürdürmektedir. Çalışma alanımız bitki çeşitliliği bakımından oldukça zengin bir bölgedir. Bir bitkiye karşılık gelen yüzlerce bitki adı yöre halkı tarafından kullanılmaktadır. Bazı bitki adları *Derleme Sözlüğü*'nde ve *Tarama Sözlüğü*'nde geçmemektedir. Bu isimlerin ivedilikle ad bilime kazandırılması Türkçe için bir kazanım olacaktır. Bitki isimlerinin tamamı bir yer adına verilmediğinden bu çalışmada yörede yetişen bitkilerle ilgili detaylı bilgi verilmemiştir. Yörede kullanılan bitki isimleri farklı bir çalışmanın konusu olmalıdır.

Bitki adından oluşan yer adları yapısal olarak incelendiğinde basit yapıya sahip yer adlarının daha az olduğu tespit edilmiştir. Bitki adıyla kurulan yer adlarının 68 tanesi belirtisiz isim tamlaması (*ağaç yığılı, armut gediği, çam içi, dari yeri, elma koyağı, mercimek koyağı, pancar deresi, tükya pınarı* vb.), 35 tanesi basit ya da gövde (*alıçlı, ardıç, arpalık, bağcık, bancarlık, bostanlı, çayır* vb.), 42 tanesi sıfat tamlaması (*erikli boğaz, gevenli dirsek, gürbağ, ikiarmut, kabaagaç, kamışlı yer, kızılceviz, kocaardıç* vb.) 8 tanesi tamlanan eki düşmüş isim tamlaması (*kozağaç, söğütdere, üzümbük, yazıbağ, güneybağ* vb.) biçimindedir. 10 yer adı da tekrar edilmiştir. Tekrar eden yer adları tabloda tek bir başlıkta verilip yer aldığı mahalle ve karşıladığı coğrafi nesnelere belirtilmiştir. Tamlama kuran yer adlarında, bitki unsurunun tamlayan öğelerde daha fazla kullanıldığı görülmüştür. Türemiş yapıya sahip yer adlarında en sık rastlanan ekler, +II/+IU ve +III/+IUK ekleridir. Bu ekler, Türkiye Türkçesinin en işlek eklerindedir. Bu eklerin, birbirinden farklı ve birbirine yakın birçok anlamda kullanılan bir işlev genişliği vardır. Bu iki ek de yer adı türetme işleviyle birçok yer adında karşımıza çıkmaktadır.

Köken bakımından bitki adından oluşan yer adları incelendiğinde Türkçe kökenli yer adlarının sayıca daha çok olduğu tespit edilmiştir. Bunun sebebi, çalışma alanında yer alan köylerin kurulduğu zamanlarda hâlâ yarı göçebe bir yaşam şeklini sürdürüyor olmaları ve dillerinde yabancı kelime etkisinin az olmasıdır. Farsça kökenli yer adları, Arapça kökenli yer adlarından sayıca daha fazladır. Selçuklu Devleti'nin hüküm sürdüğü dönemde resmî dilin Farsça olması, yer adlarında Farsça kökenli kelimelere daha sık rastlanılmasının sebebi olduğu düşünülmektedir. Bitki adıyla kurulan yer adlarının 4 tanesi Arapça kökenli (*Arap çimeni, pelitliesik, sumaklı tepesi, yalnızceviz*), 14 tanesi Farsça kökenli (*çirişli yolu, gül sokak, lalelik, gülburnu, menekşeli koyak, mercimek koyağı, mercimek taşı, meşelik, nohutluk, pamukluk, şalgalık, şalgamcı, şalgamcı tepesi, tarhana dağı*), 2 tanesi Rumca kökenli (*fidan tepesi, filis*) olup diğer 143 yer adının tamamı Türkçe kökenli bitki adlarından oluşturulmuştur. Bu da yöre halkının Türkçeye verdiği önemi, yer adı oluşumunda ana dilin etkisini göstermektedir.

Bozkır ve Hadim, Orta Anadolu ile Akdeniz arasında bir bağlantı noktası oluşturur. Bu bölge, asırlarca pek çok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Ayrıca bu bölge Anadolu'nun fethedilmesinde ve İslamlaşmasında oldukça önemli bir yere sahiptir. Hoca Ahmed Yesevî'nin tedrisatından geçerek Anadolu'ya yerleşen ve Allah aşkı, hoşgörü ve iyi niyetle yoğrulmuş birçok derviş bu bölgede köyler kurmuştur. Anadolu halkı da bu ulu kişileri bağrına basmış, onların sözlerine kulak vermiştir. Yörenin İslamlaşmasında bu dervişlerin payı büyüktür. Elbette Bozkır ve Hadim bölgelerinin dönemin ticaret yollarının üzerinde olması sebebiyle bu bölgede İslamiyet'in yayılması oldukça hızlı gerçekleşmiştir. İslâm kültür ve medeniyetinin etkisi yer adları üzerinde de görülmüş ve Arapça ve Farsça kökenli yer adları yaşam alanlarına verilmeye başlanmıştır.

Bu çalışmada coğrafyanın adlandırmada ne denli etkili olduğuna dikkat çekilmiştir. Bu durum, Türklerin tarih boyunca doğa ile sıkı bağlarının olduğunu işaret etmektedir. Çalışma alanımız olan dağ köylerinde bağ ve bahçeler yerleşim yerlerinin oldukça yakınında bulunmaktadır. Engebeli bir yapıya sahip

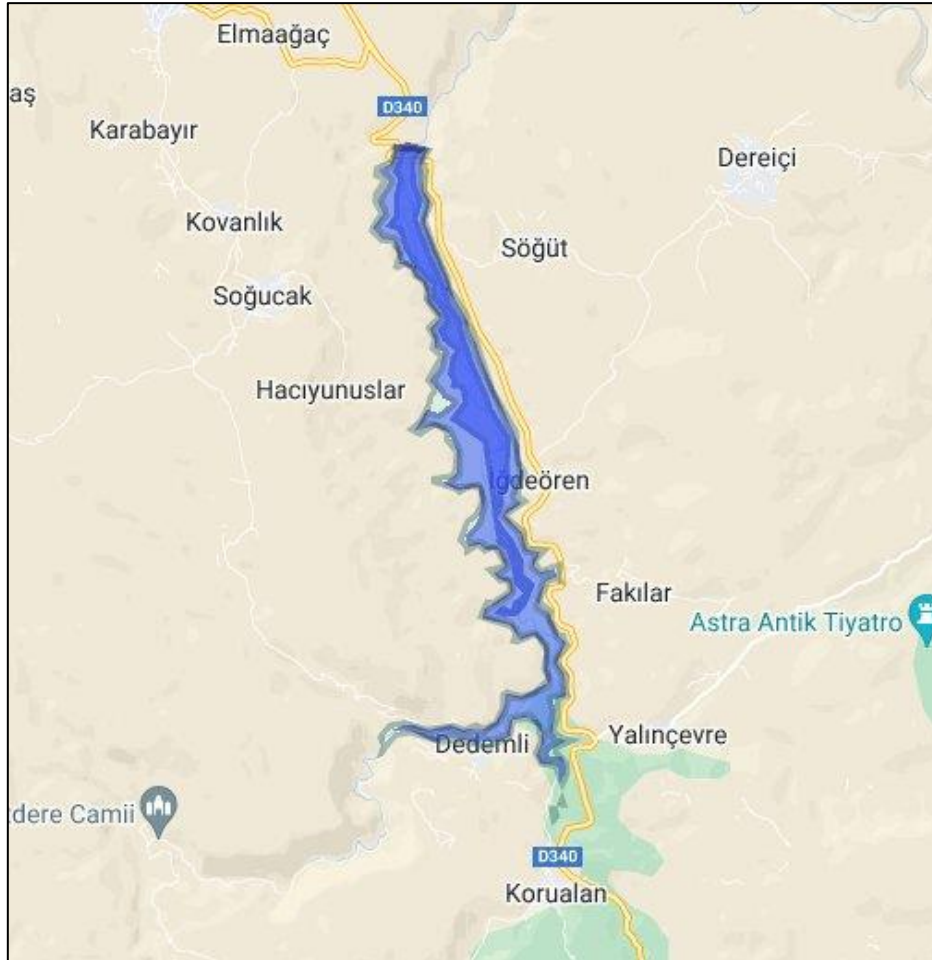
olan bölgede meyvecilik tahıl tarımının önüne geçmiş durumdadır. Taraçalandırılan dağ eteklerine dahi üzüm, kiraz, elma gibi meyve ağaçları dikilerek meyve ziraati sürdürülmektedir. Yöre insanının beslenmesinde de önemli yer tutan meyve adları yer adlarında sıkça yer bulmuştur. Çağlar boyunca uzun süren kışlar için hazırlık yapan insanlar et ve bakliyatın yanında meyveleri de kurutarak saklamışlardır. Meyve kurusuna kak [6] denmiştir. Bu kelime de “kaklık” yer adında karşımıza çıkmaktadır.

Bu örneklerden yola çıkılarak, yörenin bitki örtüsünün, bölgede yetişen ağaçların, besin kaynağı olarak kullanılan meyve ve sebzelerin isimlerinin dilin kullanımına etki ettiği tespitine rahatça erişilebilir. Türkler için “vatan” kavramı bir toprak parçasından ibaret değildir. Türkler, yaşadıkları her bölgeyi önce adlandırarak aidiyet duygusu oluşturmuşlar ve yaşam şekillerini bu ada aksettirmişlerdir.

Eklenmesi gereken bir diğer husus, Türklerin yer adı verme yönteminin asla tesadüfi olmamasıdır. Bu adlar; bir anlama dayanarak, bir duyguyu, düşüncüyü, bir rengin ya da bitkinin karşıladığı anlamı ifade etmesine dikkat edilerek verilmiştir. Daha da önemlisi Türkler yer adlarına kendi kültürlerini yansıtmışlar ve yaşam alanlarına mümkün olduğunca Türkçe yer adları vermişlerdir. Başka dillerden alınan yer adlarını da Türkçenin fonetiğine uygun olarak kullanmışlardır.

Bu çalışma ile yüzyıllar önce kurulmuş olan bu köylerde hangi bitki isimlerinin bulunduğu, bitkilerin o dönemin sosyal yaşamı içinde ne kadar yer aldığı gibi bilgilere de erişilmiştir. Yer adı bilimi çalışmaları ile milletlerin yaşadıkları topraklara bıraktıkları izler koruma altına alınmaktadır.

Bu çalışma ile , baraj altında kalacak ve artık yaşam alanı olarak kullanılmayacak köylerin yer adlarının ve yöresel bitki adlarının kayıt altına alınarak unutulmasının önüne geçilmesi ve ad bilime , bitki bilimine, halk bilimine, toplum bilimine, tarih bilimine ve yer adı bilimine katkı sağlanması amaçlanmış ve çeşitli kaynaklardan derlenen bu yer adlarının gelecek kuşaklara aktarılması sağlanmıştır.



Şekil 1. Bozkır Barajı Haritası (Google Maps).

Çıkar Çatışması Beyanı

Yazar, makale kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmadığını ifade etmiştir.

Etik Beyanı

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. Etik Kurul izni ile ilgili; bu makalenin konusunu oluşturan çalışmanın yazar/yazarları ve hakemleri, Etik Kurul İznine gerek olmadığını beyan etmişlerdir.

Kısaltmalar

ADNKS	: Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
Alm.	: Almanca
Alt	: Altayca
And.ağl.	: Anadolu ağızları
Ar.	:Arapça
ASEM	: Aile Sanat ve Eğitim Merkezi
AY III	: Altun Yaruk III. kitap
Az	: Azerice
Bar	: Baraba diyalekti
BK	: Bilge Kağan Yazıtı
Blk	: Balkarca
Bşk	: Başkurtça
CC	: Codex Cumanicus
Çuv	: Çuvaşça
DLT	: Dîvânu Lugâti't-Türk
Erm.	: Ermenice
ET.	: Eski Türkçe
Far.	: Farsça
Fr.	: Fransızca
G	: Güney
İng.	: İngilizce
Kaç (Krç)	: Karaçayca
KB	: Kutadgu Bilig
Kklp	: Karakalpakça
km	: Kilometre
Krg	: Kırgızca
Kuğ	: Kuğuca
Kumd	: Kumandıca
Kzk	: Kazakça
KOMEK	: Konya Büyükşehir Belediyesi Meslek Edindirme Kursları
MYO	: Meslek Yüksek Okulu
Nog	: Nogayca
OT.	: Orta Türkçe
Özb	: Özbekçe
Sag	: Sagayca
Sart	: Sartça
Soy	: Soyotça
Şorca	: Şorca
TatK	: Kazan Tatarcası
Tar	: Tarançı
Tel	: Teleütçe

Tkm	: Türkmençe
Tuv	: Tuvaca
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
Uyg.	: Uygurca
Yak	: Yakutça

Kaynakça

- Alkayış, M. Fatih (2019). *Türkiye Türkçesinde Bitki Adları*. İstanbul, Hiperyayın.
- Arat, R. (1979). *Kutadgu Bilig III Dizin*, haz. O. Fikri Sertkaya, Kemal Eraslan, Nuri Yüce, İstanbul, TKAE.
- Aydın, E. (2011). Eski Türk Yazıtlarındaki Çıntan İgaç ‘Sandal Ağacı’ Üzerine, *Bilig*, (56), 25-32.
- Banarlı, N. (1976). *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, C.I*, İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı Yayınları.
- Banguoğlu, T. (2015). *Türkçenin Grameri*. Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Baytop, T. (2007). *Türkçe Bitki Adları Sözlüğü*. Ankara, TDK Yayınları.
- Bozkır İlçe Raporu (2019). *Mevlana Kalkınma Ajansı (MEVKA)*. Bozkır.
- Clauson, S. (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*. Oxford at the Clarendon Press.
- Coşkun, F. (2014). Tarhananın tarihi ve Türkiye’de Tarhana Çeşitleri, *Gıda Teknolojileri Elektronik Dergisi*, 9(3), 69-79.
- Değerli, Z. Ş. (2021). *Eski Anadolu Türkçesinde Bitki Adlarının Etimolojik İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Erzurum.
- Demir, T.B. (2019). Sivas İli Bitki Kökenli Köy adları. *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, 5 (11), 411-424.
- Doğan, A., & Tuzlacı, E. (2015). Tunceli’nin bazı yöresel bitki adları. *Avrasya Terim Dergisi*, 3 (2), 23-33.
- Ercilasun, A. (2014). *Divanü Lügati’t-Türk Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin*. Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Eren, H. & Akalın, Ş.H. (2020). *Eren Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*. Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ergin, M. (2011). *Orhun Abideleri (İnceleme)*. İstanbul, Boğaziçi Yayınları.
- Eyüboğlu, İ. Z. (1988). *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü*. İstanbul, Sosyal Yayınları.
- Gülbetekin, M. (2017). *Mekânın Hafızası Yer Adları*. Ankara, Hitabevi Yayınları.
- Gülensoy, T. (2011). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*. Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gülseren, C. (2001). Halk Dilinde Uşak’ta Bitki Adları ve Sağlık Değişleri, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 3 (2), 107-117.
- Güner, G. (2011). Dîvânü Lugâti’t-Türk’te Oğuzca Olarak Geçen Geşür “havuç” Kelimesinin Kökeni Üzerine Düşünceler. *Turkish Studies Dergisi*, (3), 835-840.
- Güner, İ. & Ertürk, M. (2004). *Türkiye İl Merkezi Kent Adlarının Kaynakları Üzerine Bir Araştırma*. Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (12), 39-62.
- Gürlek, M. (2011). ‘Alâ’im-İ Cerrâhîn’de Geçen Bitki Adları. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (7), 123-145.
- Hadim, İlçe Raporu (2019), *Mevlana Kalkınma Ajansı (MEVKA)*, Hadim.
- Kadmon, N. (1997). *Golossaire de la Terminologie Toponymique*. Paris.
- Kara, H. (2006). *Konya-Hadim ve Taşkent Türk Devri Yapıları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Karadeniz, Y. (2017). Codex Cumanicus’ ta Bitki Adları. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15 (01), 611-638.
- Karakurt, D. (2011). *Türk Söylence Sözlüğü*. (e-kitap.)
- Korkmaz, Z. (2014). *Türkiye Türkçesi Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kuşdemir, A. G. A. (2017). Yerköy’de Bitki Adlarından Oluşan Yer Adları. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, (41), 195-206.
- Küçükler, P. (2010). Lügat-i Müşkilât-ı Eczâ’da Türkçe Bitki Adları. *Journal of International Social Research*, 3 (11).

- Ögel, B. (1971). *Türk Mitolojisi I. Cilt (Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar)*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Önler, Z. (2004). XIV.-XV. Yüzyıl Tıp Metinlerinde Türkçe Bitki Adları, *Kebikeç*, (18), 273-301.
- Sak, İ. (1997). Osmanlı Döneminden Günümüze Hadim, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Konya.
- Sümer, F. (1995). Bozkır Tarihi Hakkında Bilgiler, *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, Konya.
- Şenkardeş, İ. & Tuzlacı, E. (2016). Nevşehir'in güney ilçelerindeki bitkilerin yöresel adları. *Avrasya Terim Dergisi*, 4 (1), 29-39.
- Tuğluk, M. E. (2022). Türkiye Türkçesinde ve Türkiye Türkçesi Ağzalarında Renk Adlarıyla Oluşturulmuş Bitki Adları, *Edebi Eleştiri Dergisi*, (6), 269-296.
- Turan, O. (1984). *Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi*. İstanbul, Ötüken Neşriyat.
- Türk Dil Kurumu (2011). *Türkçe Sözlük*. Ankara, Türk Dil Kurumu.
- Uçar, Erdem (2013). *Uygurca Altun Yaruk Sudur IX. Tegziñç, Diplomatik Neşir Usûlüyle Yayını. Tercüme, Açıklamalar ve Dizin*. İzmir, Dinozor Kitabevi.
- Uçar, İ. (2013). Türkiye Türkçesinde hayvan adlarından türetilmiş bitki adları. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 2(1), 1-19.
- Uysal, İ. N. (2017). Adlar ve Ad Verme Geleneği Üzerine Bir Araştırma: Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Örneği, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (60), 687-704.
- Uysal, İ. N. & Coşkun, H. (2019). Renge Bağlı Yer Adları: Karaman/Sarıveliler Örneği. *Belleten*, (68), 205-225.
- Yakupoğlu, C. (2008). Kastamonu ve Çevresinde Meyve İle İlgili Yer Adları(13-15 Yüzyıllar). *Turkish Studies*, 420 - 451.
- Yaman Özer, S. (2017). Bozkır İlçesi Yatırımcı Rehberi. Bozkır, *Bozkır Belediyesi Yayınları*.
- Yaylağan, N. (2015). Argoda Bitki Adları. *Kesit Akademi Dergisi*, (2), 73-85
- Yıldız, Y. (2021). Bitki Adlarında Eş Anlamlılık ve Ters Anlamlılık. *Turkuaz Uluslararası Türk Dünyası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 2(1), 78-99.
- Yılmaz, M. (1996). Bozkır'ın Eskiçağ Tarihi. *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, (100), 85-87.

Genel Ağ Üzerinden Erişilen Kaynaklar

- [1]: Türkiye Mülki İdare Birimleri Envanteri. (t.y.). 02.08.2023 tarihinde <https://www.e-icisleri.gov.tr> adresinden erişildi.
- [2]: Türkiye İstatistik Kurumu. (t.y.). 02.08.2023 tarihinde <https://www.tuik.gov.tr> adresinden erişildi.
- [3]: Konya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (t.y.). 29.07.2023 tarihinde <https://www.konyakultur.gov.tr> adresinden erişildi.
- [4]: Bozkır İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü. (t.y.). 01.08.2023 tarihinde <https://bozkir.meb.gov.tr> adresinden erişildi.
- [5]: Bozkır Belediyesi. (t.y.). 01.08.2023 tarihinde <https://bozkir.bel.tr> adresinden erişildi.
- [6]: Türk Dil Kurumu. (t.y.). *Güncel Türkçe Sözlük*. 9 Ağustos 2023 tarihinde <http://sozluk.gov.tr> adresinden erişildi.
- [7]: Türk Dil Kurumu. (t.y.). *Derleme Sözlüğü*. 9 Ağustos 2023 tarihinde <http://sozluk.gov.tr> adresinden erişildi.
- [8]: Türk Dil Kurumu. (t.y.). *Tarama Sözlüğü*. 7 Ağustos 2023 tarihinde <http://sozluk.gov.tr> adresinden erişildi.
- [9]: 17.08.2023 tarihinde <https://www.researchgate.net/publication/311795149> adresinden erişildi.
- [10]: Çağdaş Türkçenin Etimolojisi. (t.y.). 01.09.2023 tarihinde <https://www.nisanyansozluk.com/> adresinden erişildi.
- [11]: Türkçe Etimoloji Sözlüğü. (t.y.). 02.09.2023 tarihinde <https://www.etimolojiturkce.com/> adresinden erişildi.
- [12]: Hadim İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü. (t.y.). 09.09.2023 tarihinde <https://hadim.meb.gov.tr/> adresinden erişildi.

Kaynak Kişiler

Abdullah Ceylan, Memur, 1968, Baybağın Mahallesi.
Duran Özmen, Emekli, 1956, Üçpınar Mahallesi.
Emine Garip, Ev Hanımı, 1981, Fakılar Mahallesi.
Hidayet Arslan, Emekli, 1941, Bozkır Merkez.
Hulusi Özkan, Çiftçi, 1958, Dedemli Mahallesi.
Hüseyin Eskaya, Muhtar, 1979, Üçpınar Mahallesi.
İbrahim Mancır, Muhtar, 1973, Soğucak Mahallesi.
İhsan Özdemir, Esnaf, 1935, Hadim Merkez.
İrfan İnan, Muhtar, 1979, Dolhanlar Mahallesi.
Mehmet Demir, Öğretmen, 1979, Gezlevi Mahallesi.
Mehmet Küçükuslu, Emekli, 1942, Dedemli Mahallesi.
Musa Dağcı, Muhtar, 1979, Dereiçi Mahallesi.
Mustafa Küçük, Çiftçi, 1953, Elmaağaç Mahallesi.
Mustafa Taşkın, Memur, 1968, Hadim Merkez.
Mustafa Tekdamar, Muhtar, 1958, İğdeören Mahallesi.
Mustafa Uçar, Çiftçi, 1958, Söğüt Mahallesi.
Rahime Karaca, Ev Hanımı, 1934, Kovanlık Mahallesi.
Yaşar Taşan, Çoban, 1951, Bozkır Merkez.
Zühtü Duru, Esnaf, 1957, Gerez Mahallesi.



Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (KMÜ EFAD)

Karamanoğlu Mehmetbey University Journal of Literature Faculty

E-ISSN: 2667 – 4424

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/efad>



Tür: Araştırma Makalesi
Kabul Tarihi: 26 Ekim 2023

Gönderim Tarihi: 13 Eylül 2023
Yayımlanma Tarihi: 29 Ekim 2023

Atf Künyesi: Ceylan, E. (2023). Çin’de bir Osmanlı, Nusret Ali Han Dehlevi ve ‘Çin Maçın’ Adlı Eseri (1901). *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 6 (Cumhuriyet’in 100. Yılı Özel Sayısı), 106-131.

DOI: <https://doi.org/10.47948/efad.1359848>

ÇİN’DE BİR OSMANLI, NUSRET ALİ HAN DEHLEVİ VE ‘ÇİN MAÇIN’ ADLI ESERİ (1901)

Ertuğrul CEYLAN*

Öz

Bu makale, Osmanlı ve Çin imparatorlukları arasındaki siyasi ilişkilerin oldukça sınırlı olduğu bir döneme yoğunlaşmaktadır. Çin Maçın adlı eser, çalışmanın temel kaynağı olarak kullanılmıştır. Bu eserin muhtevası, aslen Britanya Hindistanı kökenli olan ve Hindistan’da Britanya yönetimi ile yaşanan anlaşmazlıklardan kaçarak Devlet-i Âliyye’ye iltica eden Seyyid Nusret Ali Han Dehlevi’nin (1852-?) tahmini 1877 yılı öncesinde gerçekleştirdiği Çin Seyahati sonucunda kaleme alınmıştır. Nusret Ali Han, bu seyahati neticesinde; kendi notları, başkaca seyahatnameler ve güncel raporlar ile harmanlayarak 1901 yılında “Çin Maçın” adlı eseri vücuda getirmiştir. Çin Maçın adlı eser, Çin’in; siyasi, kültürel ve coğrafi özelliklerini anlatmanın yanı sıra önceki seyahatnamelerin efsanevi anlatılarını ve mevcut olayları bir araya getirerek aktarmaktadır. Çalışma, Çin ile ilgili verilerin söz konusu dönemde seyyahlar tarafından aktarıldığı ve henüz diplomatik ilişkilerin iki imparatorluğun “hâl’ en ve maslahaten” uygun olmaması gibi nedenlerden ötürü kurulmadığı bir zaman dilimi üzerinde durmaktadır. Bu yönüyle eser, Asya’nın iki ucundaki tarihsel etkileşimin tanıkları olarak gezginlerin önemini vurgulamakta ve yazarın Britanya Hindistanı kökenli bir Osmanlı memuru olmasının, eserin değerini artırdığına dikkat çekmektedir. Nitekim eserin üslup ve biçimi, dahası içerisindeki birtakım ifadelerin kullanış tarzı, yazarın farklı bir kültür ve iklimden geldiğini vurgular niteliktedir. Bu çalışma, siyasi ilişkilerin henüz kurulmadığı bir dönemde, Osmanlı-Müslüman bakış açısıyla Çin tarihine dair yapılan gözlemleriyle, Osmanlı İmparatorluğu ile Çin arasındaki etkileşimleri anlama konusunda önemli bir rol üstlenmektedir ve kaynak olarak büyük bir katkı sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Nusret Ali Han, Çin, Osmanlı, Seyyah, Seyahatname.

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Karaman/Türkiye. E-Posta: ertugrulceylan007@gmail.com, Orcid: <https://orcid.org/0009-0005-2097-3971>.

** Bu çalışma, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Tarih ABD/Genel Türk Tarihi Bilim Dalında Yüksek Lisans Öğrencisi olan Ertuğrul CEYLAN tarafından Dr. Öğr. Ü. Melikşah ARSLAN’ın danışmanlığında hazırlanan “Çin’de Bir Osmanlı, Seyyid Nusret Ali Han Dehlevi ve Çin Maçın Adlı Eseri (1901)” isimli Yüksek Lisans Semineri’nin genişletilmiş versiyonudur.

In China, an Ottoman, Nusret Ali Khan Dehlevi, and His Work Entitled ‘Chin Machin’ (1901)

Abstract

This article focuses on a period when political relations between the Ottoman and Chinese empires were quite limited. The primary source for this study is the work titled “Chin Machin.” The context of this work was written as a result of a journey to China undertaken presumably before 1877 by Seyyid Nusret Ali Khan Dehlevi (1852-?), who originally hailed from British India and sought refuge in the Ottoman Empire, escaping disputes with British rule in India. Following this journey, Nusret Ali Khan compiled his own notes, along with other travelogues and contemporary reports, to create the work titled “Chin Machin” in 1901. The work “Chin Machin” not only describes the political, cultural, and geographical characteristics of China but also combines legendary narratives from previous travelogues and conveys current events. This study focuses on a period during which data related to China was conveyed by travelers, and diplomatic relations had not yet been established between the two empires due to reasons such as not being “currently and expediently” appropriate. In this regard, the work emphasizes the significance of travelers as witnesses to historical interactions at the two ends of Asia and highlights the value of the author being an Ottoman official of British-Indian origin. Indeed, the style and format of the work, as well as the manner in which certain expressions are used within it, underscore the fact that the author comes from a different culture and place. This study, with its observations on Chinese history from an Ottoman-Muslim perspective during a period when political relations had not yet been established, assumes an important role in understanding interactions between the Ottoman Empire and China and serves as a significant contribution and source.

Keywords: Nusret Ali Khan, China, Ottoman Empire, Traveler, Travelogue.

Giriş

Asya kıtasının iki ucunda yer alan Osmanlı ve Çin imparatorluklarının siyasi, ticari ve kültürel ilişkileri, coğrafi uzaklık ve bunun getirdiği imkânsızlıklar silsilesinden dolayı sınırlı bir düzeyde kalmıştır. Buna karşın Osmanlı ve Çin’in ticaret yolları üzerinde bulunan konumları, bu iki medeniyet arasındaki etkileşimin, ‘dolaylı olarak’ da olsa sürdürülmesini sağlamıştır.¹ Osmanlı kaynaklarında Çin’in Çin Maçin², Hitay³ olarak anılması ve Song ve Ming kayıtlarında ise Osmanlı’nın Lu-Mi⁴ ve Qing kayıtlarında Kongar (Hünkâr)⁵ olarak anılması, sınırlı da olsa erken dönem Osmanlı-Çin temasının kanıtı olarak kabul edilmelidir.⁶ Osmanlı Çin ilişkilerinin bu erken tarihli kanıtlarına rağmen 20. yüzyıla gelindiğinde dahi Osmanlı Devleti’nin “orada hiçbir güne menfaat-i siyasiyesi olmadığı gibi, Çin hükümetiyle münasebat-ı ticariyesi de gayet mahdût” olduğundan dolayı Çin’de bir elçilik veya konsolosluk açılmadığı,⁷ bir başka ifadeyle diplomatik ilişkilerin henüz tam olarak tesis edilmediği de bilinmektedir (BOA, Y.A.HUS. 413: 137).

Dolayısıyla iki imparatorluk arasında siyasi ilişkilerin son derece sınırlı olması, bu iki medeniyet arasındaki tarihsel etkileşimin tanıkları olarak Asya’nın her iki ucuna seyahat edenler ve bunların geride bıraktıkları seyahat notlarının önemini daha da artırmaktadır. Zira coğrafi uzaklığını vurgulayacak şekilde Osmanlılarca “Aksâ-yı Şark” yani Uzak Doğu diye anılsa dahi Çin ülkesine, her dönemde seyahatlerin

¹ Özellikle 13. yüzyıldan kalma ve Topkapı Sarayı Müzesi’nde sergilenen Jingdezhen ve Fuijien porselenleri, Osmanlı-Çin arasında ticaret ve kültürel etkileşimin bir göstergesidir. Bk. Gedük, 2014: 76-83.

² Arapçada “Çin” sözcüğü kuzey Çin’i ifade ederken, “Maçin” ise güneyi ifade etmektedir. Genellikle “Çin” veya “Maçin” ifadeleri tüm Çin toprakları için kullanılır. Bk., Aydın, 2021: 127-154.

³ Mahmut Kaşgari, *Divan-ü Lügati’t Türk* adlı eserinde Çin’i üç kısımdan ibaret olarak tarif etmektedir. İlk kısım Tabgaç olarak tesmiye olunan yukarı Çin’dir ki buraya Maçin de denir. Diğeri orta kesim Çin’dir ki buraya Hitay denir ve Kaşgar havalisine denk gelen diğer kısım da Barkan olarak adlandırılır. Bk. Kaşgarlı, 2005: 542.

⁴ Bu isim Rumî’dir, ancak, Çin Dili’nin yapısından kaynaklı olarak Lumi şeklinde telaffuz olunmaktadır. Bk., Fidan, 2011: 63; Adıbelli, 2009: 51.

⁵ Qing Hanedanlığı döneminde Batı’da güçlü bir imparatorluk olarak bahsedilen Khunggar, muhtemelen Hünkâr’dır. Nitekim Adil Hikmet Bey seyahatnamesinde, Kalmak adlı Mongol boyunun, “Türkiye Hakanına” verdikleri ad olarak Kongar Han’dan bahsetmektedir ki bu adın konar-göçer boylar aracılığıyla Qing’e sirayet etmesi muhtemeldir. Bk. Adil Hikmet, 1998: 345; Onuma, 2014: 43.

⁶ Osmanlı tarafından Çin’e 19 elçinin gönderildiğine dair Ming hanedanlığı kayıtlarına dayandırılan malumata dair bk. Fidan, 2011: 89-91; Adıbelli, 2009: 54-55.

⁷ 1929’da Maslahatgüzar payesiyle Hulusi Fuat Tugay’ın Nanking’e atanması bu bağlamda ilktir. Bk. Demircan, 2022: 26-39.

gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu bağlamda Çin ülkesine seyahat ederek müşahedatını kaleme alan ilk Osmanlılar arasında *Hitayname* adlı eseri ile Ali Ekber Hitayi zikredilmelidir. Hakkında pek fazla bilgiye sahip olunmayan Ali Ekber, 16. yüzyılın başlarında Gıyaseddin Nakkaş'ın gezi notları ile harmanlayarak kaleme aldığı *Hitayname* adlı eserini, evvela Yavuz Sultan Selim'e, ardından da Kanuni Sultan Süleyman'a sunmuştur (Seyfi Çelebi, 2014: 13; El-Nakkaş, 1913). Mütercimi belli olmayan eser, III. Murad devrinde *Hıta ve Maçın Müllüklerinin Kanunnamesi* adıyla Farsçadan Osmanlı Türkçesine tercüme edilmiştir. Eser incelendiğinde, Hitay'ın (Ming Dönemi Çin, 1386-1644) yolları, dinî hayatı, idaresi, şehirleri, ordu teşkilatı, gelenek ve göreneklere ve Çin'de İslam'ın teşekkülü gibi konulara değinildiği görülmektedir (Hitayi, 2022: 7).

Ming Hanedanlığı dönemine denk gelecek şekilde 1590-1591 yılları arasında yazılarak padişaha sunulan bir diğer eser ise günümüze yalnızca iki nüshası ulaşan Defterdâr Seyfi Çelebi'nin *Türkistan ve Uzakdoğu Seyahatnamesi* adlı eseridir. Eserin, Doğu Anadolu ağzına yakın bir Türkçe ile yani sıradan bir Osmanlı müellifinden beklenmeyen bir dil ve üslup ile yazıldığı görülmektedir (Seyfi Çelebi, 2014: 15-16). Eserin muhtevası ise, Hitay, Tibet, Kaşgar ve Kazak bölgeleri, Hindistan, Kalmaklar ve Ali Ekber'in de üzerinde durduğu gibi Çin'de İslam ve tarihî-coğrafi konulardan oluşmaktadır. Bunların yanı sıra Topkapı Sarayı Yazma Eserler Müzesinde müellifi bilinmeyen *Tarih-i Çin Maçın* adlı 16 Aralık 1723'te kaleme alınan bir başka eser daha bulunmaktadır. On dokuz bölümden oluşan bu eser, Nusret Ali Han'ın eserinde bahsettiği konulara benzer şekilde, Çin'in madenleri, şehirleri, coğrafyası, inançları gibi konuları tarihî ve coğrafi açıdan ele almaktadır (TSMK, 1566; Zeylan, 2019: 12). Avrupalıların yeni ticaret yolları bulmak ve yeni toprakları kolonileştirmek için okyanusları aştığı Keşifler Çağı olarak adlandırılan bu dönemde Osmanlılarca gerçekleştirilen bu seyahatler, Osmanlı Devleti'nin de evrensel egemenlik iddialarına sahip bir imparatorluk olduğunu göstermektedir. Öyle ki Ali Ekber'in çerçevesinde Çin, imparatorlarının Allah'a iman ettiği ve halkının İslam'a dönmeye can attığı fiilî bir İslam ülkesiydi. Zira farklı dinlere, geleneklere ve kültürlerle sahip iki ülke arasındaki kültürel uçurumu daraltan bu tür edebî araçlar, ülkelerinin evrensel egemenlik iddialarını savunmak ve emperyal genişleme planlarını haklı çıkarmanın bir yoluyla.⁸

19. yüzyıla gelindiğinde ise her iki ülke, Batılı devletlerin emperyal anlamda genişleme sahası hâline gelmişti. Dolayısıyla bu dönemdeki seyahatlerin önemli ölçüde gelişen ulaşım imkânlarının da etkisiyle çoğu zaman elçilik veya keşif gibi farklı amaçlarla gerçekleştirildiği düşünülebilir.⁹ Bu seyahatler sırasında kaleme alınan seyahatnameler ise seyahatname yazarının kişiliği, tarzı ve amacına bağlı olarak değişmekle birlikte genellikle ziyaret edilen bölgenin coğrafyası, iklimi, yer altı ve üstü zenginlikleri, idari yapısı, kültürü gibi konulara odaklanmaktadır. Batılı gezginlerin dünya genelinde sayısız seyahatlerinin gerçekleştiği ve seyahat etmenin kültürel bir faaliyet alanına dönüştüğü bu dönemde Osmanlılar da bu gelişmenin dışında kalmamıştır. Nitekim 1901 tarihli Seyyid Nusret Ali Han Dehlevi'nin *Çin Maçın*; 1906-1907 yıllarını kapsayan Karçınzade Süleyman Şükrü'nün *Seyahatü'l- Kübra*, 1913-1920 yıllarını kapsayan, Habibzade Ahmed Kemal'in *Çin-Türkistan Hatıraları*, 1914-1921 yıllarını kapsayan Adil Hikmet Bey'in *Asyada Beş Türk* ve 1908-1910 yıllarını kapsayan Abdurreşid İbrahim'in *Alem-i İslam ve Japonya'da İslamiyet'in Yayılması* adlı eserleri bunlara örnektir. Elbette bu dönemde Batılı devletlerin teşvikiyle Çin Müslümanları üzerinde Hilafet makamının etkisini kullanmak amacıyla gerçekleştirilen seyahatler de söz konusudur. Bu bağlamda, özellikle 1901 yılı Boksör Olayları münasebetiyle, Alman İmparatoru II. Wilhelm'in isteği üzerine Mirliya Hasan Enver Bey'in Çin'e gönderilmesi bu bağlamda önemli bir örnektir (Çelik, 2015: 264; Adıbelli, 2009: 100-101). Son dönem Osmanlı aydınlarının gerçekleştirdiği seyahatler, Çin'deki Müslümanların yaşayışlarını ve sosyal durumlarını değerlendirme konusunda ortak bir tutumu da ayrıca temsil etmektedir. Bu değerlendirmelerde, Çin'in siyasi, ideolojik ve sosyo-ekonomik yapısının yanı sıra Müslüman toplulukların eğitimsizlik ve cehalet gibi meselelerine yapılan vurgu özel yere sahiptir.

Bütün bu seyahatnameler, Asya kıtasının uzak iki ucunda yer alan Osmanlı ve Çin imparatorluklarının sınırlı etkileşiminin önemli bir tarihsel kaynağı olarak kabul edilmelidir. Bu bağlamda bu çalışma, Osmanlı ve Çin imparatorlukları arasında diplomatik ilişkilerin henüz kurulmadığı ve Çin'e

⁸ Keşif Çağı'nda yazılan Ma Li'nin Xiyu'su ve Ali Ekber'in *Hitayname*'si, Çin ve Osmanlı'nın birbirlerinin coğrafyası ve toplumu hakkındaki anlayışlarının genişliğini ve her iki ülkenin emperyal genişleme iddialarını anlamak için oldukça önemlidir. Bk., Chen, 2021: 422-456.

⁹ 19. yüzyılda seyahatlerin emperyal rekabetteki rolüne dair örnek bir çalışma için bk. Sabol, 2002: 587-595.

dair malumatın hâlâ üçüncü taraflar ve bunların eserleri yardımıyla alınabildiği bir dönemde Çin'e seyahat ettiği düşünülen Seyyid Nusret Ali Han Dehlevi'nin *Çin Maçın* adlı eserini ele alacaktır (Kadri, 1894; Furka, 1911). Bu doğrultuda öncelikle Nusret Ali Han Dehlevi'nin hayatı üzerinde durulacak ve akabinde ise şehirleri, doğası, iklimi, jeopolitik ve jeolojik yapısını yerinde incelediği Çin'e dair müşahedatını kendi ifadesiyle "akraba ve vatandaşlarına" haber vermek amacıyla kaleme aldığı *Çin Maçın* adlı eseri incelenecektir (Dehlevi, 1901: Mukaddime).

1. Seyyid Nusret Ali Han Dehlevi'ye Dair

Seyyid Nusret Ali Han, Büyük Britanya'nın sömürgesi olan Hindistan'ın Delhi¹⁰ şehrinde, 1852'de Seyyid Mehmed Emin Ed-Din Efendinin oğlu olarak dünyaya gelmiştir. Delhi'de eğitimine başlayan Nusret Ali Han, burada aldığı coğrafya, kimya ve hesap gibi teknik derslerin yanı sıra anadili olan Urduca'nın yanı sıra Farsça ve İngilizceyi de öğrenmiştir. Ayrıca, farklı dillerde yazılmış tarih, coğrafya ve edebiyat gibi konularla ilgili eserleri ihtiva eden bir kütüphaneye sahip olduğu "Tercüme-i Hâl" belgesinden anlaşılmaktadır.¹¹ Nusret Ali Han'ın Osmanlı ülkesine yerleşmesinin, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında Hintli Müslümanlar arasında Osmanlı Devleti için toplanan yardımlara öncülük etmesiyle ilişkili olduğu anlaşılmaktadır. Zira hilafet makamına manevi bağlılığı¹² ile İngiliz hükûmetinin tepkisini üzerine çeken Nusret Ali Han'ın hâlihazırda çıkardığı gazetesinin yayın faaliyetleri durdurulmuştur. Akabinde ise Nusret Ali Han, İngiliz İstihbarat Servisi'ne göre Hindistan'dan ayrılmadan önce halifeye itaat ve mali yardım taahhüdünde bulunulduğuna dair yetmiş kadar prens tarafından imzalanmış bir bildiri ile İstanbul'a gelmiştir (Karpas, 2001: 211-212; Karpas, 2023: 302).

İstanbul'da yayın faaliyetlerine devam eden Nusret Ali Han, Panislamcı eğilimleri ile bilinen *Peyk-i İslam* gazetesini çıkarmaya başlamıştır. Bir sütunu Türkçe ve diğeri Urduca olarak ilk sayısı çıkan gazetenin, 20 Mayıs 1880'de müdürü, muharriri ve tesis ve neşir maksadının soruşturulması kararı alınmıştır.¹³ Soruşturma sonucunda gazetenin muharriri ve müdürünün Hindistan müteberânından olduğu ve bundan iki sene evvel İstanbul'a gelerek Hindistan'ın Müslüman ahalisinin hilafet makamına bağlanması amacıyla bir hayli mesaisi olan Nusret Ali Han olduğu anlaşılmıştır. Gazetenin tesisi ve neşrinin ise mukaddimesinde gösterildiği üzere Memâlîk-i Şâhane ile Hindistan'ın Müslüman ahalisi arasında manevi münasebetlerinin husulüne çalışmak maksadını taşıdığı ifade edilmiştir. Dolayısıyla Dâhiliye ve Maarif Nezâretleri tarafından uygun görülerek gazetenin İstanbul'da basılmasına matbuat idaresince ruhsat verilmiştir (BOA, Y.A.HUS 164: 92).

Dahası, Osmanlı idaresinin ilgisini gösterecek şekilde Sadrazam Küçük Said Paşa tarafından gazeteye 2.000 kuruş bağış yapılmıştır. Bütün bunları, Osmanlı idaresinin, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrası Balkanlar'daki kayıplarını İngiliz Hindistan'ına nüfuz ederek telafi etme hayalinin bir ifadesi olarak yorumlamak mümkündür. Sınırlı bir tiraja sahip olan ve sadece on sekiz sayısı Hindistan'a ulaşan *Peyk-i İslam* gazetesi, İngilizlerin Hindistan üzerindeki çıkarlarını zedeleyebileceği düşüncesiyle kısa sürede kapanmıştır (Karpas, 2001: 213; Karpas, 2023: 304). Gazetecilik faaliyetlerinin yanı sıra Hindistan'da "Nusret Matbaası"¹⁴ adlı bir matbaanın sahibi olan Nusret Ali Han'ın, *Çin Maçın* adlı eserinden başka tespit edilen eserleri; *Pencap Tarihi ve Coğrafyası* (Dehlevi, 1972), *Genç Şayegan* (Dihlevi, 1884), *Sühan Devleti* (Dihlevi, 1910), *Dünyada Neler Var* (Dihlevi, 1896), *Peyk-i İslam Gazetesi* (BOA, MF.MKT 65-62), *Satranç* (Dehlevi, 1890), *Hakku's-Sultan Gazetesi*, *Fahrü'l-Kaysariyye* ve *Nusret El-Ahbar Gazetesi*dir

¹⁰ Nusret Ali Han'ın lakabı olan "Dehlevî/Dihlevî" kelimesindeki "Dehli" veya "Dihli" teriminin Farsça kökenli olduğu düşünülebilir. Bk. WordSense Online Sözlüğü "Dehl", 11 Eylül 2023 tarihinde <https://www.wordsense.eu/دهلی/> adresinden erişildi.

¹¹ Nusret Ali Han, Delhi'de aldığı eğitimi sonrasında "şehâdetnâme almış ise de zâyi" olup kaybolmuştur. 3 Ekim 1853 tarihli Sicil-i Umumî kaydı için bk. BOA, DH.SAİDd. 108.

¹² Özellikle Müslüman Hint halkının Osmanlı'ya olan "rabita-yı maneviyeleri, İngiltere hükümetince nazar-ı hoşnûdiyle" görülmemiştir. Hariciye Nezaretinden Sadarete 4 Mart 1907 tarihli evrak için bk. BOA, Y.A.HUS. 509-59.

¹³ Bir sütunu Türkçe ve diğeri Urduca olarak yayımlanan *Peyk-i İslam* isimli gazetenin ruhsatı, müdürü ve muharrirleri ile tesis amacı hakkında bilgi verilmesi hususunda Babialî'den Dahiliye Nezaretine 19 Mayıs 1880 tarihli evrak için bk. BOA, I.DH.1295-101863.

¹⁴ Nusret el-Metabi'ye dair 14 Nisan 1879 tarihli Farsça mektup için bk. BOA, Y.PRK.TKM. 2-38.

(BOA, HR.TO 387-86). Bunların dışında kaside türünde de eser verdiği bilinmektedir (Kayseryan,1896: 193).

İstanbul’a geldikten hemen sonra Kalemîye Sınıfına giren Nusret Ali Han, 1877’de Maarif Nezâreti Telif ve Tercüme İdaresine, 1882’de ise ilgili nezaretin Encümen-i Teftiş ve Muayene Azalığına tayin olunmuştur (BOA, DH.SAİDd.108). Bir Türk ile evlenen ve Ferdane adından bir kızı olduğu bilinen Nusret Ali Han, 1896’da ikinci vatanında kendisinden şu sözlerle bahsetmektedir (Karpata, 2001: 212; Karpata, 2023: 302; BOA, MF.MKT 948-53):

“Dehli şehrinde tevellüdümde şem’-i ecdâdı ziyallendirenlere benzer bir şanlı sipahizâde idim. Tufüliyyetimde-şebabımda siyah cihangir idim. Şimdi ise ferahefzâ Boşforus ve ticaret nema krane’l-zeheb sevahilinde abad olan İslambol belde-i tayyibesinde takriben şu yarım asırlık senemde ehl-i kalem sayılıyorum. Ama nefse’l-emrde bende öyle bir sıfat ne gezer. Kitabe lazım olan bida’e ve iktidare malik olmadığımı itiraf ile şu vatan-ı sanide ahrarane ve ma’zuzane yaşamaktayım hayat ırmağının umman-ı bi-payan ‘ademe dökülerek nabud olacağını hasbü’l-kader bekliyorum (Kayseryan, 1896: 191-193).”

Nusret Ali Han’ın bu ifadeleri, kendi kişisel deneyimlerini ve duygularını yansıtmışından dolayı önemlidir. Hindistan’dan gelmesi sebebiyle, siyah tenine dikkat çekerek “siyâh cihângîr” ifadesini kullanarak etnik kimliğini tanımlamaktadır. Bu ifade, ayrıyeten yazarın gençlik yıllarında güçlü, etkileyici ve karizmatik bir figür olduğunu da ima etmektedir. “Vatan-ı sâni” ifadesiyle Osmanlı Devleti’ni ikinci vatan olarak gördüğünü ve “ehl-i kalem” yani bir devlet memuru olarak bu vatanına hizmetlerini vurgulamaktadır. Bu bağlamda, yazarın ifadeleri, etnik kimliğini, Osmanlı’ya olan aidiyeti, sevgisi ve toplumsal rolünü anlatan önemli unsurları içermektedir.



علی نصرت خان حضرتی

Şekil 1. Ali Nusret Han’ın sureti¹⁵



Şekil 2. Nusret Ali Han’ın Mührü (BOA, MF.MKT. 796-68).

Nusret Ali Han, Hindistan ahalisinden olarak uzun yıllar (1906 itibarıyla 38 yıl) Saltanat-ı Seniyye’ye hizmetlerinden dolayı¹⁶ Osmanlı makamlarınca çeşitli nişanlarla taltif olunmuştur (BOA, DH.SAİDd.00108):

¹⁵ Görsel, tarafımızca renklendirilmiştir. BK., Kayseryan, 1896: 176.

¹⁶“Hindistan ahalisinden olup otuz sekiz seneden beri hizmet-i saltanat-ı seniyyede bulunmakta...” Evkaf-ı Hümayun Nezaretinden Sadarete 15 Temmuz 1906 tarihli evrak için bk. BOA, İ.EV.40-65.

Tablo 1. Nusret Ali Han'ın taltif olunduğu çeşitli nişanlar (BOA, İ.DH.1212; BOA, MF.MKT. 784-25):

9 Ekim 1884	4. Rütbeden Mecidi
7 Eylül 1889	4. Rütbeden Nişan-ı Ali-i Osmanî
19 Kasım 1889	3. Rütbeden
30 Ocak 1898	2. Rütbeden
30 Temmuz 1901	3. Rütbeden Mecidi
13 Temmuz 1904	2. Rütbeden

Nusret Ali Han'a dair Osmanlı kayıtları, 1899'da 22 yıllık hizmetlerinden ve zaruret hâlinde dolayı maaşının artırılmasına yönelik talepleri gibi ekseriyetle Maarif Nezâretindeki memuriyetine dair detaylı bilgiler ihtiva etmektedir (BOA, BEO 1293-96921). Öyle ki bu kayıtlardan ay ve yıllara göre aldığı maaşları çıkarmak dahi mümkündür:

Tablo 2. Nusret Ali Han'ın ay ve yıllara göre aldığı maaşlar (BOA, İ.HUS. 83-100; BOA, BEO.1525-114367; BOA, BEO 1293-96921):

13 Mart	1882	600krş
13 Eylül	1882	800krş
13 Ocak	1883	850krş
22 Haziran	1886	925krş
17 Kasım	1886	1000krş
13 Aralık	1894	1350krş
22 Mart	1897	1035krş
29 Temmuz	1900	2000krş
21 Ocak	1904	2150krş
24 Haziran	1905	2225krş
18 Şubat	1906	2325krş

Nusret Ali Han'ın ikinci vatanındaki hayatı, II. Meşrutiyet'in ilanıyla birlikte derinden sarsılmıştır. Zira bu tarih itibarıyla başta Yıldız Sarayı olmak üzere bütün devlet kurumları, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin gözetiminde "tensîkâta" yani düzenlemeye tabi tutularak sivil ve askerî bürokraside büyük bir tasfiye gerçekleştirilmiştir. Kimi nazırların yaka paça çıkarıldığı, kimisinin ise sürgüne gönderildiği (Manav, 2017: 240-260), bu tasfiye sürecinde Nusret Ali Han, 27 Ağustos 1908 itibarıyla kadro dışı kalmıştır (BOA, DH.SAİDd.00108). Ancak kendisine "açıkta kalanlar birer birer yerleştirilmedikçe hâriçten kimse alınmayacaktır" denmesine rağmen "hâriçten pek çok kimseler ale't-tevâli alınmaktadır" diyerek sitemde bulunmuştur. Bu bağlamda 40 senelik hizmetleri göz ardı edilerek kendisine başta verilen sözün tutulmadığından ve başkalarının kayırıldığından yakınan Nusret Ali Han, 15 Aralık 1908'de Maarif Nezâreti'ndeki memuriyetine iadesini talep etmiştir (BOA, BEO. 3455-259071). Bunun üzerine Sadrazam Kâmil Paşa'nın Maarif Nezaretine 16 Aralık 1908 tarihli talimatı ile Nusret Ali Han, görevine iade edilmiştir.¹⁷ Nusret Ali Han'ın vefat tarihi gibi hayatının sonraki evrelerine dair teferruata rastlanılamamıştır.

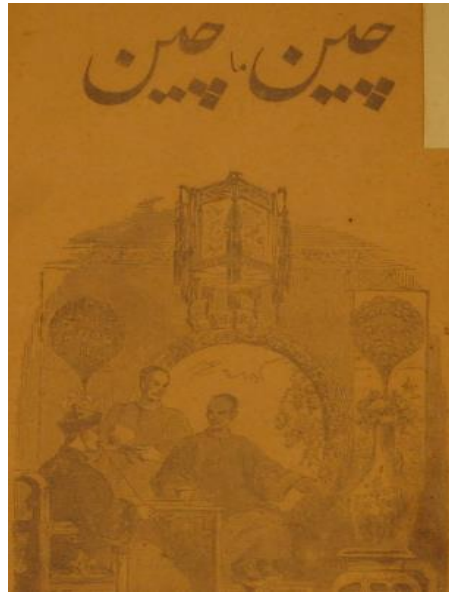
2. Seyyid Nusret Ali Han Dehlevi'nin Çin Maçın adlı Eseri

Nusret Ali Han Dehlevi, beyaz yaka bir memur olmanın yanı sıra gazete yayınlamakla yetinmemiş, Çin ülkesine seyahat ederek *Çin Maçın* adlı eserini kaleme almış ve Maarif Nezaretine'nin 22 Kasım 1900

¹⁷ "Hidemât-ı sâbıkasından bahisle inilâl edecek meclis-i idare veya ilmiye azalıklarından birine ta'likini mülgâ teftiş ve muayene hey'eti azasından Hintli Nusret Ali Han Efendi tarafından istid'â edilmekle nezaret-i aliyyelerince malum olmak lazım gelen derece-i ehliyetine göre iktizasının ifasına himmet olunması sebâkında tezkere-i muhlisi terkîm olundu." Bk. Sadrazam Kâmil Paşa'dan Maarif Nezaretine 7 Temmuz 1909 tarihli evrak için bk. BOA, MF.MKT. 1136-16.

tarihli resmî ruhsatı ile 1901’de ‘Duyûn-ı Umûmiye karşısında 12 numaralı Hurşid Matba’ası’nda yayımlamıştır. Nusret Ali Han, eserinde okuyucuya Çin'in çeşitlilik ve zenginlikle dolu bir ülke olduğunu ve bunun kültürel, tarihî, ekonomik ve coğrafi alanlara nasıl yansıdığını anlatmaktadır. Bu yönüyle eserinin, Osmanlı son döneminde Çin üzerine fikir sahibi olmak isteyenlere önemli bir başvuru kaynağı olduğu anlaşılmaktadır. Zira eser, dil ve üslup açısından incelendiğinde Hint kökenli olmasına rağmen Nusret Ali Han'ın son dönem Osmanlı edebî üslubunu kullanarak basit ancak etkileyici bir tasvir ile Çin ülkesini sıradan Osmanlı okuyucusunun zihninde oluşacak şekilde kaleme aldığı görülmektedir.

Nusret Ali Han'ın Çin seyahatnamesi, Çin'in iklimi, akarsuları, ovaları, dağları, sahilleri gibi genel bilgilerin yanı sıra âdetleri, idaresi ve günlük yaşamı gibi öznel konulara dair gözlemlerini içeren zengin bir kaynaktır. Öyle ki seyahatnamesinde Çin'in coğrafi öğelerine geniş yer ayıran Nusret Ali Han, Yangtze Nehri, Himalayalar ve Kunlun Dağları gibi sıradağlar, Sarı Nehir Vadisi gibi verimli tarım alanları, Güney Çin Denizi'ndeki adalar gibi yer şekillerine ve zengin yer altı ve yer üstü kaynaklarına dair verdiği bilgilerle Çin'in engin coğrafyasını okuyucuya aktarmaktadır. Pekin ve Xi'an gibi büyük şehirlere değinirken kalabalık Çin toplumunun sosyal ve demografik yapısı, kültürel normları, gelenekleri, toplumsal ilişkileri, yaşam tarzları, etnik çeşitliliği ve bölgesel farklılıklarını ayrıca vurgulamaktadır. Nusret Ali Han, seyahat notlarında, aynı zamanda Çin'in köklü tarihi ve dönemselsel değişimlerle birlikte karmaşık siyasi yapısını da ele alır. Dahası, Nusret Ali Han gözlemlerinde Çin'in köklü kültürel mirasını öne çıkararak, bu mirasın estetik, felsefi ve sanatsal değerleri içerdiğine de ayrıca değinir. Özellikle Çin'in el sanatları ve mimarisi gibi alanlarına yapılan bu vurgular, zanaatkârlık ve estetiğin birleştiği noktaları yansıtır. Bu bağlamda Çin tarihinde önemli olaylara ve yapısal başarılarına işaret eden büyük Çin Seddi ve ‘Şehr-i Memnû‘u‘d-Duhûl’ bir başka deyişle Yasak Şehir gibi etkileyici yapılar ve bölgeler hakkında ayrıntılı bilgiler sunar. Nusret Ali Han'a göre Çin'in mimarisini Avrupalılar tarafından taklit edilmeye çalışılan bir seviyeye taşıyan bu mekânlar, doğal olarak Çin'in zengin tarihine ve mimari mükemmelliğine dair birer işarettir. Nusret Ali Han'ın gözlemlerine göre henüz sanayi gibi alanlarda gelişme gösterememesine karşın Çin’de ticaret, el sanatları, ham keten ve afyon gibi ürünlerin ihracatı etrafında yükselmektedir. Öyle ki büyüyen ticaretiyle Çin, İngiliz sömürgesi olmasına karşın son birkaç yılda yükselen bir ekonomiye dönüşmüştür.



Şekil 3. Eserin İç Kapağı

Bütün bu detaylı bilgi ve izlenimlere karşın Nusret Ali Han'ın Çin seyahati soru işaretleri ile doludur. Zira eserinde seyahatinin menzillerine dair kesin bilgiler mevcut değildir. Bu bağlamda Nusret Ali Han'ın Çin seyahatine nereden başladığı muallaktır. Eserinde ‘biz Pekin'e cenübundan dâhil olduğumuz için o taraftan tarif ve beyân ederiz’ ifadesi, Nusret Ali Han'ın Çin'e güneyden giriş yaptığını dair önemli

bir ipucu niteliğindedir. Öyle ki Afyon Savaşları¹⁸ sonrası imzalanan 1858 Tianjin Antlaşması ile Britanya, Pekin'de elçilik açma hakkını kazanmış ve bu ülkenin pasaportunu taşıyanlara Çin'de serbest dolaşım imkânı sağlanmıştı (Adıbelli, 2009: 23-24). Dahası, İngilizlerin, ticari amaçlarla Guangzhou, Xiamen, Fuzhou, Ningbo ve Shanghai'daki limanlarda ikamet etmelerine, Hong Kong'un İngilizlere devredilmesine, İngiliz gemilerinin ülke içi sulara seyahat etmesine, gümrük tarifelerinin düzenlenmesine ve Çinli yetkililerle tüccarların ilişkilerini gözlemlemek amacıyla İngiliz konsolosluk memurlarının atanmasına izin verilmiştir (Dillon, 2016: 58-75). Bu bağlamda 1858'den itibaren Hindistan'ın Büyük Britanya egemenliği altında olması ve Nusret Ali Han'ın Britanya Hindistanı vatandaşı olarak,¹⁹ Çin'e güneydeki Zhejiang ve Shanghai gibi İngilizler için 'imtiyazlı bölgelerden' giriş yapmış olma ihtimali yüksektir.

Seyahat güzergâhı hakkında kesin bir bilgi sunmamasına karşın Nusret Ali Han, Çin topraklarına girişle birlikte Pekin'in güney kapısından geçerek Tatarlar şehri olarak da bilinen kuzeye doğru yoluna devam etmiştir. "Ertesi gün sabahleyin sütlü kahve içtikten sonra Mançu'yu geze geze nihayet öğleden sonra yine bir büyük kapı sura rast gelerek içerisine daldık. Bu şeh-i celîlü's-şân (Havang Çinig) tesmiye olunur" ifadeleriyle Shanxi'ye ziyaretini tasvir etmiştir (Dehlevi, 1901: 18). Akabinde eserinde verdiği dolambaçlı rotasına göre Xi'an, Mukden ve Nanjing şehirlerine seyahat etmiştir.

Öte yandan Nusret Ali Han'ın seyahatinin zaman dizgesi de muallaktır. Ancak hem Hindistan'ın Çin'e coğrafi yakınlığı hem de Britanya Hindistan'ı pasaportunun getirdiği imtiyazlar düşünüldüğünde, Nusret Ali Han'ın Çin'e seyahatini, Osmanlı ülkesine yerleşmeden yani 1877'den önce gerçekleştirdiği, ancak seyahat notlarını İstanbul'da iken kendi ifadesiyle 'ansiklopediler ve seyahatnâmeler vesâirden bazı ma'lûmât daha ilave ve Avrupa raporlarına mutâbik olmak' suretiyle zenginleştirerek yayımladığı anlaşılmaktadır.



Şekil 4. Nusret Ali Han'ın Qing İmparatorluğu topraklarında durakladığı şehirler ve ülkeye giriş yaptığı muhtemel iki sınır şehri.²⁰

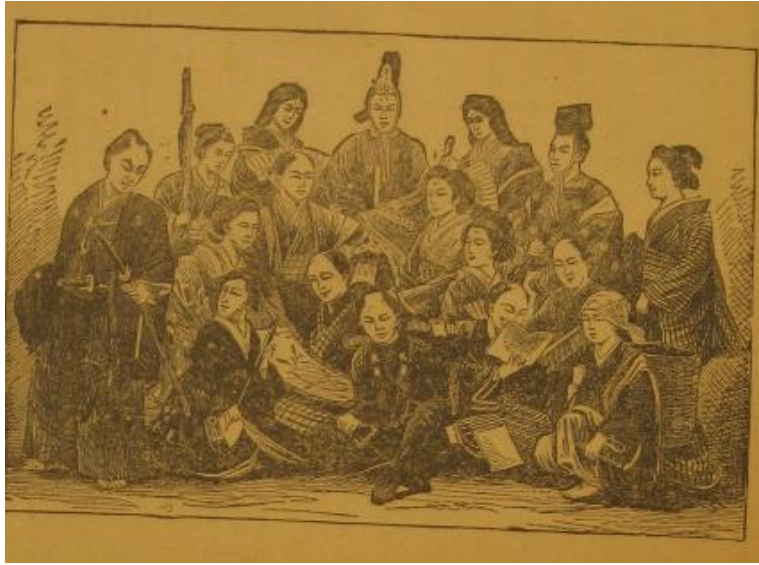
Nusret Ali Han eserinde, birçok soru işaretini beraberinde getiren boşluklara ilaveten, seleflerinin seyahatnamelerinden faydalanırken onların efsanevi anlatılarına da yer vermiştir. Bu bağlamda Qing Hanedanlığı döneminde Çin'e giden, "zamân-ı kadîmde (Ming Hanedanlığı) Çin'in mezheb-i resmîsi İslam olup sonradan Çinlilerin i'tikâdı bozulduğunu iddia ederler" ifadelerini kullanan Nusret Ali Han'ın, Ali Ekber ve Seyfi Çelebi'nin eserlerinden de yararlandığı anlaşılmaktadır (Dehlevi, 1901: 33). Zira Ali Ekber, Çin'e seyahati sırasında oradaki Müslümanlardan imparatorun Müslüman bulunduğunu lakin "ülkesine

¹⁸ 1839-1842 ve 1856-1860 arası Batılı devletlerin Çin'de ticari imtiyazlar kazanmalarıyla sonuçlanan savaşlardır. Konuya dair detaylı bilgi için bk. Dillon, 2016: 55-75; Nurdun, 2003: 86.

¹⁹ Nusret Ali Han'ın Çin'e seyahati sırasında Britanya vatandaşlarına dünya çapında sağlanan imkanlardan da faydalandığı aşikardır. Bu bağlamda bk. Kasaba, 1993: 215.

²⁰ Harita, Nusret Ali Han'ın seyahat rotası ve ipuçları dahilinde oluşturulmuştur.

zarar gelmesinden korktuğundan kendini göstermediği” ve “Hanbalık’ta Müslümanlar için dört cami yaptırmış” olduğu gibi ifadeleri duymuş ve bunları kayıt altına almıştır. Bahsi geçen imparator, Zhengde (1491-1521)’dir (Hitayi, 2022: 34-35). Ali Ekber’in böyle abartılı bir anlatıda bulunmamsın nedeni ise muhtemelen Ming Hanedanlığı Müslümanları arasındaki hanedanlığın erken devirlerinden beri süregelen, hanedanın uzun süredir gizli Müslüman olduğu gibi yanlış bir inanıştır (Chen, 2021: 422-456). Seyfi Çelebi ise Ali Ekber’in kendi eserinde bahsettiği imparatorun bir gece rüyasında Hz. Muhammed’i gördüğü olayını yineler ve onun sonradan Müslüman olduğundan bahsederek imparatorun, Muhammed adını aldığına değinir (Seyfi Çelebi, 2014: 27; Hitayi, 2022: 82).



Şekil 5. “Çin Nisvânının Bezmi” başlığıyla verilen ancak Japonlara ait olan görsel (Dehlevi, 1901: 35).

Ayrıca, Nusret Ali Han’ın, Çinli olarak nitelendirilmesine rağmen eserinde yer verdiği bazı görsellerdeki kişilerin açık bir şekilde Japon milliyetine ait oldukları görülmektedir. Bu durum, Nusret Ali Han’ın, farklı Uzak Doğu milletlerinin fiziksel ve kültürel özelliklerini ayırt etme konusunda yeterli bilgiye sahip olmadığını veya bilinçli olarak yanıltıcı bir yaklaşım sergilediğini düşündürmektedir. Zira Budizm’de bazı kadınlar saçlarını kazıyarak manastırlarda rahibe olabilirler, ancak Japon kültüründe kadınlar için görsellerde belirtilen tarzda bir saç stili yer almamaktadır. Yine eserde “erkekler başlarını tıraş ettirip ancak tepedeki saçları uzatırlar ve uzamış saçları örerek topuklarına kadar birer saç bırakırlar, erkeklerce saçın bu derece uzatılması Tatarlar tarafından usûl ittihâz olunmuştur” ifadeleri kullanılmıştır, ancak bu ifadeler görsellerle çelişmektedir (Dehlevi, 1901: 40).

Öte yandan Nusret Ali Han’ın, eserinde Çin’in güncel siyasi meselelerine dair konjektürel bir tutum sergilediği de anlaşılmaktadır. Bu bağlamda Nusret Ali Han’ın, eserinde “1900 tarihinde Avrupalılar Pekin’e girmiş ise de tahribât ve târâcda bulunmadılar” ifadesi, Osmanlı Devleti’nin de dolaylı olarak dâhil edildiği Boksör İsyanı’na dair tarihî gerçekleri değil, Osmanlı idaresinin tutumunu yansıtmaktadır (Dehlevi, 1901: 16). Zira Nusret Ali Han’ın ifadesinin aksine Çin’deki halkın yabancı müdahalesine karşı tepkisinin bir göstergesi olan Boksör İsyanı’nda, Batılı emperyal devletlerin müdahalesiyle Qing İmparatorluğu tarafından desteklenen isyancı gruplar bastırılmış; bu sırada Pekin’deki evler, dükkânlar ve diğer yapılar yakılıp yıkılmıştır (Dillon, 2016: 137-148). Bu dönemde, Alman İmparatorunun, Sultan Abdülhamid’e başvurarak, Çin Müslümanlarının isyana katılmasının engellenmesi için sükûnete çağrılmasını talep etmiştir. Nitekim Sultan Abdülhamid tarafından Çin’e gönderilen Enver Paşa liderliğinde bir heyet, isyana katılmayan Müslümanları halife adına tebrik etmiştir (Aydın, 2021: 127-154). Bu olaylarla ilgili olarak bazı gazetelerde yapılan Osmanlı İmparatorluğu’nun Çinlilerden yana olduğuna dair haberler ise sefirlikler ve diğer resmî kurumlar tarafından yalanlanmıştır. Dolayısıyla Çin meselesine özel ilgi duyan II. Wilhelm ile II. Abdülhamid arasında olası bir anlaşmazlığın, “Devlet-i Âliyye’yi Osmaniye ile Almanya Devlet-i Fehime’si beyninde câygir olan münasebat-ı dostanenin sekteye uğratılması” korkusuyla Osmanlı

matbuatında Çin'deki ayaklanmaya dair muhtemel haberlerin sansürlendiği anlaşılmaktadır (BOA, Y.PRK.ESA. 36-7). Nitekim isyanın olduğu dönem olan 1900-1906 yılları arasında Osmanlı matbuatının “Şarki Asya’da vukua gelen ahval hakkında calib-i dikkat bir sükût-u ihtiyar eylemiş” olduğu aşikardır (BOA, Y.PRK.TKM. 43-62). Zira bu dönemde Çin'deki olaylar ile ilgili olarak Osmanlı matbuatında herhangi bir yayına tesadüf etmek mümkün değildir. Nusret Ali Han'ın 1899-1901 yılları arasında meydana gelen ve Ağustos 1900'de doruğa ulaşan olaylardan haberdar olmaması ihtimal dâhilinde değildir. Dolayısıyla Nusret Ali Han'ın eserinin de bu doğrultuda sansüre uğradığını da ifade etmek mümkündür.

Sonuç

Asya kıtasının iki ucundaki Osmanlı ve Çin imparatorlukları arasında siyasi ilişkilerin son derece sınırlı olması, bu iki medeniyet arasındaki tarihsel etkileşimin tanıkları olarak Asya'nın her iki ucuna seyahat edenler ve bunların geride bıraktıkları seyahat notlarının önemini artırmaktadır. Zira coğrafi uzaklığını vurgulayacak şekilde Osmanlılarca Çin ülkesine, her dönemde seyahatlerin gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu bağlamda bu çalışma, Osmanlı ve Çin imparatorlukları arasında diplomatik ilişkilerin henüz kurulmadığı ve Çin'e dair malumatın hâlâ üçüncü taraflar ve bunların eserleri yardımıyla alınabildiği bir dönemde Çin'e seyahat ettiği düşünülen Seyyid Nusret Ali Han Dehlevi'nin *Çin Maçin* adlı eserini merkezine almıştır. Bu doğrultuda öncelikle Nusret Ali Han Dehlevi'nin hayatı üzerinde durulmuş ve akabinde ise şehirleri, doğası, iklimi, jeopolitik ve jeolojik yapısını yerinde incelediği ve Çin'e dair müşahedatını kaleme aldığı *Çin Maçin* adlı eseri ele alınmıştır.

Nusret Ali Han, eserinde okuyucuya Çin'in çeşitlilik ve zenginlikle dolu bir ülke olduğunu ve bunun kültürel, tarihî, ekonomik ve coğrafi alanlara nasıl yansıdığını anlatmaktadır. Bu yönüyle eserinin, Osmanlı son döneminde Çin üzerine fikir sahibi olmak isteyenlere önemli bir başvuru kaynağı olduğu anlaşılmaktadır. Zira eser, dil ve üslup açısından incelendiğinde Hint kökenli olmasına rağmen Nusret Ali Han'ın son dönem Osmanlı edebî üslubunu kullanarak basit ancak etkileyici bir tasvir ile Çin ülkesini sıradan Osmanlı okuyucusunun zihninde oluşacak şekilde kaleme aldığı görülmektedir. Dolayısıyla Nusret Ali Han'ın Çin seyahatnamesi, Çin'in iklimi, akarsuları, ovaları, dağları, sahilleri gibi genel bilgilerin yanı sıra âdetleri, idaresi ve günlük yaşamı gibi konulara dair öznel gözlemlerini içeren zengin bir kaynaktır.

Bütün bu detaylı bilgi ve izlenimlere karşın Nusret Ali Han'ın Çin seyahati soru işaretleri ile doludur. Zira eserinde seyahatinin menzillerine dair kesin bilgiler mevcut değildir. Bu bağlamda Nusret Ali Han'ın Çin seyahatine nereden başladığı muallaktır. Nusret Ali Han'ın seyahatinin zaman dizgesi de muallaktır. Ancak hem Hindistan'ın Çin'e coğrafi yakınlığı hem de Britanya Hindistanı pasaportunun getirdiği imtiyazlar düşünüldüğünde, Nusret Ali Han'ın Çin'e seyahatini, Osmanlı ülkesine yerleşmeden yani 1877'den önce gerçekleştirdiği, ancak seyahat notlarını İstanbul'da iken kendi ifadesiyle ‘ansiklopediler ve seyahatnâmeler vesâirden bazı ma'lûmât daha ilave ve Avrupa raporlarına mutâbık olmak’ suretiyle zenginleştirerek yayımladığı anlaşılmaktadır.

Nusret Ali Han eserinde, Ali Ekber ve Seyfi Çelebi gibi seleflerinin seyahatnamelerinden faydalanırken onların efsanevi anlatılarına da yer verdiği görülmektedir. Nusret Ali Han'ın, Çinli olarak nitelendirilmesine rağmen eserinde yer verdiği bazı görsellerdeki kişilerin açık bir şekilde Japon milliyetine ait olmaları, onun, farklı Uzak Doğu milletlerinin fiziksel ve kültürel özelliklerini ayırt etme konusunda yeterli bilgiye sahip olmadığını da düşündürmektedir. Nihayet Nusret Ali Han'ın, eserinde Çin'in güncel siyasi meselelerine dair konjektürel bir tutum sergilediği de anlaşılmaktadır. Bu doğrultuda Boksör Olaylarında tarihî gerçekleri ifade etmek yerine meseleye Osmanlı idaresinin penceresinden bakması, eserinin sansür idaresinden geçebilmesini sağladığını da söylemek mümkündür.

Ekler

Ek 1. Seyyid Ali Han Dehlevi’nin *Çin Maçın* Adlı Eserinin Transliterasyonu

Çin Maçın

Ma’ârif nezâret-i celîlesinin Fî 9 Teşrîn-i Sânî 1316 tarih ve 352 numaralı ruhsat-ı resmîye’yi hâizdir.

Kostantiniyye: Sene 1318 hicrî ?? müte‘addid resimleri hâvîdir

Duyûn-ı umûmiye karşısında 12 numaralı Hurşid Matba‘ası

Mukaddime

Bu defa Hindistan’dan sevk ve i‘zâm olunan Hind asâkiri ile beraber bulunan bâzı siyâsiyyûn-ı Hindîyye emkine-i acâ’ibân ve garâ’ibân denmeye şâyân ve keşfiyât meraklılarınca kutb-ı şimâlî kadar hâiz-i ehemmiyet olan hitta-i Çin ile umûr-ı dünyevîde yed-i tûlâ erbâbı ve hezâr fend olmakla beraber sâir benî âdeme “Fankuy”²¹ yani şeytan oğlu diye hakârette bulunan butlara tapan hodbîn Çinlilerin bâzı sevâhil ahâlisiyle havâsı müstesnâ tutulduğu halde rub‘ meskûn yalnız Çin’den ibaret olup bâkî bütün cihânı zulmet âbâd zannetmekte olduklarından ve Avrupa bir şehir mi yoksa bir memleket midir? Bunu dahi bilmediğinden haklarında akraba ve vatandaşlarına müşâhedâtını ihbar kılmış olmakla ona ansiklopediler ve seyahatnâmeler vesâirden bâzı ma‘lûmât daha ilave ve Avrupa raporlarına mutâbık olmak üzere bu eser-i ter tasnif ile neşrine mübâşeret olunmuştur.

Nusret Alihan Dehlevî

Çin

Memâliki şimâlen Sibiryâ ve şarken Japonya Denizi ve Bahr-i Esfar ve Muhît-i Kebîr ve cenûben Burma arazisi ve Hint ülkesi ve garben Rusya ve Türkistan ülkeleri ile mahdûddur. Rusya ile olan hudût altı bin mil ve Hindistan ile olan dört bin sekiz yüz ve Fransa²² ile dört yüz mil tûlinde olup hudûdun sekiz yüz mili dahi layıkıyla tahdîd olunmamış olduğundan şübheli addolunur.

Çin müsâha-i sathiyesi — 5,500.00 mil merbi‘ine karîb ve Avrupa kıt‘asının müsâha-i sathiyesinden ziyâdedir.

Arz ve tûli — Garb cihetinde Rusya ile olan hudût üzerinde ve Türkistan arazisinde vâki Kaşgar’dan semt-i şarkisinde Amur ve Asur nehirlerinin mahâll-i telakkîside bulunan mevâki-i müntehâyı şark ve garbî noktaları olup bu iki nokta beynindeki mesafe 3,300 mil tûlindedir. Hanyan Adası’nın cihet-i cenûbiyesiyle elli iki buçuk derece-i arz-ı şimâlîde kâin mevki‘ler Çin ülkesinin müntehâ-yı cenûbî ve şimâlî noktaları olup aralarındaki mesâfe dahi iki bin beş yüz mil tûlindedir.

Sahili — İki bin beş yüz mil tûlinde olduğu misillü müte‘addid körfez ve kuyuları vardır.

Körfezleri — Kanton ve Tonken ve Yingtesi Kiyang nehrinin mansıbında hâsıl olan koylar. Ve Peçili²³ ve Liyanting ve Kore körfezleri şâyân-ı tezekkürdürler.

Adaları — En meşhûr Hanyan²⁴ ve Makao ve Honkong ve Formusaviçisan²⁵ adalarıdır.

[s.2] Arazisi — Gobi ve Huvang Hoving²⁶ Tesi Kiyang arazi-i vasî‘ası gayetle münbittir. Dağları — Şimâl hudûdunda Tiyanşan ve Altay cibâl-i müteselsilesi ve Mangolya ve Mançurya arasında Alişan ve İnşan nâm-ı diğer Kingan sıradağları ve Tibet arazisinde Keyvanlon²⁷ ve Karakurumlu dağlarıyla Hindistan hudûdunda Himalaya dağları ve nefsi-i Çin ülkesinde Peling ve Yanling sıradağları vardır. İşbu dağlardan

²¹ Fānguī, yabancı şeytan anlamına gelmektedir.

²² Çin ve Fransa’nın sınırı olmadığını Nusret Ali’nin bilmemesi imkansızdır. Bahsi geçen Fransızlar tarafından işletilen Guangzhouwan, Vietnam yahut başka bir bölge olmalıdır. Lakin kaç mil sınıra sahip olduğunu bilmiyoruz.

²³ Günümüzde Bohai.

²⁴ Hainan adası olmalı.

²⁵ Formosa adası, bugün Tayvan olarak bilinir.

²⁶ Bk., هووینگ

²⁷ Bahsi geçen Kunlun olmalıdır.

Tiyanşan ve Keyvan Lon ve Karakurum silsilelerinin ekseri zirveleri yirmi bin kadem irtifâ'ında ise de yalnız Karakurum silsilesi Himalaya dağlarına müşâbih olup dâima kar ve buz ile mestûr buldukları misillü Tiyanşan silsilesine ve volkanlar dahi müşâhede olunur ise de Formosa Adası'nda on bin sekiz yüz²⁸ irtifâ'ında olan Morlison²⁹ nâm yanardağı volkanların en meşhûrudur. Hindistan'dan sonra dünyanın en mahsûldar ve zengin memleketi Çin'dir.

Ma'âdinleri — Cevâhir ve fağfuru ve altın ve gümüş ve bakır ve kalay ve teneke ve kurşun ve civa ve kömür vesaire gibi madenler pek çok olup hele Hunan vilâyetinde bulunan kömür madeni dairen mâdâr yirmi bir bin yedi yüz mil olduğu gibi ırmaklarında filizât-ı³⁰ kesîre bulunur. Çinliler bunlardan bâzılarını kendileri işledikleri gibi bâzılarını Avrupalılara başlatıp kendileri işlemek usûlünü öğrendikten sonra Avrupalılara yol vermek i'tiyâdındadırlar. Nitekim geçende Belçika'nın Kokril cem'iyet-i meşhûresinden celb ve istihdâm eyledikleri ameleyi bir müddet kullandıktan sonra yine Belçika'ya iade etmişlerdir.

[s.3] Gölleri — Çevresi iki yüz elli mil olan Tong-ning-Hû³¹ ile Poting-Hû Kiyang nehri sahilinde ve Kuz ile Zayzan³² gölleri Rusya hudûdunda vâki olup bunlardan ma'adâ Bukanur ve Lob³³ ve Tengrinur ve Kakunur³⁴ ve Çarinnur³⁵ nâmında müte'addid ve göller vardır.

Irmakları — Çin memâlikini iskâ ve irvâ eden nehirlerden başlıcaları şimâlde iki bin beş yüz doksan mil tûlinde "Hong-Hû" sarı su ve cenûbunda Kiyang³⁶ Mâi Su nâm nehirleridir ki birisi "Tibet'in" cihet-i şarkiyesinde ve otuz beş derece-i arz-ı şimâlde ve yine o civarda kâin Keyvanlon nâm dağdan nebe'ân edip mecrâları gittikçe yekdiğerinden tebâ'ud ederek Hupçili Körfezi'ne ve Kiyang dahi Şangay şehrinin şarkında olan Bahr-i Çin'e mansıb olurlar nehrin mezkûründen Çin ahâlîsi miyânında deryâ-yı encem nâmıyla yâd olunan Hû nehri serî'ü'l-cereyân olduğundan seyr-i sefâ'ine elverişli değil ise de Çin lisânında Bahr-i Muhît oğlu manasına olan Kiyang nehrini ahâli gayet mukaddes tutup nehr-i mezkûra fevkalâde hürmet ve ri'âyet ederler nehr-i mezkûr üç bin mil tûlinde olup 570,000 mil merbi' müsâha-i sathiyesinde olan arazi-i vesî'ayı iskâ eder. Bu iki nehirden başka şimâl cihetinde beş yüz mil tûlinde Ohu ile cenûb tarafında yedi yüz mil tûlinde Yang Kiyang ve semt-i şarkiyede dört bin dört yüz kilometre tûlinde Amur nehirleri gibi şâyân-ı tezkâr i'tinâ başka nehirler dahi vardır.

[s.4] Kanalları — Gerek hükümet gerek ahâlînin semere-i gayreti olarak birtakım kanallar yani cetveller vardır ki bunların en mu'tenâsı Çili³⁷ ve "Şantung" ve Çayangsu³⁸ vilâyetlerinden mürûr eder. Mezkûr kanal altı yüz elli mil tûlinde olup Çin'in cenûb cihetinde kâin Hangço³⁹ şehrinde Pekin şehrine hıyn-i ihtiyacında senevî dört yüz otuz bin tonilata pirincin nakline vâsita olmuş olduğu gibi geçen Japonya muharebesi esnasında dahi vâsita-i nakliye mezkûr kanal idi. Mezkûr kanal Kubilay Han devrinde vücûda gelmiş ve hafriyatında otuz bin amele kırk üç sene işlemiştir.

Âb ve havası — Pekin şehrinin her ne kadar arzı cihetiyle İstanbul'dan bir farkı yok ise de derecât-ı harâret-i seneviyesi hadd-i vasatîsi İstanbul'a nispetle dokuz derece dûn olduğu ispat olunmuştur. Çin memâlik-i vesî'asının havası her mahâllinde bir olmayıp "Kanton" ırmağı cihet-i cenûbiyesiyle Makao Adası civarında bilâdın havası kış aylarında kurak ve soğuk ve mart ile nisan aylarında sisli ve mu'tedildir. Mayıs ayında kesretle yağmurlar nüzûl edip hazirandan teşrînievvele kadar şiddetli sıcaklar ve kasırga Siklon tabir olunan dehşetli fırtınalar ve ra'd ve berkler kesretle vuku bulur. Mangolistan ve Mançurya hittalarıyla cihât-ı sâirenin havası mu'tedildir.

²⁸ Yazar belirtmemiş ama "kadem" ölçüsü olsa gerek.

²⁹ Tayvan'da Morlison adlı bir Yanardağ bulunmayıp, bahsi geçen YuShan yahut İngilizce bilinen adıyla Morrison Yanardağıdır.

³⁰ Altın, gümüş, bakır, kalay, kurşun, demir ve civa.

³¹ Doğrusu Dongting-Hu yani Dongting Gölü olsa gerek.

³² Zaysan.

³³ Lopnur.

³⁴ Kokonor.

³⁵ Jarinnur.

³⁶ Jiang/Kiang, nehir demektir.

³⁷ Jili.

³⁸ Jiangsu.

³⁹ Hangzhou.

Mahsûlatı — Zengin Çin memâlikinin mezbûl olan mahsûlatı ahâlîsinin def’-i ihtiyacına kâfidir. Çin ülkesinde hâsıl olan nebâtât ve meyveler ekseriyle muntika-i mu’tedile dahilinde neşv ü nümâ bulan nebâtât nev’indedir. Çin [s.5] arazisinin birinci mahsûlatı pirinç olduğu gibi ahâlîsi hemen yalnız pirinçle ta’ayyüş eder denilebilir. Şimal cihetinde pamuk yetiştirilir. Çay ticareti ecnebiler beyninde pek revaçlı olup en âlâsı Kanton ve Yung-Kiyang nehirlerinden beş altı yüz mil mesâfede bulunan arazide yetiştirilir ipek ve tütün ve eczâ-yı kimyevîye ve afyon ve şeker ve revând ve kâfur ve zamk ve rügan mahsûlatı mezbûl olup Moğolistan’ın şimâl cihetinde gayet güzel ormanlar mevcuttur. Mançurya ülkesinde hubûbât zira’ati bereketlidir. Çin’de dut ağaçları vefret üzre bulunduğundan ipek pek mezbûldür. Çin’de ziraat ebâidir ve Çinli rençberi pek çalışkan ve kana’atkâr olup dört ayaklı hayvânâtın gördüğü hidemâtı dahi ifâ ederler.

Kuş ve hayvânâtı — Çin memâlikinde kuşların had ve hesapsız çeşitleri vardır. Velâkin yabânî at ve öküz gibi ziyansız hayvânât-ı vahşîye hemen yok derecesinde olup hayvânât-ı mûniseden ise sığır ve koyun ve keçi pek çoktur. Yırtıcı hayvânât dahi pek nadiren tesadûf olunur ise de arslan hiç yoktur. Fakat haşarâtın muhtelifü’n-nev’ hayye ve ejderha gibi mü’ezzî hayvanlar hesapsızdırlar.

Böceği — Vilâyât-ı şimâliyesinden Çin Kiyang⁴⁰ vilayetinde Tursak⁴¹ denilen bir böcek kesretle bulunur mezkûr böceğin salyası ipek oluveriyor. Mezkûr böceğin yüzünden masârifsiz vâridât-ı azîme vücûda gelmektedir.

Ma’mûlâtı — Çinlileri başlıca ma’mûlâtı ipek ve pamuk ve kaliko[s.6]ile çinî tabir olunan ma’mûlât-ı hazfiye ise de fağfûriye dair edevât-ı nefsiye-i tezyîniyenin hemen kâffesi Kiyanso vilayetinde imal olunur ahâlî-i mezkûre ufak tefek el işleride hakikaten hayret-bahş olup hele pamuk ve ipek mensûcât-ı nefisesiyle oya ve nakş ve ağaç ve taş üzerine hakkâklıkta mahâretleri derkâr ve fil dişi üzerine altın işleme sanâyi’inde akvâm-ı saireye tekaddümleri bedîdârdır. Bâhusus fil dışından kemâl-i mahâretle nice şeyler yapıp oyacılıkta teferrüd derecesine varıyorlar. Tunç madeniyle âsâr-ı atîka modelleri heykelleri yapmakta olan üstâdâne mahâretleri Avrupalıların enzâr-ı hayret ve tahsînini celb etmektedir.

Fenn-i mimârîsi — Birincisi iki bin yüz sene akdem Tatarların tehâcümünü men etmek üzere Tsin⁴² sülâlesinden birinci fağfûr Şiyehongti’nin⁴³ bin beş yüz mil tûlinde inşâ ettirmiş olduğu meşhûr sur-ı Çin’dir ki bu defa inhidâmına karar verilmiştir. Sedd-i mezkûrun hıyn-i inşâsında on sene mütevâliyen işlettirilen birkaç milyon benî-beşerden dört yüz bini bu yolda telef olmuştur.

Eğerci Monteril 8,701 ve Brooklin 5,980 ve Tuna 4,213 ve Nilohari Kerpes 6,000 kadem uzun köprülere mâlik ise de Çin’in en meşhûr köprüsü 30,000 kadem uzun olup üzerindeki yol dahi yetmiş kadem geniştir.

Ticareti — Gerek dâhilen ve gerek hâricen Çin’de ticaret pek revaçlı ise de birkaç sene evveline kadar Çin’in ticareti başlıca İngiltere müstemlekelerine münhasır idi. Şimdi ise Hindistan ve memâlik-i sâire ile [s.7] dahi pek revaçlı olup idhâlâtında başlıca afyon ve bez ve ham keten ve yünlü eşya ve bâzı ma’deniyât ve yağ ve gaz ve balıklar ve deniz otu ve öküz vesaire olduğu misillü ihrâcâtında çay ve ipek ve şeker ve fağfûru ve ma’mûlâtı ve kumaş ve me’külât ve hazran ve ot ma’mûlâtı ve öküz ve manda derisi ve kağıt ve bâzı diğer emti’a-i nefisesi mümtâz bir mevki tutmaktadır. Çin’in yirmi iskelesi ticaret-i ecnebiye’ye açık bulunduğundan deniz ticareti pek ehemmiyetlidir. 1897 sene-i milâdiyesinde mezkûr iskelelere uğrayan vapurlarının adedi kırk dört bin beş yüze bâliğ olmuştur. Bunlardan 21,140 İngiltere ve 18,889 milel-i sâireye ve 10885 Almanya’ya mensup idi.

Fağfur — Lakabıyla malumü’l-enâm olan Çin imparatoru umûm ahâlîsinin pederi addolunur hürmet-i fevkalâdeden nâşî fağfurun vücuduna hiçbir şey dokundurmazlar bundan ötürü imparator-ı lâhik hükümet sandalyesine ku’ûd etmezden evvel işlenmiştir.

Usûl-i idâresi — Tsing hânedânından gelen imparatorların tertip ve tanzîm eyledikleri Tsing-Hûi-Tan nâm kavânî mecmu’ası düstûru’l-ameldir.

⁴⁰ Jinjiang

⁴¹ Tusah olmalıdır.

⁴² Qin.

⁴³ Qin Shi Huang Di.

Mister Midos Çin idaresinin mevâdd-ı âtiye üzerine mü'essis olduğunu beyan ediyor. Şöyle ki evvela teba'a-i kuvve-i cebrîyyeden ziyâde vesâit-i medeniye ile idare olunmalıdır. Sâniyen efrâd-ı ahâliden fetânet ve dirâyetleri müslim ve halk ve halkları pesendide ve hukûk-şinâs zevâtın hidemât-ı mühimmede [s.8] istihdâm olunmaları lazımdır.

Sâlisen zîr-i destana ta'diyât ihtiyar ve istihkaklarını zâyî' eden kimse şedîden mücâzât olunmalıdır.

Doğrudan doğruya fağfurun riyâseti tahtında olmak üzere biri Çun-Çi-Çu⁴⁴ namında meclis-i has ve diğeri mandarin tabir olunan iki Mançu ve iki Çinli ve iki ulemâdan mürekkep Niko ismiyle Kabinet Konsil'e mümâsil ve azâsı yeykenin zî-nüfuzlarından müntehib olup umûr-ı memleket yed-i idâresine muhavvel havâs-ı vükelâ meclisi ve onun nezâreti tahtında bulunmak şartıyla başvekâlet hizmetini ifa eden dört zat dahi vükelâdan ma'düddür. Çin'de me'mûrîn-i mülkiye devletin kâffesi bî-araf bir hey'et-i mümeyyize tarafından bi'l-ımtihan intihâb olunur.

Başvekâlet taht-ı nezâretinde Çilipo isminde altı nezâret ber vech-i âtî müteşekkildir. Şöyle ki:

Birincisi- Umûr-ı mâliye nezâretidir.

İkincisi- Umûr-ı mezhebiye nezâreti olup mezhep ve merâsim ve âdât-ı milliyeyi hıfz ve sıyânetle ferd-i vâhidin tebdîl-i mezhebine asla fırsat vermemek ve umûr-ı ma'ârifî gözetmekle mükelleftir.

Üçüncüsü- Umûr-ı harbiye nezâretidir.

Dördüncüsü- Umûr-ı nâfi'a nezâretidir.

Beşincisi- Umûr-ı adliye nezâretidir.

Altıncısı- Umûr-ı bahriye nezâretidir.

Ekâbir-i millet ve ricâl-i devletten mürekkep Tsing Lîyamen⁴⁵ yahut Çung Lîyamen⁴⁶ meclis-i umûr-ı hâriciyyeye nezâret eder (Bu defa Avrupalılar [s.9] Meclis-i mezkûru ilgâ ettirmeye çalışmışlardır.) Bunlardan ma'adâ iki reis ile elli âzâ'dan mürekkep Deça-Pon namında olan Encümen-i teftiş nüfûz ve iktidarca zikr olunan meclislerin kâffesine fâik olup vazifesi dâhilinde olarak bilcümle me'mûrînün mükellef oldukları vezâifî layıkıyla ifâ edip etmediklerini ve esbâb-ı terakkî ve mükâfâtı bi hakkın taharrî ve bâdî mücâzât olan harekâtı teftiş ederek doğrudan doğruya bâ rapor hükümdara ref'-i şikâyet eylemek salâhiyetini hâizdir. Fakat bu ve salâhiyet-i sâireyi sû-i isti'mâl edenler şedîden ceza görürler.

Vilayetleri — Hükümdar tarafından intihâb olunan on dokuz vilâyet valilerinin kavânîn mevzu'a-i mahâllîye ahkâmına tevfiikan uhdlerine tevdi' olunan umûr-ı mülkiye ile beraber tefvîz olunan vilâyetin kumandanlığı dahi vazifeleri dahilindedir valilerin doğrudan doğruya hükümdar ve kabine hey'etiyle muhâbereye salâhiyetleri vardır.

Fakat vilâyâtın me'mûrîn-i mâliyesiyle hükkâm ve ma'ârif müfettişleri valilerin taht-ı idaresinde oldukları halde her biri Pekin'de olan merkez-i idareleriyle muhâbere edebilir.

Vilâyât ve tekrar elviye ve kaymakamlıklara münkasım olup bir Çin vilâyeti cesâmeti sebebiyle ekseriyet üzere seksen kaymakamlığa münkasımdır. Çin lisânında kaymakama Tao⁴⁷ ve zîr-i idâresindeki memlekete Taotî ve vilâyete Fu ve sancağa Çeo ve nâhiyeye Hiyat tevsîm ederler.

Çin'in idaresine idâre-i pederâne denir zîrâ vilâyât ve elviye ve kaza [s.10] memûrlarının ahâliye olan muhabbet ve hüsn-i muamelesi bir pederin ailesi efrâdına olan muhabbet ve şefkati derecesindedir. Pekin ve Tiyen Çin⁴⁸ vesâir bilâdda mevcut olan dârülacezeler mükemmeldirler. Bir âfet zuhûrunda ebnâ-yı beşere muâvenet etmek Çinlilerin âdât-ı kadîmesinden olup taraf taraf iâne komisyonlar bulunur bir felaketin vuku bulduğu anda dört el ile muâvenet ederek musâbînün bir an evvel tahlîsine müsâra'at ederler.

⁴⁴ Junji-Chu.

⁴⁵ Zong-li Ya-men.

⁴⁶ Tsung-li Ya-men.

⁴⁷ Taotai.

⁴⁸ Tianjin.

Hükümet dahi nukûd vesâiresiyle meşhûr cesîm mîrî ambarlarında mevcut olan zahirenin musâbına tevzî' edilmesini emr eyler.

Rütbeleri — Ezmine-i kadîmede te'sis olunmuş altı nev' rütüb-i refî'a-i mülkiye mevcut olup merâtib-i mezkûreyi me'mûrinden her ferdin ihrâza salâhiyeti vardır. Rütbeyi ihrâz eden memur şapkasının tepesinde olan renkli tüylerden tefrîk olunur.

Cinsi — Çin ahâlisinin cinsine gelince birincisi (Hindu-Avrupalı) cinsinden orta boylu ikincisi cihât-ı cenûbiyesinde mutavattın olan kahve renginde kısa boylu ahâlidir ki asıl Çinli bunlardır. Üçüncüsü ma'lûmu'l-vech Tatar nev'i olup cümlesi muhibb-i âsayiş ve idare-i mevki' iye ve mahâllîyeye muktedir ve alkol isti'mâlinde müctenib ve çalışkan ve ticaret ve sanâyi'a mütemâyil ise de Mançurya ahâlîsi çalışkanlık ve Tibet ahâlîsi dahi çobanlıktan iştihâr etmiştir.

Çinlüler Japonyalılar gibi her fûnûn ve amelîyâtı kolayca tahsil eylemekte buldukları mücerrebâtan bulunduğu cihetle fûnûnun amelîyâtına icap eden âlât ve makineler kendileri imâl etmektedir. [s.11] Ahâlî-i mezbûre cesaretlerine dair tarihte bir hayli tafsîlât olduğu misillü kendilerinde ölüm korkusu olmayıp hatta bir müşkülât halinde ekseriyle kendini telef etmek adet hükmüne girmiştir. Eziyet ve meşakkat bilâ muhalefet tahammül dahi ederler.

Pekin yahut Peyking

Pekin'in manası dârü'l-hükümet-i şimâliye olup Piçili vilâyetinde kumsal bir ovada ve mansıbı Piçil körfezinde bulunan Pihu ve serfü'l-cereyân Huvinhü⁴⁹ nehr-i kebîrleri miyânındaki beş altı mil vüs'atında olan aralığında ve Tako limanından demiryoluyla 125 mil mesafede vâki'dir. Kısım-ı şimâlîsi Nît Çing yani Tatarlar şehri ve kısım-ı cenûbîsi dahi Vit Çing yani Çinliler hâsıl olan Datong kanalının şimâli ve Vit Çing cenûbî yakasında vâki ve çevresi yirmi beş mil ve tûli otuz üç mil bir süvâriyle muhâttır. Bu sûr-ı cesîmin Mançu'ya ait kısmının kâ'idesi altmış ve irtifâ'ı elli ve üzerinin arzı kırk kademdir. Çinliler şehrinin etrafında bulunan surun kâ'idesi yirmi beş ve irtifâ'ı otuz ve üstünün arzı on beş kademdir. Fakat Şubûluluğu cihet-i dâhilisindedir. Âtîdeki haritada gösterildiği vecihle Pekin ve muzâfâtı on daire-i belediye merbûttür. Zamânımızda hisar filanın ehemmiyeti yalnız hayvan ve piyâdenin içeriye girmemesine hizmetten ibaret olup yoksa büyük top ateşine sedd-i Çin bile dayanamaz. Zaten Pekin şehrinin istihkâmları zamân-ı [s.12] hâzırın fenn-i harbine mutâbık yapılmamış olduğu cihetle duvarları hatt-ı müstakîm üzre bulunduğundan Çinliler düşman üzerine cenahtan ateş etmeye muvaffak olmayarak piyâdelerin girmemesine dahi bir şey yapamamışlardır.

Pekin Şehri

Her ne kadar ecnebî sefârethâneler Tatarlar şehrinin cenûb-ı şarkî köşesinde iki surun mahâll-i telâkîsinde vâki ise de cümlesi bir yerde olmayıp aralarına Avrupalı tüccarı ve bankaları vesâirin mağazalarıyla evleri girmiş [s.13] olmakla birbirinden epey fâsıladadırlar. Fakat altı Osmanlı dönüm yerde mebnî İngiltere sefârethânesi cümlesinin en büyük ve muhkemidir.

Merbi'ü's-şekl olan Mançu surunun her zıl'ı tahminen beşer mil tûlünde ise de zü erba'atü'l-ıdlâ'ü's-şekl olan Çinliler şehrinin uzun zıl'ları altışar ve kısaları üçer mildir.

Birbirinden bir miktar fâsılda iki duvar inşâ olup aralarındaki boşluk moloz vesâir ile imlâ edilerek husûle getirilmiş ve yirmişer yarda tefâvütte müte'addid kule ve tabyalar ve dokuz katlı lombar delikli birer kale ile oldukça tahkîm kılınmış olan sûr-ı mezkûrun muharebe⁵⁰ ma'budunun sarı kiremit ile örtülmüş puthânesini hâvî nisf daire şeklindeki kemer vasıtasıyla muhâfaza olunmakta olan iki kanatlı on altı kapısı olup her biri adeta birer muhkem kale teşkil eder. Her kapının üstünde dahi birer kule bulunmaktadır. Mezkûr kapıların kanatları gayet kalın demirden ma'mul olmakla beraber surlara mihlanmış cesîm rezeler üzerinde hareket etmektedir. Bir de mezkûr kapıların önünde birer parmaklık bulunup geceleyin mürûr ve ubûr yasaktır. Binâenaleyh akşamleyin saat on ikiden sonra tulû'uş-şemse değin bilcümle kapı kapalı kalırlar.

⁴⁹ Huang He/Ho.

⁵⁰ Bin sekiz yüz sene akdemki kahramanlardan olup fart-ı şeca'ati sebebiyle ahâlî tarafından ilah sınıfına idhâl olunan (Kong Ti) nam şahsın lakabıdır.[N.A.H.]

Şehr-i memnû'ü'd-duhûl yalnız fağfur ve ta'allukâtına ve hükümdar şehri mebânî-i mîriye ve vükelâ ve vüzerâ ile me'mûrîn ve kibâr-ı saireye ve Mançu eşrâf ve zengin ve tüccarı ve sefârethânelere mahsus olduğu misillü Çinliler şehrinde âmme vesâir nâsın mesâkin ve buyûtu ve semâ-i ma'bedi gibi bâzı ebniye-i meşhûre bulunur.

[s.14] Pekin'in Hayır caddesi ve Doğruluk caddesi nâmında olan caddeleri dünyanın en geniş ve müstakîm ve altı kilometre kadar uzun caddeleri olduğu gibi sokakları dahi kırktan altmış metreye kadar geniş ve granit taşıyla döşenmiş ve doğru derler hatta bir cadde dosdoğru üç şehrin kapılarından mürûr eder.

Pekin bir şehri şehirdir ki bu defa dahi Avrupalılar tahribine razı olamadılar. Pekin'in kısm-ı şimâlîsinde sakin olanların cümlesi iki milyon altı yüz elli beş bin hesap edilmiş ise de kısm-ı cenûbîsiyle şehir hâricindeki daireler dâhilinde tavattun edenler ile beraber Pekin beş milyona yakın nüfûsu hâvîdir.

Üç bin yüz şu kadar sene akdem Çeo sülalesi⁵¹ hükümdarının te'sis-kerdesi olan işbu Pekin şehri pek çok sademâta uğramıştır. Ezcümle 1214 sene-i milâdiyesinde Cengiz Pekin'i zapt ve fağfurun kâşânesini ihrâk etmekle fağfur kederinden kendisini ateşe ilkâ etmiştir. 1641 tarihinde Mançurların eline düşmüştür. Zamanımızda 1860 tarihinde Avrupalılar Pekin'i zapt ve beyt-i fağfuru ihrâk ettikten sonra geri çekilmişler idi. Fakat bu defa 1900 tarihinde Avrupalılar Pekin'e girmişler ise de tahribât ve târâcda bulunmadılar. Pekin'in ebniyesi garbın tarz-ı mi'mârîsinden büsbütün başka ve kendisine mahsus bir tarz-ı dilpesende tuğladan inşâ olunup üstü güzel kiremitler ile örtülüdür. Fakat bununla beraber bâzı emâkin-i husûsiye için timsâl olmak üzere kabul edilen kutu usûlü dahi vardır.

[s.15] Zenginlerin hâneleri bir bahçe derûnunda vâki olup bahçe dahi ekseriyâ müte'addid duvarlar ile muhâttır. Pekinliler hânelerinin duvar ve tavanını yaldız ile karışık türlü türlü boya ile boyamak ve nakış ve renkler yapmak ve kağıtlamaya pek münhemkidirler. Bu hususta dahi Avrupalılar Çinlilerin taklidini yapa yapa az vakitte onları geçecekler. Pekin'de dükkanların mağazaların altında birer tahta minare bulunur. Minare-i mezbûre binadan yüksekçe olup mağazanın müstemil olduğu emti'a ve cins ve fiyatını mübîn yaldızlı ibâreyi hâvîdir.

Pekin'de zâbita nihayet derecede müteyakkız bulunduğu misillü belediye dahi fevkalade bir surette fa'al ve basîretkârâne davranıyor. Bundan ötürü şehri mezkûrda müşterileri aldatmak ve iz'âc etmek gibi adet yoktur. Müşterileri celb etmek için yalnız minare-i mezkûrelere muhtelifü'l-elvân bandıralar temevvüc ettirilir.

Hele esnâfın esvab-ı mütelevvinesi bahriye alayına andırır ve tüccarın dükkanlarının cephesine asmış oldukları eşkâl-i muhayyele ve muhtelif biçimli rengârenk kandiller Çinlilerin sûret-i dâimede şehri-âyin ve donanmaya pek çok heveskâr olduklarını bildirir. Pekin şehrine dâhil olan bir ecnebî muntazam dükkanlar ile içindeki eşyâ-yı nefiseyi temaşaya koyulup yeknesak cadde ve bilhassa ahz ve i'tâ edenler ile dolu bulunan Hayır ve Doğruluk caddelerini gezine gezine iki şehir miyânındaki sura yaşadığı zaman üzerindeki kuleler ile heybetnümâ kapısını görüce pek in şehri gerçekten dünyanın en cesîm ve mutantan şehri imiş demekten kendini alamaz[s.16] Çinlilerin dükkanlarında kâin hücrelerde birer ufak put bulunur ve putların önünde mütemâdiyen bir kandil yanar. Müşteri dükkana gireceği sırada duvarda mihli ve üzerinde duâlar bulunan matbu kaba kağıt demetinden bir tanesi koparılıp kandil-i mezkûrdan yakılarak dükkanın eşîği bırakılır ondan sonra müşteri onu basarak içeri girer avdetinde dahi bereket versin makamında tekrar bir kağıt yakılır.

Pekin'in ne derece güzel ve zengin ve muntazam ve büyük olduğunu bundan anlamalıyız ona müstevli olan düşmanı dahi Pekin'e kıyıp tahribine tîşe-i galibiyet vurmaya hiçbir türlü razı olamayız.

Havâyic-i yevmiye-i zarûriye-i beşeriyeyi hâvî hareketli dükkanlar sokak sokak dolaştırıldığından bu yüzden ahâliye pek suhûlet vardır. Sokaklar adeta çarşı kesilir. Şöyle ki hecin develer ile Tataristan'dan vürûd eden kömür ve meyveler ve sebzevât ve el arabalar sabahleyin meydanlarda ol kadar hıncahınç oluyorlar ki kibâr ve me'mûrînün ihtişamlı sedyeleri ve düğün ve cenaze alaylarının geçmesi pek güç olur.

Hele hokkabazlar ve maskaralar ve cambazlar ve sevk hekimleri ve falcılar ve çalgıcılar ve çingeneler vesairin sadâlar şamataları birbirine karışıp ecnebîyi hayrette bırakırlar. Bununla beraber bunca gürültü ve

⁵¹ Zhou Sülalesi.

şamataların hepsi büyük ve geniş caddelere mahsûs olup mahâlle sokakları sükût-ı tâmmede ve emniyet-bahşdırlar mahâll-i âsâyiş umûmî olarak çıt diyecek bir şey bile olmadığı garip şeylerdendir. İşbu kalabalıkta kadınlar dahi bulunurlar[s.17]hatta kibar sayılan Tatar familyalara mensup esb süvâr olarak Tatar nisvânının erkekler gibi serbestçe gezmeleri ve atı idâre etmekteki isti'dâd ve maharetleri sezâvâr aferin ve tâhsindir. Fakat asıl Çin nisvânı ekser evlerinde mahbus gibi imrâr-ı hayat etmeye alışmış olmakla Pekin'den dışarıya çıkmazlar.

Pekin'in dört yol ağzı tabir olunan caddelerindeki ebniye her ne kadar garbiyyûna sade gözüküyor ise de kemer ve balkonlar ve bâhusûs müdâfa'a-i milliye ve mahalliye uğrunda fedâyı can edenler ile tûl-i ömr ile mu'ammer olanların ibkâ-yı nâmı için ina edilmiş ebniye ve tâk-ı zeferler câlib-i nazar-ı dikkattirler. İşbu yâdigarların taştan inşâ olanları az değil ise de ekseri ahşabdan ma'müldür.

Kale kapısı gibi cesîm kapılarının her iki tarafında ufak kapılar bulunur bunların kâffesi yaldızlı ve elvân-ı mütenevvi'adan yağ boyalıdırlar. Biz Pekin'e cenûbundan dâhil olduğumuz için o taraftan tarif ve beyân ederiz. Şöyle ki Çinliler şehri tabir olunan Pekin'in kısm-ı cenûbîsi emti'a-i ticâriye-i dâhiliyenin her nev'ıyla mâlâmâl bulunur. Şehr-i mezkûrda ta'lim-i askeriye mahsûs bir büyük meydan ve sur ile mahsûr bir yer vardır ki orada zira'at ilahına kurbanlar kesilir ve yevm-i mahsûsda senede bir defa imparator oraya gelip çift sürer. Yine ol tarafta Konşnağ namında bir hadîka-i ferahfezâ vardır. Mançu'nun semt-i cenûbî ve garbîsinden cereyan eden çayın suyu ahâlînin ihtiyâcını def ettikten [s.18] Ma'adâ bağ ve bostanları irvâ ve iskâ eder. Gerek çayların suyu gerek uzaktan getirilen sular gayet leziz ise de kuyuların suyu Avrupalıların hoşuna gitmiyor. Çinliler şehrinin hâneleri umûmen mavi renktedir. Çinliler şehri geze geze şimâle doğru gidildikde nihayetinde büyük kale kapı ve seriflik sura tesadüf olunur. Mezkûr kapıdan içeri girilince kendimizi Mançu yahut Tatarlar şehri içinde bulduk. Şehr-i mezkûrun hâneleri pembe renkte olup Müslüman Tatarlar kesretle burada meskûndur. Pek çok cevâmî'-i şerîfe ve medâris vardır.

Şehr-i mezkûrda en büyük altı vezâretle Ning Huking yani sulh ve salâh-ı ebedî ilahının mabedi namında müzeyyen ve cesîm bir puthane ve şehr-i mezkûru şereflendiren Tibet ahâlîsinin ta'lim ve terbiye-i dîniyesine mahsus lama mektebi ve mekteb-i millî vardır.

İşbu mekteb-i millî nezâret ma'ârif makâmında olup kâffe-i cem'iyet-i ilmiye ve fennîye ve mekâtib ve medârisin emri addolunur. Mekteb-i mezkûrda bütün Çin'in fusahâ ve bülegâ içtimâ' ettikleri gibi me'mûrîn-i mülkiyenin imtihanı dahi orada icrâ olunur.

Hele yekpâre çinîden dökülmüş gibi gözükken dokuz katlı adliye dâiresi ve yedi renkte boyanmış vâsi' odalarının hâvî olduğu sanayi görenlere hayranlık veriyor. Ertesi gün sabahleyin sütlü kahve içtikten sonra Mançu'yu eze geze nihayet öğleden sonra yine bir büyük kapı sura rast gelerek içerisine daldık. Bu şehr-i celîlü's-şân Havang⁵² Çinig tesmiye olunur. Şehr-i mezkûrun çevresi altı mil olup[s.19]etrafındaki sur yirmi kadem mürtefi' ve dört büyük ve üç küçük kapıya mâlik ve ayağında bulunan su ile memlû bir hendekle mahsûsdur. Şehr-i mezkûrun hâneleri umûmen yeşil renktedir.

Şehr-i mezkûr her ne kadar müte'addid puthâneler ve esliha depoları ve meşhûr zahire ambar fağfuru ile pek çok zahire ambarları ve mekteb-i harbiyeyi müştemil ise de şâyeste-i zikr olarak büyük bahçesinin ortasında bulunan yüz elli kadem mürtefi' Kingsan yani cebel-i Ümit nâm musanna' dağ ve üstündeki altın puthâne şâyân-ı temâşâdır. Mezkûr dağı memnû'u'd-duhûl şehrinde bir hendek tarîk ve bir mermer köprü rabt eder. Kezâ bahçe-i mezbûrda bir mil tûlünde bir göl dahi bulunur ki bu göle Pekin'in semt-i garbîsinde kâin dağlardan isâle-i miyâh ediliyor. Mezkûr göl üzerinden dokuz gözlü bir mermer köprü vasıtasıyla mürûr ve ubûr edilir. Yine oralarda imtihan-ı askerî dâiresi ve onun karşısında altmış kadem irtifâ'ında ve bakırdan ma'ul yüz elli mev'ûd Buda heykeli ve dört bin beş yüz sene akdem ipek böceğini keşfederek ondan hâsıl olan ipeğin sûret-i isti'mâli ihdâs ve ta'mîm ile tohumunun muhafazası zımında bir tohumhâne inşâ ve dut ağacı gars eden Yuganfi nâm zatı yâd ettirmek için mezbûr tohumhâne ile ağacın kurbunda inşâ edilen Büyük Bahtiyarlık ma'bedi vardır ki Çin kadınlarını teşvik etmek üzere senede bir kere fağfur zevcesi ma'iyetinde pek çok kadınlar olduğu halde puthâne-i mezkûra gelip kurban keser.

⁵² Haiyang.

Şehr-i memnû‘u‘d-duhûl⁵³ — Şehr-i mezkûrun çevresi iki buçuk mil [s.20] olup etrafında sarı kiremit ile örtülmüş ve müte‘addid kuleyi hâvî elli kadem mürtefi‘ pembe bir sur ile muhâttır. Şehr-i mezkûrun ebniyesi umûmen sarı renktedir. Şehr-i mezkûrun cesîm kule kapısından salon-ı umûmîye kadar mümted yol mermer ve gümüş renginde olan bir nevî taş ile döşenmiştir. İmparatorun zatına mahsûs olan Miri Diyan⁵⁴ kapısı bilcümle kapıların en müzeyyen ve güzeldir. Müşârünileyh mezkûr kapıda süferâya hediyeler ihdâ eyler ve mağlup olmaz kuvve-i harbiyesine esir düşenlere çeşm-endâz olduğu misillü istediği zaman arz-ı dîdâr eyler.

Emniyet-i tâmmе — Tay Humun⁵⁵ kapısı civarında vâki Tihu yani divan-ı mûsikî nâm binayı reffî‘ kâindir. Yirmi kadem irtifâ‘ında olan bir mermer satıh üzerinde mebnî ve yüz on kadem bir irtifâ‘a mâlik olan bu bina sâfi mermerden inşâ olunmuştur.

Binâ-yı mezkûrda bulunan taht odası iki yüz kadem tûlinde ve doksan kadem arzındadır. Fağfur-ı Çin burada nevrüz ile yevm-i velâdeti gibi eyyâm-ı kebîrede derbâr eylediği misillü bir cihetinde ale’s-sabah umûr-ı hükümet hakkında kabinesine ta‘limât vermek mu‘tâdındadır. İstirahatgâh-ı semâvî itlâk olunan Ka‘en tasnağ kiyong köşkü en mukaddes sayılıyor.

İşbu müzeyyen ve muhteşem köşk fağfurun has nişîmengâhı olup izn-i imparatorîyi istihsâl etmeksizin asla yanaşılmaz yine oralarda bulunan Yuan Men Ten nâm köşk en debdebelidir.

Bazen köşk-i mezkûrda hal umûr-ı mühimme zımnında büyük meclisler in‘ikâd eylediği gibi tevcîhât dahi orada icra ediliyor.[s.21] Beş yüz milyon nüfusun hükümdarı ve ejderha serîrinde kâ‘id ve fil dışından ma‘mul altın saplı hilal gibi çifte çöple ta‘âm eden sağîrû‘l-sin fağfurun oturduğu mükemmel Yang Çiş Tiyan⁵⁶ nâm köşk mekânât-ı hükümdârînin ortasında vâki Çayang Çing⁵⁷ Mu nâm imâretin cihet-i garbîsinde bulup cenûb tarafındaki kapının arkasında büyük selamlık odası vardır. Köşk-i mezkûrun yedi bölmesi olmakla beraber üç dâireye münkasım olup her bir dâirenin ortasında on kadem irtifâ‘ında birer kapı vardır. Bu kapıların üst tarafı rengârenk boya ile boyanmış ve türlü türlü çiçekler ile donatılmış olduğu gibi çiçeklerin arasında meymenetli ibâreler yazılıdır. İşbu kapılar daima açık bulunur ise de üzerinde kışın soğuktan muhafaza eden ipek ma‘mûlâtından ve yazın dahi havayı mâni olmayacak derecede ince kamıştan ma‘mul perde hâil bulunur işbu perdelere sarf olunmuş ibrişim haytî ilk görünüşte göze neş’e verecek bir surette mahâret-i üstâdâne ile yerleştirilmiştir. Mezkûr kapıların ittisâlinde duhûl ve hurûc kapısı tabir olunan küçük ikişer kapı daha vardır.

Köşk-i mezkûrun odaları şimâl-i Çine mahsus Kanîg⁵⁸ denilen bir nev kumaş ile döşenmiş ve Çin’in mensûcât-ı nefisesinden olan kırmızı örtü ile örtülmüş ve döşemesi Avrupa halıyla tefrîş olunmuş gibi minder ve yastık üzerlerine yüzlerce ejderha ve kanfes resimlerini hâvî serme örtüler yayılmış bulunur.[s.22] Mezkûr odalar vasfa gelmez derecede eşyâ-yı nâdire-i asriye ile dolu bulunur.

Fakat müzehâne denmeye şâyân olan mezkûr odalar müşârünileyhin ezber işâreti üzerine tebdîl ile müşârünileyhin hâhişine göre tarz-ı cedîde üzre tertip edilir.

Mezkûr Yang Çiş Tiyan köşkü arkasında dersâne-i hükümdârı vâki olup alfranga saat dörtte altıya kadar me‘mûrîn fağfur ile görüşmeye me‘zundurlar.

Kasr-ı mezkûrun şark ve garb tarafındaki kapılardan berâ-yı ziyaret dâhil olanlar me‘mûrîn-i kasrın ortasına yarım mil mesafe kadar yayan giderek kabule muntazıran oda-i mahsusta dolaşırlar fakat senede bir kere ziyarete gidenlere mahsûs bir ikram olarak sandalyeye oturmaya müsaade olunur.

Genişliği otuz yarıdan ibaret olan mezkûr odanın önünde on beş kadem vüs‘atinde bulunan merdiven üstüne gölge eden münakkaş balkon tavanı merdivenin iki tarafında bulunan gayet parlak ve oymalı çifte direkler üstüne nâzkâne bir tarzda dayanmaktadır.

⁵³ Yasak Şehir.

⁵⁴ Meridian/Wümén.

⁵⁵ Tâihémén.

⁵⁶ Yangxindian.

⁵⁷ Qianqing veya Jiaqing olabilir.

⁵⁸ Caning Fabric olmalıdır.

Harpu tarafından fağfura takdîm edilen hedâyâdan beş yüz yirmi isti‘âb eden birkaç âvize ile eski ve yeni acâib-i âlemden pek çoğu mezkûr köşkte bulunur.

Fağfur-ı lâhik on altı yaşına vardıkta vâlidesi Devager⁵⁹ rütbe-[s.23]-sine nâil olacağı gibi pederi dahi Tai Şang Havang⁶⁰ lakabı ile mülakkab olacaktır.

Ayda bir kere müşârünileyh ile görüşmek için giden vâlideyni mükâlemeye başlamazdan evvel bir defa müşârünileyhin önünde diz çökerler. Müşârünileyh eyyâm-ı tufûliyyette günde bir buçuk saat Çin ve diğer bir buçuk saat Mançu lisanlarının tahsiliyle imrâr-ı vakt edip iki saat kadar ta‘lim-i askeride çalışır.

Pek vesî‘ olan imparatoriçe köşkünün kapısı fağfurun çiçekler bahçesine doğru vâki‘dir. İşbu bahçe ve kapı arasındaki tarîk-i hükümdârâne tenezzühe mahsustur.

Köşk-i mezkûrun etrafında müte‘addid köşkler, ufak ormana andırır bahçeler, bostanlar, müzeyyen puthâneler, çayırlar, göller, şadırvanlar, türlü türlü çiçekler ile mâlî tabakalar bulunmaktadır. Amma siyah yeşim taşından ejderhâ şeklinde yapılmış olan köprü hakîkatte hayret efzâ-yı ukûldür. Köşk-i mezkûrun ittisâlinde bir de kütüphâne vardır ki bilâd-ı Çin’in her tarafında tab‘ olunan matbû‘âtın birer nüshası orada bulundurulur yine ol civarda nihâyet derece müzeyyen bir puthâne vardır ki eyyâm-ı mahsûsa-i resmîyede fağfur oraya gelip ahlak ve terbiye-i ferzendânenin hüsn-i nişânesi olarak ecdâd ve eslâfının ervâhından istimdâd eyler.

Yine oralarda bulunan müte‘addid köşklere altı tanesi fağfurun prenseslerine ve bâkî kalan müdire ve usta vesaireye mahsûsdur, dârü’ş-şûrâ [s.24]ittihâz olunan Safvet-i Semâviye⁶¹ köşkü vardır ki büyük silahhâne ve cephâne ve matba‘a-i hükümdârî onun dâhilindedir. Avrupa ebniyesi mebânî-i mezbûreye hiçbir vecihle müşâbih ve fâik değil ise de buna şâne-i hükümdârî [s.25]nefsü’l-emrde fevkalade ihtişamlı olmayıp bir katlı ve pek sadedir. Tiyen Çin’den Pekin’e kadar olan 80 mil gayrı zî-zer‘a araziye Hû akıntısı çevrilirse dehşetli bir bataklık vücuda gelebileceğinden ma‘adâ Pekin’e başka bir hizmet-i mühimme edemez. Zaten fenn-i harp nokta-i nazarından Pekin muhkem bir mevki‘de te’sis ve inşâ edilmemiş olduğundan pek kolaylıkla istilâ ve zabt edilebilir. Birkaç karyenin ictimâ‘ından şehir şeklini alan Pekin’in târih-i te’sisi bizce meçhul ise de Çinlilerin beyânına göre Pekin üç bin yüz şu kadar senelik eski bir şehirdir. İbni Batûta’nın mu‘âsırı olan Romalı Marko Polo seyahatnâmesinde Pekin’in adını Kambalu⁶² yani şimâl hükümdârî veyahut Tatarlar şehri diye yazmıştır. Mîladın bin dört yüz tarihinde Kubilay Han Pekin’in termîm etmiştir. Seyahatnâme-i mezbûrede bunca asır akdem yine Pekin’in caddeleri gayet geniş ve düz ve uzun ve iki tarafında muntazam ve yeknesak dükkanlar olduğu beyân olunmuştur. Evvel Çin’in merkez-i hükümeti Nin King⁶³ beldesi iken bundan altı yüz sene akdem Kubilay Han nâm hükümdar Pekin’i pâyitaht ittihâz etmiştir.

Pekin’deki vesâil-i tathîriye-i kadîme yalnız Londra ve Paris kadar çok değil ise de zabıta ve belediye dairelerinin takayyudât ve takayyudât-ı mütevâliye sayesinde Pekin’de râ’iha-i kerîheden eser yoktur. Her evde kapaklı kilitli havruz bulunur ve muhteviyâtı sebzevât ile mübâdle olunur. Şöyle ki sebzevâtçılar tarafından kapalı havruzlar el arabasına vaz‘ olunup derhal bostanlara nakl olunur. Pekin’de binek atlar ve arabalar ve sedyeler ve tahtirevanlar kesretli olmakla beraber kibarlar ata binmesini severler.[s.26]Pekin’den on mil mesafede on iki mil merbi‘ imparator bağı nâmıyla bir sayfiye vardır ki hâvî olduğu göller ve ırmaklar ve kayalar ve dağlar ve ormanlar hâl-i tabi‘îsi ve âsâr-ı kuvve-i fâtıra ile otuz tane hükümdar köşkü bir karyeciğinin manzara-i tabi‘îyesini irâe eder yine oralarda on dört kadem merbi‘ ve yirmi kadem mürtefi‘ ve sâfi bakırdan yapılmış bir puthâne vardır ki ziyarete gelenlerin fikrine vâle ve hayran eder. Pekin etrafındaki arazi kumsal olduğundan mahsuldar değildir. Pekin ahâlisinin havâ’ic-i zarûriye ve evkât-ı yevmiyesi uzak uzaktan ve ekseriya Pihu ve Yuhu kanalları tarîkiyle vürûd eder ise de kibar sayılan Mançu’nun gıdası olan sığır ve koyun eti mevsim-i şitâda Moğolistan’dan gelir.

⁵⁹ Dowager.

⁶⁰ TâiShàngHuáng.

⁶¹ Gökse/semavî Saflık Sarayı Qiánqīng Gōng olabilir.

⁶² Cambaluc.

⁶³ Nanjing.

Ma'amâfih Pekin civarında kaz ve ördek ve tavuk ve bıldırcın ve keklik ve tavus ve emsâli kuşlardan pek çok bulunur hele kışın Pekin civarında sayd ve şikâr pek eğlenceli olur.

Pekin ahâlîsi Hint ahâli-i kadîmesi gibi dört sınıf olup birinci sınıfı teşkil eden Mançu büyük ve küçük me'muriyetle askerlik eder. İkincisi tüccar olup bunlar nihayet derece zengindirler. Üçüncüsü esnaf dördüncüsü rençber vesâirden ibarettir. Bunlar vilâyâtın gelip Pekin'de iş bulurlar.

Hsyanfu

Bu defa Pekin'in zî-kıymet eşya ve nukûduyla imparator ve imparatoriçe ve ta'allukâtı ve kibâr vesâirin melce ittihâz ettikleri Hsyanfu⁶⁴ şehri Çin kıt'asında gerek hıfz-ı sıhhat gerek medeniyet ve ma'ârif ve servet nokta-i nazarından birinciliği hâizdir. Şehr-i mezkûrun Sinkifu, Sapanfu, Hisyangfu nâmında diğer[s.27]üç adı daha vardır.

Siyangü'daki âsâr-ı atıka kavâmininin bütün Çin'de şöhreti vardır. Şehr-i mezbûr bundan üç bin iki yüz sene akdem te'sis edilip iki bin sene kadar Çin-i şarkînin şanlı merkez-i hükümeti idi. Siyangü, Vihu ve Fenghu⁶⁵ nâm enhâr-ı kebîrenin mahall-i telâkîlerinde ve Pekin'den dosdoğru yedi yüz mil mesafede vâki'dir. Şehr-i mezbûr ticaret için tabi'î bir büyük merkezdir.

Şehr-i mezbûrun yüksek surunun çevresi on mili ve caddeleri geniş ve doğru ve dükkanları muntazam ve müzeyyen ve büyütmâ-ı mahâllâtı bağ ve bostanlar içinde vâki'dir.

Şehr-i mezbûrda hükümrân olan büyük fağfurların en şöhretli ve birincisi iki bin iki yüz sene akdem Kaotu⁶⁶ nâm fağfurdur. Ol şehr-i mezbûrun etrafında cibâl ve telâl kesretli olduğu cihetle Mâirîn ve Âbirîn çok müşkülât çeker idi.

Binâenaleyh müşârünileyh yüz bin amele ile dağları kestirip dereleri doldurarak muntazam şose yollar yaptırmıştır.

Bâzı yerlerde? Asma köprüler inşâ ettirmiştir. Hatta mezkûr köprülerden birisi yüz elli arşın tûlinde ve yerden beş yüz kadem mürtefi' olup el-yevm kemâl-i metânetle mevcuttur.

İşte asma köprü inşâsı usûlünü Avrupalılar oradan öğrenmiş olsalar gerektir. Siyanfu'da top ve tüfek imâline elverişli fabrikalar vardır, işbu fabrikalar daima işletilmektedir.

[s.28]Şehr-i mezbûrda bir müzehâne-i resmî vardır ki hâvî olduğu âsâr-ı atıka hiçbir yerde bulunmaz binâenaleyh müzehâne-i mezkûr acâib hâne denmeye şâyândır.

Mukdin

Mançurya eyâletinin merkez-i hükümeti olan Mukdin Şehri⁶⁷ Liyav⁶⁸ nehri kenarında ve Pekin'in şimâl-i şarkîsine doğru dört yüz yirmi beş mil mesafede kâin bir demiryol hattıyla Pekin'e merbût ve taştan inşâ olunmuş bir hisâr ile muhât ise de hisârın hârici dahi iki mil mesâfesine kadar ma'mur olup bu kısım ma'murun etrafında çamurdan bir ikinci sur daha vardır. Hükümdara mahsus ebniye ve daire şehrin ortasında mebnî olup bunlar dahi bir üçüncü hisâr ile muhâttır.

Mukdin'de hükümdâr-ı hâzırın sülâlesine mahsus pek çok mekâbir mevcut olmakla Çinliler bunları ziyaret için pek uzak mahallerden bile kalkıp gelirler.

Mukdin şehri Mançuryalıların en mukaddes makâmı olduğu ecilden teberrükât ve hazâin-i dîniyeleri Mukdin'de mahfûzdur. Nitekim bu defa evrak-ı havâdisin verdiği ma'lûmâta göre Mukdin şehrindeki hazinede yüz yirmi milyon dolar kıymetinde nukûd ile çok zî-kıymet cevâhirât ve edevât mevcut imiş. 1887 tarihinde icrâ edilen tahrîr-i nüfusta Mukdin şehrinin seknesi üç yüz bin kişi olduğu anlaşılmıştır. [s.29]

NinKing

⁶⁴ Xi'an Şehri olmalıdır.

⁶⁵ Fenghu nehri.

⁶⁶ Han Gaozu.

⁶⁷ Mukden günümüzde Shenyang olarak bilinir.

⁶⁸ LiáoHé.

Üç bin dört yüz sene akdem Çin kıt'asının kürsi-i hükümeti olan işbu Nan King beldesi Çinliler indinde merkez-i ma'rifet ve ilm ve hikmet olmak üzere meşhûrdur. Ahâlîsi bir milyon beş yüz bindir.

Şehr-i mezkûrede el-ân mevcut olup resimde gösterildiği surette harâbiyete yüz tutan yekpâre çiniden inşa olunmuş gibi gözükken on üç katlı kule acâibâtan ma'düddür. Mezkûr kule üç yüz yirmi dokuz kadem mürtefi' olduğu gibi inşaâtı on dokuz sene zarfında tekmil olmuştur.

Çin Âlem-i İslâmiyeti

Peygamber-i âhirü'z-zamân Sallallâhu Aleyhi Vesellem Efendimiz Hazretlerinin ashâb-ı kirâmından Ebû Kebşe Hazretleri taraf-ı risâletpenâhîden davet-i İslâma ta'in buyurulup altı yüz sekizinci sene-i milâdiyesinde Çin memâlikine irsâl olunmuş ve Çin imparatorî tarafından ihtirâmât-ı fevkalade ile kabul olduğu tarih-i İslâmda mukayyed olduğu gibi cuyûş-ı İslâmiye bahren Malaka boğazını bi'l-mürûr Yunan⁶⁹ ve Niton vilâyetine ve berren Kaşgar tarîkiyle Kansu ve Şansi⁷⁰ vilâyâtına dâhil olmuştur. El-yevm eyâleteyn-i mezbûreteynde on beş ve bütün Çin ülkesinde elli milyona yakın İslam mutavattın oldukları yeni tahrîr-i nüfustan müstebân olmuştur. Çin İslamları hakkında Rusyalı bir müellif diyor ki Zan ve tahminimiz hilâfında Çin'de Müslümanlar kesret[s.30]üzre olup hele asıl Çinliler içinde dîn-i mübîn-i İslam öyle sür'atle terakkî etmektedir ki bir gün Çin'in mezheb-i umûmîsi olacağı muhakkaktır. Vilâyeteyn-i mezkûründe pek çok a'lemü'l-ulemâ ve zî-nüfûz ve kuvvetli rüesâ-yı İslamiye ve müte'addid mekâtib ve medâris ve mesâcid vardır.

Nesf-i Pekin şehrinde iki yüz bini mütecâviz Müslüman ve birkaç yüz medâris ve cevâmi-i şerîfe olduğu misillü nezd-i hükümette İslâmın hürmet-i mahsûsası vardır.

Çin lisânında İslama Hui-Hui yani Cenabı Hakka teslim ve rıza ehli ve dîn-i mübîne dahi Hui-Hui Kiyao⁷¹ ve Çin Çing Kiyao yani doğru ve pâk olan dîn. En evvel Çin'de inşa olunan camiye Çin-Kiyao-Seri yani dîn-i pâk pereştihgâhı ve mesâcide Lapi Seri⁷² yani îfâ-yı merâsim-i dîniye yeri ve bazen Hui Hui Tang yani mahâll-i ictimâ-ı Müslimîn ve Arabî resmü'l-hat ile yazılı Arapça ve Farsî te'lîfât-ı İslâmiyeye Hui Hui Çu O tesmiye ederler.

Çin ahâli-i İslâmiyesi ekseriyet üzere ehl-i sünnet ve'l-cema'at Hanefiyü'l-mezheb olup Çince efendi manasına Çu lâfzını bâzı kere Allah lâfza-i celâle yerine kullanırlar.

Fakat Çin İslâmî havâyic-i zarûriye tedârîki zımnında kadem be kadem Çinlilere taklit ve teb'iyet ettiğinden orada kapalı kalıp merkez-i İslamiyet ve hilâfet-i uzmâ ve bilâd-ı sâire-i İslâmiyeye şedr-hal ile akâidlerinin bir kat daha te'min ve takviyesine pek de ikdâm etmiyorlar. [s.31]Ve hasbe'l-me'muriyet ve'l-ma'ışet Çin felâsifesine sâik olmaya mecbur ise de putperest Çinliler gibi kedi ve köpek ve sâir canavarları yemezden başka afyon ve tütün emsâlini kullanmazlar. Çin'de Müslüman prensler imtiyâz-ı mahsûs ile mümtaz olup vergi vesair tekâliften muaftırlar. Müşârünileyhim hükümetin işlerine karışmazlar. Yalnız hükümet tehlikeye düşür olduğu zaman müdâfa'asına koşup kahramâne ve cansiparâne hademât görürler. Hatta bu hareketleri Japonya asâkiri asıl Çin içerisine dalacağı sırada müşâhede olmuştur. Çin Müslümanları fağfuru ifrât derecesinde sadâkat ve vefâdarlıkta bulunup evladını dahi o yolda terbiye ederler. Ve zamân-ı kadîmde Çin'in mezheb-i resmîsi İslam olup sonradan Çinlilerin i'tikâdı bozulduğunu iddia ederler.

Çin hükümeti İslam ile nihâyet derece şefkat ve mürüvvetkârâne muamelede bulunup dîn-i İslâmın usûlü kavânîn-i mi'âd ve maaşa mutâbık olmakla beraber birkaç merâsim-i kavmiye müstesnâ tutulduğu halde dîn-i İslam Çin'in mezâhib-i sâiresine muvâfık olduğunu kerrâtle resmen ilan etmiştir. 1384 sene-i milâdiyesinde⁷³ Tiyensin nâm fağfurun bir levhaya hakk ettirmiş olduğu ibâre-i resmîyenin tercümesi şöyledir ki İslâmın bânîsi büyük peygamber ve Allahın kul ve resûlü olup müşârünileyh bilâdımızın semt-i garbisinde tevellüd etmiş idi. Kendisine semâdan nâzil olan otuz cüzlü kitap bütün dünyayı ziyâlandırmıştır. Müşârünileyh büyük padişah ve peygamberlerin serdârıdır. Müşârünileyh saltanatları ibkâ ve ahâlîlerini sıyânet ve himâye etmiştir.[s.32] Müşârünileyh beş vakit namaz kılıp duâ ve niyâz eylemeye

⁶⁹ Yunnan.

⁷⁰ Shaanxi.

⁷¹ HuiHui Jiao?

⁷² Bu ifade SiLi olabilir.

⁷³ Hongwu Dönemi (1328-1398).

emir buyurmuştu. Müşârunileyhin telkînâtına nazaran sıfat-ı ilâhîye ile muttasıf olan doğru Allaha tapmak farzdır. Binaenaley i'tikâd-ı mezbûr eslâf ve ahlakımızın i'tikâdına muvâfıktır.

1730 sene-i mîlâdiyesinde Çinli bir hâkimin İslam aleyhinde tertip etmiş olduğu raporu fağfûr Yong Çeng⁷⁴ aldıktan merkûm hâkimi tekdîr ve tevbîh ederek demiştir ki Buradaki Müslümanlar vatandaşımız ve Çinli ailesinin efrâdındandırlar. Binâenaley emr ediyorum ki sair Çinliler misillü Müslümanların serbesti-i mezheplerine kimse müdâhale etmesin Müslümanlar kavânîn-i mahalliyeye ri'âyet ve akvâm-ı gayrı müslimeye hüsn-i mu'amele ve hürmet ederler. Mezheb-i i'tikâda bağlı olduğundan dolayı bir kimse diğer bir kimsenin akîdesini tecavüz etmek salâhiyetini hâiz değildir. Fert şecâ'atinden nâşî Müslüman Tatarlar Çin ordularında mümtâz yerler tutmaktadır. Hatta fağfûrun hâssa alayında pek çok İslâm zâbit ve asker vardır. Me'mûrîn-i mülkiye içinde dahi İslam me'mûrîn pek şöhretli olduğu gibi daima hükümetin hüsn-i teveccühüne ma'tûfturlar.

Vatken nâm papazın neşr etmiş olduğu cetveline göre müstemleke-i ecnebiye ve aksâm-ı sâiresiyle Çin'de Katolik kilisesi 3930 ve mekteb-i ibtidâ'î 2913 ve mekâtib-i âliye 49 adet olduğu misillü nüfus dahi Avrupalı olarak 750 ve ekseri yerli olmak üzere mecmû' nüfûs-ı Hristiyâniye 532.448'den ibârettir bunlardan Pekin ve Nanking şehirlerinde yüz elli bin kişi bulunuyorlar.

[s.33] Mezhebi — Çinlilerde İslâm ve putperestlik olarak iki mezheb vardır. İslam mesâcide ber vech-i mezkûr Çin Kiyâvseri⁷⁵ ve Lapiseri ve putperestler ibâdethânelerine Çinçâs tesmiye ederler. İslamın gayrı ahâlinin cümlesi mezhepçe üç kısma münkasım ise de [s.34] beyenlerinde esâsen bir güne ihtilâf olmayıp berâ-yı nâm Fo⁷⁶ yani⁷⁷ Buda Hunfuço⁷⁸ ve Ta'ize⁷⁹ taparlar.

Hükümet tarafından mezâhib-i sülûse-i mezbûrenin cümlesine de müsa'ade olduğundan Çin'in her tarafında müte'addid puthâneler var lâkin nefsü'l-emrde Çinlilerde mübâlât-ı dîniye mefkûd olup terbiyeli bir Çinli hangi mezhepten olduğu sualine: Âlemde edyânın kesreti var ise de akıl ve idrâk bir olduğundan cümlemiz kardeşiz cevabını verir.

Müddet-i medîde bilâd-ı Çin'de evkâtgüzâr olmuş Mister Midon'un beyânına göre Çinlilerde bulunan ta'assup ve mübâlât-ı dîniye Avrupalılardan ziyâde olmayıp şu kadar var ki Avrupalılar indinde dince ve katunca mezmûm olduğu halde Çinliler raddesine tenezzül etmek medeniyetin âsâr-ı fi'iliyesinde addolunsa becâdır. Çin putperestlerinin ibâdetleri Hindular gibi ekseriyet üzere eslâfın ervâhına perestîştin ibâret olup hatta ehl-i servetten olanların hanelerinde [s.35] her ne kadar ecdadlarının ervâhına tapmak için mahsûs bir oda bulunur ise de sabahleyin saat on ikiden evvel ve akşamleyin on ikiden sonra [s.36] gidip ibadethânelerde tunçtan ma'mul sini gibi değirmi çan ve davul çalarak boynuz veya tunç veyahut kocaman boncuktan i'mâl edilmiş sur üfürülerek ve güzel güzel kokulu buhurlar yakarak münâcât ve menâkıb ve kasîdeler okuyup putların etrafına dolaşırlar. Putlara secde ederler. Ecdâdlarının resimlerini evdeki mahsûs odada hıfz ederek ezmân-ı muhtelifede aile halkı kütüb-i dîniyelerince olan emre imtisâlen temâsil-i mezkûre önünde secdeye kapanırlar.

Âdâtı — Her ne kadar Çinlilerde mübâlât-ı dîniye menkûd ise de i'tikâdât-ı bâtıla kabîlinden bâzı hurâfât el-ân cârî olduğu gibi Brehmenler kendi cemaatlerini o derecelerde kandırmışlardır ki zavallılar merkûmların okuyacakları efsûn sâyesinde yılan ve çıyanlar ile hayvânât-ı mü'ezziye şerinden ve ateş ve bıçak ve kurşun misillü şeylerin te'sirâtından mahfûz olacaklarına ve hatta nefesleri taşları altın edebileceğine inanırlar. Her şehirde tiyatroya benzer mahâller olup senede birkaç defa mahsûsan açılarak

⁷⁴ Yongzheng Dönemi (1678-1735).

⁷⁵ Bu ifade Jiào SìLǐ olabilir.

⁷⁶ Fó.

⁷⁷ Buda bundan birkaç bin beş yüz yirmi ikisin akdem Hind hükümdarlarından birinin (Sedeharta) yani Muslih nâmında oğlu olup mûmâileyh bağıteten gaybûbet ve bir mağarada ihtiyâr-ı uzletle o vaktin kâffe-i ulûmunu tahsil ederek edyân ve tabâyi'in esrârını keşf ve Brahma mezhebinin butlânını tahkik eyledikten sonra (Buda) mezhebini vaz' ve te'sis eylemiştir ve ondan sonra (Şakisenki Gotem ve Şaki Muni) ismiyle şöhreti bulmuştur. [N.A.H.]

⁷⁸ Hunfuçü Çin hükemâsından bir meşhûr zâttır iki bin dört yüz elli sene akdem öhret bulup vahdâniyet-i ilâhiyeyi tasdîkan bir mezheb ihdâs eylemiştir. Mezheb-i mezkûr Buda mezhebinden pek de başka bir şey olmadığından Çinli ve Japonyalılar beyinde cârîdir. [N.A.H.]

⁷⁹ Tâizi olabilir.

sengeklerde yani oyun yerlerinde merkûm Brehmenler birçok ateş oyunları icrâsıyla güyâ ateşin kendilerini yakmadığını gösterirler.

Nahl muhafız hayatı — Sülâle-i hâzıra hükümdarının mü'essis olan Çançu sadalı-i hükümdârîye ku'ûdunda Pekin şehrinin semt-i garbiyesinde vâki Çançusu⁸⁰ nâm puthânenin bahçesine bir ağaç gars etmiştir ki şecer-i mezkûr âfâttan sâlim oldukça sülâlesinin berkarâr kalacağı i'tikâdı şâ'i' olmuştur. Bir de be her sene mevsim-i mahsûsda gökten süren yeni[s.37] şahlardan biri kuruyup telef olursa bu husûs sülâle-i mezkûreden birinin vefat ve bazen dahi yeni süren bir dal bir re'is sülâlenin tevellüd edeceğine alâmet addolunur. Bu suretle mezkûr ağacın sülâle-i mezkûreye olan alaka ve râbitasına ve yeni sürgünlerden beheri dahi mensup olduğu zâtın sıhhat ve adem-i sıhhatine alâmet-i mahsûsa addolmuştur. Mezkûr ağaca hürmet etmek i'tikâdı yalnız mensûbîn-i sülâleye mahsûs olmayıp ahâlî beyninde dahi mer'î olduğundan mezkûr ağacı ziyaret etmek ve hakkında hürmet-i mahsûsa göstermek üzere mesâfe-i ba'ideden gelenler pek çoktur.

Mestûriyet — Çin'de bir aileden oldukları halde yedi yaşında olan bir kızın erkek bir çocuk ile birlikte yemek yemeleri adetlerince câiz olmadığı gibi bir hasır veya minder üzerinde oturmazlar. On yaşında bir kız harem dâiresinden dışarıya çıkamaz ve haremden bulunan mürebbiye ve mu'allime-i mahsûsa tarafından ta'lim ve terbiye olunup kadınlara lazım olan âdâb ve ma'lûmât ile kesb-i ülfet ve ittisâf eyler on beş yaşına vardıkta saçlarını toplamak için başıan mahsus bir iğne takıp isti'mâl zînete de başlar ki bu dahi ömrünün mevsim-i izdivâcî hulûl ettiğine işarettir.

Te'ehhül — Yirmi yaşına vardıkta kız kocaya verilir ise de zifâfa girinceye kadar güveyi gelini göremez ilk çocuğun tevellüdü üzerine zevce büyük i'tibâr kazanır.[s.38-39]Çin'de erkekler ekseriyâ bir zevce ile iktifâ ederler. Ancak kudreti müsâid olanlar için ta'addüd-i zevcât câizdir ve her ne kadar tatlık mu'amelesi dahi örfen ve usûlen mecaz ise de tatlık edebilmek için zîrde ta'dâd ve tahrîr olunan yedi sebepten herhalde birinin vücudu şarttır.

Birincisi: Zevcin vâlideynine zevcenin adem-i ita'atı.

İkincisi: Erkek evlat doğurmamak.

Üçüncüsü: Adem-i iffet.

Dördüncüsü: Kıskançlık.

Beşincisi: Boşboğazlık.

Altıncısı: Hırsızlık

Yedincisi: Cüzzam illeti.

Fakat tatlıki mecaz kılan esbâb seb'a-i mezkûre-i bâlânın zîrde beyân olunan üç halde hükmü olamaz. Yani esbâb-ı mesrûde-i âtiyeden biri olduğu halde tatlık câiz olamaz.

Birincisi: Zevcenin vâlideyni vefat etmiş bulunur ise.

İkincisi: Zevce zevcinin vâlideyni için tutulan eyyâm-ı mâtemi zevci ile birlikte imrâr etmiş bulunur ise.

Üçüncüsü: Te'ehhülden sonra zevc zenginleşir ise.

Tevellüd ve te'ehhül alayları da Hindistan gibi pek mutantan olur. Şöyle ki sırmalar içine batmış müzeyyen elbiseli bir Brehmen üstü açık ve yüksek bir tahtirevana ve onun arkasında düğün halkının çoğu derecesine göre[s.40]biri tahtirevana süvâr bulunur ve bu tahtirevanın etrafında boyalı levhalar ve fenerler ve müte'addid bayraklar olduğu halde alay icrâ edilir.

Libâs — Çinlilerin melbûsâtı bir nev nebât ile ipek mensûcâtından ma'mûl olup melbûsât-ı mezbûre mevsimin tebeddülüyle mübeddel olduğu misillü beyaz renginde elbise dahi Parsiler gibi mâtem alâmeti addolunur. Elbiselerin paçaları bol ve yenleri dar ve kolları uzun olup üstlerinde hiç cep yoktur. Önlerinde

⁸⁰ ChangchunSi

kayışla asılı birer kese bulunduğundan para vesâir şeyleri ona koymakta oldukları görülmüştür. Her yerde olduğu gibi Çin’de dahi fukarâ takımı yazın çıplak denecek derecede gezerler.

Kışın başlarına siyah atlastan ma‘mûl tepesi dökme birer ufak takıya yazın dahi birer hasır şapka giyinirler. Elbiselerinin rengi umûmen bir kâ‘ide-i mahsûsa tahtında olup fağfûr ve ailesi sarı ve kibar kırmızı ise de avâmü’n-nâs ekseriyet üzere mavi ve yas mâtemde bulunanlar serâpâ beyaz giyerler nisânın elbisesi ayakkabı müstesnâ olmak üzere zekûrun aynıdır.

Saçları — Erkekler başlarını tıraş ettirip ancak tepedeki saçları uzatırlar ve uzanmış saçları örerek topuklarına kadar birer saç bırakırlar erkeklerce saçın bu derece uzatılmasını Tatarlar tarafından usûl ittihâz olunmuştur.

Kadınlar saçlarını toplarlar bazen iki büyük çatal iğne ile [s.41] tutturarak önlerine dahi sarkıtırlar Çin nisvânınca en büyük şetm Mopinkaytay⁸¹ sözüdür işbu sözün manası Mû edât-ı nefy ve [s.42] Pin saç ve Kaytay çapkın olduğundan Saçsız Çapkın demektir. İşte Çinlilerce saçın ne kadar muhterem olduğuna bu delil-i kâfidir.

⁸¹ “BûBinGâiTóu”?

Çıkar Çatışması Beyanı

Yazar, makale kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmadığını ifade etmiştir.

Etik Beyanı

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. Etik Kurul izni ile ilgili; bu makalenin konusunu oluşturan çalışmanın yazar/yazarları ve hakemleri, Etik Kurul İznine gerek olmadığını beyan etmişlerdir.

Kaynaklar

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivleri (BOA, İstanbul)

Babıali Evrak Odası (BEO.) 1293-96921; 1293/96921; 1525-114367; 3455-259071.

Dahiliye Nezareti Sicil-i Ahval İdaresi Defterler (DH.SAİDd.) 108.

Hariciye Nezareti Tercüme Odası (HR.TO.) 387-86.

İrade Dahiliye (I.DH.) 1212; 1295-101863.

İrade Evkaf (İ.EV.) 40-65.

İrade Hususi (İ.HUS.) 83-100.

Maarif Nezareti Mektubi Kalemî (MF.MKT.) 1136-16; 65-62; 784-25; 796-68; 948-53.

Y.PRK.ESA. 36-7.

Yıldız Perakende Evrakı Tahrirat-ı Ecnebiye ve Mabeyn Mütercimliği (Y.PRK.TKM.) 2-38; 43-62.

Yıldız Sadaret Hususî Maruzat (Y.A.HUS) 164-92; 413-137; 509/59.

Topkapı Sarayı Müzesi Hazine Kitaplığı (TSMK)

“Tarih-i Çin Maçın”, Envanter No: 1566.

Yayımlanmış Eserler

Adıbelli, B. (2009). *Osmanlıdan Günümüze Türk Çin İlişkileri*. İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

Aydın, Y. (2021). Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin Cihad İlan Etmesinin Doğu Türkistan'daki Yankıları” *Atatürk Yolu Dergisi*, (68), 127-154.

Chen, Y. J. (2021). Between the Islamic and Chinese Universal Empires: The Ottoman Empire, Ming Dynasty, and Global Age of Explorations. *Journal of Early Modern History*, XXV (5), 422-456.

Çelik, M. (2015). Panislamizm'in Etki Alanı Çerçevesinde Çin'e Gönderilen Enver Paşa ve Heyetinin Faaliyetleri. *Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (14), 257-275.

Defterdar, Seyfi Çelebi. (2014). *Türkistan ve Uzakdoğu Seyahatnamesi* (S. Acar, Ed.). İstanbul, Selenge Yayınları.

Dehlevi, Mevlevi Seyyid Nusret Ali Han. (1972). *Pencap'ın Tarihi ve Coğrafyası (Tarih u Coğrafya-yı Pencab)*, (Seyyid Hasan Şirazi, Çev., Farsçaya). Tahran, Fars Dili ve Edebiyatı Akademisi, Eserler Yayınevi.

Dehlevi, Nusret Ali Han. (1901). *Çin Maçın*. İstanbul, Hurşid Matbaası.

Demircan, N. (2022). İki Cumhuriyet Arasında Etkileşim: Türkiye Cumhuriyeti ile Çin Cumhuriyeti İlişkileri (1923-1949). *Kuşak ve Yol Girişimi Dergisi*, III (1), 26-39.

Dillon, M. (2016). *Modernleşen Çin'in Tarihi* (E. Ü. Atılğan & A. Atılğan, Çev.). İstanbul, İletişim Yayınları.

El-Nakkaş, Hoca Gıyaseddin. (1913). *Acâ'ibü'l-letâif İsmiyle Hutay Sefaretnâmesi*, (Şeyhülislam Esbak Küçük Çelebizade İsmail Asım Efendi, Çev.). Dersaadet, Kader Matbaası.

Fidan, G. (2011). *Kanuni Devrinde Çin'de Osmanlı Tüfeği ve Osmanlılar*, İstanbul, Yeditepe Yayınları.

Gedük, S. (2014). Topkapı Sarayı Müzesi Çin Porselenleri Koleksiyonu Üzerinde Yapılmış Osmanlı Onarımları. *Unimuseum*, II (5), 76-83.

- Habibzade, A. K. (1996). *Çin-Türkistan Hatıraları*, (A. Özalp, Ed.). İstanbul, Kitabevi.
- Hıta, A. E. (2022). *Hıta, Kanunname-i Hıta, Hoten, Çin ü Maçin*, (D. Erçavuş & Ş. Arısoy, Çev.). İstanbul, Timaş Akademi Yayınları.
- Hikmet Bey, A. (1998). *Asya'da Beş Türk* (Y. Gedikli, Çev.). İstanbul, Ötüken Yayınları.
- Hyamson, A. M. (1953). Don Pacifico. *Transactions Jewish Historical Society of England*, XVIII, 1-39.
- İbrahim, A. (2003). *Alem-i İslam ve Japonya'da İslamiyet'in Yayılması Türkistan, Sibiryaya, Moğolistan, Mançurya, Japonya, Kore, Çin, Singapur, Uzak Hind Adaları, Hindistan, Arabistan, Daru'l-Hilafe*, (C. I-II, E. Özalp, Ed.). İstanbul, İşaret Yayınları.
- Karçınzade, S. Ş. (2005). *Seyahatü'l-Kübra*, (S. Şapçı, Çev.). Isparta, Eğirdir Belediyesi.
- Karpat, K. H. (2001). *The Politicization of Islam: Reconstructing Identity, State, Faith, and Community in the Late Ottoman State*. Oxford University Press.
- Karpat, K. H. (2023). *İslam'ın Siyasallaşması Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Kimlik, Devlet, İnanç ve Cemaatin Yeniden Yapılandırılması* (Ş. Yalçın, Çev.). İstanbul, Timaş Yayınları.
- Kasaba, R. (1993). Treaties and Friendships: British Imperialism, the Ottoman Empire, and China in the Nineteenth Century. *Journal of World History*, IV(II), 215-241.
- Kayseryan, Kirkor Faik. (1896). *Nevsal-i 'Asr*, Dersaadet, Cemal Efendi Matbaası.
- Mahmud, Kaşgarlı. (2005). *Divan-ü Lügati't Türk*. İstanbul, Kabalcı Yayınları.
- Manav, N. (2017). II. Meşrutiyet'te Abdülhamid Dönemi Kadrolarının Tasfiyesi ve Tekaüd Sandıkları. *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, I (II), 240-260.
- Nurdun, R. (2003). *Çin modernleşmesi ve Türkiye (1840-1911)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Onuma, T. (2014). The Qing Dynasty and its Central Asian Neighbors. *Tohoku Gakuin University*, XII, 33-48.
- Sabol, S. (2012). Orta Asya'da Rus-İngiliz Rekabeti. *Türkler*, XVIII, 587-595.
- Zeylan, D. (2019). *Tarih-i Çin-i Maçin Adlı Eserin Transkripti ve Değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi, Karabük.

Sözlükler

WordSense Online Sözlüğü “Dehlî”, (t.y.). 11 Eylül 2023 tarihinde <https://www.wordsense.eu/دهلی/> adresinden erişildi.

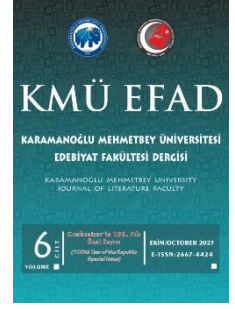


Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (KMÜ EFAD)

Karamanoğlu Mehmetbey University Journal of Literature Faculty

E-ISSN: 2667 – 4424

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/efad>



Tür: Araştırma Makalesi
Kabul Tarihi: 26 Ekim 2023

Gönderim Tarihi: 18 Eylül 2023
Yayımlanma Tarihi: 29 Ekim 2023

Atıf Künyesi: Kumandaş, H. (2023). Niğde Müzesi Tyana Darplı Roma İmparatorluk Dönemi Sikkeleri. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 6 (Cumhuriyet'in 100. Yılı Özel Sayısı), 132-149.

DOI: <https://doi.org/10.47948/efad.1362525>

NİĞDE MÜZESİ TYANA DARPLI ROMA İMPARATORLUK DÖNEMİ SİKKELERİ

Hacer KUMANDAŞ*

Öz

Niğde ili Bor ilçesi Kemerhisar kasabasında yer alan Tyana Antik Kenti'nin önemli yol güzergâhlarında olması, tarım ve madencilik açısından zengin bir bölgede yer alması, erken çağlardan başlayarak günümüze kadar yerleşim yeri olmasını sağlamıştır. Tyana Antik Kenti'nde ilk yerleşme izleri, MÖ 1600 civarı, Hititler dönemine tarihlendirilir. Sonrasında antik kent, Geç Hitit, Roma ve Bizans döneminde de yerleşme görmüştür. Ancak Tyana Antik Kenti'nde en parlak dönem, Roma Çağı'nda yaşanmıştır. Makaleye söz konusu sikkeler, Tyana Antik Kenti'nde darp edilen Roma Dönemi'ne ait sikkelerden oluşmaktadır. Bu sikkelerin ön yüzünde yer alan imparatorlar, sırasıyla Traianus MS 98-117 (Magistrate T. Pomponius Bassus), Hadrianus (MS 117-138), Antoninus Pius (MS 138-161), Marcus Aurelius (MS 161-180), Septimius Severus (MS 193-211), Caracalla (MS 198-217) ve imparatoriçe Iulia Domna (MS 196-211)'dir. Bu sikkelerin arka yüzlerinde çeşitli tanrı, tanrıça, kahraman, kent kurucusu ve hayvan betimleri yer almaktadır. Bu çalışma ile Tyana antik kentinde tapınım gören kültürlerin ve kentin kuruluşuna ait izlerin sikkeler aracılığı ile tespit edilmesi amaçlanmıştır. Aynı zamanda o dönemdeki sosyal, siyasal gelişmelerin ve Romalılaştırma ile kolonizasyon hareketlerinin sikkelere yansımaları, ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tyana, Kent Kurucusu, Romalılaştırma, Koloni, Tyche.

* Dr. Öğr. Üyesi, Kars Kafkas Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Kars/Türkiye.
E-posta: yanmazhacer@gmail.com, Orcid: <https://orcid.org/0000-0002-3389-9281>.

Tyana Minted Roman Imperial Period Coins in Niğde Museum

Abstract

The ancient city of Tyana, located in the town of Kemerhisar in the Bor District of Niğde Province, had been on important road routes, MS located in a region rich in agriculture and mining, and has enabled it to be inhabited from the early ages to the present day. The first traces of settlement in the ancient city of Tyana are dated to the Hittite period around 1600 BC. Afterwards, the ancient city was also settled during the Late Hittite, Roman and Byzantine periods. However, the silver age in the ancient city of Tyana was experienced in the Roman Age. The coins in question in the study consist of the coins from the Roman period minted in the ancient city of Tyana. The emperors on the face of these coins are, respectively, Trajan AD 98-117 (Magistrate T. Pomponius Bassus), Hadrian (A. D. 117-138), Antoninus Pius (AD 138-161), Marcus Aurelius (AD 161-180), Septimius Severus (AD 193-211), Caracalla (AD 198-217) and empress Julia Domna (AD 196-211) There are various depictions of gods, goddesses, heroes, city founders and animals on the reverse sides of these coins. It MS aimed to determine the cults worshipped in the ancient city of Tyana and the traces of the foundation of the city through coins in this study. Furthermore, the reflections of the social and political developments of that period and the Romanization and colonization movements on the coins are tried to be revealed.

Keywords: Tyana, City Founder, Romanization, Colony, Tyche.

Giriş

Antik çağda Büyük Kappadokia bölgesinde (Kurt ve Bulut, 2019: 63) yer alan Tyana Antik Kenti, günümüzde Niğde ili Bor ilçesi Kemerhisar kasabasında (Hild ve Reste, 1981: 298) yer almaktadır. Tyana Antik Kenti'nin önemli yol güzergâhlarında olması ve tarım ve madencilik açısından zengin bir bölgede yer alması, erken çağlardan günümüze kadar yerleşim bölgesi olmasını sağlamıştır. Tyana Antik Kenti'nde ilk yerleşme izleri, MÖ 1600 civarı Hititler dönemine tarihlendirilir. Sonrasında antik kent, Geç Hitit, Roma ve Bizans döneminde de yerleşme görmüştür. Ancak Tyana Antik Kenti'nde en parlak dönem, Roma Çağı'nda yaşanmıştır. Tyana Antik Kenti'nde ilk sikke basımına İmparator Nero (MS 54-68) zamanında başlamış olup, İmparator Caracalla (MS 211-217) döneminin sonuna kadar devam etmiştir. Makaleyi oluşturan Niğde Müzesinde Yer Alan Tyana Darplı Sikkelerin içinde İmparator Nero'ya ait sikke yoktur. Çalışmayı oluşturan söz konusu sikkeler, Tyana Antik Kenti'nde darp edilen Roma Dönemi'ne ait sikkelerden oluşmaktadır. Bu sikkelerin ön yüzünde yer alan imparatorlar, sırasıyla Traianus MS 98-117 (Magistrate T. Pomponius Bassus), Hadrianus (MS 117-138), Antoninus Pius (MS 138-161), Marcus Aurelius (MS 161-180), Septimius Severus (MS 193-211), Caracalla (MS 198-217) ve ve imparatoriçe Julia Domna (MS 196-211)'dir. Bu sikkelerin arka yüzlerinde Tanrı, Tanrıça, kahraman, kent kurucusu, simge ve hayvan betimleri yer almaktadır. Bu betimler; Tanrı olarak, Asklepios Tanrıça olarak, Athena, Tyche ve Nike, kahraman olarak Perseus ve Herakles, kentin kurucusu betimleri, simge olarak Herakles'in sopası ve hayvan olarak kanbur boğadır. Bu çalışma ile Tyana antik kentinde tapınım gören kültlerin ve kentin kuruluşuna ait izlerin sikkeler aracılığı ile tespit edilmesi amaçlanmıştır. Aynı zamanda o dönemdeki sosyal, siyasal gelişmelerin ve Romalılaştırma ile kolonizasyon hareketlerinin sikkelere yansımaları, ortaya konulmaya çalışılmıştır

1. Tyana Antik Kenti'nin Tarihi Coğrafyası ve Önemi

Antik çağda, Kappadokia bölgesinin en önemli merkezlerinden biri (Strabon, 2000: XII 2. 7.) olan günümüz Niğde ilinin yaklaşık 28 km güneybatısında, Bor ilçesinin 8 km güneyinde (Doğanay ve Tuncer, 2019: 164; Karasu ve İşler, 2022: 270) yer alan Tyana Antik Kenti'nin (Kemerhisar) adı, Hitit metinlerinde MÖ 2. binde “Tuwanuva” olarak (Gurney, 1961: 22; İşler, 2019: 108; Açıkgöz, 2019: 19) geçmektedir. Tuwanuva Geç Hitit Dönemi'nde muhtelen Tabal Krallığına başkentlik (Kınal, 1991: 85, 97, 239; Yiğit, 2000: 177) yapmıştır. O dönemin ünlü Tabal Kralı Warpalawa, MÖ 738–715 yıllarında bu kentte hüküm sürmüştür (Öcal, 2010: 391) olmalıdır. Kent, Pers döneminde Dara olarak (Ksenophon, I, II: 19, 20; Albright 1922: 74-75; Ramsay, 1960: 43; Syme, 1995: 21; Williams, 1996: 284; Kurt ve Bulut, 2019: 65) adlandırılmıştır. Tuwanuva adının zaman içerisinde Tyana ismine dönüştüğü (Karasu & İşler, 2022: 270)

düşünülmektedir. Orta Anadolu'nun en büyük kentlerinden (Ünlüler, 2019: 43) biri olan Tyana Antik Kent'i, Hititlerden sonra, Geç Hitit, Asur, Frig, Pers, Hellenistik, Roma ve Bizans döneminde de yerleşme görmüştür.

Tyana Antik Kenti, muhtemelen Hellenistik Dönem'de V. Ariarathes (MÖ 163-130) tarafından (Kurt ve Bulut, 2019: 80) kurulmuştur. Kentin adının *Eusebeia* olduğu ve bu adı da kralın *Eusebe* (dindar) (Robert, 1946: 81; Tekin, 2008: 159) ünvanından dolayı aldığı düşünülmektedir (Harper, 1976: 292; Mitchell, 1993: 81; Cohen, 1995: 378; Kurt ve Bulut, 2019: 80). Antik çağ yazarı Strabon da bu kentten "Tauros yakınındaki Eusebeia" olarak bahsetmektedir (Strabon, 2000: XII 2. 7). Bu dönemde Helen kültürünün yayılmasına yönelik çalışmalar oldukça fazladır. Bunun en büyük kanıtı da kentte bulunan gymnasium ve Helen yasalarının uygulanmasıdır (Kurt ve Bulut, 2019: 80). MÖ 52-42 yıllarında Kappadokia Kralı olan III. Ariobarzanes'e ait bir yazıtta kentnin bir polis olarak organize olduğu görülmektedir. Aynı zamanda bu yazıt, MÖ 2. yüzyılda olduğu gibi MÖ 1. yüzyılda da Helen kültürün yayılmaya devam ettiğini göstermektedir.

Kentin adının Tyana olması ise, Roma Dönemi'ne rastlamaktadır. Tyana Antik Kenti'nde en parlak dönem, Roma çağında yaşanmıştır. Yol kavşağı üzerinde kurulan Tyana antik kentinin dini ve askeri üs olarak kullanılması kentin daha da önemli olmasını (Öcal, 2010: 398) sağlamıştır. Antik dönemde önemli ticaret ağlarının ve yol güzergâhlarının geçtiği (Charlesworth, 1926: 77-96; Öcal, 2010: 394) bir bölge olan Kilikya ve Kappadokia arasında geçişi sağlayan bir konumda yer alan Tyana, günümüze kadar kesintisiz iskân görmüştür.

Roma İmparatorluğu döneminde Tyana antik kentinin kolonileştirilmesi ve Romalılaştırılması kapsamında kente önem verilmiş ve su kemerleri, havuz, hamam, tapınak gibi yapılar inşa edilmiştir. Septimius Severus, eşi ve oğlu Caracalla için ise bu kent ayrı bir önem taşıyordu. Çünkü ailecek önemsedikleri ve kutsallaştırıp tapındıkları ünlü filozof ve bilgin Apollonius (Evren, 2019: 137-159) MS 1. yüzyılda Tyana antik kentinde (Öcal, 2010: 398) yaşamıştır. Kentte karakteristik bir özellik katan ve kentin en dikkat çekici unsurlarından (Kurt ve Bulut, 2019: 80) biri olan su kemerleri, şehrin su ihtiyacını karşılamak için inşa edilmiştir. Kentin 3 km doğusunda yer alan bu su kemerleri, kente günümüzdeki ismini vermiş ve havuzda toplanan suyun, üzerindeki kanallar aracılığı ile kente ulaşımını sağlamıştır. Yüksek miktarda su taşıma kapasitesine (Kurt ve Bulut, 2019: 80) sahip olan bu kemerler, muhtemelen İmparator Caracalla (MS 212-217) zamanında yapılmıştır. Roma döneminde, Roma imparatorlarının ilgileri, Tyana'nın konumundan dolayı, Tyana'nın üstünden hiç eksik olmamıştır. Hadrianus Suriye'den Bithynia'ya kadar olan uzun seyahatinde Tyana'ya (Kurt ve Bulut, 2019: 69) uğramıştır. Septimius Severus MS 200 yıllarında Tyana'da hastalanan yakın arkadaşı praetor praefectus Plautianus'u (Kurt ve Bulut, 2019: 69) ziyaret etmiştir. Yine kent, Caracalla zamanında MS 213'te colonia unvanını almış ve kent Antoniana Colonia Tyana (Kurt ve Bulut, 2019: 80) olarak isimlendirilmiştir. MS 253-260 Valerianus zamanında, Kappadokia Eyaleti, Sasani işgaline uğramış ve Tyana Sasaniler tarafından ele geçirilen kentler arasında (Maricq, 1958: 313-314; Berges ve Nollé, 2000: 379; Kurt ve Bulut, 2019: 70) olmuştur. İmparator Aurelianus zamanında MS 271-272 civarında, Sasanilerin Anadolu'da yaptığı saldırılara son vermek için Zenobia'ya karşı düzenlediği bir seferde, Tyana'da bir direniş ile (Tekin 2008, 284; Kurt ve Bulut 2019: 70) karşılaşmıştır. Önce Tyana halkına öfkelenen imparator, sonradan onları (Magie 1950: 717) affetmiştir. MS 325'te başpiskoposluk merkezi (İşler, 2019: 94) haline gelen Antik Kent Tyana'ya, Roma imparatoru Iulianus Apostata (MS 361-363) MS 362 yılında bir seyahati esnasına uğramıştır (Baydur 1999: 88; Lebreton 2013: 195). MS 372'de Roma imparatoru Valens ise daha önce Diocletianus'un ikiye böldüğü Kappadokia bölgesini yeniden düzenlemiştir. Tyana Antik Kenti, Bizans döneminde ruhani liderlik statüsü (Texier, 1862: 573; Kurt ve Bulut, 2019: 72) kazanarak, yine önemini korumuştur.

2. Niğde Müzesinde Yer Alan Tyana Darplı Sikkelerde Kolonizasyon ve Romalılaştırma İzleri

Koloni kelimesi, muhtemelen Colonus (yeryüzünün bir çiftçisi) ve colere (çift sürmek) kelimelerinden (Abay 2018) türemiştir. Roma, koloni kurma politikasını, Roma İmparatorluğu'nun hâkimiyetine girmiş ya da ele geçirilmiş topraklarında (Özsait 1999: 124) gerçekleştirmiştir. Bir kentte yapılan kolonizasyon ve Romalılaştırma hareketleri genellikle sikkelere tip seçimi ve lejantlarında

kullanılan dil seçimi olarak yansımaktadır. Kolonileştirilecek kentlerde genellikle darp edilen sikkelerin arka yüzlerinde kolonileştirme ile ilgili kullanılan tipler; sağa ya da sola doğru yürüyen kambur boğa, iki boğa ya da hörgüçlü öküz ile çift süren sağa veya sola dönük olan kentin kurucusudur. Kolonileştirilen bir kentin sikkelerinin lejantlarında ise latince dil kullanıldığı görülmektedir. Çünkü koloni kentlerinin resmi dili Latince'dir (Abay 2018: 214). Bu sikkelerin arka yüz lejantlarında "**COL, COLONEA CAES**" vb. ifadeler şehrin adı ile kullanılmaktadır.

Niğde Müzesinde yer alan Tyana Darplı Sikke'lerde kolonizasyon ve Romalılaştırma hareketlerinin sikkelere yansımalarının izleri, ilk olarak seçilen arka yüz tiplerinde tespit edilmeye çalışıldı. Niğde Müzesinde yer alan Tyana Darplı Sikke'lerin ilk iki örneği Traianus (Magistrate T. Pomponius Bassus) (MS 98-117) dönemine (Kat. No. 1-2) aittir. Sikkelerden ilk örneğin (Kat. No. 1) arka yüzünde yer alan Tyche taburede sola dönük oturmakta ve sağ elinde üzüm salkımı, sol elinde başak tutmaktadır. Sikkenin en alt kısmında ise nehir tanrısı yüzmektedir. Bu sikkenin arka yüz lejantında yer alan **ET A**, 1 anlamına gelmekte olup, bu iki sikkenin Traianus'un imparatorluğunun 1. yılında basıldığı anlaşılmaktadır.

Bu sikke haricinde çalışmada incelenen sikkelerden 13 adetinde Tyche arka yüz tipi olarak kullanılmıştır. Bu sikkeler; Hadrianus (MS 117-138) dönemine ait olan 4 sikke (Kat. No. 3-6), Antoninus Pius (MS 138-161) dönemine ait 4 sikke (Kat. No. 12-15), Marcus Aurelius (MS 161-180) dönemine ait 2 sikke (Kat. No. 16-17), ve Caracalla dönemine ait (Kat. No. 28-30) 3 sikkedir. Bu sikkelerin çoğunluğunda Tyche, grifonla süslenmiş tahtta sola dönük oturmakta, bir elinde başak, diğer elinde üzüm salkımı tutmaktadır. Sikkelerin alt kısmında ise nehir tanrısı yüzmektedir. Tyche, kolonileştirilmek istenen kentlerde oldukça fazla tercih edilen bir tiptir. Aslında kolonist hareketlerin Traianus döneminde başlatılmaya çalışıldığı ve sonraki dönemlerde de devam ettirildiği söylenebilir. Hadrianus dönemine ait (Kat. No. 3-6 nolu) sikkelerin arka yüzünde sol boşlukta **ET**, sağ boşlukta **K** yazmaktadır. Grekçe **K**, 20 anlamına gelmekte olup, Hadrianus dönemine ait bu sikkelerin, imparatorluğunun 20. yılında basıldığı anlaşılmaktadır. Antoninus Pius dönemine ait 4 sikkenin (Kat. No. 12-15) arka yüzünde sikkelerin basım yıllarını gösteren harfler vardır. Bunlar sol boşlukta **ET**, sağ boşlukta **IB** ve **ΘI** harfleridir. Grekçe **IB**, 12 ve **ΘI**, 19 sayılarına karşılık gelmektedir. Antoninus Pius dönemine ait 4 sikke, imparatorluğunun 12 ve 19. yılında basılmıştır. Marcus Aurelius dönemine ait Kat. No. 17 nolu sikkenin arka yüzünde sol boşlukta **ET** sağ boşlukta **B** yazmaktadır. Grekçe **B**, 2 sayısı anlamına gelmektedir. Bu sikke Marcus Aurelius'un imparatorluğunun 2. yılında darp edilmiştir.

Esas olarak Tyana Antik Kentinde kolonist hareketleri, Septimus Severus (MS 193-211) döneminde ağırlık kazanmış olmalıdır. Sikkelerin arka yüzünde kullanılan sağa ve sola doğru yürüyen kambur boğa (Kat. No. 20) ve iki boğa ya da hörgüçlü öküz ile çift süren kentin kurucusunun sağa ve sola dönük olduğu (Kat. No. 22) tiplerin kullanılması, Septimus Severus'un bir kolonist hareketi çalışması içinde olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda sikkeler üzerinde (Kat. No. 18-22) asyl ve otonom statüsünü (Şener, 2019: 121) gösteren **TYANE [ΩN]T II T IEP A[ΣΥΛΟΥY K A]** lejant yer almaktadır. Septimius Severus dönemine ait Kat. No. 22 nolu sikkenin kesiminde **ET Δ** yazmaktadır. Grekçe **Δ**, 4 sayısı anlamına geldiği için, Septimius Severus'a ait bu sikkenin imparatorluğunun 4. yılında darp edilmiş olduğu anlaşılmaktadır.

İmparator Caracalla, babasının başlattığı bu kolonileştirme hareketini hızlandırmıştır. Sikkeler üzerindeki **KOΛΩNIAC** (Colonia) unvanı ve **ANT KOΛΩNIAC TYANEΩN** (Antonius Colonia Tyaneon) yazıtları (Kat. No. 26-35) bu durumun en önemli kanıtıdır. Caracalla'nın annesi Julia Domna (MS 196-211)'ya ait sikkelerde de (Kat. No. 23-25) aynı lejant ile karşılaşılmaktadır. Muhtemelen bu sikkeler Caracalla zamanında basılmıştır. Caracalla ve Julia Domna dönemine ait sikkelerin arka yüzlerinde görülen sağa doğru yürüyen kambur boğa ve onun arkasında yer alan iki vexilla (sancak) (Kat. No. 23-25, 27) ve iki boğa ya da hörgüçlü öküz ile çift süren kentin kurucusunun sağa dönük olduğu tiplerin olduğu sikkelerin (Kat. No. 32-35) yoğun bir şekilde basılması da bu fikri doğrulamaktadır. Çünkü sikkeler üzerinde görülen çift sürme sahnesi, tarımla ilgili değil, koloni kurulmasıyla (Tekin, 2009: 20) alakalıdır. Julia Domna'ya ait Kat. No. 23-24 ve 25 nolu üç sikkenin kesiminde **ET Iç** yazmaktadır. Grekçe **Iç**, 16 sayısını temsil etmektedir. Julia Domna'ya ait bu sikkeler, oğlu Caracalla zamanında, imparatorluğunun 16. yılında darp edilmiş olmalıdır. Caracalla dönemine ait sikkeden bazılarının arka yüzünde sol boşlukta **ET** sağ boşlukta **Iç**; bazı sikkelerin ise kesiminde **ET Iç** yazmaktadır. Grekçe **Iç**, 16 sayısı anlamına gelmektedir. Caracalla'ya ait bu sikkeler, imparatorluğunun 16. yılında darp edilmiştir.

Niğde Müzesinde yer alan Tyana darplı sikkelerin ilk örneği olan Traianus (Magistrate T. Pomponius Bassus) (MS 98-117) dönemine (Kat. No. 1) ait olan sikkenin ön yüz lejantında **AYT NEPOYAC TPAIAN KAIC ΓEP**, İmparatorun adı ve ünvanları; arka yüz lejantında **TYANEΩN EΠI BACCOY ΠIPECBEY**, kentin adı (**TYANEΩN**) ve magistratın adı (**EΠI BACCOY ΠIPECBEY**) görülmektedir. Lejantların her ikisi de Grekçe yazılmıştır. Çalışmanın son sikke örneği ise Caracalla (MS 198-217) dönemine (Kat. No. 35) aittir. Bu sikkenin ön yüz lejantında **A Y T M KAI M AYP ANTΩNINOC**, imparatorun adı ve ünvanları; arka yüzünde ise **ANT KOΛΩNIAC TYANEΩN**, İmparatorun adının kısaltması (**ANT**), koloni kenti olduğunu belirten ifade (**KOΛΩNIAC**) ve kentin adı (**TYANEΩN**), yazmaktadır. Hem ön hemde arka yüz lejantları grekçe yazılmıştır. Caralla döneminde Tyana antik kentinin koloni kenti olduğunu belirten ifade yer alması, koloni faaliyetleri ve Romalılaştırma politikalarının yoğunluğunu açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, çalışmada, incelenen Traianus MS 98-117 (Magistrate T. Pomponius Bassus) ile Caracalla (MS 198-217) dönemi arasındaki yaklaşık 100 yıllık süre içerisinde darp edilmiş sikkelerin üzerindeki lejantların hala Grekçe olması, Romalılaştırma politikasının çok da etkili olmadığını göstermektedir.

3. Niğde Müzesinde Yer Alan Tyana Darplı Sikkelerin Arka Yüzlerinde Görülen Kültler

Tyana sikkelerinin üzerinde görülen Tanrı Asklepios, Tanrıçalar Athena, Nike, Tyche kahramanlar Herakles, Perseus ve kentin kuruluşu ile ilgili kolonist ve kambur boğa betimleri, kentte tapınım gören kültleri yansıtmaktadır.

3.1. Tanrı

Asklepios: Sağlık, tıp ve şifanın tanrısı olan Asklepios, Septimius Severus dönemine ait bir sikkenin (Kat. No. 21) arka yüzünde ayakta cepheden, başı sola dönük, yılanı dolanmış asasına yaslanmış biçimde görülmektedir. Buradaki Asklepios betimi, bölgede tapınım gördüğü yazıtla belgelenmiş (Berges ve Nolle 2000: 214-215; Şener 2019: 122) bir kültürün en güzel göstergesidir. Şu ana kadar yapılan incelemelerde Asklepios tasviri, Tyana darplı sikkelerin üzerinde ilk defa Septimius Severus döneminde, (Şener, 2019: 122) ortaya çıkmıştır.

3.2. Tanrıçalar

Athena: Zekâ, barış, sanat tanrıçası olarak tapınım gören Athena, Traianus (Magistrate T. Pomponius Bassus) MS 98-117 dönemine ait bir sikkenin (Kat. No. 2); Hadrianus (MS 117-138) dönemine ait 3 sikkenin (Kat. No. 8-10); Septimus Severus (MS 193-211) dönemine ait bir sikkenin (Kat. No. 19); Caracalla (MS 198-217) dönemine ait bir sikkenin (Kat. No. 30) arka yüzünde yer almaktadır. Athena, Tyana darplı sikkeler üzerinde kalkanlı ve miğferli, “parthenos tipinde” tasvir edilmiştir. Arka yüz tipi olarak her dönem çok fazla tercih edilmesi, onun kentte önemsendiğinin ve tapınım gördüğünün en güzel ispatıdır.

Nike: Zafer tanrıçası Nike, Caracalla (MS 198-217) dönemine ait bir sikkenin (Kat. No. 26) arka yüzünde kayalıkta sola doğru oturmakta ve üzerinde **VIC AVG** yazan büyük bir kalkan tutmaktadır. Aynı zamanda arka yüzde Athena'nın yer aldığı sikkelerde de Nike, Athena'nın sağ elinde tasvir edilmiştir.

Tyche: Kentin koruyucu tanrıçası olarak Grek kentlerinde en çok tapınım gören tanrıçalardan olan Tyche, Tyana antik kentinde de neredeyse her dönem arka yüz tipi olarak görülmektedir. Tyche'nin kentte, yazıtlar aracılığı ile tapınım gördüğü belgenmiştir (Ruge, 1948: 1641-1642; Berges ve Nollè, 2000: 368-377; Şener, 2019: 110). Traianus (Magistrate T. Pomponius Bassus) MS 98-117 dönemine ait bir sikkenin (Kat. No. 1), Hadrianus (MS 117-138) dönemine ait dört sikkenin (Kat. No. 3-6), Antoninus Pius (MS 138-161) dönemine ait dört sikkenin (Kat. No. 12-15), Marcus Aurelius (MS 161-180) dönemine ait iki sikkenin (Kat. No. 16-17), Caracalla (MS 198-217) dönemine ait üç sikkenin (Kat. No. 27-29) arka yüzünde yer

almaktadır. Tyche'nin Arka yüz tipi olarak her dönem çok fazla tercih edilmesi, onun kentte önemsendiğinin ve tapınım gördüğünün en güzel ispatıdır.

3.3. Kahramanlar

Herakles: Tyana'da yazıtlar ve sikkeler aracılığı ile kültü belgelenen (Şener, 2019: 122) diğer bir kültte Herakles kültüdür. Hadrianus (MS 117-138) döneminde darp edilen bir sikkenin arka yüzünde (Kat. No. 7) Heraklesin sopası görülmektedir Herakles, Septimus Severus (MS 193-211) dönemine ait bir sikkenin (Kat. No. 18) arka yüzünde, ayakta cepheden bir elinde sopası, diğer elinde aslan postu tutar biçimde yer almaktadır.

Perseus: Tyana Antik kentinde çok eskiden beri tapınım gören (Berges ve Nollè, 2000: 331-332; Şener, 2019: 113) Perseus, kentte uzun yıllar saygı görmüştür. Perseus, Hadrianus (MS 117-138) dönemine ait bir sikkenin (Kat. No. 11) arka yüzünde yer almaktadır.

3.4. Kentin Kuruluşuyla Alakalı Betimler:

Kolonist Betimleri ve Kambur Boğa: Her iki betim de koloni kentlerin kuruluşu ile ilgili sikkelerin arka yüzlerinde betimlenmiştir.

Kambur Boğa: Septimus Severus (MS 193-211) dönemine ait, Kat. No. 20 nolu sikkenin arka yüzünde, Julia Domna (MS 196-211) dönemine ait, Kat. No. 23-25 nolu sikkelerin arka yüzlerinde, Caracalla (MS 198-217) dönemine ait Kat. No. 34-35 nolu sikkelerin arka yüzlerinde görülmektedir.

Kolonist Betimleri: Septimus Severus (MS 193-211) dönemine ait, Kat. No. 22 nolu sikkenin arka yüzünde, Caracalla (MS 198-217) dönemine ait Kat. No. 31-33 nolu sikkelerin arka yüzlerinde kent kurucusu, sola dönük ayakta durmaktadır. Bir elinde dal tutmakta olup, iki boğa ya da hörgüçlü öküz ile çift sürmektedir.

Sonuç ve Değerlendirme

Hitit metinlerinde MÖ 2. binde "Tuwanuva" olarak geçen Tyana Antik Kenti (Kemerhisar), Geç Hitit Dönemi'nde Tabal Krallığına başkentlik yapmıştır. Pers Dönemi'nde Dara olarak adlandırılan kent, Hellenistik dönemde V. Ariarathes (MÖ 163-130) tarafından *Eusebeia* adı ile tekrar kurulmuştur. Bu dönemde Helen kültürünün yayılmasına yönelik çalışmalar oldukça fazladır. Bunun en büyük kanıtı da kentte gymnasiumun bulunması ve uygulanan kanunların, Helen yasalarının olmasıdır. MÖ 52-42 yıllarında Kappadokia Kralı III. Ariobarzanes'e ait bir yazıtta, kent bir polis olarak organize olduğu aynı zamanda MÖ 2. yüzyılda olduğu gibi MÖ 1. yüzyılda da Helen kültürün yayılmaya devam ettiği, görülmektedir. Kentin adının Tyana olması ise, Roma Dönemi'ne rastlamaktadır. Tyana Antik Kenti'nde en parlak dönem, Roma Çağı'nda yaşanmıştır. Yol kavşağı üzerinde kurulan Tyana antik kentinin dini ve askeri üs olarak kullanılması kent daha da önemli olmasını sağlamıştır. Antik dönemde Tyana'nın, önemli ticaret ağlarının ve yol güzergâhlarının geçtiği bir bölge olan Kilikya ve Kappadokia arasında geçişi sağlayan bir konumda yer alması, günümüze kadar kesintisiz iskân görmesine neden olmuştur.

Makaleyi oluşturan söz konusu Niğde Müzesinde Yer Alan Tyana Darplı Sikkeler, İmparator Traianus (Magistrate T. Pomponius Bassus) (MS 98-117) ile İmparator Caracalla (MS 211-217) arasındaki yaklaşık 100 yıllık süreçte basılan sikkeleri kapsamaktadır. Bu sikkelerin ön yüzünde yer alan imparatorlar, sırasıyla Traianus MS 98-117 (Magistrate T. Pomponius Bassus), Hadrianus (MS 117-138), Antoninus Pius (MS 138-161), Marcus Aurelius (MS 161-180), Septimius Severus (MS 193-211), Caracalla (MS 198-217) ve imparatoriçe Julia Domna (MS 196-211)'dir. Bu sikkelerin arka yüzlerinde; Tanrı olarak Asklepios Tanrıça olarak Athena, Tyche ve Nike, kahraman olarak Perseus ve Herakles, kent kurucusu betimleri, simge olarak Herakles'in sopası ve hayvan olarak kambur boğa yer almaktadır. Sikkelerin arka yüzlerinde görülen tanrı, tanrıça ve kahramanlara ait tiplerin Grek Pantheonu'na ait olması, kentte inaç sisteminin şekillenmesinde Grek Pantheonunun etkili olduğunu göstermektedir. Septimus Severus (MS 193-211)

dönemine ait, Kat. No. 22 nolu sikkenin arka yüzünde, yer alan sola dönük ayakta duran kentlin kurucusu, bir elinde dal tutmakta olup, iki boğa ya da hörgüçlü öküz ile çift sürmektedir. Bu sikke mevcut yayınlarda olmayıp, burada ilk defa tespit edilmiştir. Muhtemelen Septimus Severus döneminde başlamış olan kolonist hareketlerin Caracalla döneminde yoğun bir şekilde arttığını, özellikle arka yüzde işlenen sağa doğru yürüyen kambur boğa ve onun arkasında yer alan iki sancak (Kat. No. 23-25, 27) ve iki boğa ya da hörgüçlü öküz ile çift süren kentlin kurucusunun sağa dönük olduğu tiplerin olduğu sikkeler (Kat. No. 32-35) göstermektedir. Aynı zamanda Caracalla zamanında arka yüz lejantına kentlin adının yanında **KOΛΩΝΙΑC** ifadesinin eklenmesi de bu kolonist hareketlerini, açık bir şekilde göstergesidir. Tüm bunlara karşın Traianus MS 98-117 (Magistrate T. Pomponius Bassus) ile Caracalla (MS 198-217) dönemi arasındaki yaklaşık 100 yıllık süre içerisinde darp edilmiş sikkelerin üzerinde lejantların hala Grekçe olması, Romalılaştırma politikasının çok da etkili olmadığını göstermektedir. Çünkü Romalılaştırma politikasında en önemli unsurlardan biri dilin Grekçe'den Latince'ye dönüşmesidir. Tyana Antik Kentinde Romalılaştırma politikasının çok fazla etkili olmamasının en önemli nedenlerinden biri de Hellenistik dönemde V. Ariarathes (MÖ 163-130) döneminde başlayıp, MÖ 1. yüzyılın sonlarına kadar devam ettiği net bir şekilde yazıtlarda da görülen Helen kültürünü yayma politikasının bu kentte çok etkili olmasıdır.

Katalog

Katalog, Niğde Müzesi Müdürlüğünde yer alan Tyana Darplı Roma İmparatorluk Dönemine ait 35 sikkeden oluşmaktadır. Katalog imparatorların kronolojik sırasına göre düzenlenmiştir. Tüm sikkeler bronz olup, AE değerini taşımaktadır. Kalıp yönlerinde saatin akrebinin gösterdiği numaralar tercih edilmiştir.

Katalog No. 1

Env. No. 12.5.75

13.80 gr., 27 mm., ky. 12

Ö. Y.: AYT NEPOYAC TPAIAN KAIC ΓEP

İmparatorun defne çelenkli, drapeli ve zırhlı büstü sağa.

A. Y.: TYANEΩN EΠH BACCOY ΠΠECBEY

Tyche taburede oturuyor sola, sağ elinde üzüm salkımı, sol elinde başak tutuyor; altta nehir tanrısı yüzüyor; sol boşlukta **ET**, sağ boşlukta **A**

Ref.: Wroth 1899, 96/3; Imhoof-Blumer 1924, 360/467; *SNG von Aul.* 1967, 6536; Berges-Nollé 2000, 356-357, Lev. 123, No. 9; Ganschow 2018, 392, No. 1506-1507.

Tarih: Traianus (Magistrate T. Pomponius Bassus) MS 98-117

Katalog No. 2

Env. No. 19.2.82

6.75 gr., 22 mm., ky. 12

Ö. Y.: AYT NEPOY TPAIANOC KAIC ΓE

(sağ üstten)

İmparatorun defne çelenkli, drapeli ve zırhlı büstü sağa; sağ boşlukta kontrmark var.

A. Y.: TYANEΩN [IEPAC ACYA AYTON]

Athena ayakta sola; sağ elinde Nike tutarken, sol elini ayaklarının yanındaki kalkana dayamış; kalkanın arkasında mızrak var; sol boşlukta [E]T [A]

Ref.: Wroth 1899/2; BMC 2; RPC III 2950; Lindgren I 1736;

Berges-Nollé 2000, 373, Lev. 123, No. 10; Ganschow 2018, 393, No. 1508-1510.

Tarih: Traianus MS 98-117



Katalog No. 3

Env. No. 1.9.92

11 gr., 23 mm., ky. 12

Ö. Y.: [AVTO KAIC] TPAIA AΔPI [ANOC
CEBACTOC]

İmparatorun defne çelenkli başı sağa.

A. Y.: [TVANЄΩN TΩ ΠP T IЄP] ACV AVT

Tyche sfenksle süslenmiş tahtta oturuyor sola, bir elinde başak diğer elinde üzüm salkımı tutuyor; altta nehir tanrısı yüzüyor, sol boşlukta [ET], sağ boşlukta **K**.

Ref.: SNGvonAul. 6538-6539; Lindgren I 1735; SNG Cop 316; Ganschow 2018: 396, No. 1515.

Tarih: Hadrianus (MS 117-138)



Katalog No. 4

Env. No. 1.2.86

12.15 gr., 25 mm., ky. 12

Ö. Y.: [AVT] O KAIC TPAIA AΔPI [ANOC
CEBACTOC]

İmparatorun defne çelenkli başı sağa.

A. Y.: TVANЄΩN TΩ ΠP T IЄP ACV AVT

Tyche sfenksle süslenmiş tahtta oturuyor sola, bir elinde başak diğer elinde üzüm salkımı tutuyor; altta nehir tanrısı yüzüyor; sağ boşlukta **ET**, sol boşlukta **K**.

Ref.: SNGvonAul. 6538-6539; Lindgren I 1735; SNG Cop 316; Ganschow 2018: 396, No. 1515

Tarih: Hadrianus (MS 117-138)



Katalog No. 5

Env. No. 4.3.99

9.35 gr., 24 mm., ky. 12

Ö. Y.: [AVTO KAIC] TPAIA AΔPI ANOC
[CEBACTOC]

İmparatorun defne çelenkli başı sağa.

A. Y.: [TVANЄΩN TΩ ΠP T IЄP ACV AVT]

Tyche sfenksle süslenmiş tahtta oturuyor sola, bir elinde başak diğer elinde üzüm salkımı tutuyor; altta nehir tanrısı yüzüyor, sol boşlukta **ET**, sağ boşlukta **K**.

Ref.: SNGvonAul. 6538-6539; Lindgren I 1735; SNG Cop 316; Ganschow 2018: 396, No. 1515

Tarih: Hadrianus (MS 117-138)



Katalog No. 6

Env. No. 10.2.72

9.50 gr., 25 mm., ky. 12

Ö. Y.: [AVTO KAIC] TPAIA AΔPI ANOC
[CEBACTOC]

İmparatorun defne çelenkli başı sağa.

A. Y.: TVANЄΩN TΩ N ΠP T IЄP [ACV
AVT]

Tyche sfenksle süslenmiş tahtta oturuyor sola, bir elinde başak diğer elinde üzüm salkımı tutuyor; altta nehir tanrısı yüzüyor, sol boşlukta **ET**, sağ boşlukta **K**.

Ref.: SNGvonAul. 6538-6539; Lindgren I 1735; SNG Cop 316; Ganschow 2018: 396, No. 1515

Tarih: Hadrianus (MS 117-138)



Katalog No. 7**Env. No.** 1.7.90

3.45 gr., 18 mm., ky. 12

Ö. Y.: AVT O KAIC TP AΔPI ANOC
[CEBACTOC]

İmparatorun defne çelenkli başı sağa.

A. Y.: TVANΩN TΩ ΠP T IEP ACV AVT

Herakles'in sopası

Ref.: Ganschow 1013**Tarih:** Hadrianus (MS 117-138)**Katalog No. 8****Env. No.** 7.1.80

6.85 gr., 18 mm., ky. 12

Ö. Y.: A KAIC TPAI AΔPIANOC
CEBACTOC

İmparatorun defne çelenkli başı sağa.

A. Y.: [TYANE]Ω[N T Π T] IEP ACY AYT

Athena ayakta sola; sağ elinde Nike tutarken, sol elini ayaklarının yanındaki kalkana dayamış; sol boşlukta ET, sağ boşlukta KA.

Ref.: Ganschow 1016a-1016b; Henseler 1521-1522; RPC III 2959; Paris 758A; Waddington 6807**Tarih:** Hadrianus (MS 117-138)**Katalog No. 9****Env. No.** 3.6.86

5.35 gr., 19 mm., ky. 12

Ö. Y.: AYTO KAIC TPAI AΔPIANOC
[CEBACTOC]

İmparatorun defne çelenkli başı sağa.

A. Y.: [TYA]NE ΩN [TΩN ΠP TA IEP] ACY
AYTO,

Athena ayakta sola; sağ elinde Nike tutarken, sol elini ayaklarının yanındaki kalkana dayamış; sol boşlukta ET, sağ boşlukta KA.

Ref.: Ganschow 1016a-1016b; Henseler 1521-1522; RPC III 2959; Paris 758A; Waddington 6807**Tarih:** Hadrianus (MS 117-138)**Katalog No. 10****Env. No.** 11.16.92

5.60 gr., 20 mm., ky. 12

Ö. Y.: AYTO KAI TPAI AΔPIANOC
CEBACTOC

İmparatorun defne çelenkli başı sağa.

A. Y.: TYANEΩN T Π TA IEP ACY A[Y]

Athena ayakta sola; sağ elinde Nike tutarken, sol elini ayaklarının yanındaki kalkana dayamış; kalkanın arkasında mızrak var; sol boşlukta ET, sağ boşlukta K.

Ref.: Ganschow 1016a-1016b; Henseler 1521-1522; RPC III 2959; Paris 758A; Waddington 6807**Tarih:** Hadrianus (MS 117-138)

Katalog No. 11

Env. No. 12.16.92

3.25 gr., 15 mm., ky. 12

Ö. Y.: ΑΥΤΟ ΚΑΙ ΤΡΑΙ ΑΔΡΙΑΝΟC
CEBACT

İmparatorun defne çelenkli başı sağa.

A. Y.: ΤΥΑΝΕΩΝ Τ Π ΤΑ ΠΡ ΤΙC ΠΑ

Perseus ayakta, cepheden hafif sola; sağ elinde Medusa'nın başını sol elinde arp; sol boşlukta ET, sağ boşlukta K.

Ref.: RPC III 2958; Berges-Nollè 2000: 332; Ganschow 2018, 399, No. 1519

Tarih: Hadrianus (MS 117-138)



Katalog No. 12

Env. No. 20.4.82

10.70 gr., 23 mm., ky. 12

Ö. Y.: [ΑΝΤΩΝΕ]ΙΝ [ΟC CEBACTOC]

İmparatorun defne çelenkli başı sağa.

A. Y.: [ΤΥΑΝΩΝ] Τ Π Τ ΙΕΡ Α [CΥ ΑΥΤ]

Tyche grifonla süslenmiş tahtta oturuyor sola, bir elinde başak diğer elinde üzüm salkımı tutuyor; altta nehir tanrısı yüzüyor; sol boşlukta [ET] IB

Ref.: Worth 1899, 97/5; BMC 4; SNGvonAul. 6540; SNG Cop. 317; Berges-Nollè 2000: 323; Ganschow 2018, 399, No. 1527-1535.

Tarih: Antoninus Pius (MS 138-161)



Katalog No. 13

Env. No. 1.6.86

10 gr., 21 mm., ky. 10

Ö. Y.: [ΑΝΤΩΝΕΙ] ΝΟC CEBACT,

İmparatorun defne çelenkli başı sağa.

A. Y.: [ΤΥΑΝΕΩΝ Τ] Π Τ ΙΕΡΑC Υ ΑΥΤ,

Tyche oturuyor sola, bir elinde başak diğer elinde üzüm salkımı tutuyor; altta nehir tanrısı yüzüyor; sol ET / Θ I

Ref.: Worth 1899, 97/5; BMC 4; SNGvonAul. 6540; SNG Cop. 317; Berges-Nollè 2000: 323; Ganschow 2018, 399, No. 1527-1535.

Tarih: Antoninus Pius (MS 138-161)



Katalog No. 14

Env. No. 3.1.88

9 gr., 23 mm., ky. 12

Ö. Y.: ΑΝΤΩΝΕΙΝΟC CΕ[BACT]

İmparatorun defne çelenkli başı sağa.

A. Y.: [ΤΥΑΝΕΩΝ] Τ Π Τ ΙΕΡ ΑCΥ ΑΥΤ

Tyche sfenksle süslenmiş tahtta oturuyor sola, bir elinde başak diğer elinde üzüm salkımı tutuyor; altta nehir tanrısı yüzüyor; sol ET / Θ I

Ref.: Worth 1899, 97/5; BMC 4; SNGvonAul. 6540; SNG Cop. 317; Berges-Nollè 2000: 323; Ganschow 2018, 399, No. 1527-1535.

Tarih: Antoninus Pius (MS 138-161)



Katalog No. 15**Env. No.** 10.1.72

9.90 gr., 23 mm., ky. 11

Ö. Y.: ANTΩNEINOC CEBACT

İmparatorun defne çelenkli başı sağa.

A. Y.: TOVINΩN T II T IEP [ACV AVT]

Tyche grifon ile süslenmiş tahtta oturuyor sola, bir elinde başak diğer elinde üzüm salkımı tutuyor; altta nehir tanrısı yüzüyor; sol boşlukta ET / Θ I

Ref.: Worth 1899, 97/5; BMC 4; SNGvonAul.

6540; SNG Cop. 317; Berges-Nollè 2000: 323; Ganschow 2018, 399, No. 1527-1535.

Tarih: Antoninus Pius (MS 138-161)**Katalog No. 16****Env. No.** 21.2.96

6.85 gr., 25 mm., ky. 12

Ö. Y.: [AYTO K M] ANTΩ NωIN[OC]

İmparatorun defne çelenkli, paludamentumlu ve zırlı büstü sağa

A. Y.: TYANωΩ [N T II T IωP] AC AYTO

Tyche grifon ile süslenmiş tahtta oturuyor sola, bir elinde başak diğer elinde üzüm salkımı tutuyor; altta nehir tanrısı yüzüyor.

Ref.: BMC 7, Ganschow 1024a-c**Tarih:** Marcus Aurelius (MS 161-180)**Katalog No. 17****Env. No.** 8.552.82

7.35gr., 22 mm., ky. 12

Ö. Y.: [AY]TO K M ANTΩ NωI[NOC]

İmparatorun defne çelenkli, paludamentumlu ve zırlı büstü sağa

A. Y.: TYANωΩ N T II T IωP [AC AYTO]

Tyche grifonla süslenmiş tahtta oturuyor sola, bir elinde başak diğer elinde üzüm salkımı tutuyor; altta nehir tanrısı yüzüyor.

Ref.: BMC 7, Ganschow 1024a-c**Tarih:** Marcus Aurelius (MS 161-180)**Katalog No. 18****Env. No.** 4.6.76

7.70 gr., 24 mm., ky. 12

Ö. Y.: AY K Λ CEII CEOHPOC

İmparatorun defne çelenkli başı sağa.

A. Y.: TYANCωN T II T IE T Λ YI

Herakles, ayakta cepheden başı sağa, sağ elinde sopası,

sol elinde aslan postu; sol boşlukta, ET sağ boşlukta Δ.

Ref.: Berges-Nollè 2000: 374, Lev. 124, No. 24; Ganschow 2018, 413, No. 1555**Tarih:** Septimus Severus (MS 193-211)

Katalog No. 19

Env. No. 5.1.94

6.10 gr., 20 mm., ky. 10

Ö. Y.: AY Λ CEΠ CEOHPOC,

İmparatorun defne çelenkli başı sağa.

A. Y.: TYANEΩN T II IE K ACY K AY

Drapeli miğferli Athena büstü sağa; sol boşlukta,

ET sağ boşlukta Δ.

Ref.: Berges-Nollè 2000, 376, Lev. 124/28;

Ganschow 2018: 416, No. 1561

Tarih: Septimus Severus (MS 193-211)



Katalog No. 20

Env. No. 6.1.82

12.15 gr., 20 mm., ky. 6

Ö. Y.: AY K Λ CEΠ CEOYHPOC,

İmparatorun defne çelenkli başı sağa.

A. Y.: TVANEΩN T II IE K ACV K AV

Kambur boğa, yürüyor sağa.

Ref.: Wroth 1899, BMC 8; 97/8; *SNGvonAul.*

1967, 6542; Berges-Nollè 2000, Lev. 123, No. 23;

Ganschow 2018, 411, No. 1550.

Tarih: Septimus Severus (MS 193-211)



Katalog No. 21

Env. No. 7.1.86

9.85 gr., 24 mm., ky. 12

Ö. Y.: AYK Λ CEΠT CEYHPOC

İmparatorun defne çelenkli başı sağa.

A. Y.: TYANE [ΩN]T II T IEP A[ΣYΛOY K A]

Asklepios ayakta cepheden, başı sola; yılanı dolanmış esasına yaslanmış; sol boşlukta, **ET** sağ boşlukta Δ.

Ref.: Mionnet Supp. 7, 324

Tarih: Septimus Severus (MS 193-211)



Katalog No. 22

Env. No. 13.7.93

13.15 gr., 27 mm., ky. 6

Ö. Y.: [AY K Λ] CEΠ CEOVHPOC

İmparatorun defne çelenkli başı sağa.

A. Y.: TYANEΩN T [II IE K ACY] K[A]Y

Kentin kurucusu, sağa; elinde dal tutuyor; iki boğa ya da hörgüçlü öküz ile çift sürüyor kesimde **ET** Δ.

Ref.: MMY.

Tarih: Septimus Severus (MS 193-211)



Katalog No. 23**Env. No.** 7. 2. 71

15. 50gr., 31 mm., ky. 10

Ö. Y.: IOYΛ ΔOMNA [AVT]

İmparatoriçenin drapeli büstü sağa.

A. Y.: ANT KOΛΩNIA TVANΩN

Kambur boğa, yürüyor sola; arkasında iki sancak, kesimde CT IÇ

Ref.: SNGvonAul. 6546; BMC 12.**Tarih:** Julia Domna (MS 196-211)**Katalog No. 24****Env. No.** 20. 2. 82

15. 55 gr., 29 mm., ky. 6

Ö. Y.: IOYΛ ΔO MNA AVT

İmparatoriçenin drapeli büstü sağa;

kontrmak içinde şua taçlı bir baş sağa.

A. Y.: ANT KOΛΩN[IA] [T]VANΩN

Kambur boğa, yürüyor sola; arkasında iki sancak, kesimde [CT IÇ]

Ref.: SNGvonAul. 6546; BMC 12.**Tarih:** Julia Domna (MS 196-211)**Katalog No. 25****Env. No.** 3.7.77

14.10 gr., 29 mm., ky. 6

Ö. Y.: [IOY]Λ ΔO MNA AVT

İmparatoriçenin drapeli büstü sağa.

A. Y.: ANT [KOΛΩ]NIA TVANΩN / CT IÇ

Kambur boğa, yürüyor sağa; arkasında iki vexilla (sancak)

Ref.: SNGvonAul. 6546; BMC 12.**Tarih:** Julia Domna (MS 196-211)**Katalog No. 26****Env. No.** 1.29.75

12.95 gr., 28 mm., ky. 12

Ö. Y.: [M AYP ANTΩNINIOC]

İmparatorun defne çelenkli başı sağa.

A. Y.: ANT KOAN. TYANEΩN

Nike, kayalıkta oturuyor sola; üzerinde VIC AVG yazan büyük bir kalkan tutuyor; en altta tarih ET IÇ

Ref.: Mionnet Sup. 326; Berges-Nollè 2000, 366, Lev. 126, No. 53-55; Ganschow 2018, 419, No. 1567**Tarih:** Caracalla (MS 198-217)

Katalog No. 27

Env. No. 3.1.71

15.30 gr., 28 mm., ky. 12

Ö. Y.: A K MAV[P] ANT-ΩNINOC

İmparatorun defne çelenkli başı sağa.

A. Y.: AYP KOΛΩNIAC TVANΩN

Tyche kayalıkta oturuyor sola, bir elinde başak diğer elinde üzüm salkımı tutuyor sol boşlukta **CT Iç**

Ref.: SNGvonAul. 6551

Tarih: Caracalla (MS 198-217)



Katalog No. 28

Env. No. 20.2.96

15.35 gr., 29 mm., ky. 12

Ö. Y.: A KAI M AYP ANTΩNINOC

İmparatorun defne çelenkli başı sağa, sağ alt boşlukta kontrmark var.

A. Y.: [AYP KOΛΩNIA] CTYANΩN

Tyche kayalıkta oturuyor sola, bir elinde başak diğer elinde üzüm salkımı tutuyor; kesimde [CT Iç]

Ref.: SNGvonAul. 6551

Tarih: Caracalla (MS 198-217)



Katalog No. 29

Env. No. 8.22.84

14.45 gr., 29 mm., ky. 12

Ö. Y.: AYT KAI M AYP ANTΩNINOC

İmparatorun defne çelenkli başı sağa.

A. Y.: [KOΛΩNIAC A]NT TVANΩN

Tyche kayalıkta oturuyor sola, bir elinde başak diğer elinde üzüm salkımı tutuyor; kesimde **CT Iç**

Ref.: SNGvonAul. 6551; Berges-Nollè 2000, 372, Lev. 125, No. 45; Ganschow 2018, 421, No. 1571

Tarih: Caracalla (MS 198-217)



Katalog No. 30

Env. No. 3.2.88

5.20 gr., 17 mm., ky. 10

Ö. Y.: M AVP AN T[ΩNINOC]

İmparatorun defne çelenkli başı sağa.

A. Y.: [KOΛΩNI] TYANΩN

Athena'nın miğferli büstü, sağa.

Ref.: Berges-Nolle 2000: 377, Lev. 125, No. 49

Tarih: Caracalla (MS 198-217)



Katalog No. 31**Env. No.** 8.548.82

13.60 gr., 31 mm., ky. 12

Ö. Y.: [A KAI M AYP] ANTΩNI[NOC]

İmparatorun defne çelenkli başı sağa.

A. Y.: ANT KOΛΩNIAC

Kentin kurucusu, sola; elinde dal tutuyor; iki boğa ya da hörgüçlü öküz ile çift sürüyor; kesimde

TYANEΩN ET IÇ**Ref.:** *SNGvonAul.* 1967, 6548-6549, 6553;

Berges-Nollè 2000, 365, Lev. 125, No. 36;

Ganschow 2018, 420, No. 1569

Tarih: Caracalla (MS 198-217)**Katalog No. 32****Env. No.** 19.7.75

14.25 gr., 28 mm., ky. 11

Ö. Y.: [A K]A[I] M AYP ANTΩNI[NOC]

İmparatorun defne çelenkli başı sağa.

A. Y.: [ANT KO]ΛΩNIAC

Kentin kurucusu, sola; elinde dal tutuyor; iki boğa ya da hörgüçlü öküz ile çift sürüyor; kesimde

TYANEΩN ET IÇ**Ref.:** *SNGvonAul.* 1967, 6548-6549, 6553;

Berges-Nollè 2000, 365, Lev. 125, No. 36;

Ganschow 2018, 420, No. 1569

Tarih: Caracalla (MS 198-217)**Katalog No. 33****Env. No.** 8.30.80

14.35 gr., 28 mm., ky. 12

Ö. Y.: [A Y T M KAI M AYP]ANTΩNINOC

İmparatorun defne çelenkli başı sağa.

A. Y.: [ANT KOΛΩNIAC TYANEΩN]

Kentin kurucusu, sağa; elinde dal tutuyor; iki boğa ya da hörgüçlü öküz ile çift sürüyor

Ref.: *SNGvonAul.* 1967, 6548-6549, 6553;

Berges-Nollè 2000, 365, Lev. 125, No. 36;

Ganschow 2018, 420, No. 1569

Tarih: Caracalla (MS 198-217)**Katalog No. 34****Env. No.** 2.40.71

13.90 gr., 28 mm., ky. 12

Ö. Y.: AVT K M AYP ANT-ΩNINOC

İmparatorun defne çelenkli başı sağa.

A. Y.: ANT KO ΛΩNIA TVANΩN

Kambur boğa, yürüyor sağa; arkasında iki vexilla (sancak) ve kesimde ET IÇ

Ref.: *SNGvonAul.* 6550**Tarih:** Caracalla (MS 198-217)

Katalog No. 35

Env. No. 41.4.98

13.70 gr., 30 mm., ky. 11

Ö. Y.: A Y T M K A I M A Y P A N T Ω N I N O C

İmparatorun defne çelenkli başı sağa.

A. Y.: A N T K O A Ω N I A C T Y A N E Ω N

Kambur boğa, yürüyor sola; arkasında iki vexilla
(sancak); kesimde **ET IÇ**

Ref.: *SNG von Aul.* 6550

Tarih: Caracalla (MS 198-217)



Çıkar Çatışması Beyanı

Yazar, makale kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmadığını ifade etmiştir.

Etik Beyanı

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. Etik Kurul izni ile ilgili; bu makalenin konusunu oluşturan çalışmanın yazar/yazarları ve hakemleri, Etik Kurul İznine gerek olmadığını beyan etmişlerdir.

Kısaltmalar

- BMC BMC *Galatia*, Wroth, W. (1899). *Catalogue of Greek Coins in the British Museum – Galatia, Cappadocia and Syria*. London.
- Lindgren Lindgren, H. C. & Kovacs, F. L. (1985). *Ancient Bronze Coins of Asia Minor and the Levant from the Lindgren Collection*, San Mateo.
- Mionnet Mionnet, T. E. *Description des Médailles Antiques, Grecques et Romaines*, Paris, 1806-1837.
- RPC Roman Provincial Coinage.
- SNG Cop SNG Copenhagen, *The Royal Collection of Coins and Medals*. Danish National Museum. Copenhagen, 1955.
- SNGvonAul *Sylloge Nummorum Graecorum Galatien- Kappadokien*, Berlin, 1967.

Kaynakça

- Açıkgöz, F. (2019). Tyana Antik Kenti ve Kentte Gerçekleştirilen Kazı Çalışmalarının Tarihçesi. O. Doğanay (Ed.). *Tyana Kazı ve Araştırmalar I*, (ss. 19-20). İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Albrigt, W. F. (1922). A. Misunderstood Syrian Place Name Dana and Tyana. *The American Journal of Philology*, 43(1), 74-75.
- Baydur, N. (1999). *İmparator Iulianus*, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat.
- Berges, D. & Nollé, J. (2000). *Tyana Archäologisch-historische Untersuchungen zum südwestlichen Kappadokien*, (C. I-II). Vol., Bonn.
- Charlesworth, M. P. (1926). *Trade-Routes and Commerce of the Roman Empire*. Cambridge
- Cohen, G. M. (1995). *The Hellenistic Settlements In Europe, The Islands And Asia Minor*, (Hellenistic Culture and Society, 17) Berkeley-Los Angeles-London.
- Doğanay, O. & İşler, B. (2019). Geç Antik Çağdan Günümüze Tyana (Kemerhisar). *Akdeniz Sanat*, 13, 639-648.
- Doğanay, O. & Tuncer, M. (2019). Tyana Antik Kenti ve Kemerhisar Beldesinin Turizm Potansiyeline Yönelik Gözlemler ve Öneriler. O. Doğanay (Ed.). *Tyana Kazı ve Araştırmalar I*, (ss. 163-170). İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Evren, M. (2019). Tyanalı Apollonius ve Yunan/Roma Medeniyetine Katkıları. O. Doğanay (Ed.). *Tyana Kazı ve Araştırmalar I*, (ss. 137-162). İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Ganschow, T. (2018). *Münzen von Kappadokien: Sammlung Henseler*. I ve II Gephyra 5, İstanbul, Ege.
- Gurney, O. R. (1961). *Hittites*, London.
- Harper, R. P. (1976). Tyana, *The Princeton Ennylopedia of Classical Sites*, (Ed. R. Stillwell) Princeton-New Jersey, 942.
- Hild, F. & Restle, M. (1981). *Kappadokien (Kappadokia, Charsianon, Sebasteia und Lykandros) Tabula Imperii Byzantini*, Band 2, Wien.
- Imhoof-Blumer, F. (1902). *Kleinasitiische Münzen*, Wien.
- Imhoof-Blumer, F. (1977). *Zur Griechischen und Römischen Münzkunde*, Hildesheim, Newyork.
- İşler, B. (2019). Tyana (Kemerhisar) Kazılarında Ele Geçen Kemik Sarraf Terazileri. O. Doğanay (Ed.). *Tyana Kazı ve Araştırmalar I*, (ss. 93-103). İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

- Karasu & İşler (2022). Tyana (Kemerhisar) Kazısı Geç Osmanlı Dönemi Fincan ve Lüle Buluntuları. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20 (3), 269-288.
- Kınal, F. (1991). *Eski Anadolu Tarihi*. Ankara, Türk Tarih Kurumu.
- Ksenophon, Anabasis Onbinlerin Dönüşü. (T. Gökçöl, Çev). İstanbul, Sosyal yayınları, 1998.
- Kurt, M. & Bulut, E. (2019). Helenistik ve Roma Dönemlerinde Tyana. O. Doğanay (Ed.). *Tyana Kazı ve Araştırmalar I*, (ss. 63-81). İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Lebreton, S. (2013). Quelques éléments de réflexion sur l'étude de la Cappadoce. H. Bru, G. Labarre (Ed.), *L'Anatolie des peuples, cités et des cultures* (IIe millénaire av. J. -C. – Ve siècle ap. J. -C.), 1, (pp. 183-206). Besançon.
- Magie, D. (1950). *Roman Rule in Asia Minor to the End of the Third Century After Christ*, (Vol. I-II). New Jersey, Princeton University Press.
- Maricq, A. (1958). *Classica et Orientalia*, 5. *Res Gestae Divi Saporis. Syria*, 35, 295-360.
- Mitchell, S. (1993). *Anatolia: Land, Men and Gods in Asia Minor, The Rise of the Church*, (Vol. I-II). Oxford, Clarendon Press.
- Öcal, T. (2010). Antik Tyana Şehrinden Günümüz Kemerhisar'a Kadar Olan Yerleşmenin Tarihsel Süreci. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 22, 388-408.
- Ramsay, W. M. (1960). *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, İstanbul, Ege.
- Robert, L. (1946). *Hellenica Recueil D'Épigraphie De Numismatique Et D'Antiquités Grecques*, (Vol. II). Paris.
- Ruge, W. (1948). Tyana, *Pauly-Wissowa-Kroll, Real Encyclopädie der klassischen Altertumswissenschaft*, VIIA (2), 1630-1642.
- Strabon (2000). *Geographika, Antik Anadolu Coğrafyası*, XII-XIII-XIV (A. Pekman, Çev.) İstanbul.
- Syme, R. (1995). *Anatolica, Studies in Strabo* (A. Birley, Ed.) Oxford.
- Şener, H. H. (2019). Tyana Kenti'nin Roma İmparatorluk Dönemi Sikke Basımları O. Doğanay (Ed.). *Tyana Kazı ve Araştırmalar I*, (ss. 105-136). İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Tekin, O. (2008). *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*. İstanbul İletişim Yayıncılık.
- Tekin, O. (2009). Antik Sikkeler ve Simgeler. Sikkeler Ne Anlatır? *Orta çağ Anadolu Sikkelerinde Simgeler ve Çokkültürlülük* (ss. 13-27). İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.
- Texier, C. (1862). *Asie Mineure Description Géographique, Historique Des Provinces Et Des Villes De La Chersonnèse D'Asie*, Paris.
- Ünlüler, Y. (2019). Tyana Antik Kenti'nde Sondaj Kazı Çalışmaları. O. Doğanay (Ed.). *Tyana Kazı ve Araştırmalar I*, (ss. 43-54). İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Williams, F. (1996). Xenophon's Dana and the Passage of Cyrus Army over the Taurus Mountains. *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte*, 45(3), 284-314.
- Yiğit, T. (2000). Tabal. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 40(3-4), 177-189.



Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (KMÜ EFAD)

Karamanoğlu Mehmetbey University Journal of Literature Faculty

E-ISSN: 2667 – 4424

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/efad>



Tür: Araştırma Makalesi
Kabul Tarihi: 27 Ekim 2023

Gönderim Tarihi: 17 Ağustos 2023
Yayımlanma Tarihi: 29 Ekim 2023

Atıf Künyesi: Orgun Sinan, H. (2023). Hapishanede Kadın Olmak: Gülsün Karamustafa'nın Mahkûm Kadınları. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 6 (Cumhuriyet'in 100. Yılı Özel Sayısı), 150-166.

DOI: <https://doi.org/10.47948/efad.1344978>

HAPİŞHANEDE KADIN OLMAK: GÜLSÜN KARAMUSTAFA'NIN MAHKÛM KADINLARI

Hazal ORGUN SİNAN*

Öz

Sanatın tarihi boyunca sanatın kendisi ve sanatçılar farklı kaynaklardan aldıkları ilhamlarla beslenerek işler üretmişlerdir. İnanç sistemleri, dinler, önemli tarihsel ya da çarpıcı olaylar, hayatın gündelik akışından kesitler, doğa, sanatçının iç dünyası, toplumsal sorunlar, kişisel deneyim ve gözlemler eserlerin referans noktalarından bazılarıdır. Gülsün Karamustafa; eserlerinde toplumun güncel ve süregelen sorunlarına değinen (göç, kadın sorunları, melezleşen yoz kültür vb.), yerelden genele ulaşabilen, çeşitli malzeme ve medyalar kullanarak eserler üreten bir sanatçı olarak tanımlanabilir. Karamustafa'nın işlerini besleyen bir önemli dayanak noktası ise bireysel deneyimleri ve bu deneyimlerinin hafızasında bıraktıklarıdır. Sanatçı, kişisel olanı toplumsalla, toplumsal olanı ise kişisel olanla harmanlayıp içtenlikli bir ifade dili yaratmıştır. 1972-1978 yılları arasında üretilmiş olan hapishane temalı resimleri bu yaklaşımın olgunlaşma sürecinin ilk basamaklarından birisidir. Hapishane Resimleri serisi sanatçının kendi tutukluluk dönemi hatıralarına dayanmaktadır. Erken dönem eserlerinin çoğunda görülen yarı naif, figüratif, anlatımcı bir dile sahip olan bu resimler, sanatçının günlüklerinden koparılmış bir sayfa gibidirler. Resimlerde bir kadın hapishanesindeki kadınların, kadınlar kadar bebek ve çocukların, yemek dağıtımı, uyumak, oyun oynamak gibi sıradan gündelik yaşamları betimlenmiştir. Çalışmada uzun yıllar sanat tüketicisiyle buluşmayan bu seriye ait resimler incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Gülsün Karamustafa, Hapishane, Kadın, Türk Resim Sanatı.

* Arş. Gör., Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Konya/Türkiye, E-posta: horgun@selcuk.edu.tr, Orcid: <https://orcid.org/0000-0001-7547-273X>.

** Bu çalışma "1940-1980 Arası Dönemde Türk Toplumsal Gerçekçi Resminde Kadın İmgesi" isimli yüksek lisans tezinden geliştirilmiştir.

Being A Woman in Prison: Imprisoned Women of Gülsün Karamustafa

Abstract

Throughout the history of art, art itself and artists have produced artworks fuelled by inspiration from different sources. Belief systems, religions, important or striking historical events, sequences from the flow of daily life, nature, artist's inner world, social problems, personal experience, and observations are some of the reference points of artworks. Gülsün Karamustafa can be identified as an artist who addresses to current and ongoing problems of society. Artworks created by her can reach local to global, by using various materials and media. An important reference point for Karamustafa's work is her personal experiences and the residues of memories of these experiences. She has created a heartfelt language of expression by blending the personal with the social and the social with the personal. Her prison-themed paintings, produced between 1972 and 1978, are in one of the first steps of the maturation process of this attitude. The Prison Paintings series is based on her own memories of her imprisonment. These paintings' quasi-naïve, figurative, and expressive language is seen in most of her early artworks, and these paintings are like a page from the artist's memoir. These paintings depict the mundane daily lives of women, babies, and children within a women's prison, including activities like distributing food, sleeping, and playing games. This study examines the paintings from this series that had not been seen by art consumers for many years.

Keywords: Gülsün Karamustafa, Prison, Woman, Turkish Painting.

Giriş

İzleyicisi ile doğrudan ilişki kurabilen, samimi ve içtenlikli, yaratıcısı ile alımlayıcısı arasında bir diyalog oluşturabilen, küçük ya da büyük kitlelerin meramına tercüman ve/veya ortak olan sanat eserlerinin çoğunun ortak noktası, dayanak noktalarının sanatçının kişisel ya da toplumsal hafızasının olmasıdır. Gülsün Karamustafa, kişisel ve toplumsal belleği eserlerinde incelikle kullanan en önemli sanatçılarımızdan birisidir. Sanatçı; 1946 yılında gazeteci, yazar ve radyocu olan babası Hikmet Münir Ebcioğlu'nun işi dolayısıyla bulunduğu Ankara'da dünyaya gelmiştir. Sanata, özellikle de resme olan yeteneği çok küçük yaşlarında kendini göstermiştir. 1961 yılında, henüz lise öğrencisiyken bir sulu boya resmi Devlet Resim Heykel sergisine kabul edilmiştir (Karamustafa, t.y.: 67). 1963 yılında İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisine dereceyle girmiş ve sırasıyla Özdemir Altan'ın galerisi ile Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun atölyesinde eğitim almıştır (Sarioğlu, 2007: 4). Öğrenciliği ve sonrasında sanatsal üretim yapmaya ara vermemiş, günümüzde de çalışmalarını hâlâ yoğun bir biçimde sürdürmektedir. Karamustafa hem kendisini hem de ülkemizi dünya sanat camiasında başarılı ve güçlü bir şekilde temsil etmektedir. 2014'te Prens Claus Ödülü, 2021'de Roswitha Haftmann Ödülü gibi önemli sanat ödüllerine layık görülmüş; 2024 yılında gerçekleşecek Venedik Bienali'ne Türkiye Pavyonu sanatçısı olarak davet edilmiştir (Anonim, 2023).

Sanatçı; Akademide resim eğitimi almış olmasına karşın, çok farklı malzeme, araç ve tekniklerde, farklı sanatsal ifade yöntemlerini kullanarak üretim yapan çok yönlü bir sanatçıdır. Klasik tuval resimleri, enstalasyonlar, kolaj çalışmaları, afiş tasarımları, video sanatı bunların başında gelmektedir (Orgun, 2018: 138). Bu durum 1980'lerden sonra daha belirgin hâle gelmiştir. 1980'lere kadar resim üretimleri yaparken, sonrasında resmin düzleminden uzaklaşarak üçüncü boyutunu taşıyan nesnelere ve farklı düzlemlerle kendini ifade etmeye başlamıştır (Sağır, 2008: 159). Sinema sektöründe birden çok filmde sanat yönetmenliği yapmış; 1990 yapımı Benim Sinemalarım isimli Türk filmde Füzûzan ile birlikte yönetmenlik (Benim Sinemalarım, t.y.) yapmıştır. Bu sebeptendir ki Karamustafa'nın sanat yaşamı boyunca ürettiği eserleri sınıflandırmak için birden fazla yöntem tercih edilebilir. Ancak eserlerine tematik olarak bakıldığı zaman üç ana başlığa ayırmak uygun görülmektedir. Bunlardan ilki; kimlik, göç, bellek, sınırlar ve farklı kültürlerin birleşmesi kavramlarına odaklanan eserleridir. İkinci başlık altında; kişisel tarih ve deneyimlerini ilk başlıktaki temalarla ilişkilendirerek ürettiği işleri yer alır. Üçüncü ve son başlıkta ise; kadınlık ve toplumsal cinsiyet rolleri temaları üzerine odaklandığı eserleri incelenebilir (Hasgüler & Şare, 2014: 12). Bununla beraber eserleri hangi başlık altında yer alırsa alsın ana tema olmasalar dahi, kadınlık ve kadınlık sorunları temaları sanatçının çoğu eserinde yer bulmuştur.

Karamustafa, hiçbir zaman aktif politika yapmasa da ülkede ve dünyada olan olaylara kayıtsız da kalamamıştır. Sanatçının, siyasetle ilk tanışması büyük ihtimalle dayısı Mihri Belli ve onun yaşadıklarının aileye etkileri üzerinden olmuştur. Henüz orta okul öğrencisiyken, 1960 Darbesi sonrasında, o sırada radyo müdürü ve spiker olan babasının tutuklanması (Karamustafa, 2013), sanatçıyı devlet, siyaset, tutukluluk gibi temalarla erken yaşta tanıştıran ve apolitik bir tarafsız olma hâlinde yaşamasına ket vuran önemli etmenlerden birisi olmalıdır. Kendisi de öğrencilik yıllarında, 12 Mart öncesinde, '68 Kuşağı'nın Türkiye'deki yansımaları olan öğrenci olaylarına, okul işgaline ve boykotlara katılmış; eşi Sadık Karamustafa ile de bu eylemler esnasında tanışmıştır (Karamustafa, t.y.: 70; Karamustafa, 2020: 221). Hatta katıldığı bu siyasal eylemler sebebiyle askerî soruşturma geçirmiştir (Heinrich, 2007: 15).

Tutukluluk ve hapishane hayatı ile kişisel olarak tanışması ise 1971 yılında, eşi Sadık Karamustafa'yla beraber aranan kişilere yataklık etme suçu nedeniyle tutuklanmaları sonucunda gerçekleşmiştir. Bunun sonucunda Sadık Karamustafa 2,5 yıl, Gülsün Karamustafa ise 6 ay hapiste kalmıştır (Karamustafa, 2013). Sanatçı bu süreçte sırasıyla; Selimiye Kışlası, Maltepe Askeri Tutukevi, Sağmalcılar Hapishanesi ve tutuklandıktan sonra İzmit Kadınlar Hapishanesi'nde kalmıştır (Karamustafa, 2013). Tutukluluk süreci bittikten sonra ise uzun yıllar kendisine pasaport verilmemiş, 1986 yılında ancak yeniden pasaport alabilmiştir (Heinrich, 2007:15).

Karamustafa'nın siyasal tutumları ve ilişkileri, sanatsal çevrelerde yalnız bırakılmasına neden olmuş, herhangi bir sanat oluşumunda yer almamıştır. Bu yalıtılmışlık 1980'lerin ortasına kadar devam etmiştir (Heinrich, 2007: 16). Ancak bu yalnızlık sanatçının sanatsal üretime sığınarak kendi alanını oluşturmasına, kendi içine ve sanatsal maharetine yönelmesine olanak sağlamıştır. Bir kadın ve bir sanatçı olarak güçlenmesine ve bugün hâlâ süregelen kendi tarzını ortaya koymasına katkıda bulunmuştur (Heinrich, 2007: 16) (Orgun, 2018: 138). Karamustafa; eserlerinde yer bulan konuların kişisel ve yerel kaynaklara dayandığını, yaşamın kendisine takdim ettiği bu zenginlikleri sanatın uçucu gerçekleriyle bir araya getirdiğini, o noktadan sonra eserlerinin hayatla karıştığı ve kendisinin işlerine karışmadığını yalnızca paylaştığını söylemektedir (Karamustafa, 2007: 6). Çalışmamıza konu olan hapishane temalı eserler bu bağlamı tam olarak yansıtmaktadır. Çünkü resimler; sanatçının kişisel hapishane hatıraları ve deneyimlerinden yola çıkıp geçmişe yönelik bir hafıza kaydı, günlük ya da yarı tarihî belge denilebilecek nitelikteki eserlerdir.

Hapishane Resimleri

1970'li yıllarda üretilen hapishane temalı resimlerin büyük çoğunluğu izleyici ile ilk kez 10 Eylül 2013-5 Ocak 2014 tarihleri arasında SALT Beyoğlu ve SALT Galata'da gerçekleştirilen ve kapsamlı bir Gülsün Karamustafa retrospektifi olarak adlandırılabilir Vadedilmiş Bir Sergi isimli sergi aracılığıyla buluşmuşlardır (Anonim, 2013). Hapishane temalı bu resimlerin bunca sene saklı kalmış olmalarının arkasında esasen çok nahif bir sebep vardır. Sanatçının kendisinin ifade ettiği şekliyle; o resimlere tekrar bakmanın zor olması ya da yaşadıklarını unutmamak adına tutukluluk sonrası kâğıda döktüğü bu anılarını bir hapishane ganimeti gibi görmek istememesidir. Aradan geçen bunca yıldan sonra bir sergide yer almış olmaları, Karamustafa'nın kendisi için dahi sürpriz olmuştur (Karamustafa, 2013). Resimlerin tamamı ya da bir bölümü sonraki yıllarda 2014 yılında 10. Gwangju Bienali, 2017 yılında MAXXI (Museo Nazionale delle Art del XXI Secolo)'da gerçekleşen Please Come Back. The World As Prison? (Lütfen Geri Dön. Hapishane Olarak Dünya?) isimli sergi, 2020 yılında IVAM (The Institut Valencià d'Art Modern)'de kişisel sergi gibi farklı sanatsal kurum ve etkinliklerde de sergilenmiştir. Eserlerden 15 tanesi (Hapishane Resimleri 1, 2, 4-11, 13-17) TATE Modern'in, iki tanesi (Hapishane Resimleri 3 ve 12) ise IVAM'ın koleksiyonunda yer almaktadır. Ayrıca Hapishane Resimleri dâhil Karamustafa'nın 1970'lerden itibaren eser, belge, afiş, fotoğraf vb. dokümanları içeren kapsamlı bir sanatçı arşivi SALT Araştırma'da çevrimiçi olarak yer almaktadır.

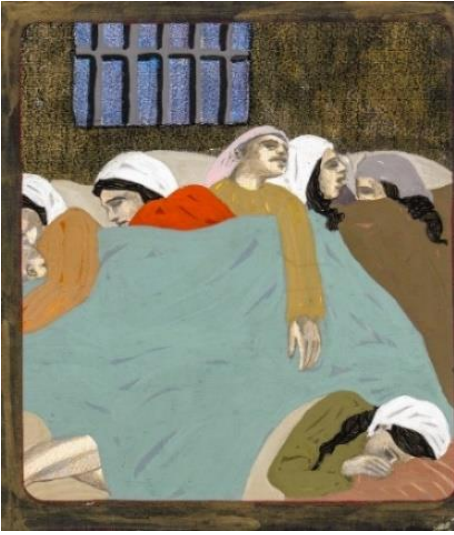


Fotoğraf 1: Hapishane Resimleri (1972-1978), "Vadedilmiş Bir Sergi" (Salt Beyoğlu, İstanbul), 2013.

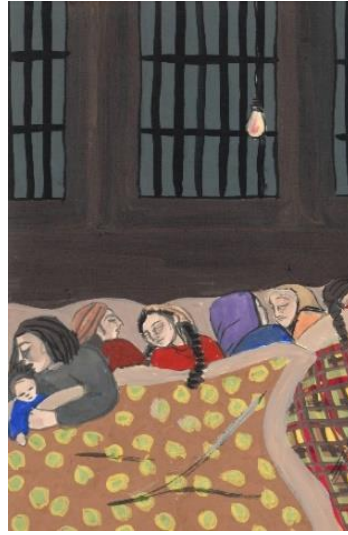
Fotoğraf: Cem Berk Ekinil.

Eserler, yoğunluk olarak asıl tutukluluk dönemini geçirdiği İzmit Kadınlar Hapishanesi sürecindeki hatıralarına aittir. O tarihlerde bu hapishane daha çok ağır yaralama ya da cinayet gibi suçlardan orada bulunan ve çoğunun cezası müebbet olan mahkûmlardan oluşmaktadır. Karamustafa gibi kısa süreli, gelip geçici mahkûmların sayısı çok daha azdır (Karamustafa, 2013). Bu da demektir ki orada bulunan hükümlülerin çoğu ömürlerinin önemli bir kısmını o hapishanede geçirmek zorundaydılar. Bu durum da kendi iç dinamikleri içerisinde toplu yaşama kurallarını, dostluk ve düşmanlıklarını, zorluk ve kolaylıklarını yaratacaktır. Bir kadın hapishanesi olması sebebiyle ise çarpıcı bir sonuç daha ortaya koyacaktır: hapishanede doğan ve/veya büyüyen bebekler ve çocuklar.

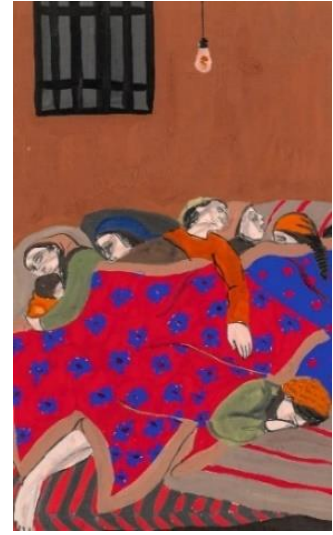
Karamustafa, hapishane anılarını somutlaştırarak ölümsüzleştirdiği bu eserlerde koşullardaki sıradan gündelik yaşamı saf bir biçimde betimlemiştir. Uyku zamanları da bunlardan birisidir. 1972 tarihli resimlerde uyku temasını işleyen beş resim görülmektedir (Resim 1, 2, 3, 4, 5). Hapishane Resimleri 13 (Resim 5)'te biri çocuk 2 figür uyumakta, bir figür ise uyanık ve sigara içer hâlde betimlenmiştir; diğer üç resimde figürlerin tamamı uyumaktadır. Uyanık olan figür, tek başına oturmuş sigara içmektedir. Kalabalık, toplu yaşamın mütemediyen devam ettiği hapishane hayatında bu kadın, belki de kendisiyle kalabildiği nadir anlardan birini yakalamak için herkesin uyumasını beklemek zorunda kalmıştır. Bununla beraber, izleyici ile göz teması kurmak, bir şeyler anlatmak istercesine direkt bir biçimde dimdik karşıya bakmaktadır. Resimlerde herhangi bir yatak-ranza düzeni olmadığı, yerde döşekler üzerinde uyunduğu gözükmektedir. Neredeyse balık istifi denebilecek bir düzen gözükmektedir. Az sayıda yatak, yorgan, yastık, döşek çok sayıda kişi tarafından paylaşılmaktadır.



Resim 1: Gülsün Karamustafa, Hapishane Resimleri 3, kâğıt üzerine karışık teknik, 38x35 cm, 1972, Salt Araştırma, Gülsün Karamustafa Arşivi



Resim 2: Gülsün Karamustafa, Hapishane Resimleri 4, kâğıt üzerine karışık teknik, 43x34 cm, 1972, Salt Araştırma, Gülsün Karamustafa Arşivi



Resim 3: Gülsün Karamustafa, Hapishane Resimleri 5, kâğıt üzerine karışık teknik, 48x36 cm, 1972, Salt Araştırma, Gülsün Karamustafa Arşivi



Resim 4: Gülsün Karamustafa, Hapishane Resimleri 6, kâğıt üzerine karışık teknik, 56x52.5 cm, 1972, Salt Araştırma, Gülsün Karamustafa Arşivi



Resim 5: Gülsün Karamustafa, Hapishane Resimleri 13, kâğıt üzerine karışık teknik, 64x50 cm, 1972, Salt Araştırma, Gülsün Karamustafa Arşivi

Hapishanenin kasvetli havası, özellikle Hapishane Resimleri 5, 6 ve 13 (Resim 3, 4, 5)'te renkli döşekler, yorganlar, yastıklar, hatta figürlerin üzerlerindeki renkli kıyafetlerle kırılmıştır. Bu, oradaki kadınların buldukları yerde, sahip oldukları az şeylerle ellerinden gelenin en iyisini yapmak istediklerinin bir yansıması gibidir. Hayat ne olursa olsun devam etmektedir. Yine de bunun tutuklu ve mahkûmlar açısından bir polyannacılık olduğunu düşünmek yanlışla sürükleyici bir bakış açısı olacaktır. Bu yaklaşım insani bir içgüdü ile hayatta kalma mücadelesinin bir sonucu ve resimlere yansımasıdır. Hapishane Resimler 3 ve 4 (Resim 1, 2)'te sanatçının tercih ettiği renk paleti mahkûmiyetin ağırlığını, sıkıntısını biraz daha ağır hissettirmektedir. Keza seride yer alan başka resimlerde benzer şekilde bir yaklaşım görülebilmektedir. Hapishane Resimleri 2 ve 3 isimli eserlerde tavandan sarkan çıplak bir ampul görülmektedir. Hapishane Resimleri 6'da ise parmaklıklı pencereden duvara yansıyan gün ışığı

görülebilmektedir. Oysaki seride yer alan resimlerin çoğunda belirli bir ışık kaynağı bulunmamaktadır. Doğal ya da yapay bir ışık kaynağının belirtildiği üç örneğin de uyku anını tasvir etmesi düşündürücü bir zıtlık ortaya koymaktadır. Beş resimde dikkat çeken bir diğer ortak nokta ise, her resimde uyuyan bebek ve/veya çocuk tasvirlerinin de yer almasıdır. Kadınların bu bebek ya da çocuklara sarılarak uyudukları dört örnekte görülmektedir (Resim 1, 2, 3, 4). Kadınlar korumak ve ısıtmak istercesine çocuklarına sıkı sıkıya sarılmaktadır. Bu kadınların anneleri olmaları çok muhtemeldir, yine de bu komünal yaşam düzeninde “teyzelerinin” de korumacılık ve sevgi göstergesi olarak bu çocuklara sarılıp uyumaları oldukça olasıdır. İnsanın en savunmasız hâllerinden biri olan uyku, oldukça masum bir yaklaşım ile tasvir edilmiş; aynı zamanda ağır gerçeklik son derece sade bir ifade biçimi ile izleyicinin suratına çarpılmıştır.



Resim 6: Gülsün Karamustafa, Hapishane Resimleri 8, kâğıt üzerine karışık teknik, 72x44,5 cm, 1972, Salt Araştırma, Gülsün Karamustafa Arşivi



Resim 7: Gülsün Karamustafa, Hapishane Resimleri 9, kâğıt üzerine karışık teknik, 37x33 cm, 1972, Salt Araştırma, Gülsün Karamustafa Arşivi

Hapishanede, resimlerin temel alındığı tutukluluk sürecinin 1971 yılı olduğu da göz önüne alındığında, gün içerisinde yapılabilecek aktivite, vakit geçirme eylemi oldukça kısıtlı olmalıdır. Bir köşede oturup sohbet etmek, biraz tek başına vakit geçirmek istemek, izin verilen ölçüde kitap-gazete vb. okumak, el işi yapmak gibi eylemler büyük ihtimalle en büyük gündelik aktivitelerdi (Yemek, kişisel bakım gibi hayatın devamlılığını sağlayan zorunlu işler hariç). Hapishane Resimleri 8 ve 9 (Resim 6 ve 7) bu çerçevede benzer gündelik temayı işleyen iki resimdir. Hapishane Resimleri 8; biri bebek toplam dört figürlü bir resimdir. Hapishane Resimleri 9 ise tek figürlü bir resimdir. Hapishane Resimleri 17 (Resim 13)'de ortada yer alan küt saçlı figürün sanatçının kendisi olduğu bilinmektedir. Hapishane Resimleri 9'da tek başına duvar gibinde otururken tasvir edilmiş figür, sanatçının kendi tasviri ile detaylı ve benzer portresel özellikler göstermektedir; bu bağlamda sanatçının kendisi olması oldukça muhtemeldir. Hapishane Resimleri 8'de kolayca gözden kaçabilecek küçük ancak önemli bir detay duvar diplerinde biten beyaz ve kırmızı çiçeklerdir. Beton zeminde yeşeren bu çiçekler, tutuklu ve mahkûmların hapishane ortamında dahi tamamen sönmemiş yaşam sevinçlerinin birer sembolü gibidirler. Ayakta duran figürün elleri ceplerinde, kafası hafif öne eğik duruşu ve yarı kapalı gözleri ile yüz ifadesi sıklık ve umutsuzluk yansıtmaktadır. Yerde oturan figürlerin ise gerek oturma pozisyonları, postürleri gerekse yüz ifadeleri daha kendinden emin bir duruş yansıtmakta ve pozitif hisler uyandırmaktadır. Kucaktaki bebeğin kafasını geriye atmış huzurlu bir yüz ifadesi ile uyuyor olması da bu duygu alışverişini güçlendirmektedir. Yerdeki çiçeklerden, bebeğe ve oturan figürlere, oradan da ayakta duran figüre doğru aşağıdan yukarıya doğru bir izleme takip edildiğinde resmin duygusal havasının ağırlaştığı fark edilmektedir. Karamustafa'nın kendisini tasvir

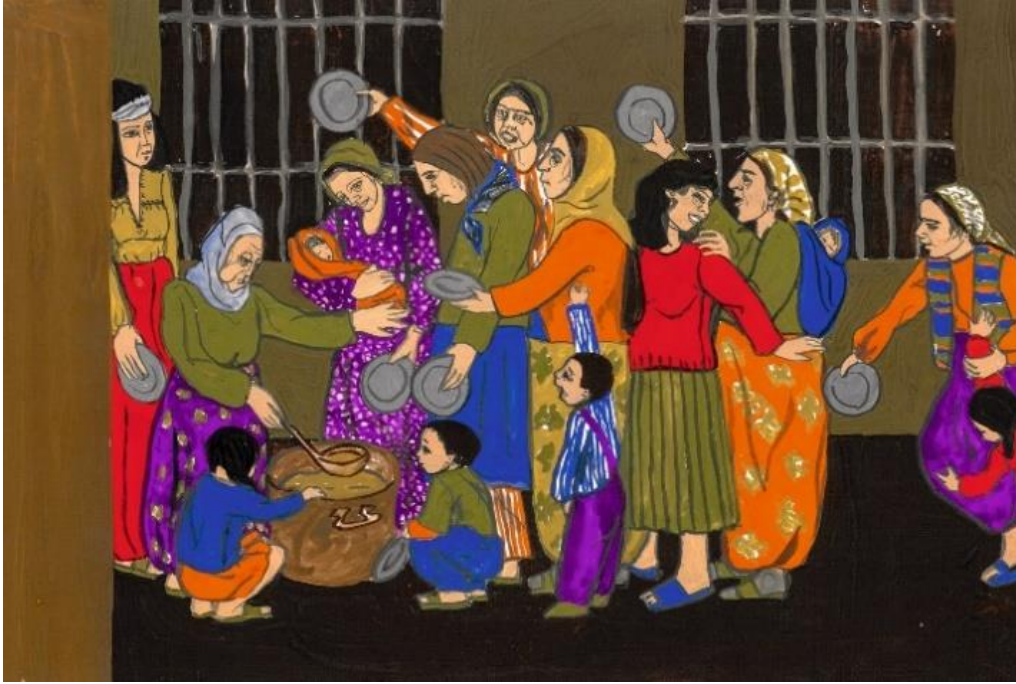
ettiğini düşündüğümüz Hapishane Resimleri 9 ile Hapishane Resimleri 8'in zıt auraları tasvir eden bir diptik parçaları gibidir. Figürün üstünde oturduğu yerde serili halı, Hapishane Resimleri 8'deki halının diğer ucunu tasvir eder gibi görülmektedir. Bu resimde tutukluluğun yarattığı yalnızlık ve yalıtılmışlık hisleri izleyicisine direkt geçmektedir. Figürün suratında yalnızlıkla karışmış, kırık bir gülümseme görülmektedir. Baskın olarak tercih edilen soğuk renkler, hapishane ortamının ağır enerjisini yansıtmaktadır. Figürün cenin pozisyonuna yakın bir pozisyonda, dizlerinin göğsüne kadar çekip ellerini bacaklarının önünde kavuşturarak oturmayı tercih etmesi izolasyonu ve içine kapanıklığı göstermektedir. Sol taraftaki parmaklıklı pencerede bir parçası görülen ve o yıllarda çok popüler olan sarı renkli Vita marka yağ tenekesinde büyütülen bir bitki görülmektedir. Yağ tenekeleri, yoğurt kapları gibi eşyaların çiçek, bitki yetiştirmek için kullanılması o dönemlerde yaşayışımızda genel olarak çok yaygındır. Yine de hapishane ortamında her eşyaya ulaşmanın çok da kolay olmadığını ve eldekileri en iyi şekilde kullanmak gerektiğini de göstermektedir. Bu detay seride başka eserlerde de (Resim 5, 8, 13) görülmektedir.



Resim 8: Gülsün Karamustafa, Hapishane Resimleri 10, kâğıt üzerine karışık teknik, 52x60 cm, 1972, Salt Araştırma, Gülsün Karamustafa Arşivi

Hapishane Resimleri 10 (Resim 8), serideki en çarpıcı, yürek burkan bir konuya değinen resimlerin belki de başında gelmektedir. Aynı zamanda hapishanede olmanın getirdiği çaresizliği, yalnızlığı, ortaya koyup hafızalarda yer yaratan ve yara açan tecrübelerini, yalnız ve yalıtılmış olmayı, başının çaresine bakmayı öğrenmeye zorlamasını son derece net bir şekilde yansıtan bir eserdir. Biri bebek, onu yetişkin toplam 11 figürüyle, serinin en kalabalık kompozisyona sahip ikinci resmidir. Figürlerin kıyafetlerinin renkliliği ve canlılığı resmin enerjisi ile büyük bir zıtlık içerisindedir. Eserde ciddi bir hastalık ya da ölüm anı tasvir edilmiştir. Ağzından kan akar, gözleri kapalı hâlde uzanmış olan kadın figürü eserin odak noktasını oluşturmaktadır. Resimdeki diğer bütün figürlerin beden ve/veya yüzlerinin bu figüre yönelmiş olması bu etkiyi desteklemektedir. Kadının kafası ve gövdesinin bir kısmı yere çömelmiş başka bir kadının kucağında, ayakları ise yine yere çömelmiş başka bir kadının kucağındadır. Kadınların suratlarındaki şok, acı, umutsuzluk ve çaresizlik filtresiz bir şekilde izleyiciye ulaşmaktadır. Özellikle hasta ya da ölü yatan figürün ayaklarını tutmuş olan kadının yüzündeki ifade çarpıcıdır. Kocaman açılmış gözleri, aralanmış ağzı, şokla ileri uzatılmış kafası gibi unsurlar yansıtılan duygu yükünün taşıyıcısı konumundadır. Resimde belli belirsiz ilginç ve incelikli bir unsur daha vardır. Duvarın yeşil baz rengi üzerindeki kahverengi ve kızıl renkleri, resmin sağ tarafında, olanları uzaktan izleyen ancak dâhil olmayan bir insan gövdesini

çağrıştırmaktadır. Parmaklıklı pencerenin önünde Vita marka yağ tenekesi içinde yetiştirilen bitki tekrar eden bir motif olarak görülmektedir.



Resim 9: Gülsün Karamustafa, Hapishane Resimleri 11, kâğıt üzerine karışık teknik, 45x60 cm, 1972, Salt Araştırma, Gülsün Karamustafa Arşivi

Hapishane Resimleri 11 (Resim 9); dört çocuk, iki bebek ve dokuz yetişkin toplam 15 figürlü kompozisyonu ile serinin en kalabalık eseridir. Gündelik sıradan yaşamın, en olağan eylemlerinden biri olan yemek yemenin hemen öncesini betimleyen bir resimdir. Resimde, tutuklu ve mahkûmların, büyükçe bir kazanda yaptıkları tek çeşit yemeğin dağıtımını anı tasvir edilmektedir. Kazanın başında diğer kadınlara göre daha yaşlıca bir kadın elinde kepçe ile durmakta ve yemek dağıtımının sorumluluğu üstlenmektedir. Bu yaklaşım, kültürümüzde yaygın olarak görülen, bir topluluğun en yaşlı kadınının sorumluluk alması ya da bir tür düzen sağlayıcı görevini üstlenmesinin de bir yansımasıdır. Yemeğin büyük bir kazanda yapılmış olması ve tek çeşit yemek olması aynı zamanda yemek yapmanın sorumluluğunun da mahkûmlarda olduğunu göstermektedir. Bebekler kucakta ya da sırtta taşınırken, çocuklardan ikisinin kazanın başında çömeldiği, iki tanesinin de annelerinin kıyafetlerini çekiştirdikleri görülmektedir. Kıyafetler çoğu örnekte olduğu gibi son derece canlı renklindedir. Yemek sırasında bekleyen figürler arasında aynı anda bir düzen ve karışıklık vardır. Resimde tekrara dayalı ve sıkıcı günlük bir aktiviteye, hareketli bir kompozisyonla canlılık kazandırılmıştır. Seride yemek dağıtımını anının tasviri yapılan bir eser daha bulunmaktadır (Hapishane Resimleri 12). İki eserin kompozisyonu birbirine çok benzemektedir. Yemeğin yapıldığı kazanın başında diğerlerine göre yaşlıca bir figür elinde kepçe ile yemek dağıtmakta, kadınlar tabaklarını uzatmış olarak sıralarını beklemekte, çocuklar ise kazanın başında oturmaktadırlar.



Resim 10: Gülsün Karamustafa, Hapishane Resimleri 14, kâğıt üzerine karışık teknik, 59x42 cm, 1972, Salt Araştırma, Gülsün Karamustafa Arşivi



Resim 11: Gülsün Karamustafa, Hapishane Resimleri 15, kâğıt üzerine karışık teknik, 35x33,5 cm, 1972, Salt Araştırma, Gülsün Karamustafa Arşivi



Resim 12: Gülsün Karamustafa, Hapishane Resimleri 16, kâğıt üzerine karışık teknik, 36x33 cm, 1972, Salt Araştırma, Gülsün Karamustafa Arşivi

Hapishane Resimleri 14, 15 ve 16 duygusal olarak çarpıcı ve etkileyici eserlerdir. Resim dili açısından serinin geri kalanından farkı olmasa da hapishane gerçeğinin vurgulanması açısından çok daha çarpıcı eserlerdir. Hapishane Resimleri 14 (Resim 11) isimli eser bir sabıka fotoğrafını çağrıştırmaktadır. Resimde ellerini karın bölgesinde kavuşturmuş, gözleri izleyici ile alışveriş hâlinde, mahzun ifadeli tek bir kadın figürü yer almaktadır. Figürün göğüs hizasında altı haneli numaranın temsili bir hükümlü numarası¹ olması muhtemeldir. Hapishane Resimleri 15 ile 16 (Resim 12 ve 13) isimli eserlerde figürler

¹ Temeli 14/6/1930- No: 1721 tarih ve numaralı kanuna dayanan Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzük'ün 67. Maddesi'nde "Kuruma alınan hükümlülerin adı ve soyadı, (...), 'hükümlü kayıt defteri'ne kayıt olunur. Bu defterdeki sıra numarası, hükümlünün numarasını oluşturur." İbaresini yer almaktadır. (Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzük, 2006)

parmaklıkların ardında yer almaktadırlar. Bu tercih, bu iki resmi serinin geri kalanından keskin bir biçimde ayırmaktadır. Seriyeye ait diğer eserlerde izleyici içeriden bir gözlemci gibi hapisanedeki günlük yaşamın içerisine davet edilirken, bahsi geçen iki resimde parmaklıkların önünde yani hapisanenin dışında bırakılmıştır. Gözlemcilik görevi yerini dışarıdan bir ziyaretçi olma hâline bırakmıştır. Bu da eserleri izleyici açısından daha etkileyici kılmakta ve hapisane gerçeğini daha etkili biçimde algılamasına yol açmaktadır. Hapisane Resimleri 15’te parmaklıkların ardında tasvir edilmiş iki kadın figür yer almaktadır. Biri parlak kırmızı, diğeri canlı sarı birer bluz giymekte ve başları beyaz eşarp ile örtülü olan figürler sol elleri ile de parmaklığı tutmaktadırlar. Soldaki, kırmızılı figür doğrudan izleyici ile göz temasındadır ve diğere göre kendinden emin duruşludur ve ciddi bir surat ifadesine sahiptir. Sağda yer alan sarı kıyafetli figür ise dışarıyla göz teması kurmaktan çekinir gibi kafası hafifçe öne eğik biçimde aşağıya bakmaktadır. Tutuklu ya da mahkûm olmasına sebep olan suçluluğu taze taşıyor gibidir. Aynı zamanda yaşı da daha genç gözükmektedir. Hapisane Resimleri 16 isimli eserde yine parmaklıkların ardında resmedilmiş üç figürü bir ziyaretçi bakış açısıyla görüyoruz. Ancak bu sefer resmedilen figürlerin ikisi çocuktur. Üç figür de parmaklıkların ardından ve arasından ziyaretçisi olan izleyici ile göz teması kurmaktadır. Sağ altta yer alan kız çocuğunun yüzünün bir bölümü parmaklığın, kadın figürün yüzünün alt bölümü ise kucağındaki çocuğun arkasında kalmış vaziyettedir. Böylece kadın figüründe gözler duyguların taşıyıcısı ve odak noktası hâline getirilmiştir. Çocuklar ise, belki de nerede olduklarını tam kavrayamadıkları için, izleyiciye dik bir biçimde, korkusuzca bakmaktadırlar.



Resim 13: Gülsün Karamustafa, Hapisane Resimleri 17, kâğıt üzerine karışık teknik, 81x55 cm, 1972, Salt Araştırma, Gülsün Karamustafa Arşivi

Karamustafa, Hapisane Resimleri 17 (Resim 13) isimli eseri Hapisane Resimleri içerisinde en sevdiği resim olarak belirtmektedir (Karamustafa, 2013). Resim; biri erkek bebek, üçü genç kadın figürü olmak üzere toplam dört figürlü bir resimdir. Bebek ortadaki figürün kucağındadır. Fonda parmaklıkları ile figürler bir koğuşun içerisinde tasvir edilmişlerdir. Sağdaki pencerenin önünde yeşil bir bitki yer almaktadır. Resmin bir de sanatçının aktardığı hikâyesi vardır. Ortada yer alan ve kucağında bebek olan figür sanatçının kendisidir. Sanatçının sağında ve solunda yer alan, nişanlılarını öldürmüş olan iki kadın figürü ise cinayet sebebiyle müebbet hapse mahkûm edilmişlerdir. Bu iki genç kız hapisanede hep birbirlerinin eşi kıyafetler dikip giyerlermiş. Karamustafa’nın kucağındaki bebek ise hapisanede doğan ve babası belirsiz olan İmdat isimli erkek bir bebektir. Sanatçı bu resmi birlikte çekildikleri bir fotoğrafa

bakarak yaptığını da belirtmektedir (Karamustafa, 2013). Seride yer alan, yalnızca çocukların tasvir edildiği karakalem eserde (Hapishane Resimleri 7²), çocukların isimleri ve haklarında küçük birer not yer almaktadır. İmdat ile ilgili olan kısım ise şu şekildedir: “Fatma'nın oğlu, yaralamadan 11 yıla mahkûm; Sağmalcılar'da doğdu. Dışarıyı hiç bilmez.”. Bu not ışığında eserin Sağmalcılar dönemine ait bir hatıra olduğu çıkarımı yapılabilir. Birbirleri ile eş elbiseler giymiş olan iki kadının yüz ifadeleri ilgi çekicidir. Müebbet hapis cezasına çarptırılmış, günlerini dört duvar arasında geçiren iki insan gibi değildir. Karamustafa'nın üzerinde kışlık ve karamsar renkte kıyafetler varken, iki genç kadınsa tam aksine renkli, yazlık elbise ve ayakkabılar giymektedir. Mutlu demek iddialı olabilir ancak bir tür iç huzura sahip oldukları anlaşılmaktadır. Eserin genelinde hissedilen, yansıtılan enerji de benzer bir biçimde negatiften çok pozitifeye yakındır. Kendi düzeni içerisinde dingin bir ruh hâli yansıtılmıştır.



Resim 14: Gülsün Karamustafa, Triptik, tuval üzerine karışık teknik, 45x30 cm, 1977
<https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/190409?locale=tr>, Salt Araştırma, Gülsün Karamustafa Arşivi

Triptik (Resim 14) isimli eser, sanatçının hapishane ve tutukluluk hatıralarını yansıtmaya devam ettiği eserlerden birisidir. Bahsettiğimiz önceki resimlere göre daha geç tarihlidir, ancak hatıraların aynı şekilde canlı kaldığının kanıtı şeklindedir. Bununla beraber resim dili açısından Hapishane Resimleri 14, 15 ve 16'ya serinin geri kalanına oranla daha çok benzemektedir. Eser triptik düzende yapılmıştır. Her parçada parmaklıklı bir pencere fon önünde elinde figüratif biçimde işlenmiş gergef tutan birer kadın yer almaktadır. Sol parçadaki kadın sağa, sağ parçadaki kadın sola doğru bakmaktadır. Bu zıtlık resmin odak noktasını doğrudan izleyiciye bakan kadın figürün yer aldığı orta parçaya çekmektedir. Sol parçadaki kadının gergefinde bir kadının, belki de tutuklunun kendisinin yargılama sahnesi gözükmektedir. Kadın sanki kürsüsünde korkusuzca, arkasındaki inzibatlara aldırış etmeden dik ve kendinden emin duruşunu korumaktadır (Orgun, 2018: 139). Gergefteki tasvir sanatçı ve eşinin mahkemeleri sırasında çekilmiş bir fotoğrafı kullanarak yaptığı 1998 tarihli *Sahne* isimli yerleştirmeyi de anımsatmaktadır. Sağdaki ve ortadaki figürün gergeflerinde çift oldukları hissettirilen birer kadın ve erkek tasvirleri yer almaktadır. Sol parçada yer alan kadın elinde bir kırmızı karanfil tutmaktadır. Bir Yunan efsanesine göre kırmızı karanfil masum olmayı ya da dökülen masum kanını temsil etmektedir. Sağ parçada tasvir edilen kadın ise elinde çoğunlukla aşkın, tutkunun bir sembolü olarak kullanılan kırmızı bir gül tutmaktadır. Orta bölümdeki figürün ise elinde çiçeği olmayan, yalnızca yaprakları olan bir çiçek sapı gözükmektedir. Bu noktada dikkat çekici olan kadının kıyafetinin de desensiz, düz renkli olmasıdır. Oysaki elinde çiçek tutan diğer iki kadın

² Bkz.: <https://www.tate.org.uk/art/artworks/karamustafa-prison-paintings-7-t15187>

figürünün kıyafetleri de çiçek desenlidir. Üç kadın arasında bakışları en duygu dolu, suratı mahzun olan figür de yine orta parçada yer alan kadın figürüdür.



Resim 15: Gülsün Karamustafa, Müebbedin Ranzası, 30x40 cm, 1978

<https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/190422>, Salt Araştırma, Gülsün Karamustafa Arşivi

Müebbedin Ranzası (Resim 15) isimli eser, çalışmada incelenen eserlerden birkaç açıdan farklılık ortaya koymaktadır. Bunlardan ilki, diğer resimlerden farklı olarak, izleyici ile buluşmasının Taksim Sanat Galerisi'ndeki sanatçının 1978 tarihli ilk solo sergisinde gerçekleşmiş olmasıdır (Özpınar, 2019: 68). İkincisi, esere resmin art anlamını güçlendiren bir isim verilmiş olmasıdır. Bir diğer farklılık ise, sanatsal ifade dilinin tamamen farklı olmasıdır. Çok daha illüstratif, üç boyutluluktan uzak, minyatür çağrışımlı bir resimsel anlatım tercih edilmiştir. Bunun bir sonucu olarak bir mekân oluşturulmamış; soğuk gri renkli bir fonun üst tarafına yerleştirilmiş parmaklıklı bir pencere ile bir mekân yanılması yaratılmıştır (Orgun, 2018: 143). Grinin soğuğu hapishane ortamının kasvetli ağırlığını da güçlendirmiştir. Resimde birbirine bitişik şekilde yerleştirilmiş üç ranzada toplam altı yatak görülmektedir. Yataklardan birisi boş, beş yatakta ise el işi yapan, uzanan ya da uyuyan beş kadın ve kadınlardan birinin sarıldığı çocuk toplam altı figür gözükmemektedir (Orgun, 2018: 144). Yerde oyuncaklar ve kıyafetler ile bunların yanında fareler görülmektedir. Mekânın soğukluğu, hapishane resimlerinin geri kalanında olduğu gibi renkli örtüler, kıyafetler, çiçekli ve desenli torbalarla kırılmaya çalışılmıştır. Bu yalnızca sanatçının değil, tutuklu ve mahkûmlarında buldukları ortamı renklendirme çabalarının bir yansımasıdır. Küçük, kapalı ve izole bu ortama, az sayıdaki kişisel eşya ile bir karakter katılmak istenmiş gibidir. Eserin aktardığı kaybetmişlik, toplumdan yalıtılmış olma hâli, yalnızlık duygularıyla bir arada şaşırtıcı bir çeşit huzur da yansıtılmıştır (Heinrich, 2007: 29).



Resim 16: Gülsün Karamustafa, Hapishane Resimleri 1, kâğıt üzerine karışık teknik, 50x65 cm, 1978, Salt Araştırma, Gülsün Karamustafa Arşivi

Hapishane Resimleri 1 (Resim 16), Karamustafa'nın bu tema ile yaptığı son resimlerden birisidir. 1978 tarihli resim, Müebbedin Ranzası ile aynı yılda üretilmiş olsa da resim dili açısından 1972 tarihli eserlerle aynılık göstermektedir. Resimde, tutuklu ve mahkûm kadınların vakit geçirmek için buldukları eğlencelerden biri canlandırılmıştır. Hapishane avlusu olduğu anlaşılan bir dış mekânda, hapishane avlusunda, altı kişilik bir kadın grubu betimlenmiştir. Ortada yer alan figürün gözleri bağlı, etrafında yarım daire olmuş figürler ise el çırpıp duruma resmedilmişlerdir. Belli ki körebe oynamaktadırlar. Bu da eserin yansıttığı duygusunu neşeli bir hissiyata taşımaktadır. Bununla beraber figürlerin yüz ifadeleri eğlence hissini tam olarak taşıyamamaktadır. Bu kadınlar eğlenen insanlardan daha çok, tam olarak da mutlu olmayan ama vakitlerini ellerinden geldiğince iyi geçirmeye çalışan, dışardaki az vakitlerinin kıymetini bilmeye uğraşan yetişkinlerdir. Tasvir edilen mekân ve yaratılan ortam karanlık ve kasvetliyen figürlerin kıyafetleri yine tam bir zıtlık yaratacak şekilde oldukça renkli tercih edilmiştir. En sağda yer alan figürün hafifçe arkasında bir kedi görülmektedir. Boynunda tasma ile betimlenmiş olması, hapishanenin evecil kedisi olduğunu düşündürmektedir. Duvar dibinde ağaçlar vardır; ancak çiçek açmamışlardır, hatta yaprakları dahi yoktur.

Değerlendirme ve Sonuç

Karamustafa'nın 1972-1978 yılları arasında ürettiği Hapishane Resimleri serisi toplam 17 resimden oluşmaktadır. Çalışmamızda kadınların hapishane ortamında tasvir edildiği 15 örnek incelenmiştir (Hapishane Resimleri 12'nin görseli kullanılamamıştır.). Hapishane Resimleri 2 isimli eserde mahkûm olan figür erkek olduğu ve Hapishane Resimleri 7 isimli eserde yalnızca çocuklar tasvir edildiği için çalışma kapsamına alınmamışlardır. Hapishane Resimleri isimli seriye ek olarak aynı temayı sürdüren ve aynı dönem içerisinde üretilen 1977 tarihli Triptik ve 1978 tarihli Müebbedin Ranzası isimli eserler de çalışma kapsamına alınmıştır.

Eserlerin en genel ortak özellikleri anlatımcı, hatırat niteliğinde, figüratif, illüstratif özellikler gösteren, minyatür çağrışımı da taşıyan ve naif sanat emareleri gösteren resimler olmalarıdır. Aynı zamanda küçük boyutlu olarak sınıflandırılacak eserlerdir. Sanatçının 1970'ler boyunca yaptığı işlerin çoğu da

bu özellikleri taşımaktadır³. Naif sanat günümüzde hâlâ geçerliliğini koruyan sanatsal yaklaşımlardan birisidir. Gavelle, *The Modern Primitives* (özgün adı *Les Peintres naïfs*) isimli eserinin giriş kısmında modern primitif ya da naif olarak sınıflandırılan sanatçılar için süper-realist yakıştırmalarını yapmakta ve doğayı kopyalamayı düşündüklerini ancak hayallerini resmettiklerini, böylece gerçekliğe bir belirsizlik ekleyerek onun ötesine geçtiklerini söylemektedir (1978: 6). Karamustafa ise eserlerini gerçekliğin bir adım ötesine taşımak için hayallerini değil, kişisel ve toplumsal belleği ve anılarını kullanmayı tercih etmektedir. Sanatçının eserlerini zamansız kılan en önemli özelliklerden biri de budur. Kanadalı naif ressam ve Musée International d'Art Naïf de Magog'un kurucusu Yvon M. Daigle'nin sıraladığı naif sanatın özellikleri arasında gözleriyle değil, kalbiyle resim yapma, gölgeye çok önem vermeme, kendisi için resim yapma, yassı ve iki boyutlu mekanlar yaratma gibi maddeler yer almaktadır (Akt. Manukyan, 1999: 41). Hapishane Resimleri başta olmak üzere 1970'lerde sanatçının elinden çıkan resimler genel hatlarıyla bu özellikleri taşımaktadır. Resimler, sanatçının Rönesans öncesi İtalyan primitiflerinden çokça etkilenmiş betimleyici, neredeyse illüstratif biçimsel tarzıyla muazzam bir uyum göstermektedir. Karamustafa, hapishanede olmak, mahkûm edilmek, dört duvar arasında yaşamak, toplumdan izole edilmek gibi çok ağır bir temayı, son derece naif bir tarzda ve nahif duygularla resimlemeyi tercih etmiştir.

Eserlerin duygu yüklerinin izleyicisine doğrudan geçip etki bırakmasında sanatçının kendisinin deneyimlerine dayanması çok etkilidir. Aynı zamanda bu tecrübe sanatçıya, resim sanatı tarihimizde tutuklu ve/veya mahkûm kadınları dolaysız bir şekilde, en gündelik hâllerıyla resmeden önemli bir sanatçı pozisyonuna da taşımıştır (Orgun, 2018: 162). Hapsedilmenin, dört duvarda arasında sıkışmış olmanın, özgürlüklerin kısıtlanmasının fiziksel ve ruhsal olarak bir insan için ne anlama geldiğini tecrübe etmiş olması açısından ayrıca önemlidir. Bunun sonucunda; koğuşlarda, hapishane avlusunda süregelen, akıp giden günlük yaşamın öznel bir bellekten, nesnel ve genel geçer bir niteliğe bürünebilmiş ifadesi olan bir dizi resim ortaya çıkmıştır. Hapishane Resimleri, sanatçının kendi tarihini toplumsal sorunlarla birleştirerek kitlesel bir ifade diline ulaşmayı, üstelik sadece yerelde değil küreselde de, başardığı eserler başlığının önemli bir örneğidir.

Resimlerde dikkat çeken bir diğer ortak özellik ise neredeyse hiçbirinde doğal ya da yapay bir ışık kaynağı olmamasıdır. Hapishane Resimleri 4 ve 5'te tavandan sarkan ampul ile Hapishane Resimleri 6'da pencereden duvara yansıyan gün ışığı bu tutumun üç istisnai örneğidir. Ancak uyku zamanını tasvir eden Hapishane Resimleri 4 ve 5'te görülen ampuller sönük vaziyettedirler ve bir aydınlık oluşturmamaktadırlar. Sadece fiziksel olarak oradadırlar. Hapishane Resimleri 6'da ise, ışığın kendisi değil, yalnızca duvara yansıyan bir taklittir. Benzer bir biçimde, pencere tasviri olmayan Hapishane Resimleri 6, 14, 15 ve 16 dışında, parmaklıklılı pencerelerden belli belirsiz mavi bir gökyüzü görünen tek örnek Hapishane Resimleri 3 isimli ve yine uyuyan kadınların tasvir edildiği örnektir. Parmaklıklılı pencereleri görünen diğer resimlerin hiçbirinde gökyüzü, güneş, gün ışığı ya da herhangi bir ışık görülmemektedir. Pencerelerin dışında hep bir gece karanlığı hâkimdir. Sanki dışarıdaki hayatın içeriye sızmasını engellemek istenmiştir. Dışarıda akıp giden hayatın bilinmezliğinden korunma ya da hapishane duvarları dışında devam eden dünyayı unutma çabasını göstermektedir. Dış dünyaya açılıp bağlantı kurmayan bu pencereler, içeride yaşanan izolasyonu, dışarıyla kurulan ilişkinin azlığının simge bulmuş hâli gibidir.

Gündelik yaşamları resmedilen bu kadınların suçları, onları suça iten nedenleri, ne kadar süredir orada oldukları ya da ne zaman özgürlüklerine kavuşacakları ve ondan sonra ne yapacakları gibi konular hakkında çok az bilgimiz bulunmaktadır. Bu bilgileri de sanatçının seri ile ilgili çeşitli röportajları, konuşmalarından ve Hapishane Resimleri 7 isimli eserin altındaki küçük notlardan çıkarabilmekteyiz. Bu kadınların çoğu müebbet ya da uzun yıllar hapse mahkûm olmuş kadınlardı. Kimisi nişanlısını kimisi kocasını öldürmüş, kimisi adam yaralamadan, kimisi uyuşturucu sebebiyle o hapishaneye mahkûm olmuştu. Onları bu suça itip böyle bir resim serisinin öznesi olmaya götüren yol net olarak hiçbir zaman bilinemeyecektir. Ancak feminist kriminologların "yol güzergahı" olarak isimlendirdikleri bir yaklaşım

³ "1970'lerin başında hapishanede yaptığım resimlerimi aslında bir vakanüvis gibi yaptığımı görüyorum. Onların birtakım notlar olduğunu, hiçbir şekilde bir resim endişesiyle yapılmadığını biliyorum. 1970'lerin ortasında başlayan devre gelindiğinde ise yaptıklarım yine pentür değil, bunlar birer -İngilizce olarak ifade etmek çok daha kolay- "picture". Yani "painting" değil, "picture". Bilinçli yapılmış "picture"lar, resimlemeler. Benim o dönemim tamamıyla bir resimleme dönemidir. Bunlar bilinçli olarak, çok seçilmiş bir biçimde hikâye anlatan, figür ağırlıklı resimler." (Karamustafa, 2005: 307).

bulunmaktadır. Bu teoriye göre kızların ve kadınların travma ve mağduriyet geçmişleri, bu kişileri suçta doğru iten risk faktörleridir (McDaniels-Wilson & Belknap, 2008: 1091). Özellikle şiddete dayalı suç işlemiş olan kadınların yaşamlarında şiddet içeren ilişkilere ya da istismarcı ailelere sahip olmaları ortak bir motif olarak gözlemlenmektedir (Saruç, 2014: 62). Yaralama ya da cinayet gibi suç işleyen kadınların ülkemizde bu suçu daha çok birincil ilişkileri olan kişilere karşı işledikleri araştırmalarda görülmüştür (Saruç, 2014: 80). Bu sonuç serisiyle ilgili bildiğimiz suç bilgileriyle de örtüşmektedir.

Resimlerde dikkat çeken ve ortaya çıkarılan bir diğer konu ise hapishanede kadınlara eşlik eden, mahkûmiyet süresini, en azından bir bölümünü, hapishanede geçiren bebekler ve çocuklar; bunun sonucu olarak da tutuklu ya da mahkûm anneler. Pek çok kültür ve toplumda annelik kutsal kabul edilmekte, neredeyse bir kadının ulaşabileceği en yüksek mertebeye olarak görülmekte, çocuğu olmayan kadınlara parçası eksik bir yapboz gözüyle bakılmaktadır. Çocuğun genel bakımdan özel ihtiyaçlarına kadar her şey annenin yani kadının sorumluluğundadır. Anne ile bebeği arasında zaten güçlü olan bağ, çocuğun sorumluluğunun çoğunun anneye yüklenmesi ile çok daha yoğun, zaman zaman bağımlılık sınırlarında gezinen bir noktaya taşınmaktadır. Bunun bir sonucu olarak mahkûm olan bir kadını evladından ayırmak hem anne hem de bebek/çocuk için travmatik bir neticeye yol açabilir. Fakat bu durum aynı zamanda göstermektedir ki kadınların anneliklerinden, şartlar ve durumlar ne olursa olsun, ödün verme lüksleri bulunmamaktadır. Kadının, kadın olmasından kaynaklı görev ve sorumlulukları, normal bir yaşamı sürdürme hakkı elinde olmasa da devam etmektedir. Bununla beraber hapishane ortamı bebek ve çocukların yaşam koşulları, yaşlarına uygun sağlık, eğitim, sosyalleşme, kişisel gelişim başta olmak üzere genel olarak ihtiyaçlarına erişim açısından elverişli bir ortam asla değildir. Anneleriyle birlikte hapsedilmiş çocukların bu süreçten kalıcı olarak etkilenmemeleri mümkün değildir. Hayatlarının sonraki dönemlerinde hapishaneye düşme ihtimallerinin artabileceği riski (Anonim, 2009: 21) göz önüne alınmalıdır. Hapishane Resimleri 7'nin altındaki notlarda görülen "Çıkınca yine adam öldürür buraya döneriz değil mi anne?" cümlesi, son derece çocuk masumiyeti ile söylenmiş dahi olsa bu bağlamda göz ardı edilebilecek bir durum da değildir.

Bu kadınlar aslında hapishanede kalabalığın içerisinde yalnız olan kadınlardır. Ailelerinden kopmuş, sevdiklerinden ayrı düşmüş, dostlarından ve tanıdıklarından ve alışkın oldukları sosyal yaşamdan uzakta kalmışlardır. Oysaki bu kadınlar hâlâ eştir, sevgilidir, arkadaştır, birilerinin çocuğu ya da akrabasıdır. Buna karşın içeride ellerinden geldiğince kendilerine yeni bir dünya yaratmayı da başarmışlardır. Çünkü, resimlerde de görüldüğü gibi ister yemek gibi yaşamsal faaliyetler ister hastalık gibi zor zamanlar ister oyun oynamak gibi boş zaman aktiviteleri olsun bu kadınlar hayatta kalabilmek için birbirlerine muhtaç konumdadırlar. Bu zorunlulukların aralarında bir bağ, bir birliktelik, zaman zaman dostluklar yarattığı eserlerden sanat tüketicisine geçmektedir.

Karamustafa'nın hayatının bir döneminin belgesi niteliğindeki bu resimler, bir gerçeği yansıtmaktadırlar. Hapishane Resimleri, kişisel deneyimlerin, gerçek bir tecrübenin sanatçı zihninden süzülüp kendi gerçeğini unutmama çabasının bir ürünü olarak ortaya çıkmışlardır. Sanatçı eserlerinde hayatın bir yansımasını izleyicisine sunmaktadır. Aradan geçen 40 seneden fazla süreye karşın bu eserlerin aktardığı tecrübelerin hâlâ ülkemiz ve dünyada bir karşılığı olması, güncel olanla ilgisini koruması tam olarak bu gerçeklikle arasındaki güçlü bağ sebebi sayesinde. Bu resimler, biçimsel açıdan değil ancak yaşamsal ve düşünsel temelde gerçeklere dayanıp bu gerçekleri taklit eden eserlerdir. Nasıl ki hapishanede gündelik hayat elinden geldiğinde dışarıdaki "normal ve gerçek" hayatın akışını taklit etmeye çalışıyorsa, Hapishane Resimleri de hapishanenin kendine ait "normal ve gerçek" dünyasını iki boyutlu resim yüzeyinde taklit etmiştir. Hapishanenin dışındaki dünya eğer gerçek dünya ise, tıpkı Platon'un mağara alegorisinde olduğu gibi, hapishanedeki hayat bunun bir gölgesidir; Karamustafa'nın Hapishane Resimleri ise bu gölgenin bir gölgesidir.

Çıkar Çatışması Beyanı

Yazar, makale kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmadığını ifade etmiştir.

Destek ve Teşekkür Beyanı

Bu çalışmanın geliştirildiği yüksek lisans tezi ÖYP tarafından 2016-ÖYP-088 no'lu Yüksek Lisans tez projesi ile desteklenmiştir. Arşivlerinde yer alan eser görsellerini çalışmada kullanmama izin veren ve künye bilgilerini paylaşan Salt Araştırma'ya teşekkürlerimi sunarım.

Etik Beyanı

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. Etik Kurul izni ile ilgili; bu makalenin konusunu oluşturan çalışmanın yazar/yazarları ve hakemleri, Etik Kurul İznine gerek olmadığını beyan etmişlerdir.

Kaynakça

- Anonim, 13 Temmuz 2023. *Venedik Bienali 60. Uluslararası Sanat Sergisi Türkiye Pavyonu Gülsün Karamustafa'yı ağırlayacak.* 25 Temmuz 2023 tarihinde <https://www.iksv.org/tr/haber/venedik-bienali-60-uluslararasi-sanat-sergisi-turkiye-pavyonu-gulsun-karamustafa-yi-agirlayacak> adresinden erişildi.
- Anonim, 2009. *Cezaevi Müdürleri ve Politika Yapıcılar İçin Kasınlar ve Hapsedilme Üzerine El Kitabı.* (B. Aloğlu, Çev.) 19 Temmuz 2023 tarihinde https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/crimeprevention/UNODC_Women_and_Imprisonment_Turkish.pdf adresinden erişildi.
- Anonim, 2013. *Vadedilmiş Bir Sergi.* 17 Temmuz 2023 tarihinde <https://saltonline.org/https://saltonline.org/tr/616/vadedilmis-bir-sergi> adresinden erişildi.
- Benim Sinemalarım,* (t.y.). 24 Temmuz 2023 tarihinde <https://www.imdb.com/title/tt0279684/> adresinden erişildi.
- Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzük,* (2006). 31 Temmuz 2023 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/2.5.200610218.pdf> adresinden erişildi.
- Gavelle, M. (1978). *The Modern Primitives,* (B. Jacobson, Çev.) Images Graphiques, Inc.
- Hasgüler, S. B., & Şare, T. (2014). Gülsün Karamustafa: A Vagabond, From Personal to Social, From Local to Global. *Woman's Art Journal,* 35(2), 11-18.
- Heinrich, B. (2007). *Gülsün Karamustafa - Güllerim Tahayyüllerim,* (E. Kosova, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Karamustafa, G. (2005). Türk Sanatında Yeni Arayışlar. Yayımlanmamış doktora tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul. (A. Antmen, Röportaj Yapan, 298-307.).
- Karamustafa, G. (2007). *Gülsün Karamustafa ile Söyleşi. Güllerim Tahayyüllerim.* Yapı Kredi Yayınları. (M. Fereli, Röportaj Yapan, 1-23.)
- Karamustafa, G. (2013). *Vadedilmiş Bir Sergi - Hapishane Resimleri.* (Anonim, Röportaj Yapan) 20 Temmuz 2023 tarihinde https://soundcloud.com/saltonline/kat-3-hapishane-resimleri?utm_source=saltonline.org&utm_campaign=wtshare&utm_medium=widget&utm_content=https%253A%252F%252Fsoundcloud.com%252Fsaltonline%252Fkat-3-hapishane-resimleri adresinden erişildi.
- Karamustafa, G. (2020). *Gülsün Karamustafa: Geçiciliğin Belleği. Hafıza ve Sanat Konuşmaları 2020.* Hafıza Merkezi. (E. Kosova, Röportaj Yapan, 220-225.)
- Karamustafa, G. (t.y.). Biyo/Krono/Grafi. D. Şengel (Ed.), *Düşkün İkona* İçinde (ss. 65-76). Salt.
- Manukyan, A. Ş. (1999). Naif Resim. A. Ödekan (Ed.), *Cumhuriyet'in Renkleri, Biçimleri* İçinde (ss. 40-47). İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları.
- McDaniels-Wilson, C., & Belknap, J. (2008). The Extensive Sexual Violation and Sexual Abuse Histories of Incarcerated Women. *Violence Against Women,* 14(10), 1090-1127. 7 Ağustos 2023 tarihinde <https://journals.sagepub.com/doi/epdf/10.1177/1077801208323160> adresinden erişildi.

- Orgun, H. (2018). 1940-1980 Arası Dönemde Türk Toplumsal Gerçekçi Resminde Kadın İmgesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Özpınar, C. (2019). Recontextualizing Gülsün Karamustafa's "Shield": The Politics of Writing Feminist Art Histories in Turkey. *Art Journal*, 78(3), 60-75. 14 Temmuz 2023 tarihinde <https://www.jstor.org/stable/45221624> adresinden erişildi.
- Prison Paintings* 7. (t.y.). 23 Haziran 2023 tarihinde Tate: <https://www.tate.org.uk/art/artworks/karamustafa-prison-paintings-7-t15187> adresinden erişildi.
- Sağır, Ç. (2008). Gülsün Karamustafa. İ. Duben, & E. Yıldız (Ed.) *Seksenlerde Türkiye'de Çağdaş Sanat: Yeni Açılımlar İçinde* (ss. 158-179). İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Sarioğlu, S. (2007). Gülsün Karamustafa: Sanatçı Kişiliği ve Yapıtları. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.
- Saruç, S. (2014). Türkiye'de Kadın Hükümlüler: Kadın Hükümlülerin Profili ve Suçluluğa Etki Eden Olguların Analizi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 25(1), 61-88. 24 Temmuz 2023 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tsh/issue/48453/613747> adresinden erişildi.



Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (KMÜ EFAD)

Karamanoğlu Mehmetbey University Journal of Literature Faculty

E-ISSN: 2667 – 4424

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/efad>



Tür: Araştırma Makalesi
Kabul Tarihi: 27 Ekim 2023

Gönderim Tarihi: 28 Eylül 2023
Yayımlanma Tarihi: 29 Ekim 2023

Atıf Künyesi: Gündüz, N., Kahraman, A. N., Karakuş, S. B. & Özdeğer, Y. (2023). Academic Studies Written in Türkiye on Huxley's *Brave New World*: A Meta-Analysis Study. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 6 (Cumhuriyet'in 100. Yılı Özel Sayısı), 167-180.

DOI: <https://doi.org/10.47948/efad.1367722>

ACADEMIC STUDIES WRITTEN IN TÜRKİYE ON HUXLEY'S *BRAVE NEW WORLD*: A META-ANALYSIS STUDY

Nazlı GÜNDÜZ*
Aslı Nur KAHRAMAN**
Sinem Begüm KARAKUŞ***
Yaren ÖZDEĞER****

Abstract

Aldous Huxley's famous work *Brave New World* (1932) is one of the most studied works in Türkiye. This work is not only the subject of literature; it also covers fields such as philosophy, sociology and education. *Brave New World* has been analyzed in various graduate and postgraduate theses and articles in Türkiye since 1995. According to the database of DergiPark and the Council of Higher Education Thesis Center of Türkiye, there are 14 articles and 51 theses on *Brave New World*. This research aims to categorize and analyze these studies. There are many variables in this research and these variables were coded in Microsoft Excel using meta-analysis method. The research focuses on doctoral and master's degrees, years, universities, department types, other works studied together with *Brave New World*, and themes on the basis of theses. On the other hand, it focuses on the years, number of authors, genres, journal names, other literary works studied together with *Brave New World*, and themes of the articles published on *Brave New World*. The research aims to answer questions about these distributions. The main findings of the research are as follows: (1) there are differences in the year frequencies of theses and articles; (2) the researchers are more interested in the field of literature; (3) the studies are mostly conducted in the department of English Language and Literature; (4) George Orwell's *1984* and Yevgeni Zamyatin's *We* have the highest frequency among the works studied together with *Brave New World*. The limitations, methodology and other findings of this study are also commented on. Overall, this study provides considerable insights into the recognition and importance of *Brave New World* in Türkiye and suggests future research directions.

Keywords: *Brave New World*, Aldous Huxley, Meta-analysis, Quantitative Research

* Doç. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü, Ankara/Türkiye, E-posta: nazli.gunduz@hbv.edu.tr, Orcid: <https://orcid.org/0000-0001-8728-0372>.

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü, Ankara/Türkiye, E-posta: kahraman.aslinur@hbv.edu.tr, Orcid: <https://orcid.org/0009-0001-9307-2278>.

*** Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü, Ankara/Türkiye, E-posta: karakus.sinembegum@hbv.edu.tr, Orcid: <https://orcid.org/0009-0006-7592-8366>.

**** Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü, E-posta: ozdeger.yaren@hbv.edu.tr, Orcid: <https://orcid.org/0009-0007-4158-841X>.

Huxley'in *Cesur Yeni Dünya*'sı Üzerine Türkiye'de Yazılan Akademik Çalışmalar: Bir Meta-Analiz Çalışması

Öz

Aldous Huxley'in ünlü eseri *Cesur Yeni Dünya* (1932) Türkiye'de üzerinde en çok çalışılan eserlerden biridir. Bu eser sadece edebiyat alanının konusu değil; aynı zamanda felsefe, sosyoloji ve eğitim gibi alanları da kapsamaktadır. *Cesur Yeni Dünya*, Türkiye'de 1995 yılından bu yana çeşitli lisansüstü tezlerde ve makalelerde incelenmiştir. DergiPark ve Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi veri tabanına göre *Cesur Yeni Dünya* eseri üzerine 14 makale ve 51 tez bulunmaktadır. Bu araştırma, bu çalışmaları sınıflandırarak incelemeyi amaçlamıştır. Bu çalışmada birçok değişken bulunmaktadır ve bu değişkenler meta-analiz yöntemi kullanılarak Microsoft Excel'de kodlanmıştır. Araştırma, tezler bazında doktora ve yüksek lisans derecelerine, yıllarına, üniversitelerine, bölüm türlerine, *Cesur Yeni Dünya* ile birlikte çalışılan diğer eserlere ve temalarına odaklanmıştır. Bir diğer yandan *Cesur Yeni Dünya* üzerine yayınlanan makalelerin yıllarına, yazar sayılarına, türlerine, dergi adlarına, birlikte çalışılan diğer edebi eserlere ve temalarına odaklanmıştır. Araştırma bu dağılımlara ilişkin soruları yanıtlamayı amaçlar. Araştırmanın temel bulguları şunlardır: (1) tezlerin ve makalelerin yıl frekansları açısından farklılıklar vardır; (2) araştırmacılar daha çok edebiyat alanıyla ilgilenmiştir; (3) araştırmalar daha çok İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümünde yapılmıştır; (4) George Orwell'in *1984* ve Yevgeni Zamyatin'in *Biz* adlı eseri *Cesur Yeni Dünya* ile birlikte incelenen eserler arasında en yüksek frekansa sahiptir. Bu araştırmanın sınırlılıkları, metodolojisi ve diğer bulguları da yorumlanmıştır. Sonuç olarak, bu çalışma *Cesur Yeni Dünya* adlı eserin Türkiye'deki tanınırlığı ve önemi hakkında kayda değer bilgiler sunmakta ve gelecekteki araştırma yönelimleri hakkında önerilerde bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Cesur Yeni Dünya*, Aldous Huxley, Meta-analiz, Nicel Araştırma.

Introduction

“Chronic remorse, as all the moralists are agreed, is a most undesirable sentiment. If you have behaved badly, repent, make what amends you can and address yourself to the task of behaving better next time. On no account brood over your wrongdoing. Rolling in the muck is not the best way of getting clean.”

Aldous Huxley (vii)

The British author Aldous Huxley, who was born in 1894, is one of the most well-known writers of both his century and today. He has gained his fame with his masterpiece *Brave New World*. Huxley has envisioned a future in which humanity is thoroughly dehumanized in order to attain universal happiness in this work. Some critics are considering *Brave New World* as a utopian genre. To elaborate on the roots of the word “utopia” was coined by Sir Thomas More in 1516 in his satirical essay *Utopia*. According to Morris, “The title *Utopia* was More’s imaginative invention; it was taken from two Greek terms: *ou topos*, meaning nowhere, and *eu topos*, meaning an ideal place” (2009: 307). In its basic definition, utopia means “a place of ideal perfection especially in laws, government, and social conditions” (Merriam-Webster, 2022). The literary genre utopia has a broad definition and is traditionally thought to refer to fictional literature depicting a good place that is no place/nowhere. As Vieira states, “In fact, though the word *utopia* came into being to allude to imaginary paradisiacal places, it has also been used to refer to a particular kind of narrative, which became known as *utopian literature*” (2010: 4). Some of the reasons to consider *Brave New World* as a utopia are summed up like the lack of illnesses, wars, and/or aging. Nevertheless, majority of the critics are of the same opinion that *Brave New World* is a work of dystopia. As opposed to utopian genre, Morris defines the term as;

“The word “dystopia” (or “distopia”) is derived from the Greek *dus* (diseased, faulty, difficult, unfavorable, or bad) + *topos* (place), meaning a bad or faulty place. It is the opposite of “utopia” (or “eutopia”) from the Greek *ou* (no or not) + *topos* (place), meaning literally “no place” but commonly accepted as meaning “a good place”” (2009, p.83).

A dystopia is a future world in which controls have been imposed on society and its inhabitants through social and physical constraints that limit many aspects of life. On the other hand, according to Basu, Broad, and Hintz, “*With their capacity to frighten and warn, dystopian writings engage with pressing global concerns: liberty and self-determination, environmental destruction and looming catastrophe, questions of identity, and the increasingly fragile boundaries between technology and the self*” (2013: 1). *Brave New World* is taken into consideration as a dystopian work since the characters’ individualities are compromised. Also, they are not aware of the fact that they live in a dystopic world. In his work, Huxley criticizes the positive embrace of science and technology, in addition to their emergence and rise blindly.

That being said, utopian and dystopian concepts emerged in the field of literature a long time ago and have managed to maintain their popularity until today. Therefore, there are a large number of articles, as well as MA and Ph.D. theses, have been written on various contents and research topics within this framework in Türkiye. In order to collect data about the frequencies of theses and articles, quantitative research is preferred in this study. Watson explain quantitative research as:

“...encompasses a range of methods concerned with the systematic investigation of social phenomena, using statistical or numerical data. Therefore, quantitative research involves measurement and assumes that the phenomenon under study can be measured. Quantitative research sets out to gather data using measurement, to analyze this data for trends and relationships and to verify the measurements made” (2014: 44).

As a quantitative research analysis method “meta-analysis” is used in this study. Haidich defines that “*meta-analysis is a quantitative, formal, epidemiological study design used to systematically assess the results of previous research to derive conclusions about that body of research*” (2010: 29). In other words, Borenstein, Hedges, Higgins and Rothstein explain meta-analysis:

“*Meta-analysis refers to the statistical synthesis of results from a series of studies. While the statistical procedures used in a meta-analysis can be applied to any set of data, the synthesis will be meaningful only if the studies have been collected systematically. This could be in the context of a systematic review, the process of systematically locating, appraising, and then synthesizing data from a large number of sources*” (2009: xxi-xxii).

Meta analysis research method can be used in many fields such as education, music, comparative studies, and literature. There are many different researchers from different fields who analyzed graduate and postgraduate theses. For instance, Göçer and Arslan studied a meta-analysis research with the aim of “classifying the postgraduate dissertations written on teaching language in Turkey between 1996 and 2017 according to their types, the research institute, topic, level, target group and the year it was prepared” (2018: 107). In addition, Çakmak and Taşkiran analyzed the studies in the field of social sciences education by using meta-analysis research method “in terms of the objectives, methods used, sample groups, data collection tools and the results obtained in the study” (2020: 1244). Moreover, in the field of education, Çelebi, Ergül, Usta and Mutlu used meta-analysis research method with the purpose of “classifying and evaluating graduate dissertation on teaching Turkish for foreigners carried out in Turkey between 2009 and 2019 with respect to their years, types, the research institute, university” (2019: 39). In the field of literature, Balcı aimed to “evaluate the postgraduate theses prepared on children’s literature between 1981-2010 by classifying them according to the genre, preparation period and topics” (2012: 195). Furthermore, Çopur focused on post-graduate theses written on Adalet Ağaolu by using meta-analysis. He aimed to “evaluate the postgraduate and doctoral theses prepared about the author between 1991-2019 by classifying them according to their type, preparation period and subjects” (Çopur, 2020: 1747). On the other hand, content analysis, which is similar to meta-analysis but can be considered as a qualitative classification method, can be used by some researchers for the same purpose. Since meta-analysis is mostly used for synthesizing quantitative data and obtaining statistical results, content analysis is mostly used to examine the meaning and characteristics of qualitative data. Zhang and Wildemuth explain content analysis as:

“Qualitative content analysis goes beyond merely counting words or extracting objective content from texts to examine meanings, themes and patterns that may be manifest or latent in a particular text. It allows researchers to understand social reality in a subjective but scientific manner.” (2009: 1)

This method was used by Kürşat Cesur, one of the inspirations of this study, in his study in the field of education which aimed to analyze the studies on teaching English to young learners by using databases in Türkiye (2022).

It can be said that these types of analysis are not common in Türkiye in the field of literature, however there are English Language and Literature departments in many universities. In most of these universities, such works, especially Thomas More's *Utopia*, are among the discussion topics under the name of 16th century literature, and utopia/dystopia courses. Besides, utopian and dystopian works, such as *1984* by George Orwell and *Fahrenheit 451* by Ray Bradbury, are in the list of best-sellers in the country. On the other hand, it is not possible to say that any kind of analysis, whether in theses or articles, is not conducted from this perspective.

Ultimately, this research intends to answer and discuss the following questions using an overall statistical analysis of articles published in journals that are retrieved from DergiPark, which is a database for articles in Türkiye, and theses are taken from the Council of Higher Education Thesis Center of Türkiye, which is a center that collects, organizes, and makes available all graduate theses and dissertations prepared electronically.

RQ1-What is the distribution of years of theses and graduate degrees?

RQ2-What is the distribution of universities, their types and departments?

RQ3-What is the distribution of other works studied with *Brave New World* in the theses?

RQ4-What is the distribution of themes of the theses written on *Brave New World*?

RQ5-What is the distribution of years of published articles, numbers of authors and numbers of articles published in different journals?

RQ6-What is the distribution of article types and themes of the studies?

RQ7-What is the distribution of other works studied with *Brave New World* in the articles?

Methodology

In this part of the research, the information about the research design, data collection, data analysis, and limitations are presented.

Research Design

In this research, meta-analysis is applied as a research design to analyze how Huxley's *Brave New World* was treated in graduate works and various journals in Türkiye. As a scientific research tool, meta-analysis combines “the findings of similar studies conducted in the same topic, theme, or study field based on specific criteria, interpreting the combined quantitative findings of these studies and determining the effect of a variable based on these combined results” (Dinçer, 2018: 180). Thus, this study aims to combine the results of multiple independent studies on *Brave New World* and to make a statistical analysis of the research findings for future researches.

Data Collection

The data for this study were collected using two databases for access to graduate theses and articles published in journals. The data for the graduate theses were obtained by scanning the databases of the

Council of Higher Education Thesis Center (YÖKTEZ). In order to analyze theses and published articles, “*Brave New World*”, “*Cesur Yeni Dünya*” and “Aldous Huxley” were searched as keywords in the mentioned databases. As a result of detailed scanning, a total of 51 theses were obtained. On the other hand, the published articles were obtained from only DergiPark database. As a result of online research, a total of 14 articles published in Türkiye were reached.

Data Analysis

After the databases were reviewed, theses and published articles were examined in detail one by one, and their frequencies were determined by putting them into different variables. These variables were processed into Microsoft Excel program. The theses were examined in detail by looking at the universities they were studied in, their years, types, departments, and graduate degrees. After obtaining superficial information, the contents of the theses were examined. The method followed in the examination of theses was also applied in the articles. Unlike the theses, the number of authors, the type of the article, and the journal in which they were published were examined in addition to the years and themes of the articles. In addition to aforementioned variables, other works that were studied together with *Brave New World* both in the theses and articles were examined. Thus, after a detailed scanning, the variables of the theses were converted into 7 tables while published articles were converted into 6 tables after being coded on Microsoft Excel program. Data was double-checked by four researchers.

Limitations

The samples of the research are limited to the theses completed at the master’s and doctorate level in Türkiye, which are registered to and granted access by the Council of Higher Education Thesis Center. The articles, on the other hand, are restricted to those published only in Türkiye and those accessed only in the DergiPark database. Book chapters about Huxley’s *Brave New World* published by departments of universities and some private journals were not included both in the samples and in the study due to limited access. Besides, data up to April 2023 were included in the study. Theses being prepared as of this date are not included in the study.

Findings

The aim of this part of the research is to analyze the data by giving tables according to the questions asked.

RQ1 – What is the distribution of years of theses and graduate degrees?

Table 1 demonstrates the frequency distribution of years in which the theses were written. Considering Table 1, it can be said that the largest frequency distribution belongs to 2021 and 2022. In addition, in 2010, and 2019, 4 theses were written in each year. On the other hand, in 1998, 2000, 2013 and 2015, 3 theses were penned. This result shows that in the period from 1995 to 2022, that is, approximately 27 years, the influence of *Brave New World* has not diminished, on the contrary, the rate of studying it through new approaches and theories has increased.

Table 1. Frequency Distribution of Years

Year	<i>f</i>	%
2022	5	9,80%
2021	5	9,80%
2010	4	7,84%
2019	4	7,84%
1998	3	5,88%
2000	3	5,88%

2013	3	5,88%
2015	3	5,88%
2003	2	3,92%
2004	2	3,92%
2008	2	3,92%
2011	2	3,92%
2014	2	3,92%
2016	2	3,92%
2018	2	3,92%
1995	1	1,96%
2001	1	1,96%
2009	1	1,96%
2012	1	1,96%
2017	1	1,96%
2006	1	1,96%
2020	1	1,96%
Total	51	100,00%

It is deduced from Table 2 that 46 out of 51 theses were written for the master's degree. On the other hand, 5 theses of the total theses belong to the doctorate degree. According to Table 2, 90,20% of theses were written to complete a master's degree. Since there are fewer people studying for a doctorate than for a master's degree at universities in Türkiye, and in order not to repeat the topics already covered in the doctorate, this work was not preferred.

Table 2. Frequency Distribution of Graduate Degrees

Degree	<i>f</i>	%
MA	46	90,20%
PhD	5	9,80%
Total	51	100,00%

RQ2 – What is the distribution of universities, their types and departments?

As clearly seen in Table 3, most of the theses were written by students who studied at Fatih University. It is followed by Pamukkale University and Karabük University with 3 theses for each. Also, 18 theses among 51 theses belong to universities in Istanbul.

Table 3. Frequency Distribution of Universities

City	University	<i>f</i>	%
Istanbul	Fatih University	5	9,80%
	Marmara University	2	3,92%
	Yeditepe University	2	3,92%
	İstanbul University	2	3,92%
	İstanbul Aydın University	2	3,92%
	Sabancı University	1	1,96%
	Yıldız Teknik University	1	1,96%
	Doğuş University	1	1,96%
	İstanbul Yeni Yüzyıl University	1	1,96%
	İstanbul Bilgi University	1	1,96%
Ankara	Ankara University	2	3,92%
	Çankaya University	2	3,92%
	Ortadoğu Teknik University	2	3,92%
	Hacettepe University	1	1,96%

İzmir	Atılım University	1	1,96%
	Ege University	2	3,92%
	Dokuz Eylül University	1	1,96%
	Yaşar University	1	1,96%
Karabük	Karabük University	3	5,88%
Denizli	Pamukkale University	3	5,88%
Van	Yüzüncü Yıl University	2	3,92%
Kayseri	Erciyes University	2	3,92%
Konya	Selçuk University	1	1,96%
	Necmettin Erbakan University	1	1,96%
Bursa	Uludağ University	1	1,96%
Corum	Hitit University	1	1,96%
Elazığ	Fırat University	1	1,96%
Erzurum	Atatürk University	1	1,96%
Isparta	Süleyman Demirel University	1	1,96%
Kocaeli	Kocaeli University	1	1,96%
Kutahya	Dumlupınar University	1	1,96%
Mus	Alparslan Türkeş University	1	1,96%
Tekirdağ	Namık Kemal University	1	1,96%
Total		51	100,00%

It can be inferred from Table 4 that most of the theses belong to the students who were in state universities. On the other hand, private universities have a 34% ratio.

Table 4. Frequency Distribution of University Types

University Type	<i>f</i>	%
Private	17	33,33%
State	34	66,67%
Total	51	100,00%

When the frequency distribution of university departments is taken into consideration, the largest frequency belongs to English Language and Literature departments (see Table 5 below). Although there are many different departments such as Communication, Architecture, Journalism etc. Among 51 theses about *Brave New World*, most of them belong to English Language and Literature department students with the ratio of 52,94%. The reason why this work is mostly studied by students of English Language and Literature is that it is considered as a cult work and discussed in the courses. Although it is a literary work and is preferred to be studied by literature students, the fact that students from completely different departments such as public relations, journalism and even architecture dealt with *Brave New World* proves that the work, which is multifaceted and open to all kinds of perspectives, can be handled from different angles and approaches.

Table 5. Frequency Distribution of University Departments

Departments	<i>f</i>	%
English Language and Literature	27	52,94%
Western Languages	4	7,84%
Political Science	4	7,84%
Philosophy and Science of Religion	4	7,84%
Cultural Studies	2	3,92%
Philosophy	2	3,92%

Communication	2	3,92%
English Literature and Culture	1	1,96%
Architecture	1	1,96%
Public Relations	1	1,96%
Sociology	1	1,96%
Journalism	1	1,96%
Curriculum and Instruction	1	1,96%
Total	51	100,00%

RQ3 – What is the distribution of other works studied with Brave New World in the theses?

According to Table 6, some writers preferred studying different works in addition to *Brave New World* by Aldous Huxley to compare themes and find common points. The most preferred work is *1984* by George Orwell with a frequency of 11,68%. It is followed by *We* by Yevgeni Zamyatin with a frequency of 6,07%, and *Utopia* by Thomas More with a frequency of 4,67%. Also, cult works of dystopic literature such as *The Dispossessed* by Ursula K. Le Guin, *Frankenstein* by Mary Shelley and *Republic* by Plato were studied. Moreover, *A Mind at Peace* and *The Time Regulation Institute* by Ahmet Hamdi Tanpınar were studied with *Brave New World* which shows the combination of Turkish and English literature. The similarities between the totalitarian practices and ideological indoctrination of *1984*'s The Party and Huxley's The State of the World and the suppression of the individual's identity by both totalitarian regimes are the possible reasons why these two works were analyzed together. Also, one of the possible reasons in the choice of Thomas More's *Utopia* and George Orwell's *1984* can be explained that "Thomas More, in his *Utopia*, conjures an isolated island to describe a better world while in *1984*, George Orwell positions his utopia gone wrong in a grim futuristic society" (Greene, 2011: 2).

Table 6. Frequency Distribution of Other Works Studied with Brave New World

Authors	Works	f	%
George Orwell	1984	25	11,68%
	Animal Farm	1	0,47%
Yevgeni Zamyatin	We	13	6,07%
Thomas More	Utopia	10	4,67%
Tommaso Campanella	The City of Sun	7	3,27%
Plato	Republic	7	3,27%
Ray Bradbury	Fahrenheit 451	5	2,34%
Al-Farabi	Virtuous City	4	1,87%
Francis Bacon	New Atlantis	4	1,87%
Aldous Huxley	Island	4	1,87%
	Point Counter Point	1	0,47%
Ursula K. Le Guin	The Dispossessed	2	0,93%
Franz Kafka	The Metamorphosis	2	0,93%
William Gibson	Neuromancer	2	0,93%
Ahmet Hamdi Tanpınar	A Mind at Peace	1	0,47%
	The Time Regulation Institute	1	0,47%
Suzanne Collins	Hunger Games (series)	1	0,47%
	Mockingjay	1	0,47%
Margaret Atwood	Oryx and Crake	1	0,47%
William Morris	News from Nowhere	1	0,47%
Arthur Koestler	Darkness at Noon	1	0,47%
Kazuo Ishiguro	Never Let Me Go	1	0,47%
Elizabeth Gaskell	North and South	1	0,47%
Jeanette Winterson	Oranges Are Not The Only Fruit	1	0,47%
	The Improvement of Human Reason: Exhibited in the Life of Hai Ebn		
Ibn Tufail	Yokdhan	1	0,47%

Stanislaw Lem	The Futurological Congress	1	0,47%
Anthony Burgess	A Clockwork Orange	1	0,47%
Lois Lowry	The Giver	1	0,47%
Spike Jonze	Her	1	0,47%
H. G. Wells	The Island of Dr. Moreau	1	0,47%
	Men Like Gods	1	0,47%
Mary Shelley	Frankenstein	1	0,47%
Harriet Beecher Stowe	Uncle Tom's Cabin	1	0,47%
Jonathan Swift	Gulliver's Travels	1	0,47%
		107	100,00%

RQ4 – What is the distribution of themes of the theses written on *Brave New World*?

According to Table 7, literature has been the most studied field with a total of 27 different themes, with transhumanism, satire, totalitarianism and Marxism addressed most frequently. Transhumanism is one of the most widely researched themes because it does not provide a genuinely liberating environment for people and society; rather, it conceals the mechanism of control by providing partial benefits to the inhabitants. On the other hand, 6 theses among 51 theses, focused on philosophy, themes of totalitarianism, religion and morality, ethical comparison, politics and morals relationship, freedom and morality relationship and modern philosophical thought. Totalitarianism as a theme is taken into consideration from different points such as literature, philosophy, sociology and political science.

Table 7. Frequency Distribution of Themes

Codes	Themes	f	%
Literature	Transhumanism	2	3,92%
	Totalitarianism	2	3,92%
	Marxism and the Concept of Hegemony	2	3,92%
	Satire	2	3,92%
	Educational System	2	3,92%
	Postcolonialism	1	1,96%
	Ecocriticism	1	1,96%
	Eugenics	1	1,96%
	Apocalypse	1	1,96%
	Semiotics	1	1,96%
	Alienation	1	1,96%
	Slavery	1	1,96%
	Posthuman Condition	1	1,96%
	Platonic Influence	1	1,96%
	Function of Education	1	1,96%
	Dream v. Reality	1	1,96%
	Anti-Utopian Tradition	1	1,96%
	Cultural Materialism	1	1,96%
	Science Fiction	1	1,96%
	Models of Society	1	1,96%
	Multiple Modernities	1	1,96%
	The 'Other' in the Ideal States	1	1,96%
	Subjected Individual	1	1,96%
	Propaganda and Force	1	1,96%
	Knowledge and Ideology	1	1,96%
	Critique of Society	1	1,96%
	Free Will v. State Will	1	1,96%
Philosophy	Totalitarianism	1	1,96%
	Religion and Morality	1	1,96%
	Ethical Comparison	1	1,96%
	Politics and Morals Relationship	1	1,96%

	Freedom and Morality Relationship	1	1,96%
	Modern Philosophical Thought	1	1,96%
Political science	Totalitarianism	1	1,96%
	State Understanding	1	1,96%
	The Implications of State	1	1,96%
Cultural studies	Hope and Revolution	1	1,96%
	Ideological Apparatuses	1	1,96%
Sociology	Totalitarianism	1	1,96%
Communication	Mass Communication	1	1,96%
Translation	Paratextuality and Intertextuality	1	1,96%
Journalism	Communication	1	1,96%
Architecture	Literary Spaces	1	1,96%
Public relations	Communication	1	1,96%
International relations	Politics	1	1,96%
Education	The Conception of Education in Utopias	1	1,96%
Total		51	100,00%

RQ5 – What is the distribution of years of published articles, numbers of authors and numbers of articles published in different journals?

There are 51 theses written on *Brave New World*, yet there are only 14 articles on *Brave New World* that were accessed from DergiPark database. Table 8 indicates that most of the articles about *Brave New World* were written in 2022 with a percentage of 35,71. According to the table, it can be seen that there has been a decrease in the rate of study of this work in the 2000s. However, the fact that the frequency of studies has increased over the years, and especially today, can be interpreted as an increase in the interest in *Brave New World* and the broadening of researchers' fields of study in the light of different perspectives and theories.

Table 8. Frequency Distribution of Years

Year	<i>f</i>	%
2022	5	35,71%
2021	2	14,29%
2019	2	14,29%
2018	2	14,29%
2023	1	7,14%
2016	1	7,14%
2000	1	7,14%
Total	14	100,00%

Table 9 shows that authors generally gave preference to working by themselves. Only in two articles authors preferred working with a colleague. There is no article written by more than 2 authors.

Table 9. Frequency Distribution of Number of Authors

Number of Authors	<i>f</i>	%
1	12	85,71%
2	2	14,29%
Total	14	100,00%

Table 10 demonstrates the frequency distribution of journals. Among the journals in the table 10, Mavi Atlas has a higher frequency than the others in terms of the number of articles published on *Brave New World*. On the other hand, except Mavi Atlas, each of the journals has only one article. The fact that

13 different journals have articles on *Brave New World* shows how open the subject is to research and interpret. In addition, the fact that this work became the topic of articles in many journals shows how much interest it attracts on the basis of Türkiye, and how it is spread and presented to readers in the country.

Table 10. Frequency Distribution of Journals

Journal	<i>f</i>	%
Mavi Atlas Journal	2	14,29%
Rize Theology Journal	1	7,14%
Turkish Journal of Political Science	1	7,14%
Journal of Individual and Society	1	7,14%
Cyprus International University	1	7,14%
Journal of Karatay Social Research	1	7,14%
International Journal of Filologia	1	7,14%
Journal of Economy, Culture and Society	1	7,14%
RumeliDE Journal of Language and Literature Research	1	7,14%
Journal of Bitlis Eren University Institute of Social Sciences	1	7,14%
Ankara University Journal of the Faculty of Languages and History-Geography	1	7,14%
Ankara Hacı Bayram Veli University Faculty of Fine Arts Journal of Art and Design	1	7,14%
The Journal of Social Sciences of the Faculty of Letters of Sivas Cumhuriyet University	1	7,14%
Total	14	100,00%

RQ6 – What is the distribution of article types and themes of the studies?

As seen in Table 11 which demonstrates the frequency distribution of article types, almost every researcher wrote original research articles. Only one among 14 articles is considered a review article which equals 7,14% of the total. This result shows that the researchers have come up with original and distinctive ideas as a result of their research on *Brave New World*.

Table 11. Frequency Distribution of Article Types

Type	<i>f</i>	%
Original	13	92,86%
Review	1	7,14%
Total	14	100

Table 12 shows the frequency distribution of themes. Articles on *Brave New World* are generally related to literature, themes of apocalypse, primitivist thought, truth engineering and happiness and freedom. Besides, there are articles on *Brave New World* in the field of philosophy, translation, business and architecture. Among these fields, biopolitics is the most distinctive field that stands out with its originality. Through exploring different forms of power, “Foucault’s aim was to demonstrate how power was exercised as an instrument to repress and regulate human subjects and but also reproduce certain forms of subjectivities” (Alım, 2019: 17). From this perspective, biopolitics refers to the transformation of bodies and populations into objects of political goals, which means that life movements are placed at the center of power relations. In this context, a biopolitical analysis of *Brave New World* in terms of the “body” and “the dystopian state” shows how deep the subject of the work and the interpretations that can be made can be deepened.

Table 12. Frequency Distribution of Themes

Codes	Themes	<i>f</i>	%
Literature	Allegory	1	7,14%
	Apocalypse	1	7,14%

	Primitivist Thought	1	7,14%
	Biopolitics of Body	1	7,14%
	Truth Engineering	1	7,14%
	Happiness and Freedom	1	7,14%
Philosophy	Courage and Deterrence	1	7,14%
	Happiness and Freedom	1	7,14%
Translation	Figurative Language	1	7,14%
	Translation Approaches	1	7,14%
Business	Consumption	1	7,14%
History of Religions	Phenomenology of Religion	1	7,14%
Public Administration	Biopolitics of Dystopic State	1	7,14%
Architecture	Art and Architecture Relationship	1	7,14%
Total		14	100,00%

RQ7 – What is the distribution of other works studied with *Brave New World* in the articles?

There are different works studied with *Brave New World* (see Table 13). According to the table, a total of 7 different works were analyzed in terms of having common themes with *Brave New World* and the two most frequently preferred ones are Orwell's *1984* and Zamyatin's *We* with a percentage of 28,57. The reason why *We* has been preferred more than others is because “while the alternative cultural order of *We* is based on the unity of the natural and the cultural, the alternative of *Brave New World* is to reorganize culture with the help of the cultural” (Çörekçiöğlü, 2016: 107). According to Keisman, the frequency with which *1984* is studied together with *Brave New World* can be explained as follows:

Brave New World's World State is governed by ten world controllers and is comprised of stringent class distinctions enforced from the embryonic stage of life... The entire society is built upon maximum happiness ...Contrastingly, the world of *1984* is ruled by a mysterious figure named “big brother,” ... and the proles who remain largely ignored (2016: 19-20).

Table 13. Frequency Distribution of Other Works Studied with *Brave New World*

Authors	Works	f	%
George Orwell	1984	2	28,57%
Yevgeni Zamyatin	We	2	28,57%
Nietzsche	Last Man	1	14,29%
Mary Shelley	Frankenstein	1	14,29%
H. G. Wells	Men Like Gods	1	14,29%
Ray Bradbury	Fahrenheit 451	1	14,29%
Plato	Dialogues (Laches)	1	14,29%
Total		9	100,00%

Conclusion, Discussion, and Implications

Matter states that “As numerous critics have observed, the very idea of creating a better world implies that there is something wrong with the present world” (1975: 148). There is no doubt that Huxley was not happy with the situation of the time he lived. Not only did he want to create a better world, but also, he wanted to demonstrate the future possibilities to warn people. In this case, *Brave New World* is considered as both utopia and dystopia in the world literature. In parallel to this, Reiff asserts that *Brave New World* is “a novel with a vision of the future that brings out the dangers of the present” (2009: 7). Huxley unveiled what will happen in the future from many years ago and wrote a work that would make a distinguished name for itself for years, would be discussed in many types of research, and that have gained worth as time passes. *Brave New World*, which was translated into Turkish towards the end of the 1990s, started to be the subject of researches from those years. There are many reasons why *Brave New World* and so many other utopian and dystopian works are studied and read remarkably. For instance, the industrial

and post-industrial periods shed light on the development of dystopian works. In this sense, the bleak atmosphere of these eras has led authors to create safe zones in order to escape from people's everyday lives. "Dystopian fantasies, as well as apocalyptic projections, often accompany large cultural and technological shifts. They give a fictional voice to that which is too terrifying or disorienting for the collective to express outwardly" (Demerjian, 2016: 6). Although *Brave New World* was written in 1932, people all over the world still draw parallelism between the work and their existence.

Over the years, the researches on this work in terms of their contents and messages have increased and they have begun to be investigated in many fields. The aforementioned researches, totally consisting of 65 articles and theses, are an indication of how much interest in the work has grown and how large a mass *Brave New World* has appealed to in recent years. Thus, this paper aims to gather studies on *Brave New World* completed in many different fields in Türkiye, as well as their frequencies and distributions based on many variables.

When the distribution of *Brave New World* in graduate theses is examined, it is clear that the majority of them were studied at master's degree of public universities. Even though the majority of theses were in the field of literature, their subject distribution is fairly broad, with over 40 different subjects covered. Furthermore, from 1998 to 2021, there was an increase in the study of *Brave New World* in theses and in getting more diverse perspectives on their themes, such as transhumanism, eugenics, semiotics, and ethics. However, the rate of the articles published in Türkiye is quite low compared to the theses. When the total of studied works are taken into consideration, the rate of the theses is 78,46% whereas the rate of the articles is only 24,54%. In 2022, there was an increase in the study of *Brave New World* in the articles in the DergiPark database. In terms of their themes, it is seen that 14 different subjects were discussed in that articles. That is, when the written materials on *Brave New World* are compared, it is observed that the theses published at the graduate level are both more concerned with Huxley's work and have more thorough content than the articles published in the journals.

All in all, this study reveals the existence and recognition of Huxley's *Brave New World* in Türkiye based on quantitative research technique and numerical data. Moreover, it proves that Huxley's popularity has increased over the years and that it is too comprehensive to be limited as utopian or dystopian which is an indication of the fact that researchers did not limit this work to the field of literature but rather utilized it in the fields of architecture, journalism, communication, and public relations. Thus, the meta-analysis method was used to give an idea about the study rates of *Brave New World*, and to guide the researchers who will conduct studies on it in the future.

Conflict of Interest Declaration

The authors have stated that there is no conflict of interest with any institution or person within the scope of the article.

Authors' Declaration of Contribution Rates

The authors contributed NG (30%), ANK (30%), SBK (30%) and YÖ (10%) in the design of the study, data collection, data analysis, writing of the article, submission of the article and revision of the article.

Ethics Statement

It is declared that scientific and ethical principles have been complied with during the preparation of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography. Regarding the Ethics Committee permission, the author(s) and referees of the study that constitutes the subject of this article have declared that there is no need for Ethics Committee Permission.

References

- Alım, E. (2019). Sovereign Power, Disciplinary Power and Biopower: How to Make Sense of Foucault's Conceptualization Of Power Mechanisms? *Artuklu Kaime Uluslararası İktisadi ve İdari Araştırmalar Dergisi*, 2(1), 13-24.
- Balcı, A. (2012). Türkiye'de Çocuk Edebiyatı Üzerine Hazırlanan Lisansüstü Tezler Hakkında Bir Meta-Analiz Çalışması/A Meta-Analysis Study on Post-Graduate Theses Written on Children's Literature In Turkey. *Mustafa Kemal University Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(17), 195-206.
- Basu, B., Broad, K. R., & Hintz, C. (Eds.). (2013). *Contemporary dystopian fiction for young adults: Brave new teenagers* (ss. 1-18), New York, Routledge.
- Borenstein, M., Hedges, L. V., Higgins, J. P. T., & Rothstein, H. R. (2009). *Introduction to Meta-Analysis* (ss. xxi-xxviii), Oxford, John Wiley & Sons Incorporated.
- Çakmak, Z. & Taşkıran, C. (2020). Türkiye'de Sosyal Bilimler Eğitimi Alanındaki Çalışmaların Analizi: Bir Meta Sentez Çalışması. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 9(3), 1243-1261.
- Çelebi, C., Ergül, E., Usta, B., & Mutlu, M. (2019). Türkiye'de Yabancılara Türkçe Öğretimi Alanında Hazırlanmış Lisansüstü Tezler Üzerine Bir Meta-Analiz Çalışması. *Temel Eğitim*, 1(3), 39-52.
- Cesur, K. (2022). Content analysis of research articles on teaching English to young learners in Türkiye. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (29), 889-903.
- Çopur, Y. (2020). Adalet Ağaoğlu Üzerine Hazırlanan Lisansüstü Tezler Hakkında Bir Meta-Analiz Çalışması. *Turkish Studies - Language and Literature*. 15(4), 1747-1759.
- Çörekçioğlu, H. (2016). Biz ve Cesur Yeni Dünya'da İlkcelilik. *Folklor/Edebiyat*, 22(86), 93-108.
- Demerjian, L. M. (2016). Dystopia and the Promethean Nightmare. R. Barton (Ed.), *The age of dystopia: One genre, our fears and our future* (5-18), Newcastle upon Tyne, Cambridge Scholars Publishing.
- Dinçer, S. (2018). Content analysis in scientific research: Meta-analysis, meta-synthesis, and descriptive content analysis. *Bartın University Journal of Faculty of Education*, 7(1), 176-190.
- Göçer, A. & Arslan, S. (2018). Türkiye'de Dil Bilgisi Öğretimi Üzerine Hazırlanan Lisansüstü Tezler Hakkında Bir Meta Analiz Çalışması. *Kırıkkale University Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1), 107-122.
- Haidich A. B. (2010). Meta-analysis in medical research. *Hippokratia*, 14(Suppl 1), 29-37.
- Huxley, A. (1946). *Brave New World*. New York, Harper & Row.
- Keisman, M. (2016). Power and Control in Brave New World and 1984. Prologue: *A First-Year Writing Journal*, 8(1), 4.
- Matter, W. W. (1975). The Utopian Tradition and Aldous Huxley. *Science Fiction Studies*, 146-151.
- Merriam-Webster. *Utopia*. Retrieved November, 27, 2022 from <https://www.merriam-webster.com/dictionary/utopia>
- Morris, J. M., Kross, A. L. (Ed.). (2009). *The A to Z of utopianism*. Maryland, Scarecrow Press.
- Reiff, R. H. (2009). *Aldous Huxley: Brave New World* (ss.7-8), New York, Marshall Cavendish.
- Vieira, F. (2010). The concept of utopia. Gregory Claeys (Ed.), *The Cambridge companion to utopian literature* (ss.3-27), Cambridge, Cambridge University Press.
- Watson, R. (2015). Quantitative research. *Nursing Standard*, 29(31), 44-48.
- Zhang, Y. & Wildemuth, B. M. (2009). Qualitative Analysis of Content. In B. M. Wildemuth (Ed.). *Applications of Social Research Methods to Questions in Information and Library Science*, (pp. 1-12). Libraries Unlimited.



Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi Dergisi
(KMÜ EFAD)

Karamanoğlu Mehmetbey University Journal of Literature Faculty

E-ISSN: 2667 – 4424

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/efad>



Tür: Araştırma Makalesi
Kabul Tarihi: 28 Ekim 2023

Gönderim Tarihi: 5 Eylül 2023
Yayımlanma Tarihi: 29 Ekim 2023

Atıf Künyesi: Özyön, A. & Oral, E. (2023). New Image of the Child in Lord of the Flies and the Adventures of Huckleberry Finn. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 6 (Cumhuriyet'in 100. Yılı Özel Sayısı), 181-188.

DOI: <https://doi.org/10.47948/efad.1355687>

**NEW IMAGE OF THE CHILD IN LORD OF THE FLIES AND
THE ADVENTURES OF HUCKLEBERRY FINN**

Erdi ORAL*
Arzu ÖZYÖN**

Abstract

The characteristics of stereotypical characters in literary works may transform over time as the characteristics of the group they represent in society change. Child image is one of those which experiences this change the most. Child, who initially appeared as a little adult, evil born or wax to be molded, has evolved to include more complex and sophisticated depictions because the child in the real world has begun to be seen differently than before and it has been understood that it has a more complex structure than it appears. This indicates that children are not just a monolithic group who look remarkably alike and have common characteristics and behaviors. Factors such as nature, society, and living conditions play an important role in shaping each child's unique character and actions, and therefore a child cannot be exclusively decent, evil, pure, or tainted. However, in any case, the image of the child is shaped by the wishes and expectations of society. To make a long story short, from the past to the present, children have come to be understood as more than stereotypes and as multidimensional individuals, and as a manifestation of this in literature, they have begun to be represented more complexly in works. This process of change is evident when the older literary periods and more recent novels *The Adventures of Huckleberry Finn* and *Lord of the Flies* are analyzed.

Keywords: Change, Child Image, Stereotype, Literature, Wishes and Expectations of Society.

* MA Student, Kütahya Dumlupınar University, Institute of Social Sciences, Department of English Language and Literature, Kütahya/Republic of Türkiye. E-mail: erdi.oral@ogr.dpu.edu.tr, Orcid: <https://orcid.org/0009-0000-6045-1506>.

** Assoc. Prof. Dr., Kütahya Dumlupınar University, Faculty of Literature, Department of English Language and Literature, Kütahya/Republic of Türkiye. E-mail: arzu.ozyon@dpu.edu.tr, Orcid: <https://orcid.org/0000-0003-2730-9676>.

Sineklerin Tanrısı ve *Huckleberry Finn*'in Maceraları'ndaki Yeni Çocuk İmgesi

Öz

Edebi eserlerdeki stereotipik karakterlerin özellikleri, zamanla toplum içerisinde temsil ettikleri grubun taşıdığı özelliklerin değişmesiyle değişime uğrayabilir. Bu değişimi en çok yaşayanlardan biri çocuk imgesidir. Önceleri küçük bir yetişkin, doğuştan kötü ya da kalıba sokulacak bir balmumu olarak görülen çocuk, zamanla daha karmaşık ve incelikli tasvirler içerecek şekilde değişmiştir çünkü gerçek dünyadaki çocuk eskisinden farklı görülmeye başlanmış ve görüldüğünden daha karmaşık bir yapıya sahip olduğunun farkına varılmıştır. Bu durum, çocukların birbirlerine son derece benzeyen, ortak özelliklere ve davranışlara sahip yekpare bir gruptan ibaret olmadığının göstergesidir. Doğa, toplum ve yaşam koşulları gibi faktörler her çocuğun kendine özgü karakterinin ve eylemlerinin şekillenmesinde önemli rol oynar ve bu nedenle bir çocuk yalnızca iyi, kötü, saf veya kusurlu olamaz. Ancak her durumda çocuk imgesi, toplumun istek ve beklentilerine göre şekillenir. Özetlemek gerekirse, geçmişten günümüze çocuklar stereotiplerden ziyade, çok boyutlu bireyler olarak anlaşılmaya başlanmış ve bunun edebiyattaki tezahürü olarak da eserlerde daha karmaşık şekilde temsil edilmeye başlanmıştır. Bu değişim süreci önceki edebi dönemler ve onlara nazaran daha yeni olan *Huckleberry Finn*'in *Maceraları* ve *Sineklerin Tanrısı* romanları incelendiğinde açıkça görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Değişim, Çocuk İmgesi, Stereotip, Edebiyat, Toplumun İstek ve Beklentileri

Introduction

As it represents societal perceptions and desires of various groups, the term stereotype is one of the most common themes in literary works. Nevertheless, the roles and characteristics associated with these clichéd characters transform as society changes. Children are one of the groups in literature that has experienced significant alteration. This paper will analyze how children have evolved into increasingly complicated and conscious individuals over time, moving from being little adults or inherently evil beings. Literature's evolving portrayal of children indicates that society is starting to acknowledge that every child is different and influenced by a variety of elements, including environment, society, and upbringing. Though societal expectations still influence how children are perceived, children's ambidextrous nature is starting to be highlighted in literature. An analysis of various literary works from different periods, including the Romantic poetry period as well as the novels *The Adventures of Huckleberry Finn* and *Lord of the Flies*, will indicate that child characters transcend mere clichés. It is inevitable that as society progresses, perceptions of children will continue to change.

Child Image in Earlier Time

Change is present in every period and literature, which can be considered a manifestation of life, has also been affected by this change. When works from different literary periods are analyzed, it is observed that a concept can have different meanings in different periods. One of the most dynamic concepts is that of childhood. As Goldstone states "the concept of childhood is dynamic, changing to fit the needs of the community" (Goldstone, 1986: 792). To give an example, "it is now fairly common knowledge that in the Middle Ages and early Renaissance, the notion of childhood was almost nonexistent" (Goldstone, 1986: 792). Children of that period were treated as objects that were expected to reach a certain muscular strength and the way children are approached is often related to the conditions of the time and the level of education of the society, as Rice states, "in primitive or spontaneous forms of human society child is not a special subject of study. Children are naturally and roundly brought up in the large circle of the home, with its traditional wisdom and salutary rough and tumble" (Rice, 1973: 372). By the 16th-17th century, they "were viewed as being born in sin" by Puritans. (Goldstone, 1986: 793) Towards the end of the 17th century, new conceptualizations were born, "Whereas Locke described the child as 'wax, to be molded and fashioned as one pleases' (325), Rousseau regarded it as 'young plant'" (Kümmerling-Meibauer, 2008: 3). Besides, the child's most important quality was innocence for Rousseau. So, as the 18th century approached, the qualities attributed to children continued to transform. In England, Rousseau's image of childhood became influential on Romantic poet William Blake, and Wordsworth agreed with what his predecessors Blake and

Rousseau stated about the nature of the child as instinctively good, joyful, innocent, wise, and divine. The image of the child in this period differs from others in some ways. As Sky states:

Before the Romantics, there was no question of children having an independent imaginative life of any importance, or of their being able to perceive anything invisible to adults. The only necessity was for instruction to be poured into their ears, and the only argument was about what sort of instruction it should be (Sky, J. 2002: 366).

Hence, the child in this period is a child rather than a small adult. However, the characteristics that the romantics attributed to children were not so different from what their predecessors had done, they too confined children to stereotypes.

The perception of the child in the Romantic Period started to be associated with a set of positive meanings and attributes in the middle of the eighteenth century. Many authors made interpretations about the image of the child in the Enlightenment, Pre-Romantic, and Romantic Periods, and also as Kümmerling-Meibauer states “these authors created models of interpretations constitutive for the philosophical, anthropological, aesthetic and educational discourses of childhood since the end of the eighteenth century” (2008: 2). Previously children were seen as sinful born due to the Puritan religious beliefs, yet, this situation started to change in the Pre-Romantic Period. While children had different characteristics in the past and were invisible in the eyes of adults, in the Romantic period they were perceived as “being in a higher spiritual state than adults, because of their nearness to their birth and so to a pre-existence in Heaven” (Sky, J. 2002: 372). Therefore, it is possible to say that divine features are attributed to children in this case as well. On the other hand, they became literary devices in the poetry of the Romantics. The function of “the child in texts about childhood is a memorative device often working in the absence of conscious remembering” (Austin, L. M. 2003: 76). In other words, this time they were seen as a means of remembering the past, not the individual.

After the change that started with Locke and Rousseau, the child that began to be seen as a force for good is clearly visible in William Blake and William Wordsworth’s poetry. Below is a part of one of William Blake’s poems called “The Lamb” as an example:

*For he calls himself a Lamb.
He is meek & he is mild;
He became a little child.
I a child & thou a lamb,
We are called by his name. (Blake, 1798/1988: 9)*

The interaction between the lamb and the child in William Blake’s *The Lamb* is a synthesis of pastoral tradition and Christian script. The child expresses profound gladness to be with the lamb, who is meek and mild, just like him. The poem transmits the soul of childhood, its purity, innocence, and a child’s kindness. Therefore, the child appears as a Christ-like figure in this poem. Moreover, in Blake’s vision:

The child, the lamb, and Christ (the source of imagination and inspiration) become one. It is in the child that innocence and joy take their origin and significance. The child then possesses “holy” attributes; there is Heaven on his face, his smiles are God’s (Gelbert, 1974: 18).

Furthermore, Wordsworth thus following Blake, evidently considers childhood “as a bridge between God and man”. Developing further Blake's image of an innocent, joyful child, Wordsworth gives such a description of the little girl in ‘Characteristics of a Child Three Years Old’ (Gelbert, 1974: 53):

*Loving she is, and tractable, though wild;
And Innocence hath privilege in her
To dignify arch looks and laughing eyes
And feats of cunning* (Wordsworth, 1815/2010: 620).

Based on what has been said so far, it can be stated that while the image of the child in the earlier periods was purified from negative epithets such as born sinful and unworthy and assigned positive meanings and attributions, the image of the child in the Romantic Period was stereotyped as an innocent, decent and celestial child. However, in later literary works, child psychology was presented in more detail and the concept of the child became more complex with the possibility of being moral or immoral, decent or evil. The conceptualization of the child began to diverge from that of the Romantic Period. Children began to be seen as individuals who experience the consequences of their actions, rather than simply as kind little people.

Child Perception in *Lord of the Flies*

In the 20th century, a new image of the child emerged, especially in the second half of that century, “things changed dramatically. The Golden Age of Childhood was lost. Our children are no longer special creatures who gambol in their own world of elves and pixies, carefully protected from the responsibilities, banalities, and brutalities of the adult world” (Goldstone, 1986:796). This new child is no longer the ornament or literary device of literary works, but an individual who is the protagonist of his or her adventures, whose character is shaped by what he or she experiences. Two of the best representations of this are Tom Sawyer and Huck Finn. As for *Lord of the Flies*, the novel is entirely made up of characters who are children, and rather than presenting us with a stereotype of a child, it demonstrates that every child can be unique.

The Lord of the Flies is a work where different types of child characters can be observed and this novel tells the story of children struggling to survive on a deserted island. A conflict begins between the children who were dragged to the island after the plane carrying them was shot down into the ocean. In the event of the disaster they experience, some children are trying to belong to a group, but each one is different from the others, even if they are not completely opposite from each other. While some children express their wildness, others prefer to remain reasonable. Even in this case, their choices of groups show their will. In the beginning, children try to create a society and maintain order among themselves without any adult supervision. However, in the absence of adults and in an atmosphere where they have difficulty meeting their basic needs, their true selves emerge. George states that “Golding principally deals with evil and emerges what is being characterized as the dark optimism. He strongly believes that evil is inherent in man and puts the locus of all evil in the ‘will’ of man” (George, 2008: vii). However, Golding's novel does not only consist of evil-minded characters but also presents a panorama of a variety of characters.

In the novel, Jack is the symbol of the instinct of savagery and violence. In addition, he functions as the antithesis of Ralph, Jack's character in the novel is getting more and more brutal as time passes and his brutality and savagery bring him closer to the power he craves for. Throughout *Lord of the Flies*, Roger, who is initially introduced as a silenced and intense older boy, is seen turning into a ruthless terrorist. However, not all children in the novel represent bad attributes. Just as it is meaningless to state that all children represent innocence, not all children symbolize inherent evil. As for Ralph, he is the main representative of order, civilization, and leadership in the novel, the respect initially shown by children to

him is lost when the savage in many of them awakes. Simon is on an altogether different plane from all the other children, while Ralph and Jack are at the extremes of civilization and savagery. Simon represents a kind of innate, spiritual goodness in humans. As for Piggy, he stands for the scientific and rational side of humankind. Inherent evil which is highlighted in the novel is revealed in the dialogue between Lord of the Flies and Simon:

"Fancy thinking the Beast was something you could hunt and kill!" said the head. For a moment or two the forest and all the other dimly appreciated places echoed with the parody of laughter. "You knew, didn't you? I'm part of you? Close, close, close! I'm the reason why it's no go? Why things are what they are?" (Golding, 1954/2001:128).

As can be understood from the quotation above, the novel deals with the evil in people and conveys it through the child characters. However, it is understood through such characters as Ralph and Simon in the novel that it is possible to resist this evil. Although it is a secret whether humans are born innately good or bad, it is possible to say that children have different characters just like adults, that they reflect their true selves as each individual would do in their life circumstances, briefly, that every child is too different from each other to fit into the mold, and that this complex child image is seen in *Lord of the Flies*.

Structures, rather than having preformed properties, arise in accordance with needs and situations. Development is a function of internal processes-equilibration, accommodation, and assimilation-all of which are dependent upon activity and experience. Piaget characterizes structures as "far from being static and given from the start" (Piaget, 1963: 17 qtd. in Anandalakshmy, Grinder, 1970: 1119). According to them Piaget's "emphasis is on the continued and progressive changes a maturing organism undergoes in response to experiential conditions, which result in a complex network of interactions" (Anandalakshmy, Grinder, 1970: 1119)

In light of this, it can be said that since it is impossible to for more than one person to have the same dna and experience the same phenomenons, it is inevitable that each individual, and especially each child, is unique. This is precisely why all the children in this work have different characteristics.

Child Image in *Adventures of Huckleberry Finn*

Child concept in literature is handled differently in different countries and different genres, for instance, "The child in British poetry is dealt with symbolically, while the child in American novel is treated more realistically" (Altunay, 2005: 18). Besides, the intellectual changes in society cause the concept of the child to be handled differently. Scientists and famous theorists can be cited as the reason for these epistemological changes. In the late 19th century, scientists began to focus on questioning the factors in human development, and this was the birth of Developmental Psychology, "Darwin's theory of evolution gave rise to several speculative assumptions that influenced early developmental psychology" (Anandalakshmy, Grinder, 1970: 1114). In light of this, child development, which is a part of human development, took a step towards becoming an important subject of study, and an image of a child which broke the mold began to emerge. This unusual child image can be observed clearly in *the Adventures of Huckleberry Finn* written by Mark Twain, where the narrator is Huckleberry Finn. As Altunay stated:

Through the use of Huckleberry Finn as protagonist and narrator, Mark Twain can satirize the hypocrisy of a nation that is supposedly based on the rules of freedom and democracy. As a typical child, Huck is outspoken. His difference as a child from an adult is that he is directed by a correct conscience. He knows intuitively what is right and wrong. Adults see nothing wrong in violence and injustice even though they are well-intentioned and bound to social conventions. In this respect,

Huck as a child is considered to be the symbol of freedom in American literature
(2005: 18).

Huck Finn and Tom Sawyer are literary characters that represent the independence and resourcefulness that American literature has always emphasized. They “are the prototypes of the good, strong, self-reliant child who from an early age can sally forth and join his peers. These children go forth with a twinkle in their eye” (Goldstone, 1986: 796). Huck, who can make his own decisions regardless of social ties and traditional thinking, reflects the inner self of a child who has experienced bad situations and is not under parental control. Forced to flee from his abusive, drunken father, Huck crosses paths with the runaway slave Jim. They make a long and frequently interrupted voyage down the Mississippi River on a raft to arrive in states, where slavery is banned. During the journey, Huck experiences a moral development as he clashes with the ideas of the corrupt society in which he was raised. Through his experiences, Huck overcomes conventional ethnic biases and learns to respect and love Jim.

Early in the novel, Huck is seen as an immoral, uncivilized boy, and his actions confirm this. At the beginning of the work, he decides to become a gang member. According to the rules of the gang, he wants to join, the family of those who break the rules are killed, but since Huck doesn't have a real family, it is thought that this would not be fair to the others. He becomes upset but suggests they kill Miss Watson. This part reveals his moral condition. Later, he shows a moral shift after meeting Jim. However, that does not happen all of a sudden, Huck has not always had innocent feelings for Jim, “he is free enough of the dominant culture to respond to Jim as a human being; but he is also prone to sudden reversals of feeling that betray his deep immersion in the mentality of the white majority.” (Robinson, 1988: 369). Hence, on the one hand, he appears to be a free individual, but on the other hand, he bears the traces of his society.

Huck participates in two separate pranks on Jim before his first crisis of ‘conscience.’ In the first one (chapter two), Tom wants “to tie Jim” to a “tree for fun”, but Huck objects, not because he feels anything for Jim, but because Jim “might wake and make a disturbance, and then they'd [Miss Watson and the Widow Douglas] find out I wasn't in” (Lackey, 2002: 496).

In other words, he experiences a dilemma in his attitude towards Jim. In the first place, this dilemma is between the consciousness he has acquired from her society and the possible consequences of his actions. However, Huck faces his first big dilemma when he encounters three criminals. When Jim and Huck take the boat for themselves, leaving the three robbers stranded, Huck realizes that they will die and regrets it. He says “I began to think how dreadful it was, even for murderers, to be in such a fix” (Twain, 1885/1994: 76). This can be considered as a foreshadowing of Huck's moral change.

Huck's moral shift can be seen more clearly through his attitude towards Jim in the later parts of the work. He thinks that he stole the slave of a woman who did not harm him, he concludes that what he did is miserable and he decides to make up for it. After writing the letter in which Huck tells Jim's location to Miss Watson, he expresses his feelings as follows:

But somehow, I couldn't seem to strike no places to harden me against him, but only the other kind. I'd see him standing my watch on top of his'n, 'stead of calling me, so I could go on sleeping; and see him how glad he was when I come back out of the fog; and when I come to him again in the swamp, up there where the feud was; and such-like times; and would always call me honey, and pet me and do everything he could think of for me, and how good he always was; and at last I struck the time I saved him by telling the men we had small-pox aboard, and he was so grateful, and said I was the best friend old Jim ever had in the world, and the only one he's got now; and then I happened to look around and see that paper (Twain, 1885/1994: 208).

Huck, who now has positive feelings towards Jim, gives up the idea of sending the letter to Miss Watson on second thoughts. He says: “All right, then, I'll go to hell” (Twain, 1885/1994: 208). That is to say, it is possible to see a moral development in the novel. Although Huck is a boy who grew up in a racist society, he has a black friend and he is ready to sacrifice himself for Jim. As Crane states:

The pivotal crisis of the realist text often involves a test of the protagonist's moral agency. Unlike the naturalist, the realist presumes that all people, including those in straitened circumstances, are endowed to some extent with moral agency. The realist focuses on the process of deliberation brought on by moments of crisis: Huck Finn's decision to “go to hell” so that Jim can go free (2007: 162).

This section shows that Huck is a conscious individual rather than a stereotypic child character, he manages to escape, though not completely, from submission to social standards. While there are plenty of reasons to be bad, he tries to define his own moral values.

Considering all the literary periods and works mentioned in this paper, it can be concluded that the perception of the child in the eyes of society has changed many times throughout history. However, in the late 19th century, characters such as Huckleberry Finn and Tom Sawyer, who can be seen as the forerunners of the independent and complex child in literature, lit a revolutionary fire to destroy the stereotypical single-featured child perception. On the one hand, “child guarantees our continuation: their production and preservation maintain domestic family units, nation-states, and the human race” (McGuire, 2015: 65). On the other hand, the image of a child has continued to be affected by the wishes and expectations of society. However, despite being affected, it is now possible to see more than one child with different characteristics in a single work, such as in *Lord of the Flies*, as opposed to the monotype child of the past. In earlier periods, while one era saw the child as the future labor force, another era considered him/her as the future philosopher; while one era saw him/her as something close to god, people of another era regarded him/her as a born sinner. However, in today's literature, it is possible to see decent, evil, rational, violent, withdrawn, queer, or robot children. This is because the importance of the child has been recognized and has become a subject of study.

Conclusion

The image of the child has changed many times from past to present, and literature, which is the manifestation of life, has also witnessed these shifts. The child, who was almost non-existent in literary works at first became an existent, the child who was born sinful became a divine figure and possessed a position above the adults while it was ignored in the past. This changing image has developed in line with the wishes and expectations of society. On the other hand, in underdeveloped societies, the child was not even seen as a subject of study. However, the importance of the child as a continuation of society was recognized later. In the late 19th century, as can be seen in the example of Huck, the child became a free individual in pursuit of adventure. Later, in *Lord of the Flies*, the child appears in many different ways. Today, it would not be surprising to witness a queer, Islamist, and robot child in the same literary work. Briefly, the child in literary works will continue to change in parallel with the changes, wishes, or needs of society, but this time children will not be objects.

Conflict of Interest Declaration

The authors have stated that there is no conflict of interest with any institution or person within the scope of the article.

Authors' Declaration of Contribution Rates

The authors contributed to the design of the study, data collection, data analysis, writing the manuscript, submission, and revision of the manuscript at the rate of EO (75%) and AO (25%).

Ethics Statement

It is declared that scientific and ethical principles have been complied with during the preparation of this study and all the studies utilized are indicated in the bibliography. Regarding the Ethics Committee permission, the author(s) and referees of the study that constitutes the subject of this article have declared that there is no need for Ethics Committee Permission.

References

- Altunay, T. A. (2005). The myth of childhood in English Romantic poetry. Unpublished Master's Thesis. Dumlupınar University, Kütahya. <https://tezarsivi.com/the-myth-of-childhood-in-english-romantic-poetry>
- Anandalakshmy, S., & Grinder, R. E. (1970). Conceptual emphasis in the History of Developmental Psychology: Evolutionary Theory, Teleology, and the Nature-Nurture Issue. *Child Development*, 41(4), 1113–1123. DOI: <https://doi.org/10.2307/1127338>
- Austin, L. M. (2003). Children of Childhood: Nostalgia and the Romantic Legacy. *Studies in Romanticism*, 42(1), 75–98. DOI: <https://doi.org/10.2307/25601604>
- Blake, W., Erdman, D., & Bloom, H. (2008). *The Complete Poetry and Prose of William Blake: With a New Foreword and Commentary by Harold Bloom* (First). Oakland, California, University of California Press.
- Crane, G. (2007). *The Cambridge Introduction to The Nineteenth-Century American Novel*. Cambridge, United Kingdom, Cambridge University Press.
- Gelbert, M. M. (1974). The notion of the child in the poetry of Wordsworth: Correspondences in Blake and Rousseau. Unpublished Master's Thesis. University of Ottawa. Canada. DOI: <https://doi.org/10.20381/ruor-17846>
- George, U. (2008). *William Golding: A Critical Study*. New Delhi, India, Atlantic Publishers & Dist.
- Gill, S. (2010). *William Wordsworth: 21st-Century Oxford Authors* (1st ed.). Oxford, United Kingdom, Oxford University Press.
- Golding, W. (1954/2012). *Lord of the Flies*. London, United Kingdom, Faber and Faber.
- Goldstone, B. P. (1986). Views of childhood in children's literature over time. *Language Arts*, 63(8), 791–798. DOI: <http://www.jstor.org/stable/41405515>
- Lackey, M. (2002). Beyond good and evil: Huckleberry Finn on human intimacy. *Amerikastudien/ American Studies*, 47(4), 491–501.
- Meibauer, B., Gillespie, G., Engel, M. & Dieterle, B. (2008). *Romantic prose fiction*. Amsterdam, Netherland, John Benjamins Publishing.
- Rice, C. (1937). The soul of a child. *Blackfriars*, 18(206), 372–375. <http://www.jstor.org/stable/43810857>
- Robinson, F.G. (1988). The characterization of Jim in Huckleberry Finn. *Nineteenth-Century Literature*, 43(3), 361-391). <http://www.jstor.org/stable/3044898>
- Sky, J. (2002). Myths of innocence and imagination: The case of the fairy tale. *Literature and Theology*, 16(4), 363–376. <http://www.jstor.org/stable/23926824>
- Twain, M. (1885/1994). *The Adventures of Huckleberry Finn*. London, United Kingdom, Penguin.



KİTAP İNCELEMELERİ

BOOK REWIEVS



Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (KMÜ EFAD)

Karamanoğlu Mehmetbey University Journal of Literature Faculty

E-ISSN: 2667 – 4424

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/efad>



Tür: Kitap İncelemesi
Kabul Tarihi: 20 Ekim 2023

Gönderim Tarihi: 14 Ağustos 2023
Yayımlanma Tarihi: 29 Ekim 2023

Atf Künyesi: İnal, E. & Yıldız Erol, A. (2023). Halime Yücel, (2021) İmgeden Yoruma. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 6 (Cumhuriyet'in 100. Yılı Özel Sayısı), 189-192.

DOI: <https://doi.org/10.47948/efad.1342817>

HALİME YÜCEL, (2021) İMGEDEN YORUMA

(Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2021, 265 s., ISBN: 978-625-406-984-0)

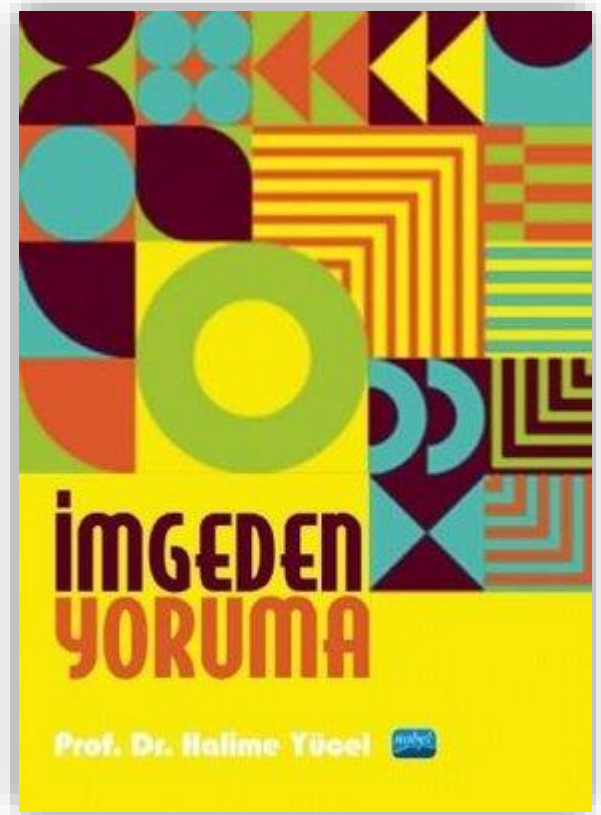
Ezgi İNAL*

Aysel YILDIZ EROL**

İmgeden Yoruma isimli kitap, Prof. Dr. Halime Yücel tarafından kaleme alınmıştır.

Yücel, Galatasaray Üniversitesi İletişim Fakültesi Reklamcılık ve Tanıtım Anabilim Dalında Profesör olarak görev yapmakta ve reklam, göstergebilim, görsel kültür üzerine dersler vermektedir. İletişim kuramları, kültürel çalışmalar, reklam, göstergebilim, imge ve söylem çözümlemesi alanlarında ulusal ve uluslararası kitapları ve bilimsel makaleleri, iletişim bilimleri alanında çevirileri vardır.

İmgeden Yoruma kitabında, “İmge Kavramı” bölümünde özellikle imge gibi tanımı zor olan bir kavram yeri geldikçe verilen örneklerle anlaşılır kılınmıştır. Bu kitapta insanlar tarafından tüketilen imgeleri daha iyi anlayarak yönetsel bir biçimde yorumlamanın, ona edilgen olarak maruz kalmamak için gerekliliğini savunarak (Yücel, 2021) imgeleri olası olumsuz etkilerden korumanın önemi vurgulanmıştır. Bu bağlamda seçilen örnekler de imgenin yorumlanması için önemli örneklerdir. Ayrıca bu çalışma ile imgelerin



* Öğr. Gör., İstanbul Aydın Üniversitesi, İstanbul/Türkiye. E-posta: ezgiinal1@aydin.edu.tr, Orcid: <https://orcid.org/0000-0002-1573-9401>.

** Dr. Öğr. Üyesi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, Mütercim ve Tercümanlık Bölümü, Farsça Mütercim ve Tercümanlık Anabilim Dalı, Karaman/Türkiye. E-Posta: aysel_yildiz888@hotmail.com, Orcid: <https://orcid.org/0000-0002-5043-5753>.

sembolik dilini anlamak ve yorumlamak isteyen araştırmacılar için önemli bir kaynak oluşturmuştur.

“İmgeden Yoruma” kitabı giriş ve sonuç bölümü dışında üç ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm “İmge Kavramı” başlığında imgeyi açıklamaktadır. Bu ilk bölümde imge türleri sınıflandırılmış, imge ve algılama ilişkisine değinilmiştir. İkinci bölüm, “İmgenin Yorumu” başlığını taşımaktadır, bu bölümde ise “İmge nasıl okunur?” sorusuna cevap aranmış ve imgenin yorumuna değinilmiştir. Bu bölümde göstergebilimsel yöntem ele alınarak imgenin bir söylem gibi okunmasının anahtarı sunulmuştur. Son bölümde de bu anahtarın kullanımına yönelik iki örneğe yer verilmiştir. Bunlardan birincisi kadına yönelik şiddete karşı hazırlanmış bir afiş; ikincisi de çok tartışılan bir Fransız reklamıdır. Örnek çözümlerden sonra, sonuç ve kaynakça bölümü ile kitap sona ermektedir.

Halime Yücel’in ‘İmgeden Yoruma’ eseri giriş bölümünde “Günümüzde hepimiz birer imge tüketicisiyiz” cümlesiyle başlamaktadır. İmgebilimin çıkış noktasını araştıran ve çeşitli sanat dalları ışığında inceleyen farklı eserlerin ilk cümleleri, imgebilim konusunu daha en başından, görme, algılama, ifade etme, tüketme eylemleriyle ilişkilendirmektedir. Yazar, anlatıların yorumlanmasında ilgili eserlerin yazarlarının yolundan, imgelerin yorumlanmasında ise öznenin kendisinin varlığından söz etmektedir. Bu anlamda bir başka ifade ile okur, yazarın entelektüel birikiminin karşıtı olarak, imgenin yorumlanmasında öznenin entelektüel birikimine şahit olmaktadır.

İlk bölümde detaylı olarak imge kavramından söz edilmektedir. İmge kavramı o kadar sık kullanılmaktadır ki tüm bu kullanımlarını karşılayan tek bir tanım yapılması zordur. Bu bölümde Yücel, imgenin çok yönlülüğünü açıklayarak konuya giriş yapmaktadır. İmgenin benzeşimle yakın ilişkisini ve temsil özelliklerini belirtmekte ve ayrıca bu bölümde piktogramlar aracılığıyla imge kavramını açıklamaktadır. Ardından yine bu bölümde imgenin işlevleri:

- Bilgilendirmek,
- Eğlendirmek,
- Oyunsal ya da estetik haz vermek olarak sıralanmaktadır.

İmge kavramına değinildikten sonra bu kavramın ikon, beti, biçim kavramlarından özerk ölçütleri, bağlamdaki anlamlılık ve imgenin mantığı ile ayrıldığı altı çizilmektedir. Bu aşamadan itibaren çalışmanın odaklandığı imgenin çeşitliliği ve çok yönlülüğü, günlük yaşam imgeleri, evrenimizin zihinsel ve algısal imgelerle sarılı olması meselesi, bu anlamda imgeleri çözümlemenin bir yönüyle politik ve toplumsal olguları ele almak anlamına geldiği konusuna geçiş yapılmaktadır.

Eserde imge türleri ikiye ayrılmıştır: Zihinsel imgeler ve algısal imgeler. Zihinsel imgeler, bellek ya da düş yoluyla geçmiş görsel etkinliklerden gelen imgeler üzerine kuruludur. Algısal imgeler ise, görsel etki altında üretilir. Mağara duvarlarına çizilen resimlerden günümüze kadar gelen imgeler algısal imge olarak nitelendirilir. Algısal imgelere resim, fotoğraf, sinema, televizyon imgeleri, dijital imgeler ve internet örnek verilebilir. İmge denince akla ilk gelen imge, algısal imge sınıfından özdeksel imgedir. Özdeksel imgeler genellikle temsillerdir. Mağara duvarına çizilen resimlerden günümüzün dijital imgelerine kadar, resim, fotoğraf, sinema, televizyon imgeleri özdeksel imge sınıfına girmektedir. Yazar, iki büyük imge ailesi bulunduğunu açıklarken şu örüntüyü kullanmaktadır:

- a. Zihinsel İmgeler (Nesneden bağımsız - Düşlerle ilişkili)
 - Bilinçli: İhtiyaca göre
 - Bilinç dışı: Kontrol dışı
- b. Algısal İmgeler (Zihinsel imgelerin tersine görsel ilgi alanında üretilen)
 - Doğal
 - Temsiller (özdeksel imge)

İmgeler bu kapsamda sınıflandırıldıktan sonra imgenin tarihsel süreçlerde daima var olduğu vurgulanmıştır. İmgenin toplumsallıktan bireysel bir olguya dönüşmesi ilk olarak Orta Çağ'da başlar. Bu bireyselleşen imge aynı zamanda insan varlığını yücelten bir unsur olarak da önem arz etmektedir. Bugün geldiği noktada imge hem toplumsal olanı hem de bireysel olanı kapsayan geniş bir kavram alanını işaret etmektedir. İmgenin tarihçesine bakıldığında, tarihte öncelikle simge işlevi daha çok dinsel simge işlevi görmüştür. 19. Yüzyılın sonuna doğru gelindiğinde ilan, afiş ve reklam imgeleriyle, kitle imgeleri ortaya çıkmıştır. Günümüzde ise herkesin erişebileceği bir mal olmuştur. İster reklam imgesi, ister eğitsel imge isterse eğlendirici imge olsun kâğıt üzerinde çoğalması, televizyon, bilgisayar ekranlarında sürekli akışı, çağdaş iletişimin önemli konularından biri olmuştur. Bu bağlamda imgenin yolculuğuna kitapta şöyle yer verilmektedir:

İdol olarak imge → Resim, Heykel → Fotoğraf → Sinema → Medya araçları/dijital medya.

Yazara göre imgeler bize gerçek dünyayı değil, evrenlerden bir evren gösterir. Bu nedenle imgeler yeniden sunumu ifade eder. Ayrıca imge bilgi nesnesinden çok bir istek nesnesi olduğundan hemen her alanda yer almaktadır. Bu bağlamda yazar kitabının birinci bölümünde imge kavramını açıklarken dinde, felsefede, toplum bilimlerinde imge ve gerçeklik arasındaki ilişkiyi/karşıtlığı ortaya koymaya çalışmaktadır.

Yazara göre imgeyi çözümlenmek görsel metnin açıklanması demektir. Ancak bunun sonrasında yorum gerçekleştirilir. Bu bağlamda yazar kitabının ikinci bölümünde çeşitli çözümleme yaklaşımlarına yer vermektedir. Sonuçta da imge ister durağan ister devingen olsun bir söylem gibi görülebileceğini, dolayısıyla bir imge çözümlenmesinin söylem çözümlenmesi gerektirdiğini vurgulamaktadır. Böylece bir çözümleme ile imgeden alınan hazzı çoğaltılmakta, imge ile ilgili bilgi artırılmakta ve görsel iletinin daha çabuk ve kolay okunması sağlanmaktadır. Ancak bu noktada imge çözümlenmesinde evrensel bir yöntem olmadığı da vurgulanmıştır.

Yazar çalışmasının ikinci bölümünde imge kavram çerçevesinin dışında gösterge ve göstergebilim kavramlarına da yer verir. Göstergelerin türleri, göstergebilim okulları ve bu okulların temsilcileri ile ilgili genel bir çerçeveden bahseder; söz konusu tarihsel çerçeveyi günümüze kadar taşır ve göstergebilimin imge ve iletişim ile bugünün dijital dünyasında ne derecede yer aldığına dair bazı unsurları örnekler ile açıklar. Özellikle belirleyici olanın sözel dil olduğunu ve onda tüm görselleri yorumlama gücünün bulunduğunu savunan Barthes'ın görsel göstergebilimin kurucu metinlerinden biri olarak belirttiği "Panzani" reklam afişinin çözümlenmesine geniş yer verir. Barthes "Panzani" çözümlenmesinde anlam, renkler, nesnelere, farklı nesnelere birlikteliği, çağrışımlar, çelişkiler, örtük iletler, yan anlamlar, çözümleme basamaklarına yer vermiştir.

Yazar bu basamaklardan sonra aynı bölümde imge ve yorumundan hareketle plastik göstergeler ve ikonik göstergeleri bazı örneklerle okuyucuyla buluşturmaktadır. Son olarak da metnin imgeye bakışı etkilediğini ünlü ressam Rene Magritte'nin eserleri aracılığıyla açıklamaktadır. Ressam, metnin imgeyi yönlendirme gücüyle oynayarak tablolarına şaşırtıcı, tabloyla ilgisi olmayacak isimler vermektedir. Burada amaç tablonun şiirselliğinin önündeki tüm anlam engelleri kaldırmaktır. Eserin sonunda imge kavram çerçevesinin tanımı ve yorumundan hareketle okuyucu beş temel anlam ile buluşmaktadır:

- İmgeler yaşamın her yerindedir ve anlam evrenimiz zihinsel ve algısal imgelerle sarılıdır.
- İmge anlatım ve iletişim biçimidir.
- İmgeyi yorumlayıp çözümleme çabası, bireyi edilgenlikten kurtararak görsel özerklik veren bir yaklaşımdır.
- İmgeleri çözümlenmek politik ve toplumsal konularla ilgilenmektir.
- İmge bilinçli olarak gerçeğe yakındır.

İmgeden yoruma adlı çalışma, alan araştırmacıları için temel bir araştırma çerçevesini ifade etmektedir. Aynı zamanda imge çözümlenmesine dair literatürde yapılan çalışmalar çerçevesinde teorik tarafı güçlü ve özgün bir çalışmadır. Yazarın eseri ele alış biçimindeki özgünlük aynı zamanda örnek

tercihlerine ve bunların çözümlemelerine de yansımıştır. Bu bakımdan eserin yalın ve anlaşılır dili ile içerisinde yer alan açıklamalarla her alandaki imge ve imge yorumuna yönelik çalışmalar için önemli bir kaynak oluşturacağı; yazar tarafından bu eserin devamı niteliğindeki başka çalışmalarda yer verilecek yeni imge çözümlemelerinin araştırmacılara çok yönlü perspektifler ve yöntem zenginliği sunacağı düşünülmektedir.

Çıkar Çatışması Beyanı

Yazar, makale kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmadığını ifade etmiştir.

Etik Beyanı

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. Etik Kurul izni ile ilgili; bu makalenin konusunu oluşturan çalışmanın yazar/yazarları ve hakemleri, Etik Kurul İznine gerek olmadığını beyan etmişlerdir.

Yazarların Katkı Oranları Beyanı

Yazarlar, çalışmanın tasarlanması; veri toplanması; veri analizi; makalenin yazımı; makalenin gönderimi ve revizyonu aşmalarında Eİ (%50 ve AYE (%50) oranında katkı sunmuşlardır.

KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ (KMÜ EFAD)

YAYIN VE YAZIM KURALLARI

1. KMÜ EFAD YAYIN KURALLARI

- KMÜ EFAD Dergisi'ne gönderilmesi planlanan yazı ve çalışmalar daha önce hiçbir yerde yayınlanmamış ya da yayınlanmak üzere gönderilmemiş olmalıdır.
- KMÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi'nde (KMÜ EFAD), sosyal ve beşeri bilimler alanında öncelikli olarak orijinal araştırmalar, özgün derlemeler/incelemler, genişletilmiş bildiri, orijinal çeviri, kitap kritiği/inceleme, değerlendirme yazısı, görüş yazısı ve editöre mektup türünde Türkçe ve İngilizce yazılar yayınlanır.
- KMÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi'ne (KMÜ EFAD) gönderilen çalışmalar, ilk aşamada editör grubu tarafından dikkatli bir şekilde ve nesnel bir bakış ile incelenmektedir. KMÜ EFAD'a gönderilen makalelerin yazım kurallarına uygun olmaması halinde editör grubu, gönderilen makaleleri doğrudan reddedebilmektedir. Makaleler, eğer KMÜ EFAD'ın yayın ve yazım kurallarına uygun bir şekilde hazırlanmış ise "çift körlleme" tekniği ile üç hakeme gönderilmektedir. Üç hakemden en az iki hakemin olumlu rapor vermesi üzerine de gerekli düzenlemeler yapıldıktan sonra çalışmalar ilgili sayılarda yayınlanmaktadır.
- "Çift körlleme" tekniği uyarınca yazarların isim ve kurum bilgileri orijinal metinden çıkartılarak alanında uzman hakemlere gönderilir. Hakem bilgileri yazarlarla, yazar bilgileri hakemler ile hiçbir koşulda paylaşılmaz.
- Hakem değerlendirme süreci maksimum 30 gün olarak belirlenmiştir. Değerlendirilmek üzere hakeme gönderilen; ancak herhangi bir geri dönüş sağlanmayan makaleler için yeniden bir hakem belirlenir ve çalışma için hakem süreci tekrar başlatılmış olur. Verilen süre içerisinde kendisine gönderilen çalışmayı değerlendirmeyen hakemin "Hakem Kurulu" üyeliği, dergi yönetimince değerlendirmeye alınır.
- KMÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi'ne (KMÜ EFAD) gönderilen bir kurum ya da kuruluş tarafından desteklenmiş ya da Yüksek Lisans veya Doktora tezlerinden hazırlanmış çalışmaların ilk sayfasının altında dipnot olarak mevcut durum belirtilmelidir.
- KMÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi'ne (KMÜ EFAD) gelen makaleler hakem süreci sonrasında gerekli düzeltmelerin yapılması gayesiyle yazarlara gönderildiğinde yazar, hakem önerileri dışında kalacak ve orijinal metni değiştirecek boyutta ekleme veya çıkartma yapamaz.
- KMÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi'ne (KMÜ EFAD) gönderilen ve hakem önerileri doğrultusunda yayınlanması uygun görülen makalelerin son hali gözden geçirilmek üzere yazara tekrar gönderilir. Yazarın kontrolü sonrası, hakem süreci tamamlanan eserler kabul tarihi esas alınarak yayınlanır.
- KMÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi'ne (KMÜ EFAD) gönderilen makalelerin her türlü hakkı yazar tarafından dergiye devredilmiş sayılır. Bu işlem için yazardan bir "Telif Hakkı Devir Formu" istenir. Bu form makale ile DergiPark Makale Başvuru Sistemine yüklenmelidir.
- KMÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi'ne (KMÜ EFAD) gönderilen makalelerin sorumluluğu (bilimsel etik kuralları, intihal vb.) tek taraflı olarak yazar ya da yazarlara aittir. KMÜ EFAD bu konuda bir yükümlülük altına sokulamaz.
- KMÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi'ne (KMÜ EFAD) gönderilen makaleler "iThenticate" ya da "Turnitin" isimli intihal tespit programları ile taranmaktadır. İntihal oranının aşıldığı durumlar için Editör grubu gerekli yaptırımlarda bulunma yetkisini elinde bulundurur. Bu gerekçe ile çalışmalar reddedilebilir.
- Yukarıda zikredilen kurallara uymayan eserlerin, hiçbir koşulda değerlendirmeye alınmayacağını unutmayınız.

- KMÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi’nde (KMÜ EFAD) yayınlamak istediğiniz makalelerinizi <https://dergipark.org.tr/tr/pub/efad> adresinden tarafımıza gönderebilirsiniz.

2. KMÜ EFAD YAZIM VE KAYNAKÇA KURALLARI

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi’nde (KMÜ EFAD) kullanılan, kullanılacak olan kaynakça, künye, metin içi gönderme ve alıntı ile ilgili uyulması gereken kurallar Sosyal ve Beşeri Bilimler alanlarında yaygın olarak kullanılan kaynak gösterimleri esas alınarak hazırlanmıştır.

- Dergiye gönderilecek makaleler **Word** dosyası içerisinde **A4 boyutunda**; üstten 2 cm. ve alttan 1.5 cm. soldan ve sağdan 1.5 cm. şekilde hazırlanmalıdır.
- Makaleler Times New Roman yazı tipinde ve tek satır aralığı ile yazılmalıdır. **Asıl makale başlığı** 15 kelimeyi geçmeyecek düzeyde kısa ve konuyu kapsayacak şekilde olmalı, kelimeler büyük harflerle, 12 punto ve bold olarak yazılmalıdır. **İkinci makale başlığı (Türkçe/İngilizce)** asıl başlıkla aynı anlam içerir şekilde olmalı, kelimeler Küçük harflerle, 12 punto ve bold olarak yazılmalıdır.
- Makalenin “özet” bölümü araştırmanın amacını, yöntemini ve elde edilen bulguları yansıtabilecek şekilde, **en az 150 ve en fazla 350** kelime olarak, Türkçe ve İngilizce hazırlanmalıdır. Makalenin dili Türkçe ise “Öz”, İngilizce ise “Abstract” başa gelmelidir. Anahtar kelimeler ise **en az 3 en çok 5** kelimedenden ibaret olmalıdır.
- Yazar adları makale başlığından sonra iki satır boş bırakılarak 12 punto ve bold olarak ismin/isimlerin baş harfi büyük; soy isminin ise tamamı büyük olacak şekilde yazılmalıdır. Yazar adları sayfanın sağ tarafına hizalanmış bir şekilde yerleştirilmelidir. Akademik unvanlar ve diğer hususlar dipnotta 10 punto büyüklüğünde belirtilmelidir (*Örn: Unvan, Kurum adı ve Bilgisi, Şehir/Ülke. E-posta:, Orcid: ..*).
- Birinci düzey ana başlıklar sola dayalı, 12 punto, kalın ve düz olmalı, her kelimenin ilk harfi büyük harfle yazılmalıdır. Makalelerde problem/çalışmanın konusu, giriş bölümü içinde açıkça belirtilmelidir. Giriş başlığına numara verilmemelidir. Giriş bölümünü sırasıyla yöntem, varsa bulgular, yorum/tartışma ve sonuç bölümleri izlemelidir. Alanlara göre farklı bölümler yer alabilir. Metin içindeki diğer bütün bölümler de 12 punto ve tek satır aralıklı olarak, biçimlendirme bozulmadan yazılmalıdır.
- İkinci, üçüncü ve dördüncü düzey alt başlıklar sola dayalı, 12 punto ve sözcüklerin ilk harfleri büyük olmak üzere küçük harfle, kalın olarak yazılmalıdır.
- Makale içindeki tablolar, biçimsel olarak kendi içeriğinin gerektirdiği biçimde oluşturulmalı, tablo başlığı numaralandırılmış, tablonun üstünde ve ortalanmış olarak yazılmalıdır.
- Sonuç kısmında alt başlık ve numaralandırma kullanılmamalı; dilendiği takdirde maddeler halinde sıralama yapılabilir.
- Yazar sayısı eğer beşten fazlaysa, ilk beş yazarın adları künyede verilmeli, beşinci yazardan sonra “ve diğerleri” ifadesi kullanılmalıdır.
- Metin içinde ve başlıklarda, “Milattan Önce” kısaltması MÖ, “Milattan Sonra” kısaltması MS şeklinde verilmelidir.
- Makale sonunda; Araştırmacıların Katkı Oranı beyanı, varsa Destek ve Teşekkür Beyanı, Çatışma Beyanına yer verilmelidir.
- Bir çalışmanın yayın tarihi bulunamazsa en son telif hakkı verildiği tarihi verilmeli; tarih bilgisi hiç bir şekilde bulunamıyorsa “tarih yok” anlamına gelen “t.y.” kısaltması kullanılmalıdır.
- Kaynakça bölümünde yayına hazırlayan kişinin adından sonra hazırlayan(lar) yerine (Haz.), editör(ler) yerine ise (Ed.) kısaltması kullanılmalıdır.
- Kaynakça bölümünde dergi ve kitap adları tam ismi ile kısaltılmadan eğik (italik) olarak yazılmalıdır.
- Kaynakça bölümünde bildiri kitapları aynen “kitap” gibi, bildiri kitabından alınan bir bildiri de “kitap bölümü” gibi belirtilmelidir.

- Kaynakça bölümünde ansiklopedi, sözlük, biyografi vb. gibi kaynakların belli bir bölümünden yararlanılan bilgi için “kitap içinde bir bölüm” gibi yazılmalıdır.
- Kaynakça bölümünde ansiklopedi, sözlük, biyografi vb. kaynaklarda maddelerin yazarı belli değilse, madde adı kullanılarak giriş yapılmalıdır.
- Kaynakça bölümünde kullanılacak tezlerde, tezin adından sonra “Yayımlanmamış yüksek lisans tezi”, “Yayımlanmamış doktora tezi” ya da “Yayımlanmamış sanatta yeterlik tezi” ifadeleri mutlaka kullanılmalıdır. Alınan derecenin alındığı üniversite ya da kurumun adı mutlaka belirtilmelidir.
- Kaynakça bölümünde yasa ve yönetmeliklerde künye girişi yasanın adı ile yapılmalıdır. Yasanın adından sonra ayrıç içinde yasanın kabul tarihi (sadece yıl olarak), künye sonunda ise yasanın yayınlandığı derginin tarihi (gün, ay, yıl olarak) belirtilmelidir.
- Kaynakça bölümünde elektronik kaynaklarda temel bilgilerin yanı sıra erişim tarihi ve erişim adresi bilgileri de verilmeli; e-kaynaklarda son güncelleme tarihi yayın tarihi olarak belirlenmelidir.
- Kaynakça bölümünde mektup, e-posta, telefon görüşmesi gibi kişisel görüşmelerin kaynakçaya eklenmesi gerekmez, görüşmelere metin içinde gönderme yapılmalıdır.

2.1. Kaynakça Örnekleri

Tek Yazarlı Dergi Makalesi

Soyadı, A. (Yayın Yılı). Makale adı. *Dergi Adı*, cilt (sayı), sayfa numaraları.

İrzık, G. (1990). Karl Popper’ın üç dünya kuramı ve bilimsel bilginin nesneliliği. *Felsefe Tartışmaları*, 7, 45-57.

Metin içi: (İrzık, 1990: 55)

Dipnot: Irzık, 1990: 55

İki Yazarlı Dergi Makalesi

Soyadı, A. & Soyadı, A. (Yayın Yılı). Makale adı. *Dergi Adı*, cilt (sayı), sayfa numaraları.

Wegener, D.T. & Petty, R.E. (1994). Mood management across affective states: The hedonic contingency hypothesis. *Journal of Personality & Social Psychology*, 66, 1034–1048.

Metin içi: (Wegener ve Petty, 1994: 1042) **Dipnot:** Wegener ve Petty, 1994: 1042

Üç ve üzeri Yazarlı Dergi Makaleleri

Soyadı, A., Soyadı, A., Soyadı, A., Soyadı, A. & Soyadı, A. (Yayın Yılı). Makale adı. *Dergi Adı*, cilt (sayı), sayfa numaraları.

Kandır, Y.S., Karadeniz, E., Özmen, M. ve Önal, B.Ö. (2008). Türk turizm sektöründe büyüme göstergelerinin turizm işletmelerinin finansal performansına etkisinin incelenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (10), 211-237.

Metin içi: (Kandır ve diğ., 2008: 220)

Dipnot: Kandır ve diğ., 2008: 220

Basımda Olan Dergi Makaleleri

Soyadı, A. & Soyadı, A. (yayın aşamasında). Makale adı. *Dergi Adı*.

Zuckermctn, M. & Kieffer, S.C. (yayın aşamasında). Yüz ifadesinde ırk farklılıkları: Yüzdeki belirginlik üstünlüğe mi işaret eder? *Kişilik ve Sosyal Psikoloji Dergisi*.

Metin içi: (Zuckermctn ve Kieffer, y.a.)

Dipnot: Zuckermctn ve Kieffer, y.a.

Tek Yazarlı Kitaplar

Yazar, A. (Yayın Yılı). *Kitap adı*. Yayın yeri, Yayınevi.

Muşmal, H. (2009). *Osmanlı Devleti'nin Eski Eser Politikası Konya Vilayeti Örneği* (1876-1914). Konya, Kömen Yayınları.

Metin içi: (Muşmal, 2009: 45)

Dipnot: Muşmal, 2009: 45

Üç ve üzeri Yazarlı Kitaplar

Yazar, A., Yazar, B., Yazar, C., Yazar, D., Yazar, E. & Yazar, E. (Yayın Yılı). *Kitap adı*. Yayın yeri, Yayınevi.

Çevik, O., Doğanay, T. & Karaçayır, E. (2017). *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Öğrencilerinin Sosyal ve Ekonomik Profili*. Ankara, Murat Kitabevi.

Metin içi: (Çevik ve dig., 2017: 45)

Dipnot: Çevik ve dig., 2017: 45

Editörlü Kitaplar

Yazar, A. & Yazar, B. (Ed.). (Yayın Yılı). *Kitap adı*. Yayın yeri, Yayınevi.

Gibbs, I.T. & Huang, L.N. (Ed.). (1991). *Children of color: Psychological interventions with minority youth*. San Francisco, Jossey-Bass.

Metin içi: (Gibbs & Huang, 1991)

Dipnot: Gibbs & Huang, 1991

Tüzelkişi (Kurum) Yazarlığı olan Kitaplar

Tüzelkişi, (Yayın Yılı). *Kitap adı*. Yayın yeri, Yayınevi.

Türk Dil Kurumu, (2017). *Türkçe Sözlük*. Ankara, Türk Dil Kurumu.

Metin içi: (Türk Dil Kurumu, 2017: 15-18) **Dipnot:** Türk Dil Kurumu, 2017: 15-18

Yazarı Olmayan Kitaplar

Kitap adı (Baskı sayısı) (Yayın Yılı). Yayın yeri, Yayınevi.

Cambridge Türkçe-İngilizce Sözlüğü (1. Bs.) (1985), İstanbul, Cambridge.

Metin içi: (Cambridge, 2000: 45)

Dipnot: Cambridge, 2000: 45

Ceviri Kitaplar

Yazar, A. (Yayın Yılı). *Kitap adı*, (A. Soyadı, Çev.). Yayın yeri, Yayınevi, (Kaynak yapının yayın yılı).

Danermark, B., Karlosson, J.C., Jakobsen, L. & Ekstrom, M. (2018). *Toplumu Açıklamak: Sosyal Bilimlerde Eleştirel Realizm*, (Ü. Tatlıcan, Çev.). İstanbul, Phoenix, (2001).

Metin içi: (Danermark ve diğ., 2018: 65) **Dipnot:** Danermark ve diğ., 2018: 65

Editörlü Kitap İçinde Bölüm ya da Makale

Soyadı, A. (Yayın Yılı). Yayın adı. A. Editör (Haz./Ed.), *Kitap adı* İçinde (ss. Yayının sayfa numaraları), Yayın yeri, Yayınevi.

Çakır, M. (2016). Seçim Beyannamelerinde Genç Bireylere Yönelik Politika Vaatlerinin Analizi. A.G. Baran & M. Çakır (Ed.), *İnter-Disipliner Yaklaşımla Gençliğin Umudu Toplumun Beklentileri* İçinde (ss. 107-125), Ankara, Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

Metin içi: (Çakır, 2016: 108-109)

Dipnot: Çakır, 2016: 108-109

Sözlük veya Ansiklopedi

Soyadı, A. (Yayın Yılı). *Sözlük veya Ansiklopedi Adı* (Baskı sayısı, Cilt sayısı). Yayın yeri, Yayınevi.

Sadie, S. (Ed.). (1980). *The new Grove dictionary of music and musicians* (6. Bs., C. 1-20). London, Macmillan.

Gürün, O.A. (2001). *Psikoloji sözlüğü* (2. bs., C. 1-3). İstanbul, İnkılâp.

Ansiklopedide Madde

Soyadı, A. (Yayın Yılı). Madde adı. *Ansiklopedi Adı* (Baskı sayısı, Cilt sayısı, Sayfa sayısı). Yayın yeri, Yayınevi.

Bergmann, P.G. (1993). Relativity. *The new encyclopaedia Britannica* (Vol. 26, pp. 501-508). Chicago, Encyclopaedia Britannica.

Öncül, R. (2000). Psikoloji. *Eğitim ve eğitim bilimleri sözlüğü* (C. 1, ss. 501-503). İstanbul, Milli Eğitim.

Not: Eğer yazar yoksa maddeyi başa getiriniz

Yayımlanmış - Bildiri

Soyadı, A. (Yayın Yılı). Bildiri Adı. A. Editör (Haz./Ed.), *Kitap adı* içinde (sayfa numaraları), Yayın Yeri, Yayınevi.

Uçak, N. (2005). Sosyal Bilimlerde Bilginin Üretimi, Erişimi ve Kullanımı. O. Horata (Haz.), *Sosyal Bilimlerde Süreli Yayınlar ve Bilgi Teknolojileri Sempozyumu: 2 Nisan 2005 – Ankara: Bildiriler* içinde (ss. 92-103), Ankara, Yeni Avrasya.

Metin içi: (Uçak, 2005: 96)

Dipnot: Uçak, 2005: 96

Yayımlanmamış - Bildiri

Konuşmacı, A. (Ay Yılı). Bildiri adı. *Toplantı Adı*, Toplantı Yeri' de sunulan bildiri.

Çepni, S. & Bacanak A. (Haziran 2001). Fen bilgisi öğretmen adaylarının fen branşlarına karşı tutumları ile fen branşlarındaki başarılarının ilişkisi. *X. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi*, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.

Metin içi: (Çepni ve Bacanak, 2005)

Dipnot: Çepni ve Bacanak, 2005

Yayımlanmamış Doktora/ Yüksek Lisans/ Sanatta Yeterlilik Tezleri

Soyadı, A. (Yılı). Tez Adı. Yayımlanmamış yüksek lisans/doktora tezi/sanatta yeterlilik, Üniversite Adı, Şehir.

Akkaş, İ. (2020). 2008-2019 yılları arası amphora buluntuları ışığında Parion Antik Kenti Roma ve Erken Bizans/Geç Roma Dönemi ticari ilişkileri. Yayımlanmamış doktora tezi, Mersin Üniversitesi, Mersin.

Özkaya Karaismailoğlu, A. (2006). Sosyal teoride iktidar tartışmaları; Marx, Nietzsche, Weber, Foucault. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Uludağ Üniversitesi, Bursa.

Metin içi: (Akkaş, 2020: 150-151)

Dipnot: Akkaş, 2020: 150-151

Anonim

Anonim, 1993. *Tarım İstatistikleri Özeti*. T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Yayın No: 1579, Ankara.

Sadece İnternette Yayımlanan Makale

Yazar, A. (Ay Yılı). Makale adı. *Dergi/Site Adı*, Sayı. Gün Ay Yıl tarihinde <https://link> adresinden erişildi.

Fredrickson, B.L. (Mart 2000). Sağlık ve refahın üst düzeye çıkarılması için pozitif duyguların geliştirilmesi. *Prevention&Treatment*, 3, 20 Kasım 2000 tarihinde <http://journals.apa.org/volume3/pre301a> adresinden erişildi.

Bir İnternet Dokümanında Bölüm veya Kısım

Doküman Adı. (Ay Yıl). Bölüm/Kısım adı. Gün Ay Yıl tarihinde <https://link> adresinden erişildi.

Benton Foundation. (7 Temmuz 1998). Barriers to closing the gap. Losing ground bit by bit: Low- income communities in the information age. 18 Ağustos 2001 tarihinde <http://www.benton.org/Library/Low-Income/two.html> adresinden erişildi.

Yazarsız, Tarihsiz İnternet Sitesi

Kaynağın adı. (t.y.). Gün Ay Yıl tarihinde <https://link> adresinden erişildi.

TMMOB Makine Mühendisleri Odası Kütüphane Katalog Tarama (t.y.). 8 Ağustos 2000 tarihinde <http://kutuphane.mmo.org.tr/tarama.php?hit=1> adresinden erişildi.

KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ (KMÜ EFAD)

ETİK İLKELERİ VE YAYIN POLİTİKALARI

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi'nde (KMÜ EFAD), yayın süreçleri, tarafsız ve saygın bilginin gelişimine hizmet edecek şekilde yürütülmektedir. Dergimiz, yayın etiği kapsamında, uluslararası [Committee on Publication Ethics'in \(COPE\) "Dergi Editörleri için Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama Rehber İlkeleri"](#) ile "[Dergi Yayıncıları için Davranış Kuralları](#)" ilkelerini benimsemekte ve tüm paydaşların (okuyucular, yazar, hakem, yayıncı ve editörler) aşağıdaki etik sorumlulukları yerine getirmesini beklemektedir. Aşağıda yer alan etik görev ve sorumluluklar, açık erişim olarak [Committee on Publication Ethics \(COPE\)](#) ve [Yükseköğretim Kurumları \(YÖK\)](#) tarafından yayınlanan rehber ve politikalar dikkate alınarak hazırlanmıştır (bkz. <https://publicationethics.org>). Söz konusu tüm paydaşların aşağıda paylaşılan standart genel ve özel etik kurallara ve sorumluluklara dikkat etmesi gerekmektedir.

Dergimiz yönetimi, makale kabul, değerlendirme ve yayınlama süreçlerinin etik yayıncılık kuralları çerçevesinde başarılı bir şekilde yürütülmesini ve iyileştirilmesini taahhüt eder. Araştırmaların paydaşları ve okuyucularının, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi'nde yayımlanan incelemelerde gördükleri intihal, mükerrer yayın, yanlışlık, şüpheli içerik veya durumları efad@kmu.edu.tr email adresine bildirmelerini memnuniyetle karşılar. Konu hakkında elde edilen veri ve sonuçları ilgili taraflara bildirir ve takibini yapar.

1. PAYDAŞLARIN SORUMLULUKLARI

a) Editörlerin Sorumlulukları

KMÜ EFAD editörü ve editör yardımcıları, Davranış Kuralları ve Dergi Editörleri İçin En İyi Uygulama Kuralları ([COPE Code of Conduct and Best Practice Guidelines for Journal Editors](#)) ve [Committee on Publication Ethics \(COPE\)](#) 'nin yayınladığı Dergi Editörleri İçin En İyi Uygulama Kuralları ([COPE Best Practice Guidelines for Journal Editors](#)) ilkelerine dayanarak aşağıdaki etik görev ve sorumlulukları sağlayacaktır. :

- Editörler, makaleleri kabul etmek ya da reddetmek sorumluluk ve yetkisine sahiptir. Bu sorumluluk ve yetkisini yerinde ve zamanında kullanmak zorundadır.
- Editörler dergiye makale kabul ederken akademik kaygı ve ölçütleri incelemelidir.
- Editörler, kabul ya da reddettiği makalelerle ilgili çıkar çatışması/ilişkisi içerisinde olmamalıdır.
- Editörler, dergi politikasında belirtilen ilgili alanlara katkı sağlayacak özgün makaleleri değerlendirme sürecine kabul etmelidir.
- Editörler, dergi politikası, yayım kuralları ve seviyesine uymayan eksik ve hatalı araştırmaları hiçbir etki altında kalmadan reddetmelidir.
- Editörler, yanlış, eksik ve problemlili makalelerin hakem raporu öncesi veya sonrasında geri çekilmesine ya da düzeltildikten sonra yayımlanmasına imkân vermemelidir.
- Editörler, en az iki hakem tarafından değerlendirilen makalelerin çift taraflı kör hakemlik sistemine göre değerlendirilmesini sağlamakla, hakem ve yazar isimlerini gizli tutmakla sorumludur.
- Editörler, fikri mülkiyet haklarından ve etik standartlardan ödün vermeden iş süreçlerine devam eder.

- Editörler, “[Turnitin](#) ve/veya [Ithenticate](#)” intihal programı aracılığıyla makalelerin intihal durumu ve yayımlanmamış özgün araştırmalar olup olmadıklarından sorumluluk alır.
- Editörler, tüm okuyucular, araştırmacılar ve uygulayıcıların ihtiyaç duydukları bilgi, beceri ve deneyimleri dikkate alır.
- Editörler, yayımlanan sayıların okuyucuya, araştırmacıya, uygulayıcıya ve bilimsel alana katkıda bulunmasına ve özgün nitelikte olmasına özen gösterir.
- Editörler, danışma komitesi üyelerinin tümünün yayın politikalarına ve yönergelerine uygun olarak süreçleri ilerletmesini sağlar.
- Editörler, danışma kurulu üyelerine yayın politikaları hakkında bilgi verir.
- Editörler, danışma kurulu üyelerinin çalışmalarını bağımsız olarak değerlendirmesini sağlar.
- Editörler, yeni danışma kurulu üyelerine katkıda bulunabilir ve uygun şekilde karar verir.
- Editörler, değerlendirme için danışma kurulu üyelerinin uzmanlığına uygun çalışmaları göndermelidir.
- Editörler, danışma kurulu ile düzenli olarak etkileşime geçer.
- Editörler, yayın politikaları ve dergi gelişimi için yayın kurulu ile düzenli toplantılar düzenler.
- Editörler, (Editör ve Yardımcı Editörler) ile yayıncı arasındaki ilişki editör bağımsızlığı ilkesine dayanmaktadır. Editörler ve yayıncı arasındaki yazılı anlaşmaya göre, editörlerin tüm kararları yayıncıdan ve dergi sahibinden bağımsızdır.
- Dergiye gönderilen makalelerin ön inceleme, hakemlik, düzenleme ve yayınlama süreçlerinin vaktinde ve sağlıklı bir şekilde tamamlanması editörlerin görevidir.

b) Yazarların Sorumlulukları

- Gönderilen makalenin belirtilen akademik alanlara uygun şekilde özgün ve araştırmaya dayalı olması yazarın sorumluluğundadır.
- Gönderilen makale bilimsel yayın etiğine (intihal, sahtecilik, çarpıtma, tekrar yayın, dilimleme, haksız yazarlık, destekleyen kuruluşu belirtmemek) aykırı olmamalıdır.
- Makale aynı anda farklı dergilere/mecralara gönderilmemelidir ve daha önce başka bir dergide/mecrada yayınlanmamış olmalıdır.
- Makaleye akademik katkısı olmayan kişilerin adının yazar olarak yazılması veya katkı sırası gözetilmeksizin unvan, yaş ve cinsiyet gibi bilim dışı ölçütlerle yazar sıralaması yapılması bilim etiğine aykırıdır. Yayımlanmak üzere başvurusu yapılan bir makalenin yazar sırasını değiştirme, yazarlarını çıkartma, yazar ekleme önerilmemelidir. Bir çalışmanın yayımlanması için yazarlarının tümünün rızası olmalıdır.
- Yazar(lar), dergi editörleri talep ettiği takdirde makalenin ham verilerini editöre iletmekle yükümlüdür.
- Dergiye makale gönderen yazarların derginin yayım ve yazım ilkelerini okuduğu ve kabul ettiği varsayılır ve yazarlar bu ilkelere kendinden beklenenleri taahhüt etmiş sayılır.
- Atıf yapılan kaynaklar kaynakçada mutlaka belirtilmeli ve "Kaynakça" listesi eksiksiz ve doğru şekilde hazırlanmalıdır.
- Yazar(lar), değerlendirme ve erken görünüm aşamasındaki ya da elektronik ortamda yayımlanmış makaleleriyle ilgili bir hatayı fark ettiklerinde editöre bilgi vermek, makalesini düzeltmek ya da geri çekmek için editörle iletişime geçmek zorundadır.
- Yazar(lar), Yükseköğretim Kurulu’na da belirtilen [Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi](#)’ni dikkate almalıdır.

c) Hakemlerin Sorumlulukları

- Hakemler dergide yayımlanacak makaleyi akademik kaliteyi artırma sorumluluğuyla değerlendirmelidir.
- Hakemler, yalnızca uygun bir değerlendirmeyi yapmak için gereken uzmanlığa sahip oldukları, kör hakemlik gizliliğine riayet edebilecekleri ve makaleye dair detayları her şekilde gizli tutabilecekleri makalelerin hakemliğini kabul etmelidirler.
- Makale inceleme süreci sırasında ve sonrasında incelenen makaleye dair herhangi bir bilgi, hiçbir şekilde başkalarıyla paylaşılmamalıdır.
- Hakemler, yalnızca makalelerin içeriğinin doğruluğunu ve akademik ölçütlere uygunluğunu değerlendirmelidir. Makalede ortaya konan düşüncelerin hakemin düşüncelerinden farklı olması değerlendirmeyi etkilememelidir.
- Değerlendirmeler tarafsızca yapılmalı, hakem raporları objektif ve ölçülü olmalıdır. Hakaret içeren, küçümseyici ve itham edici ifadelerden kesinlikle kaçınılmalıdır.
- Hakemler, değerlendirme raporlarında yüzeysel ve muğlak ifadelerden kaçınılmalıdır. Sonucu olumsuz olan değerlendirmelerde sonucun dayandığı eksik ve kusurlu hususlar somut bir şekilde gösterilmelidir.
- Hakemler, kendilerine tanınan süre içerisinde makaleleri değerlendirmelidir. Şayet değerlendirme yapmayacaklarsa, makul bir süre içerisinde dergiye bildirmelidirler.
- Hakemler ile değerlendirme konusu makalenin paydaşları arasında çıkar çatışması olmamalıdır.
- Makale ile ilgili diğer makale, eser, kaynak, atıf, kural ve benzeri eksiklerin tamamlanmasını işaret edilmelidir.
- Çift taraflı kör hakemlik sistemine binaen değerlendirmesi yapılmış makaleler veya hakemleri açıklanmaz.

2. BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİĞİNE AYKIRI GENEL EYLEMLER

a) İntihal: Başkalarının fikirlerini, metotlarını, verilerini, uygulamalarını, yazılarını, şekillerini veya eserlerini, bilimsel etik kurallarına uygun biçimde atıf yapmadan, kısmen veya tamamen kendi eseriymiş gibi sunmak,

b) Sahtecilik: Araştırmaya dayanmayan veriler üretmek, sunulan veya yayınlanan eseri gerçek olmayan verilere dayandırarak düzenlemek veya değiştirmek, bunları rapor etmek veya yayımlamak, yapılmamış bir araştırmayı yapılmış gibi göstermek,

c) Çarpıtma: Araştırma kayıtları ve elde edilen verileri tahrif etmek, araştırmada kullanılmayan yöntem, cihaz ve materyalleri kullanılmış gibi göstermek, araştırma hipotezine uygun olmayan verileri değerlendirmeye almamak, ilgili teori veya varsayımlara uydurmak için veriler veya sonuçlarla oynamak, destek alınan kişi ve kuruluşların çıkarları doğrultusunda araştırma sonuçlarını tahrif etmek veya şekillendirmek,

d) Mükerrer Yayın: Bir araştırmanın aynı sonuçlarını içeren birden fazla eseri doçentlik sınavı değerlendirmelerinde ve akademik terfilerde ayrı eserler olarak sunmak,

e) Dilimleme: Bir araştırmanın sonuçlarını araştırmanın bütünlüğünü bozacak şekilde, uygun olmayan biçimde parçalara ayırarak ve birbirine atıf yapmadan çok sayıda yayın yaparak belirli sınav değerlendirmelerinde ve akademik teşvik ve terfilerde ayrı eserler olarak sunmak,

f) Haksız Yazarlık: Aktif katkısı olmayan kişileri makale yazarlarına eklemek, aktif katkısı olan kişileri yazarlar arasına dâhil etmemek, yazar sıralamasını gerekçesiz ve uygun olmayan bir biçimde değiştirmek, aktif katkısı olanların isimlerini yayım sırasında veya sonraki baskılarda eserden çıkarmak, aktif katkısı olmadığı halde nüfuzunu kullanarak ismini yazarlar arasına dâhil ettirmek,

g) Diğer Etik İhlali Türleri: Destek alınarak yürütülen araştırmaların yayınlarında destek veren kişi, kurum veya kuruluşlar ile onların araştırmadaki katkılarını açık bir biçimde belirtmemek, insan ve hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalarda etik kurallara uymamak, yayınlarında hasta haklarına saygı göstermemek, hakem olarak incelemek üzere görevlendirildiği bir eserde yer alan bilgileri yayınlanmadan önce başkalarıyla paylaşmak, bilimsel araştırma için sağlanan veya ayrılan kaynakları, mekânları, imkânları ve cihazları amaç dışı kullanmak, tamamen dayanaksız, yersiz ve kasıtlı etik ihlali suçlamasında bulunmak (**YÖK Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi, Madde 8**).

3. İNTİHAL POLİTİKASI

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (EFAD) Aralık 2018 tarihi itibarıyla yayımlanmak üzere gönderilen çalışmalarını intihal programları aracılığıyla (**Turnitin** veya **iThenticate**) kontrol etmeye başlamıştır. Yazar çalışma ile birlikte intihal oranını gösteren belgeyi de göndermelidir. İntihal oranı (kaynakça hariç olmak üzere) %15'in üzerinde olan çalışmalar değerlendirmeye alınmaz ve yazarına iade edilir. Dergide yayımlanmış bir çalışmanın intihal olduğu tespit edilirse Editör Kurulu makaleyi geri çekmek, meseleyi yazarın çalıştığı kurumdaki bölüm başkanına, dekanına ve/veya ilgili kurumlara bildirmek dahil çeşitli işlemler yapma hakkını kendinde saklı tutar.

4. AÇIK ERİŞİM POLİTİKASI

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (KMÜ EFAD), bilginin global değişimini artırarak insanlık için yararlı sonuçlar doğurabilmek amacıyla içeriğinin sürekli ve ücretsiz olarak kullanımını için açık erişim sağlar. Bu bağlamda dergide yayımlanan tüm yazılar <https://dergipark.org.tr/tr/pub/efad/archive> adreslerinden erişime açıktır.

Derginin tüm içeriğine kişiler ve kurumlar tarafından ücretsiz erişilebilir. Tüm kullanıcılar, yazarlardan ya da dergi yönetiminden izin almaksızın dergide yayımlanan yazıların tam metinlerini okuyabilir, indirebilir, kopyalayabilir, dağıtabilir, çıktı alabilir, arayabilir ve bağlantı verebilir. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (KMÜ EFAD) yayımlanma ile birlikte açık erişim sağlama politikasını benimsemiştir. Açık erişim bilginin küresel değişimini artırarak insanlık için yararlı sonuçlar doğurmaktadır. KMÜ EFAD aynı zamanda 12 Eylül 2012 tarihinde kabul edilen **Budapeşte Açık Erişim Girişimi**'ni desteklemektedir.

Bu bağlamda Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (KMÜ EFAD) yayın kurulu tarafından benimsenen açık erişim politikaları <http://www.budapestopenaccessinitiative.org/boai-10-translations/turkish-translation> adresinde yer almaktadır.

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi'nde (KMÜ EFAD) yayımlanan tüm makaleler "**Creative Commons Atıf-GayriTicari-Türetilemez 4.0 Uluslararası Lisansı**" ile lisanslanmıştır. Bu lisans; yayımlanan tüm makaleleri, veri setlerini, grafik ve ekleri kaynak göstermek şartıyla veri madenciliği uygulamalarında, arama motorlarında, web sitelerinde, bloglarda ve diğer tüm platformlarda çoğaltma, paylaşma ve yayma hakkı tanır. Açık erişim disiplinler arası iletişimi kolaylaştıran, farklı disiplinlerin birbirleriyle çalışabilmesini teşvik eden bir yaklaşımdır. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (KMÜ EFAD) bu doğrultuda makalelerine daha çok erişim ve daha şeffaf bir değerlendirme süreci sunarak kendi alanına katma değer sağlamaktadır.



Bu eser **Creative Commons Atıf-GayriTicari-Türetilemez 4.0 Uluslararası Lisansı(CC BY-NC-ND 4.0)** ile lisanslanmıştır.

CC BY-NC-ND 4.0 lisansı kapsamında özgürce şunlar yapılabilir:

- **Paylaş:** Eseri her ortam veya formatta kopyalayabilir ve yeniden dağıtabilirsiniz.

Yalnız şu şartlara uyulmalıdır:

- **Atıf:** Uygun referans vermeli, lisansa bağlantı sağlamalı ve değişiklik yapıldıysa bilgi vermelisiniz. Bunları uygun bir şekilde yerine getirebilirsiniz fakat bu, lisans sahibinin sizi ve kullanım şeklinizi onayladığını göstermez.
- **Gayri Ticari:** Bu materyali ticari amaçlarla kullanamazsınız.
- **Türetilmez:** Eğer materyali karıştırdınız, aktardınız ya da materyalin üzerine inşa ettiyseniz, değiştirilmiş materyali dağıtamazsınız.
- **Ek sınırlamalar yoktur:** Lisansın sağladığı izinlerin kullanımını kanunen kısıtlayacak yasal koşullar ya da teknolojik önlemler uygulayamazsınız.

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (KMÜ EFAD), açık erişim sağlama politikası kapsamında kütüphanelerin dergi içeriğini kütüphane katalog kayıtlarına almalarını önermektedir.

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi'nin (KMÜ EFAD) yayıncısı hiç bir kütüphane veya okuyucudan yayınlanan elektronik makalelere erişim için abonelik ve ücret talep etmeyeceğini taahhüt eder.

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (KMÜ EFAD) olarak 23 Ekim 2020 tarihi ile birlikte [Crossref](#) tarafından sağlanan DOI Numarası kaydımız başlatılmıştır. Artık dergimizde yayımlanacak tüm makalelerin bir DOI numarası olacaktır. Bu sayede dergimize yayımlanacak tüm makalelere yapılacak atıflarda karışıklıkların önüne geçilmesi sağlanmış olup, makalelerinize istediğiniz zaman kesintisiz, kesin ve kolay bir şekilde ulaşabilirsiniz.

5. TELİF HAKKI POLİTİKASI

Dergimize makale gönderen yazarlar, dergimizin online sistemine çalışmalarını yüklerken aşağıda belirtilen telif hakkı sözleşmesini okurlar ve onaylarlar. Dergimize gönderilen yazılar, daha önce herhangi bir ortamda yayımlanmamış veya herhangi bir yayın ortamına yayımlanmak üzere gönderilmemiş olmalıdır. Makale gönderen yazarlar, dergimizin online sistemine çalışmalarını yüklerken kontrol listesi ekranında aşağıda belirtilen telif hakkı bildirim metnini okuyup onaylarlar. Kontrol listesinin sonunda yer alan "Yukarıdaki maddelere uygun olduğunu beyan ederim." kutusunu işaretlemekle telif hakkı bildirim metnini kabul etmiş sayılırlar.

Telif Hakkı Bildirim Metni

Yazar(lar);

1. Sunulan makalenin, yazar(lar)ın özgün çalışması olduğunu ve intihal yapmadıklarını,
2. Tüm yazarların bu çalışmaya bireysel olarak katılmış olduklarını ve bu çalışma için her türlü sorumluluğu aldıklarını,
3. Tüm yazarların sunulan makalenin son halini gördüklerini ve onayladıklarını,
4. Makalenin başka bir yerde yayımlanmadığını veya yayımlanmak için sunulmadığını,
5. Makalede bulunan metnin, şekillerin ve dokümanların diğer şahıslara ait olan telif haklarını ihlal etmediğini kabul ve taahhüt ederler.

Yazarlar, [CC BY-NC-ND 4.0](#) lisansı kapsamında çalışmalarını dergiye göndererek aşağıdaki şartları kabul etmiş sayılırlar.

1. Yayımlanan makalenin telif hakları yazarına aittir.
2. Yazarlar, bu Dergiye, makaleyi yayınlaması ve kendisini orijinal yayıncı olarak tanımlaması için yetki verir.
3. Yazarlar, orijinal yazarları ve alıntı ayrıntıları tanımlandığı sürece, herhangi bir üçüncü kişiye makaleyi özgürce kullanma hakkı verir.
4. Bu lisanstaki hiçbir şey, bir yazarın çalışmalarının bütünlüğünü ve sahipliğini koruma hakkını bozmaz veya kısıtlamaz.
5. Makale ilgili tüm ticari haklar, yazarlara aittir.

6. KİŞİSEL VERİLERİN KORUNMASI

Editörler, değerlendirilen çalışmaya dâhil edilen konular veya resimlerle ilgili kişisel verilerin korunmasını sağlar. Dergiye katkı sağlayan kişilere (editörler; yazarlar ve hakemler) talepleri halinde katkılarını gösteren belgeler verilir.

7. ETİK KURUL, İNSAN VE HAYVAN HAKLARI

Editörler, değerlendirilen çalışmalarda insan ve hayvan haklarının korunmasını sağlar. Editörler, çalışmada kullanılan konularda etik kurulun onayı, deneysel araştırmalarla ilgili hiçbir izin olmadığında çalışmayı reddetme sorumluluğuna sahiptir. Etik kurul izni gerektiren çalışmalarda, izinle ilgili bilgiler (kurul adı, tarih ve sayı no) yöntem bölümünde ve ayrıca makale ilk/son sayfasında yer verilmelidir. Olgu sunumlarında, bilgilendirilmiş gönüllü olur/onam formunun imzalatıldığına dair bilgiye makalede yer verilmesi gereklidir.

8. MUHTEMEL SUİSTİMAL VE SUİSTİMAL TEDBİRLERİ

Editörler, olası suiistimal ve suiistimal davranışlarına karşı önlem alır. Bu duruma ilişkin şikâyetlerin tespiti ve değerlendirilmesi konusunda titiz ve nesnel bir soruşturma yürütmenin yanı sıra, editörün sorumlulukları konu ile ilgili bulguları yetkili merciler ile paylaşır.

9. AKADEMİK YAYIN BÜTÜNLÜĞÜ SAĞLAMAK

Editörler, eserlerde ortaya çıkan hataları, tutarsızlıkları veya yanılmayı içeren kararların süratle düzeltilmesini sağlar.

10. FİKRİ MÜLKİYET HAKLARININ KORUNMASI

Editörler, yayımlanan tüm makalelerin fikri mülkiyet haklarını korumak ve olası ihlallerde dergi ve yazar haklarını savunmak, yayımlanan tüm makalelerin içeriğinin diğer yayınların fikri mülkiyet haklarını ihlal etmediğinden emin olmak için gerekli önlemleri almakla yükümlüdür.

11. YAPILANDIRMACILIK VE TARTIŞMAYA AÇIKLIK

Editörler, dergide yayımlanan eserlere karşı yapılacak eleştirileri dikkate alır ve bu eleştirilere karşı derginin amaç ve kapsamı doğrultusunda yapıcı bir tutum sergiler. Eleştirilen eser yazarlarının cevap verme hakkı bulunmaktadır. Olumsuz sonuçları içeren çalışmalar reddedilir.

12. ŞİKÂyetLER

Editörler, şikâyetleri dikkatlice gözden geçirerek yazarlara, hakemlere veya okuyuculara aydınlatıcı ve açıklayıcı bir şekilde cevap vermekle yükümlüdür.

13. POLİTİK VE TİCARİ ENDİŞELER

Derginin sahibi, yayıncısı ve başka hiçbir siyasi veya ticari unsur editörlerin bağımsız kararlarını etkileyemez.

14. ÇIKAR ÇATIŞMALARI

Editörler, yazarlara ve hakemlere derginin yayın sürecinin bağımsız ve tarafsız bir şekilde sürdürüleceğini garanti eder ve sağlar. Ayrıca Yazarlar makale sonunda; Araştırmacıların Katkı Oranı beyanı, varsa Destek ve Teşekkür Beyanı, Çatışma Beyanına yer vermekle yükümlüdür.

15. GİZLİLİK BEYANI

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (KMÜ EFAD) dergi yönetim sistemine girilen isim ve elektronik posta adresleri gibi kişisel bilgiler, yalnızca bu derginin bilimsel amaçları doğrultusunda kullanılacaktır. Bu bilgiler başka bir amaç veya bölüm için kullanılmayacak olup, üçüncü taraflarla paylaşılmayacaktır.

16. ARŞİVLEME POLİTİKASI

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi'nde (KMÜ EFAD) yayınlan tüm makalelere ait üst veriler ve tam metinler XML ve .pdf formatında 3. parti bulut bir sunucuda erişime kapalı bir şekilde saklanır. Ayrıca **TÜBİTAK ULAKBİM Dergiler Veritabanı (DergiPark)** aracılığıyla tüm makaleler .pdf formatında ULAKBİM sunucularında saklanmakta ve sunulmaktadır.

17. DERGİ BÖLÜM POLİTİKASI

Araştırma Makalesi

+ Açık Başvurular + Dizinlenmiş + Hakem Değerlendirmesinden Geçmiş

İnceleme Makalesi

+ Açık Başvurular + Dizinlenmiş + Hakem Değerlendirmesinden Geçmiş

Derleme

+ Açık Başvurular + Dizinlenmiş + Hakem Değerlendirmesinden Geçmiş

Çeviri

+ Açık Başvurular + Dizinlenmiş + Hakem Değerlendirmesinden Geçmiş

Konferans Bildirisi

+ Açık Başvurular + Dizinlenmiş + Hakem Değerlendirmesinden Geçmiş

Kitap İncelemesi

+ Açık Başvurular + Dizinlenmiş + Hakem Değerlendirmesinden Geçmiş

Değerlendirme Yazısı

+ Açık Başvurular + Dizinlenmiş + Hakem Değerlendirmesinden Geçmiş

Söyleşi

+ Açık Başvurular + Dizinlenmiş - Hakem Değerlendirmesinden Geçmiş

Bilimsel Haber

+ Açık Başvurular + Dizinlenmiş - Hakem Değerlendirmesinden Geçmiş

Görüş

+ Açık Başvurular + Dizinlenmiş - Hakem Değerlendirmesinden Geçmiş

Editörden

- Açık Başvurular + Dizinlenmiş - Hakem Değerlendirmesinden Geçmiş

KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ (KMÜ EFAD)

MAKALE DEĞERLENDİRME VE YAYIN SÜRECİ

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (KMÜ EFAD), Türkçe ve İngilizce yazılmış, alanına yenilik getiren, özgün ve nitelikli, kendi alanında bir boşluğu dolduracak, yeni buluntuların değerlendirildiği, yeni yaklaşımlar ya da öneriler sunan, bilimsel bir yöntemle ele alınan çalışmalara veya daha önce yayımlanmış çalışmaları değerlendiren, bu konuda yeni görüşler sunan makalelere yer verir. KMÜ EFAD, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi'ne gönderilen makalelerin dergide yayınlanabilmesi için daha önce başka bir dergi/kitapta yayımlanmamış veya yayımlanmak üzere başvurulmamış olması gerekmektedir. Makale konusu ile ilgili yasal izin(ler) gerekiyorsa, yazar(lar) başvuru esnasında izin belgesini ya da belgelerini de göndermelidir. Makalenin değerlendirmeye alınabilmesi için çalışma kapsamında yer alan görsellerin kaynak bilgileri açıkça ifade edilmeli, gerekirse izin belgeleri de eklenmelidir.

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (KMÜ EFAD), 2018 yılından itibaren dergiye gönderilen makalelerin değerlendirilmesinde "Editöryal İnceleme" ve "Hakem Değerlendirmesi" olmak üzere iki aşamalı bir süreç işletmektedir. Editöryal inceleme Baş Editör, Editör Yardımcıları ve Alan Editörleri tarafından yürütülen bir aşamadır. Hakem Değerlendirmesi ise alanında uzman en az iki hakemin "çift taraflı kör hakemlik" yöntemiyle makaleyi değerlendirdiği süreçtir.

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (KMÜ EFAD), aynı sayı için bir yazardan birden fazla makale başvurusunu kabul etmeyecektir. Ayrıca 2023 yılından itibaren üst üste iki sayıda aynı yazarın makalesine yer verilmeyecektir. Eğer makale ortak yazarlıysa ve bir önceki sayıda makalesi yayınlanan yazar, 2. ya da 3. yazar ise, makale değerlendirmeye alınacaktır.

Yıl içinde 1. Olağan Haziran sayısı için 15 Mayıs, 2. Olağan Aralık sayısı için 15 Kasım tarihinden sonra yapılan makale başvuruları bir sonraki sayı için değerlendirilecektir. Bu tarihten önce başvuruda bulunmasına rağmen, Olağan sayıların yayınlanma tarihinde değerlendirme süreci tamamlanmayan makaleler de bir sonraki sayı için değerlendirilecektir.

Hakemlik Türü: Çift taraflı kör hakemlik

İnceleme Zamanı: Yayın öncesi

Hakem Sayısı: Editöryal İnceleme + en az İki Hakem (Akran) Değerlendirmesi

Yazar-Hakem Etkileşimi: Editör ve Editör Yardımcıları, Alan Editörleri, hakemler ve yazarlar arasındaki tüm etkileşimlere aracılık eder.

Hakem Etkileşimi: Hakemler sadece Editörler ve Editör yardımcılarıyla iletişim kurabilir.

İncelemede Geçen Süre: Ortalama 70 Gün / 10 Hafta

İntihali Önleme Benzerlik Taraması: Yapılıyor – İthenticate veya Turnitin

Karar: Makalenin Editör tarafından yayına kabul edilebilmesi için en az iki hakemin olumlu görüş bildirmesi gerekir.

Etik İhlal Şüphesi: Hakemler, araştırma veya yayının suistimalinden şüphelendiklerinde durumu Editöre iletmelidir. Editör, COPE tavsiyelerine uyarak gerekli işlemleri yürütmekle görevlidir. Ciddi araştırma suistimalinden şüphelenilen makaleler Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi'nin etik editörü ve editörün uygun gördüğü üçüncü şahıslar tarafından da görülebilir.

Kabul edilen makaleler hazırlandıkça <https://dergipark.org.tr/tr/pub/efad> adresinde yayınlanır. Yayınlandıktan sonra makaleler bir sonraki sayı için seçilir. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (KMÜ EFAD), okurlara ve yazarlara olan bağlılığının bir parçası olarak makalelere açık erişim sağlar. Tüm makalelere çevrimiçi olarak ücretsiz erişilebilir.

Editöryal İnceleme

Ön İnceleme ve İntihal Kontrolü: Editör, dergiye gönderilen her bir makaleyi, derginin odak ve kapsamına uygunluğu, araştırma ve yazımda etik standartlara bağlılığı açısından inceler. Dergi yayın politikasına uygun makaleleri, editöryal inceleme için ilgili Editör Yardımcısı'na yönlendirir. Editör Yardımcısı, makaleyi dergi yazım kurallarına uygunluk açısından inceler ve makaleyi intihal tespiti için İthenticate veya Turnitin taramasına tabi tutar. %15'in altındaki bir metin benzerliği (bibliyografya hariç) dergi tarafından kabul edilebilir ve >%25'lik bir benzerlik yüksek intihal yüzdesi olarak kabul edilir. Ancak %15 benzerlik olması durumunda bile, eşleşen metin sürekli ödünç alınmış bir materyal bloğuyorsa, önemli ölçüde intihal edilmiş metin olarak kabul edilecektir. Makale, hakem değerlendirmesi için uygun bulunmazsa, Editör yazarla iletişime geçerek kararı bildirir.

Hakem Değerlendirmesi

Yayımlanmak üzere dergiye gönderilen makaleler, alanlarında uzman en az iki hakeme “çift taraflı kör hakemlik (double-blind peer-review)” yöntemiyle gönderilir. Bu nedenle süreç boyunca iç hakemlerin kimliği yazar(lar)la, yazar(lar)ın kimliği de iç hakemlerle paylaşılmaz. Hakemlerin ve yazarların kimliği yalnızca editörler tarafından görülebilir. Hakemler, makaleyi konu, yöntem ve sonuçları açısından değerlendirerek, makalenin ayrıntılı değerlendirme sürecine alınıp alınamayacağı hakkında karar verirler. İncelemeyi kabul eden hakemlerin değerlendirmesini, kendisine tanınan süre içinde tamamlaması beklenir. Özel durumlarda değerlendirme için hakeme ek süre verilebilir. Hakemlerden birinin olumsuz görüş bildirmesi durumunda yazı üçüncü bir hakemin görüşüne sunulur. Makalenin yayımlanabilmesi için en az iki hakemin olumlu görüş bildirmesi gerekmektedir. Hakemler inceledikleri makaleyi;

Doğrudan kabul edebilir: Bu makaleler kabul edildiği gibi yayınlanır.

Küçük (Minör) düzeltmeler ile kabul edebilir: Makaleler küçük revizyon için ilgili yazarlara iade edilir. Yeniden gönderilen makaleler, başka hakem değerlendirme süreci olmadan yayınlanır. Ancak Editör, gerekli gördüğü takdirde revize edilen makale hakkında Yayın Kurulu Üyeleri'nden ek inceleme veya yorum talep edebilir.

Geniş çaplı (Majör) düzeltmeler önerebilir (hakemler çalışmayı yeniden inceler): Geniş çaplı düzeltme (büyük revizyon) talep edilen makaleler tam revizyon için ilgili yazarlara iade edilir. Yazar tarafından yeniden gönderilen makale, tam inceleme için her iki hakeme tekrar gönderilir. Bu süreç sonunda hakem(ler) kabul ya da red kararını belirtmek için Hakem Değerlendirme Formu'nu yeniden düzenlerler ve kararlarının gerekçeleri burada açıklanır.

Reddedebilir: Red edilen makalelerin gerekçesi ayrıntılı olarak rapor edilir ve bu rapor Editor tarafından yazar ile paylaşılır.

Hakemler makaleyi, özgünlüğü, yöntemi, bulguların düzenli olması, sonuçların tutarlı bir şekilde sunulması, alanına katkıları ve etik ilkelere uygunluğu bakımından değerlendirerek “KMÜ EFAD Hakem Değerlendirme Formu”nu doldurular. Hakem raporunda aşağıdaki hususlara ilişkin değerlendirmeler yer alır:

- Makalenin amacı
- Konunun önemi

- Alanına katkısı
- Yöntemi
- Ulaşılan sonuç
- Metin içindeki atıfların uygunluğu
- Kaynaklar

Hakem görüşleri, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi'nin yayın kalitesinde temel belirleyicidir. Makale hakkındaki son karar Editör ve/veya Editörler tarafından verilir. Bu sürece bağlı olarak yayın konusundaki kesin sonuç yazara dört ay içerisinde bildirilmektedir.

Editöryal Kadro ve Dergi Yayın Kurulu Üyelerinin Çalışmalarına Yönelik Hakem Süreci İlkeleri

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi'nin editörleri tarafından yazılan editöryal yazılar ile analiz makaleleri hakem değerlendirmesinden geçmez. Derginin Editörleri ve Yayın Kurulu Üyeleri tarafından yazılan özgün araştırma makaleleri ise en az iki hakeme, çift taraflı kör hakemlik kapsamında gönderilir. Süreç tamamlanıncaya kadar ilgili Editörlerin ve Yayın Kurulu Üyelerinin rolleri askıya alınır.

Tashih Aşaması

Hakemlerin inceledikleri metinde tashih yapılmasını istemeleri halinde, ilgili raporlar yazara gönderilir ve yazarın çalışmasını tashih etmesi istenir. Yazarlar, hakemlerden gelen bu geri bildirim hakemlere yanıt olarak ele almalıdır. Hakemlere verilen yanıt, yazarların, hakemlerin yaptığı her yorumu nasıl ele aldığını belirtir. Hakemlere verilen yanıt, genellikle hakemlerin yorumları birer birer sunulur ve ardından yazarların yanıtlarıyla düzenlenir. Yazar, Word programında "Değişiklikleri İzle" özelliği açık olacak şekilde tashihlerini yapar veya metinde değişiklikleri kırmızı renk ile belirtir. Tashih ettiği metni alan editörüne sunar.

Makalenin tahsis aşamasında şunları yapmalısınız:

- Editör ve hakemler tarafından dile getirilen tüm noktalara değinin.
- Makalenizdeki ana revizyonları tanımlayın ve ardından yapılan yorumlara nokta nokta yanıt verin.
- Hakemlerin tavsiye ettiği konularda olumlu veya olumsuz katılımlarınız için yeterli açıklama yapın.
- Katılmadığınız noktalara veya yorumlara kibar ve bilimsel dille yanıt verin.
- Hakem yorumları ile yanıt mektubu arasında ayırım yapın.
- Metindeki önemli düzeltmeleri, değişiklikleri vurgulayarak farklı bir renkli metinle veya Microsoft Word'ün Değişiklikleri İzle özelliğiyle net bir şekilde gösterin.
- Düzeltilmiş makaleyi ve yanıt mektubunu editör tarafından ayrılan süre içinde geri gönderin.

Yayın Aşaması ve Yayın Sonrası Süreç

Türkçe Dil/Yazım Kontrolü: Hakem süreci olumlu sonuçlanan tüm makaleler, Editör veya Editör Yardımcısı atamasıyla Türkçe Dil/Yazım Editörü tarafından incelenir ve gerekli ise yazardan tashih istenir.

Yabancı Dil/İngilizce Dil Kontrolü: Türkçe dil/yazım kontrolünden geçen tüm yazılar, Editör veya Editör Yardımcısı atamasıyla Yabancı Dil/İngilizce Dil Editörü tarafından incelenir ve gerekirse yazardan düzeltme talep edilir. Yazar dilerse bunun için profesyonel bir hizmet alabilir.

Dizgi ve Mizanpaj: Hakem süreci tamamlanan ve yayımlanmasına karar verilen makale, grafik ve tasarım işlemleri için yayının birimine gönderilir. Editörler yazarlara, yayımlanmadan önce onaylaması için şekiller

de dahil olmak üzere mizanpajın bir PDF kopyasını gönderir. Redaksiyon ve dizgi aşamaları tamamlandıktan ve son hali yazarlar tarafından onaylandıktan sonra makaleler dergi web sitesinde online olarak yayımlanır.

Telif Hakkı: Yazar(lar) ile telif hakkı devir sözleşmeleri imzalanır. Yayımlanan makalelerin telif hakları yazarlara aittir ve makaleleri CC BY-NC-ND 4.0 lisansı altında açık erişime açıktır.

Yayın Sonrası Yorumlar: Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi'nde yayımlanan makaleler sosyal medya platformlarında tanıtılır ve etkileşim takip edilir.

Ulusal ve Uluslararası Dizinlere Veri Gönderimi: Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi'nin tüm sayıları, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Milli Kütüphane Başkanlığı'nın Elektronik Yayın Derleme Sistemi'nde (EYDeS) arşivlenmektedir. Yayımlanan sayı, Milli Kütüphane Başkanlığı'nın Elektronik Yayın Derleme Sistemi'ne (EYDeS) 60 gün içinde tek nüsha olarak gönderilir. Makale verileri 15 gün içerisinde ilgili indekslere iletilir.



KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ
EDEBİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

KARAMANOĞLU MEHMETBEY UNIVERSITY
JOURNAL OF LITERATURE FACULTY